گل شڪر
سنڌي ادبي بورڊ

Suresh Kajni
16-10-81

گل شڪر

(سنڌي پهاڪن بابت ڪتاب)

*

ديوان ڪيول رام سلامت راءِ آڏواڻي

سنڌي ادبي بورڊ
حيدرآباد سنڌ
پاڪستان

هن ڪتاب جو ڪَور ۽ شروعاتي 2 صفحا سنڌي ادبي بورڊ پرنٽنگ پريس ٽلڪ چاڙهي، حيدرآباد ۾ ڇپيا ۽ باقي مواد پاپولر پرنٽرس ٿڌي سڙڪ، حيدرآباد ۾ ڇپيو، ۽ ظفرحسن سيڪريٽري سنڌي ادبي بورڊ ان کي ڇپائي پڌرو ڪيو.

[سنڌي ادبي بورڊ جا سڀ حق ۽ واسطا قائم]

ڇاپو پهريون		1905ع
ڇاپو ٻيون		1915ع
ڇاپو ٽيون		1921ع
ڇاپو چوٿون	(س-ا-ب)	1953ع
ڇاپو پنجون		1956ع
ڇاپو ڇهون		1968ع
ڇاپو ستون		1978ع

قيمت 00-12 رپيا

Price Rs: 12-00

پاران ايم ايڇ پنهور انسٽيٽيوٽ آف سنڌ اسٽڊيز، ڄامشورو.

Digitized by M. H. Panhwar Institute of Sindh Studies, Jamshoro.

GUL SHAKAR: A Book on Proverbs in Sindhi.
Written by: Divan Kewal Ram Salamat Rai Advani
Published by: Sindhi Adabi Board,
P. O. Box-12, Hyderabad Sind, Pakistan.
1st: Edition 1905, 7th: Edition 1978.

فهرست مضامين

پهاڪو	صفحو
الف	
آنڌو آها جا ڪوري	٣
آب جو ڏنو کهڙي ڪم	٣
اندر اڇو نہ ڪري	۴
اندر ٻڌ ٻهون	۴
انڌي وجي ملتان لڌو	٥
آهو ڪرجو سينهن وسندي	٥
اُستاد جي مار سنوار	٥
آن پلي ذات پلي	٦
آٺ گهريو ماءُ ٻہ	٦
اجاڻ کي مصري	٦
آٺ سرنديءَ سيڪو	٧
آهاري وهنواري	٧
آهر کتي اوٺي	٧
انڌي اگيان آهري	٨
انڌ ڌنڌ نگري	٨
آهو مون ٻہ گهوريو	٨
اڪن ڪان امان	٩
اٺي ۾ لوڻ	٩
آهر جي وڏائي	١٠
آمون ڏهم گامون	١٠

پهاڪو	صفحو
انڌو کڏ تي چڙهي	١٠
آٿ جي چاڙهيءَ ڪئي	١٠
انڌن وهاڻ	١٠
آٺاٺي ٻہ ويٺي	١١
آٿ جي وات ۾ زيرو	١١
آٿ پٺيان گهنڊي	١١
انڌن آنڌو ٻن چنڊو	١٢
انڌي جي جوءِ جند	١٢
آيرندي تاءُ جنهن	١٢
اڌ چڏي سڄيءَ پٺيان	١٣
اگر جاڻ	١٣
انڌا رکن روزا	١٣
آها زبان آس ۾	١٣
اگي ٻہ آن هو	١۴
آڏارو ڏجي تنهن کي	١۴
آن جو واپار هس ساڻ	١۴
آڙهڙ جي تتي ڏينهن	١٥
آٿ پوڙهو ٿيو تہ ٻہ	١٥
آپ ۾ تڪ آچلائيندو	١٥
آٺ پڙهيا پڙهين اگيان	١٦
اپاٺو چوي	١٦

ڀاڱو	صفحو
اُٺان مينهان ’دا‘ ڪيها	١٦
آٿ جي وات ۾ لوڻ	١٦
اگهه ڪٿيو ڪاٿجي	١٧
انبان پور	١٧
اگياڙي تڏهن سرهي	١٧
انڌ وٺ منڊ وٺ	١٨
آڪرن مٺان وجهن	١٨
آٿ پنهنجي مٺ ۾	١٩
آٿ جي چوري ٻڪي ۾	١٩
آئي ٿانڊي کي	١٩
آٿ کي لاٿو گهوڙي کي	٢٠
اگين پاٿي پوين چڪ	٢٠
انڌو هاٿي	٢١
آهر جي آسري	٢١
آپ ڦاٿي ڪي	٢١
انبن جون سڪون	٢٢
آٿ چڙهئي ٻه ڪڍهن	٢٣
آپ سکي ته	٢٣
اگهه ۽ گپ سي سڌ	٢٣
انڌو ۽ اٺ سونهون	٢٣
آٿ پڊو ته ...	٢٤
اچان مينهون جهنگ ۾	٢٥

ڀاڱو	صفحو
ب	
بادشاهين پوندي	٢٤
بڪئي کي بصر سان	٢٥
بندي جي من ۾ هڪڙي	٢٥
بي عقل جي بلا دور	٢٥
بي عقل دوست ڪان	٢٦
باسڻ هڪڙو ڪٿي	٢٧
بک وچان اگهڙ ياد نه آهي	٢٧
بک بيڙو ٻول	٢٧
بيڙو ڪتو ڏٿي پٺائي	٢٨
ڀ	
ڀلي ڪائيندي ڪين ساري	٢٨
ڀارهن ڀوڙي ڀانئي	٢٨
ڀ ڀاڙ ٿيون ليکو	٢٩
ڀاهران چڪي مکي	٢٩
ڀاڻي ۽ شهر ڦاهايا	٢٩
ڀ ... هڪڙي ... مٺ ۾	٣٠
ڀن ڀيڙين تي پير رکي	٣٠
ڀڪري ۽ کي ساس جي	٣١
ڀڪري جنهن وڻ سان	٣١

پهاڪو	صفحو
پاپيءَ ڪي خواب	٣١
پاپل آچاري	٣١
ٻ	
ٻگو گهڙو ٻون ٻون ڪري	٣٢
ٻگي ٿي سان پير	٣٢
ٻنگڙي سلطان	٣٣
ٻنگن چيز ٻڌن	٣٣
ٻنگ جهنگ ۾ پاڻي	٣٣
پاڙي ۾ مسواڙ جو	٣٣
پيٽر پنهوران	٣٤
ٻنگي پائر ۾ جتان	٣٤
ٻنگي دي جو سدا سهاڳڻ	٣٤
پرئي آٿ نان وڃڻي	٣٥
پيچ چريا مست آيئي	٣٥
پجندڙن جي اگ ۾	٣٥
پلي پاڻ آئي	٣٦
ٻگڙن ڪاڏي هٿ	٣٦
پريءَ چني ڪان	٣٦
ت	
توڙي وڃي روم	٣٧
تڪڙي ڪتي	٣٧
تڪڙو ماڻهو	٣٨
تڪيا سپ تڪيام	٣٨
تنهن جي مرڻ جو ارمان	٣٨
تاڙي هڪ هٿي	٣٩
تماڪو تاڻي	٣٩
تيل سهانگو هو تم	٣٩
تنوڻ جو تڪرار سان	٤٠
تڪڙ ۾ طمع چا ڏجي	٤٠
تر جي گتي	٤١
ٽ	
ٽوري ڪنئي گهٽي	٤١
ٽوري گرهين	٤٢
ٽڏو گهڙو پاڻ ڪي	٤٣
ٽورو ڏسي ارهو	٤٣
ٿ	
ٿنونءَ ڪي ٿارو	٤٤
ٺ	
ٺلهو چڙو	٤٤
ٺڙ ڪجي ٺڪاو ڪجي	٤٤
ٺونٺ لڳي	٤٥

پهاڪو	صفحو
پ	
پرائي ڏيءُ تان	٤٥
پچندڙ نه منجهندڙ	٤٥
پنهنجي ڪئي جو نڪو	٤٦
پاڻي ۾ باه	٤٦
پاڻي ڪان اڳي ڪپڙا	٤٦
پيادي مان هسوار	٤٧
پنهنجي ڏوري ڪي ڪتو	٤٧
پرڻ چوي ڏونگهي ڪي	٤٧
پڙ وڇان پڙهڻ	٤٨
پيٽ ڀريو ته	٤٩
پٽ ڪپٽ پينگهي	٤٩
پاڻ نه پلي سستي	٥٠
پاڻي پي نه ذات	٥٠
پنهنجي پير تي پاڻ	٥١
پلاه رحمته الله	٥١
پرائي دهلين	٥٢
پرائي پٽ ڪي چمئي	٥٢
پلا چڏي پاپي ڪو	٥٢
پاڻ نه پاري	٥٢
پٽ ڏهن تي پاڻي	٥٣
پاهڻ ڪنڌرا هوا	٥٣
پيٽ پر پئي لڏ	٥٣
پير ڪان به ويساه پلو	٥٣
پٽيندي پيٽ ڪي	٥٤
پٽ پراٽو ته به	٥٤
پنهنجي ٽوري ڳنڍه	٥٥
پرائي ماڙي ڏسي	٥٥
پريو مڙس پي	٥٥
پنهنجي گهر ۾ پلي	٥٦
پاپ جي مايا پرا چٽ	٥٦
پلو سيري ڪان به پلو	٥٧
پائجي ته وڏي ڀيران	٥٧
پوءِ ڀائي ڪان قرض	٥٧
پرائي آس	٥٨
پهر چور ٿئي	٥٨
پڙهڻ ترڻ تير هڻڻ	٥٨
پرائي ڳوٺري	٥٩
پٽ تي گذار ته	٥٩
پيٽ به پانهون	٥٩
پنئين مڱئين گهر هلي	٦٠
پڙهي پاڻ نه ڄاڻي	٦٠
ق	
قڙيءَ قڙيءَ تلاءُ	٦١

پهاڪو	صفحو
ڦرندي گهرندي نامردان دي	٦١
ڦٽ ٻجو ڪچ پر	٦١
ڦر ڪان اڳي ڄڙ	٦١
ڦورو نہ ڦولهي	٦٢
ڦلهير ۾ ٿو	٦٢
ڦڙهو جاتي ڪائي	٦٣
ج	
جهڙي ڪرٽي	٦٣
جنهن ساس ڏنو آهي	٦٣
ڇڏهين ڀورا ٿي سبيا	٦٤
جو واءُ جبل اڏائي	٦٤
جيڪي هوندو ڀاڳ ۾	٦٤
جهڙا عاشق عيد ۾	٦٥
جنهن ڪاڻ اڳي هلي	٦٥
جنهن جي وبلا	٦٦
جنهين سندي منهين	٦٦
جاڏي وڃي واڳهو	٦٦
جڙيءَ ڪي جس	٦٧
جنهن جي هيڪار ڪيائين	٦٧
جيڪي لکيو منجهہ ازل	٦٨
جنهن جي وات نہ وڃجي	٦٨
جاسين ڀائو مٿو ڪنهي	٦٨
جاسين للو لٺ ڪٺي	٦٩
جن جي پليءَ ۾ داتا	٦٩
جوا جي هارڻ واري جو	٧٠
جيڏي رات تيڏو سپنو	٧٠
جاڏي ڀوي جهار	٧٠
جنهن ڪي ساهہ ڪنئين ڪل	٧١
جنهن جو ڪم اهوئي ڪري	٧١
جر نينس پر	٧١
جي ڀوندا سوڙهين	٧٢
جاتي وڻ نہ آهي	٧٢
جوءِ ڀيري گڏهہ رکوال	٧٢
جيڪي ڏسي چار	٧٣
جاتي پاڻي تاتي پاڻ	٧٣
جيڪا ڏاريان ڀڪري	٧٤
جواريءَ مينهي هار	٧٤
جاتي ڪير تاتي ڪنڌ	٧٤
جڏهين ڏند هٿا	٧٥
جبل سان مٿو هڻئين	٧٥
جڳ مڙيوئي جوابازي	٧٦
جي وسي ڇٽ	٧٦
جنڊ ٻہ وار ٻٽ ٻہ وار	٧٦
جيئرو تہ ڪک جو	٧٦
جي نہ وڃجي پاڻ	٧٧

پهاڪو	صفحو
جي هٿيني ناٿو	٧٧
جي جڏهن پکا	٧٨
جهڙي پٽ تهڙو ڇٽ	٧٨
جهڙي نيت تهڙي مراد	٧٨
جيڪي ڪوهم ۾ هوندو	٧٨
جيڪي ڪني ۾ هوندو	٧٩
جهڙا روح تهڙا ختما	٧٩
جهڙا ڪانوَ تهڙا ٻچا	٨٠
جيڏا آٿ تيڏا لوڏا	٨٠
جي جڏهن چڙهيا	٨١
جيڏو پٽ تيڏي بکيا	٨١
جهڙي سٽ تهڙيون	٨١
جا مڙسي مڙسن ۾	٨٢
جاني پڇي نه سگهجي	٨٣
جيءُ خوش ته جهان خوش	٨٤
جا بندي ڪي بار	٨٤
ڄ	
ڄگر ۾ چار اکهه	٨٥
ڄٽ بکيو موري ڪاٽي	٨٥
ڄٽ جي ڄمار	٨٥
ڄاٽي وڇوڻ جو منڍ ٻه نه	٨١
ڄپ جي ترڪش ڪان	٨٦
ڄٽ جي ڄمار	٨٧

پهاڪو	صفحو
جهه	
جهونا ڪپڙا	٨٧
چ	
چيريءَ آهر پير	٨٨
چڱو جن لکيو	٨٨
چاڪر چياڪر	٨٨
چرٽي ڪان پڇيائون ڪي چڱو	٨٩
چريا ٻرين گڏيا	٨٩
چرين ڪهڙا چٽ	٩٠
چريءَ جو چوڙو	٩١
چري ڦٽ ۾ ٻه خرش	٩١
چوري نه موري	٩١
چڱو ڪر ته چڱو ٿيئي	٩١
چوٽو نه آوٽو	٩١
چاڪريءَ چور	٩٢
چڱا سي جن جا پويان	٩٢
چاڪيءَ ڏاند وڃايو	٩٢
ڇ	
ڇتي ڪتي جي دوا	٩٣
ڇڏ منڍو واريءَ ۾	٩٣

پهاڪو	صفحو
ح	
حمائتن گڏه	٩٤
خ	
خون ڪٺوري ڳجها نه رهن	٩٤
د	
دريا ڀر تي ڇوڪرَ	٩٤
دم درميان الله مهربان	٩٥
دال روٽيءَ ڪاڌي	٩٥
دل ڪوني عذر گهڻا	٩٥
دائيءَ کان ڪو پيٽ	٥٦
دولت نهن کان	٩٦
دل ڪاريءَ کان	٩٧
دولتمندن جا ڏاند	٩٧
ڌ	
ڌاتوري ڌاري	٩٨
ڌڪو ڪٿجي ياءُ لڳ	٩٨
ڌڻيءَ ري ڌڻ سجو	٩٩
ڌن رک ڌوڙ ۾	٩٩
ڏ	
ڏاهو ڪانءُ ڪاڻي	١٠٠
ڏاهو ڪانءُ پڻ ٽنگو	١٠١
ڏڌو ڪير ٽٽڻ ۾	١٠١
ڏيڻ سڀ چڱو	١٠١
ڏئي ڪي پٽ ۾	١٠١
ڏيتا نهين چي پورا تول	١٠٢
ڏنيجي گڏه سور	١٠٢
ڏاندان گاه	١٠٣
ڏچر گهوڙو سچر زال	١٠٣
ڏڪڻ مينهن نه وسڻا	١٠٣
ڏني جو پٽ چٽو	١٠٣
ڏيري ڍور ڪي	١٠٤
ڏيڻ ڏيه ڇڏڻ	١٠٤
ڏياريءَ جو ڏيئو ڏنو	١٠٦
ڏنو سڀ وسار	١٠٦
ڏاند چڙهئي تي ڏک	١٠٧
ڏٽ نه کٿو ڏوٽي کٽا	١٠٧
ڏس ڪاٽيءَ کان	١٠٨
ڏاڻ هلي مردا ڪيڻ	١٠٨
ڊ	
ڊڄ تنهين جي ڏاء	١٠٨
ڏٺي واٺي لاڀ نه مور	١٠٩
ر	
رک جا ڇٽا آندا ڦاڙڻ	١١٠

پهاڪو	صفحو
راڪي رام تہ	۱۱۰
رهي راهوجين	۱۱۰
رڙا ڪين رجهن	۱۱۱
راڻي سا جا راءِ ڪي	۱۱۱
رڌ اڳيان رباب	۱۱۱
راجا ڪري سونياءُ	۱۱۲
رن پٽ ڪي لڳي ياڳ	۱۱۲
رات توري	۱۱۳
رن چشڪي هري	۱۱۳
راءِ ري گهران گيهہ	۱۱۲
رن پٽ ريدار	۱۱۳
رٺي ۽ رائر جو	۱۱۴
روزن پنيان عيدون	۱۱۴
رت ڏسي رسي	۱۱۴
ز	
زيري لاءِ ٻڪري	۱۱۵
زالان ڏاوڻ	۱۱۵
س	
سورائنڻ سور	۱۱۵
سنگ تاري	۱۱۶
سچ جي پيڙي لڏي	۱۱۷
سڪٿي ڪني	۱۱۷

پهاڪو	صفحو
ستي ٿي سيڏائي	۱۱۷
سر ڏجيءِ پر	۱۱۸
سڪن گڏ آلا پرن	۱۱۸
سوڻي هئي ساڻ	۱۱۹
سون پر ڪجي ڪسوڻيءَ	۱۱۹
سر ڪان پوءِ سچ	۱۲۰
سپهو نہ وسهو	۱۲۰
سرسو سڪو پائي	۱۲۰
سنت سنت سڪو چوي	۱۲۱
ستين لنگهٽين	۱۲۱
سجن پيٽان وڏيا	۱۲۱
سيرو ڪاڏو	۱۲۲
سو چورٿي نہ آهي	۱۲۲
سپتيو ماٺهو	۱۲۳
سچ سير	۱۲۳
سڪ تور ڪان	۱۲۳
سياري جي سوڙ	۱۲۳
سجڻ سچي ٻانهن ڏني	۱۲۴
سچ مرچان ڪوڙ ڳڙ	۱۲۴
سياري ۾ سيئي چڱا	۱۲۴
سياري بہ سيئي چڱا	۱۲۵
سڳا سيئي سيڻ	۱۲۵
سلوسو جو انگورين پلو	۱۲۵

ڀاڪو	صفحو
سوڙهي سياندري	١٢٦
سڙئي گهوڙي	١٢٧
سوٽ ڪري سينگار ته به	١٢٧
سهٽا ڏوهه به پٽن	١٢٧
سيڪا ڀڪري	١٢٨
سچا عاشق پيئو دي آچار	١٢٨
ستي لڪڙن ڪان موٽي	١٢٩
سپر سان سيڻ	١٢٩
سي اڍائي سي سادا به	١٣٠
سوناري جو سؤ ڏکن	١٣٠
سياڻي اکيان رڻ	١٣٠
ستي شينهن ڪي	١٣١
سيڪو پنهنجي هٽيءَ	١٣١
سڪوڪاٺ ڀپاسا ييچي	١٣٢
ست ڪئا ڪائي ٻاي	١٣٢
ش	
شڪر ڪر صحيح	١٣٢
شينهن اکيان لڪڙي	١٣٣
شينهن نه ڏيکيا ته ڏيک	١٣٣
ص	
صبر جنين سينگ	١٣٤
صبر وڏو تول آهي	١٣٤
صلاحين شينهن ڀڄهن	١٣٥
ظ	
ظلم قائم آهي	١٣٥
ع	
عقل ري ارمان	١٣٥
عيسي نه موسي	١٣٦
عقل آهين جو	١٣٦
علت وڃي عادت نه وڃي	١٣٦
غ	
غريب جي جوءِ	١٣٧
ق	
قرض ڪوڙه جو نڪو	١٣٧
قاضي ڄاٽي	١٣٧
ڪ	
ڪتيم سپ چمار	١٣٨
ڪکان ڪوڙي پاه	١٣٨
ڪتي جا ڏند گڏه جو	١٣٩
ڪني ماضي من ۾	١٣٩
ڪڏهن پريءَ ۾ ڪڏهن	١٣٩

ٻهاڪو	صفحو
ڪارو وهي ڪمري ڳنڍ	۱۴۵
ڪهٽي سيڪو ڪهي	۱۴۰
ڪتي ڪي ڪنهن آماز	۱۴۰
ڪتي جو پيچ ٻاره مهينا	۱۴۱
ڪتو ڇا ڄاڻي	۱۴۱
ڪالهوٽي ڪالهه ڳئي	۱۴۲
ڪنيءَ رن جا ٻار	۱۴۲
ڪري سو پائي	۱۴۲
ڪهي سا رهي	۱۴۲
ڪوسا ناوي ٿڌا ڪاوي	۱۴۳
ڪري ڇڱائي ڇٽ سان	۱۴۳
ڪنڌيون پار	۱۴۳
ڪچيءَ ڪنا نه وريا	۱۴۴
ڪڪ هيٺ لڪ پيو آهي	۱۴۴
ڪوڙو ڪائجي	۱۴۴
ڪوئي مري ڪوئي جيوي	۱۴۵
ڪچريءَ جو يار	۱۴۵
ڪشيئي نه ڪمان	۱۴۵
ڪميٺو ڪپڙا ڪري	۱۴۶
ڪاٺي وسوڙي	۱۴۶
ڪم قوت آڪڙ ٻهت	۱۴۷
ڪوڙ چمار جي ڪتر	۱۴۷
ڪاٺي جي وهانءُ ۾	۱۴

ٻهاڪو	صفحو
ڪرم هيٺ ڪيتي ڪري	۱۴۸
ڪني جو ڪارو منهن	۱۴۹
ڪڏهن ماڻي مٽ تي	۱۴۹
ڪتو ٻه ڪا ڏو ڪک ٻه نه	۱۵۰
ڪني آڳر وڃي ڇڳي	۱۵۰
ڪوڙي سڄڻ ڪان	۱۵۰
ڪتي چور سچا	۱۵۰
ڪنهنجو اکهي ڪوڙ	۱۵۱
ڪڏهن ڳاڙهو ڳهوت	۱۵۱
ڪانياري ٻلي	۱۵۱
ڪک جو چور سو	۱۵۲
ڪتو ۽ ڪپاٽ ٽوڙهي	۱۵۲
ڪٽڪ ڪيڏي ٻهه ڪي	۱۵۲
ڪوري پلوين نه پائجي	۱۵۳
ڪوري ڪڏ ڪٽي	۱۵۳
ڪم پئي ڪل پوي	۱۵۴
ڪوڙي جي ڳالهه	۱۵۴
ڪنگر ۾ ڪڪڙا پڙي	۱۵۴
ڪيڏي ڪاڍارا ڏئي	۱۵۵
ڪم پرين سيڪو آهي	۱۵۵
ڪوسو پاڻي ڪک نه	۱۵۶
ڪاڏي ڪوري ڪاڏي	۱۵۷
ڪچي وزيران	۱۵۷

پهاڪو	صفحو
ڪ	
ڪير جو ڪانيل	١٥٧
ڪاٽي ڪڇٽي اونڌو طباق	١٥٨
ڪٽي ڏاڙهي هٽ نه اچي	١٥٨
ڪيتي سر ميتي	١٥٩
ڪاڏي ڪي ڪامن	١٥٩
ڪٺو واٽيو ڪاڳر ساري	١٥٩
ڪوه جي مٽي ڪوه ڪي	١٥٩
ڪر ماٺهو وٺ پاڀرو	١٦٠
ڪير ۾ موري وجهي ٿوه	١٦٠
ڪڏ چي جيءَ سڏ	١٦١
ڪير ۾ ڪنڊ نور ۾ نور	١٦١
ڪٿ ڪلو نه ٽيٺي پاو	١٦١
ڪٽيو ڪائي مڙس جو	١٦٢
ڪٽيو ڌو تان کوريو	١٦٢
گ	
گذر گئي گذران	١٦٢
گذري ڪون ڦر ياد نه	١٦٣
گڏي اڏجي يا لڏي	١٦٣
گولاڙو گيان ٻچي	١٦٤
گدڙ گدڙ جي ڪوڪ	١٦٤
گڏهه پنهنجي سانوٽي	١٦٥

پهاڪو	صفحو
گدڙ ڏاک نه پچ سگهي	١٦٦
گابي وانگي چٽ	١٦٦
ڪن ڪن سان نه ڏوپي	١٦٧
گهگهيرو گهوڙو پيٺيرو	١٦٧
گهپيه ٺڪرن مان پاٽي	١٦٨
گڏهه ڪي ٻه ڪو گج	١٦٨
گڏهه ڪي ٻه ڪڏهن گابو	١٦٨
گڏهه جو چا وس جو	١٦٩
گيهه پوندي ٻه ڪو مٿو	١٦٩
گرمي چڏي جهڻ ڪنگر	١٦٩
گنجي مٿي ۾ جونءَ نه ليک	١٧٠
گدرو ڪري ڪاتيءَ	١٧٠
گگر گگر پنڊا اڙيا	١٧٠
گنجو ڪنهڻ ڪان نه رهي	١٧١
ڳ	
ڳوٺ سئين، ساوهانو مٺين	١٧١
ڳڙ سان مري ته زهر	١٧٢
ڳالهين سنديون ڳالهيون	١٧٢
ڳڙ چائي ڳڙ ڳوتري	١٧٢
گهه	
گهٽي زالين گهر نه هاي	١٧٣

پهاڪو	صفحو
گهٽو ڏاڍيرو آن کي	١٧٣
گهرجو پير چاهه جو سارنگ	١٧٤
گهوڙا ۽ پٽ، مُلا ۽ پيٽ	١٧٤
گهوٽ ماءُ کان ٻه	١٧٤
گهٽي کاڌي کان گهٽو ڏنو	١٧٤
گهر ۾ ڪڏ هڻي	١٧٥
گهر ۾ ٻه گهر ڪاٽو	١٧٦
گهوٽ ڪنوار راضي	١٧٦
گهٽي ڪٽي کان مور	١٧٦
گهر ۾ غرقي ٻه مس اٽس	١٧٧
گهڻ پيتاري بکري	١٧٧
گهڻ ڪي ٿمي هڪڙي	١٧٧
گهڻ ڪٽي ڇير ڪڇي	١٨
ل	
لوچ نه لهن لعل کي	١٧٨
ليچي وچي ڏهن	١٧٩
لچان چوران پٽ ڏڪائي	١٧٩
لک ڪٽيا ڏومٽيءَ	١٧٩
لنگهي لاتي لوڻي	١٨٠
لنگهڻ پنهنجو وهاڻ	١٨٠
لکئي منجهان لک	١٨٠
لنگو ڇڙي مڳن کان	١٨٠

پهاڪو	صفحو
لوپ سڀن پاڻن پاڙ	١٨١
لوپيءَ سندي راج ۾	١٨١
لکيون لوهارن کي	١٨٢
لوڻ وجهي پيٽ پائيو ارٽيو	١٨٢
لوپ ڇڏ تہ سون مڻن سان	١٨٢
لهي لوهه ٻه نوءِ چي	١٨٣
لکين ليلائون	١٨٤
لتر کي ڇڪر پهچي	١٨٤
م	
مانئو پنهه لچو	١٨٥
موتيو آتي مان جاني	١٨٥
مڙسن جو پاهوڙن سان	١٨٦
ماءُ چندي پٽڙي	١٨٦
مگر ڏاڍي ڪارڙي ڏاڏي	١٨٦
مغلن اگهيان فارسي	١٨٧
مور چگو پر پير ڏنگا	١٨٧
مڏ پيوڻ ذات پرکڻ	١٨٧
مارڻ واري کان رکڻ وارو	١٨٨
موگو پنهنجي مانيءَ مان	١٨٨
مالڪ وجي پيڙيءَ چڙهيا	١٧٨
مرسين سچا ٿا پٺي جهنگهون	١٨٩

پهاڪو	صفحو
مرسان مرسان پر	١٨٩
ماڻهو سڀ چڱا	١٨٩
ماچي ته ناچي	١٩٠
ماڻهو سڀ نه سهڻا	١٩٠
مروان موت ملوڪان	١٩١
مٺا پَرَ، پنجن هيل	١٩١
مٺا آهن جيئرا، جي وس	١٩١
محبتي مڙن	١٩٢
منهن ڪنڌري	١٩٢
مڙيا سي جڙيا	١٩٢
ملڪ صاحب دا وسي	١٩٣
مينهن ڀائي هوري هلي	١٩٣
منهن ڏسي تلڪ ڏجي	١٩٣
مادي ۽ ڪڪڙ به ڪڍهن	١٩٤
مٺي ڪي مارڻ سورهه	١٩٤
ماءُ مري رکي سڪي	١٩٤
ماريءَ جي گهر	١٩٥
ميهر مينهن مان نڪتو	١٩٥
مارئي ڪان پڏايو چڱو	١٩٥
موتن جي پوک مان	١٩٦
ملڪ ۾ ڏيڍ ڪهور	١٩٦
ميون گهور لائق	١٩٦
ملو مٺو مهابو لٺو	١٩٧
ميان جي مڏي	١٩٧
مٺا به ڪڍهن	١٩٨
ن	
نَهن مان ڇڄي ته	١٩٨
نه ڪنهن کي عقل سنجهايو	١٩٩
نه ڏي نه ڏکوءِ	١٩٩
ناڻو نر چتو ڪري	١٩٩
ناڻو جهڙي تاوَ سان	٢٠٠
نڪي پاراتن ۾ نڪي	٢٠٠
نٺن به تکي گِڙ به مٺو	٢٠٠
نندي وات مان وڏو	٢٠١
نه ڪنهن جي ڪني کي هٿ	٢٠١
ناڻو سو جو ڳنڍ	٢٠٢
نه ڪتي نه ڪوريءَ جي	٢٠٢
نانگ ريجهائڻ سولو	٢٠٣
نيچ نوڪري آتم ڪيٺي	٢٠٣
نندي مري نه ماپڙي	٢٠٣
نڪي ديگڙن مال ميڙيو	٢٠٤
نون ميهارن مينهون ڏاريون	٢٠٤
نئين سناش چيلهه ۾	٢٠٤
ناڻءِ چڙهيو واپاري	٢٠٥
نچڻ هلي ته گهونگهٽ	٢٠٥
ناڻو ڏجي آڪرو ته	٢٠٥

پهاڪو	صفحو
و	
واڳ ڏٺيءَ جي هٿ	٢٠٥
ويٺي سڳن کي ڪن ۾	٢٠٦
ويهي ويهي مڙس ڪري	٢٠٦
وهي درياءَ جي پر تي	٢٠٦
واڳڻ هڪڙن کي وائي	٢٠٧
واتون خرار ڪاڇن	٢٠٧
واهڻ جو واٽيو	٢٠٧
وير هڪڙو ۾ گهٽو	٢٠٧
ونيڊ ڪانيئي سڪ پائيئي	٢٠٨
وٺجن پير ڪاڻ ڏاڪون	٢٠٨
وير وير واڌائي ۾ ورچائي	٢٠٨
وچ ڪير ڏئي، ته	٢٠٩
وهندي پير پوڙ ۾ چڱي	٢٠٩
وه وڃي، سو	٢١٠
وسي ته ۾ ڏبري گسي	٢١٠
هه	
هرهر هورائي وڃڻ	٢١٠
هاسي ڪره جي ماسي	٢١١
هڙ ۾ گاسو لوڪ ۾ تاشو	٢١١
هڪڙو چوري پيو مڃي	٢١١
هٿ جنين جو جو هئين	٢١١
هنجهن سان حرص ڪري	٢١٢
هنر واري جو هنر ڪپي	٢١٢
هڙ ۾ تماڪ نه	٢١٣
هڙ سڪٽي لوڏ گهٽي	٢١٣
هٿ جي ڪنگڻ لاءِ	٢١٣
هو ساڻ نه نيندا هيءَ	٢١٣
هو سوڙ پاند ۾ نه ڏين	٢١٤
هنگ سهانگي ته	٢١٤
هارئي ڪان پيتو پلو	٢١٥
هڻ ڏيءَ کي ته	٢١٥
هنجهه نه ميرو وت	٢١٦
هٿ سهائيندو ڪائجي	٢١٦
هيٺي کي نه هٿي سو	٢١٧
هاٿيءَ جا ڏند ڪاڻ جا	٢١٧
هٿن ڪين حمير	٢١٧
هنڌ ڏسي هاسي ڪجي	٢١٨
هڪڙو هٿ ڪير ۾	٢١٨
هرٽي اگهي نچٽي	٢١٨
هٿن سان هاجون ڪري	٢١٩
هيانو تتي ڪان ڪڙي	٢١٩
هڪ سچ ۾ پاچا	٢٢٠
هسٽو جوڳي پڏٽي نار	٢٢٠
ي	
يار ۾ تيلي سينڌ ۾ سيلي	٢٢٠
ياد جنين کي يار	٢٢١

ڏٺيءَ جو آسرو

ڏٺيءَ جي ساراهه

ساراهه ٿـو ڪريان ڏٺيءَ جي، جنهن پنهنجي تورهه سان هن ماڻهوءَ کي سڀني ساهه وارن ۾ وڏي مان وارو ڪيو آهي، آئون ٻاالهاڻن لاءِ چپ ۽ سمجهه لاءِ ڏاهپ بخشي، مٿس اشرف المخلوقات نالو رکيو اٿس؛ آئون سندس ڪاڻ، پيڻ، پهرڻ لاءِ طرح طرح جون وٿون جوڙيون اٿس. تڏهن هن کي ٻڻ جڳائي، جو پنهنجي ڏاهپ آهر چپ سان هن جي ساراهه ڪري، آئون پهنديءَ سارو سنديس وڏائي چئي سگهائي.

ان پاڄهاري جو شڪرانو ٿو ڪريان، جـو مون کي ٻڻ ان ماڻهن ۾ اهائي، ڪيولرام سلامت راءِ آڏواڻي نالو رکي حيدرآباد سنڌ ۾ رهاڪو فرمايو اٿس.

تنهن آهاڻهار جي ڏکيي سان ڪي ڏهاڙا مير صاحبن جي راڄ جا، آئون گهڻا ڏهاڙا سرڪار جهانمدار انگريز صاحب بهادر جي سلطنت جا، ايمان آئون مانُ سان نوڪري ڪري، تاريخ ١٦- فيبروري ١٨٦٤ع کان وٺي سؤ (١٠٠) رپين مهيني پينشن ۾ آيو آهيان.

هڪڙيءَ مهل هڪڙي سردار سنڌي ٻهاڪن پڙڻ جي دل رکي، تڏهن سو (١٠٠) ٻه سا (١٠٠) ٻهاڪ لکائي ڇپايامانس. پر ويچار ڪيم، جو ٻهاڪن ۾ گهڻو ڪري ملڪ جا اصطلاحي اکر آيا آهن، جن مان ڪي اکر سنڌ جي سڀني ماڻهن کـي ٻڻ سمجهڻ ۾ نه اچن، جـن جي ٻولي ماءُ پيٽان آهي، تڏهين ٻين ملڪن جي ماڻهن کي جي پوءِ ٻولي ڏنا سکن، سمجهائيءَ جـي ڪهڙي ڇونم ٿينديء؟ تنهن خيال تي هن ريت جي ڪتاب جي رٿ ڪيم.

اڳي گهڻن سيائن سنڌي ٻوليءَ ۾ ڪتاب جوڙيا آهن، پر آهي عمر جا جوان، آئون عقل جا تڪاسي وڏن ڪاريگرن وانگي آهن!

جهڙا وينجهر، جي موتي ونڌن؛ يا کاتو بند، جي ڪاٺ آئون عاج جا آڇا آڇا ڪم ڪن، يا جڙيا، جي سون ۾ جواهر جي جڙت جوڙين، يا نقاش، جي چٽيون صورتون جوڙين. تن جي اڳيان آءٌ هڪڙو پوڙهو، اياڻو، ڏوڙ-ڏوئي جهڙو سادي ڪم وارو آهيان. هن ريت، جو ڏوڙ-ڏوئي جو ڪم هي آهي، جو سونارن جي هٽن جو يا ڪهٽين جو پُهر گڏ ڪري، ڌوئي، منجهانس مال ڪڍي. تن وانگي مون پڻ گهڻن جا ڇيل سادا پهاڪا گڏ ڪري، پورهئي سان منجهائڻ مطلب ڪڍيو آهي. مگر پڙهندڙن جي مهربانيءَ ۾ هيءَ اميد ٿو رکان، جو جيڪو منجهس ڀولو رولو ڏسن. تنهن جي وڌائيءَ ڏي نه نهاري، پنهنجي لائق سجاڳي، ان ڀل چڪ کي سنواري ڇڏين.

ٻهرائين ڀانيم، جو هڪڙي هڪڙي ذڪر بابت ڌار ڌار باب ڪري لکان؛ پر پهاڪا گهڻن ذڪرن بابت آهن، ان طرح جيڪر گهڻا باب ٿي پون: سو ڪو ته ڪي پهاڪا اهڙا آهن، جيو جيڪر هڪڙي پهاڪي لاءِ ڌار نيجو باب ڪرڻو پوي؛ تنهنڪري سنڌي ارف-بي جي تختيءَ تي نظر رکي، هڪ ٻئي پٺيان هڪڙي-هڪڙي سنڌي واري اکر جا پهاڪا لکان ٿو.

ڪن پهاڪن جي معنيٰ ۾ ڳالهه جي پورائيءَ لاءِ ٻين ٻولين جون شاهديون آيون آهن، تن ڪري ڏنس، ته متان صاحبن سنڌيءَ جي پيار وارن کي نه وڻن، يا ٻين ٻولين جو محاورو نه هجين، تنهنڪري ان کي پڻ اتي جو اتي سنڌي ٻولي ۾ ترجمو ڪري ڇڏيان ٿو.

پهاڪا

الف

۱- آنڌو اها، ڄا ڪوريءَ جي من ۾ هوندي.

هي پهاڪو ظاهري وات ۾ ڪوريءَ جي اختياري ڏيکاري ٿو، جو جڏهن تاڄي اڳيانس پکڙيل آهي، آئون پيٽي لاءِ نڙو هٿ ۾ اٿس، تڏهن ڪپڙو گهاٽو آڻي توڙي ڇڏي؛ تہ مرضي سنديس. پر حقيقت جي وات ۾ مطلب هي اٿس، جو ڏڻي سڀ ڪم لاءِ سگهارو آهي. نہ ڪنهن جي صلاح وهيٽو، نہ ڪنهن جو دلبو ڪائي، نہ ڪنهن جو مٿس زور هلي، نہ ڪنهن جي واهرکهري. جيڪي وڻيس سو ڪري. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: قادرا قدرت تو داري، هرچہ خواهي آن ڪني،
مُرده را جاني بہ بخشي، زنده را بيجان ڪني،
شاهہ را تاجي ستاني، آروزوئي نان ڪني،
هر گدائي را ڪہ خواهي، آن زمان سلطان ڪني.

سنڌي: اي ڏڻي! سگهارو آهين، جيڪي وڻيئي سو ڪرين،
ڪي ڪي جيارين، جيئري ڪي مارين،
راجاڪان ڇٽ ڪسي انڪي مانيءَ جو محتاج ڪرين،
جنهن پينارکي وڻيئي تنهن‌کي ان مهل راجا ڪرين.

۲- آب جو ڏنو ڪهڙي ڪم، جو جاسين رب نہ ڏيئي.

آبَ يعني پيءُ، رب يعني ڏڻي. ڪي ماڻهو آرسي، پيءُ‌کي ونهيون ڏسي، پاڻ دولت ڪمائڻ لاءِ پورهيو نہ ڪن. پائين، جو اها پيءُ واري دولت ورثي ۾ هٿ ايندي؛ سا بس آهي. انهن نٿا ڄاڻن تہ ابي اها ڪٿان آندي. هي پهاڪي وارو

انهن کي چيئنپ ڪري چوي ٿو، ته پيءُ جي دولت جو به آسرو نه ڪر ۽ پنهنجي ڪمائيءَ تي پاڙ. جهڙو فارسيءَ وارو چوي ٿو:

فارسي: ميراث پدر خواهي علم پدر آموز؛
ڪه اين مال پدر خرج توان ڪرد به ده روز.

ترجمو: جي پيءُ جو ورثو گهرجني ته پيءُ وارو علم سک،
جو هي پيءُ جو مال ڏهن ڏهاڙن ۾ خرچي ويندءِ.

۳- اندر اپيو نه ڪري، ڏئي ٿو ڏاگا.

ڏاگا هن ملڪ جي فقيرن جو ويس آهي، جو مٽي تي وڙهين، يا گچيءَ ۾ پائين، يعني جو ماڻهو پنهنجو اندر ڪوڙ آئون ڪپت، دولاب آئون نڪيءَ ڪان، آئون ٻين ٻچڙن لچڻ ڪان پاڪ نه رکندو، آئون رڳا ڏاگا ڏئندو، تنهن کي ڪيئن پاڪ جاڻبو؟ جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي؟

قارسي: بر زبان الله در دل گئو وخر؛
اين چنين تسبيح کي دارد اثر.

ترجمو: جب تي الله جو نالو، دل ۾ ڏاند آئون گڏهه،
اهڙي تسبيح ڪهڙو گڻ ڪندي.

۴- اندر رڍ، ٻهون، ٻاهر آنڻ آنڻ جو.

ٻڍ، لاڙ ملڪ ۾ هڪڙي گاهه جي پاڙ آهي، جنهن جي ڏڪار ۾ ماڻهو اٽو ڪري ماني پچائي کائين؛ ٻهون معني گهٽي، آنڻ سڪو اٽو، جو ڪٽڪ جي اٽي جي چاٽي کي پچائڻ وير لائيندا آهن. پهاڪي جي معني هيءَ آهي: جو ٻڍ جي اٽي جي چاٽيءَ کي ڪٽڪ جي اٽي جو آنڻ مکبو ته به اندريون سواد ٻڍ ۾ ڪين مٽبندو. تهڙيءَ ريت ڪلچڙو ماڻهو ٻڻ جيڪڏهن لباس چڱو پهريندو، ته به سنديس عادت ڪين ڦرندي: اهڙو لباسي مثل ٻڍ آهي:

فارسي: از بَرون چُون گور ظالم پُر حال،
اندرون قهر خُداي عزّ و جلّ.

ترجمو: ٻاهران ظالم جي قبر وانگي ڪپڙن سان ڍڪيل،
اندر ڏٿي تعاليٰ جو قهر.

٥- انڌي وڃي ملتان لڌو.

ملتان هن ملڪ کان ٻه سا ڪن ڪوهه پنڌ آهي، تنهن ۾ انڌو ڪيئن پهتو؛ يعني پڇندو ڏَس پڌندو ويو. پر مطلب هي آهي، ته جو ماڻهو مرشد يا استاد کان پڇي ڏَس وٺندو، سو پنهنجي گوليل کي پهچندو؛ جهڙو گرو نانڪ شاهه جو وچن آهي:

وچن: سِٺ سِٺ انڌي پاونهه راهه.
ارٿ! پُڇي پُڇي اندر ٻه واٽ لهي.

٦- اهو ڪر، جو مينهن وسندي ڪم اچئي.

مينهن وسندي، جو مطلب آهي ته گهرج مهل، يعني هلندي چلندي ۾ اهڙو خرچ ڪر، جو ڇاقائيءَ ناچاقائيءَ ۾ بک نه مرين. تنهنجو ارٿ هي آهي ته: ڪي کاءُ، ڪي بچاءِ. تنهن تي هڪڙي وڏي اشراف سردار جي زبانؤن هڪڙو نوٽڪو پڌو اٿم، ته ماڻهن جا ليڻ ٽن طرحن جا آهن: هڪڙا نوراني، سي آهي، جي پنهنجي ڪمائيءَ مان اڌ کان ٿورو خرچ ڪن ۽ گهڻو بچائين؛ ٻيا انساني، جي اڌ کائين، اڌ بچائين؛ ٽيا حيواني، جي اڌ کان گهڻو کپائين، ٿورو رکن.

٧- استاد جي مار سنوار آهي.

استاد جو ماريندو، سو رڳو سيکارڻ لاءِ، تنهن کان پاسو ڪرڻ نه کپي؛ سو ڇو ته فائدي واري دوا گهڻو ڪَوڙي ٿيندي آهي. فارسي واري پڻ چيو آهي.

فارسي: بادشاهي پسر بمکتب داد، لوح سيمينش درکنار نهاد،
برسر لوح او نوشت به زر: "جور استاد به ز مهر پدر".
ترجمو: راجا هڪڙو پٽ اسڪول ۾ ڏنو، فرحي روپي ڪچ
۾ ڏنائينس، ان جو فرحيءَ تي سون سان لکيائين:
"استاد جو ظلم، پيءُ جي مهربانيءَ کان چڱو".

٨- آنُ پلي ذات پلي.

پلي آنُ رکڻ جي شيءِ آهي، جا ٻهراڙيءَ جا ماڻهو
گهرن جي اڳيان جوڙي سنجهس آن رکن. پهاڪي جو مطلب
هي آهي، جو جنهن جي گهر ۾ آن سان ڀريل پلي آهي، تنهن
کي وَنهيون چاٽبو، ۽ وَنهيون اڻ پُڇيو سان وارو آهي. تنهن
تي فارسيءَ واري چيو آهي:
فارسي: زوردار را به مجلس در تنگ جا دِهند؛
بي زر اگرچه دور ولي دور تر کُنند.
ترجمو: دنيادار کي مجلس سوڙهيءَ ۾ به جاءِ ڏين،
نرڏن توڙي پري هجي ته هيڪاري پري ڪنس.

٩- اڻ ڳهريو ماڻهو به پٽ، کي ٻيو نه ڏئي.

هن پهاڪي جو مطلب هي آهي، جو ڳالهائي بنان، رڳيءَ
ماٺ مان ڪو ڪم نه ٿيو؛ تنهن لاءِ هندي پڻ شاهدي ٿو ڏئي:
هندي: مونتي ڪون سيوتي * رهي،
بن بولي ڪاي گهر ڪو نه ڪوارو.
ترجمو: ماٺ مان ڪير مطلب کي پهتو،
ڳالهائي بنا پنهنجي گهر جو در به نه پڄي.

١٠- اجاڻ کي مصري تهڙي ڦڪي.

جيتوڻي ڦڪيءَ جو رنگ پڻ مصريءَ جهڙو آهي، پر
سوادُ ڪري ٻنهي جي وچ ۾ وڏو ڦير آهي. اجاڻ ماڻهو

* سيوتي معنيٰ مطلب کي پهتل.

سندن سواد کي نه سمجهي، ڇو ته هي ڪي هڪڙو ڄاڻندو آهي.
اهڙو مثل هنديءَ واري ۾ به چيو آهي:
هندي: آن جانت ڪون پارداس * مصري ڦٽڪي ايڪ.
ترجمو: ساڳيو ٻهاڪي جو مطلب.

١١- اڻ سرنديءَ شيءِ ڪو نري، ڪرو ڪو سرنديءَ نڙي.

ٻهاڪي جو مطلب هي آهي: جو اڻ ٻڇنديءَ وارو ٻاڻيهي به غريبيءَ سان هلندو، پر ٻچنديءَ وارو جڏهن غريب ٿي هلي، تڏهن چڱو مڙس سڏجي. جهڙو فارسيءَ وارو چيو آهي:
بيت: تواضع ز گردن فرازان نکو ست،
گداگر تواضع کند خوي اوست.
ترجمو: نياز وڏن ماڻهن کي چڱو آهي؛ پينار جيڪڏهن نياز ڪندو ته اها هن جي عادت آهي.

١٢- آهاري، وهنواري، ڏيون گهوٽ سهاري، لڄا ڪري ته هاري.

آهارُ يعني کاڌُ، وهنوار يعني ڏيتي ليتي، مهارو، گهوٽ پرڻيل جي پهرئين رات جي سمهڻ جي جاءِ.
مطلب هي آهي، جو سيانا چوندا آهن ته لڄ چڱي آهي، پر ان ٽن ڪمن ۾ لڄ ڪرڻ مرڳو گهاٽو آهي. تهڙيءَ ريت جيڪڏهن ڏئي جو ڳولو به منسار جا حجاب نه ڇڏيندو ته ڏڻيءَ کي واصل نه ٿيندو.

- آهير ڪتي اوٺي، رن وڃائي رنبو.

اهيرَ جهنگلي ماڻهو، اوٺي هڪڙي لوهه جي هلڪي شيءِ دکو به تور آهي، جنهن تي زالون سٽ اوڻين. رنبو، هڪڙو

* پارداس، شاعر جو نالو.

لوهه جو وڏو نيچ آهي، جنهن سان گاهه ڪونهي. مطلب آهي
ته جيڪڏهن مڙس تورو ڪمائيندو، ۽ سنديس زال گهڻو وڃائيندي،
يا خرچ ڪندي، ته اهو گهر ڪٿان وسندو. اهڙي ڳالهه
نمبر ۴۷۲ واري پهاڪي ۾ پڻ آهي.

۱۴- انڌي اڳيان آهري، ڪرَ تئو ننگيو آهه.

انڌي ماڻهوءَ جي اڳيان آرسي اهڙي آهي، جهڙو اڄاڻ
جي اڳيان ڪتاب، سو ڪو نه ته انڌي کي آرسيءَ جو قدر،
نه اڄاڻ کي ڪتاب جو مانُ. آن لاءِ هنديءَ واري پڻ چيو آهي:

جيسي نرمل آرسي ديئي انڌ کي هاٿ.

ترجمو: اڄاڻ کي ڳڻ جي ڳالهه پڙهڻ لاءِ ڪتاب ڏين اهڙو آهي،
جهڙي صفا آرسي انڌي جي هٿ ۾ ڏجي.

۱۵- انڌ ڌُنڌُ ننگري، چَرپَٽُ راجا،
ٽڪي سير ڀاڄي، ٽڪي سير کاڄا.

ڀاڄي يعني سائو ساڳ جو سستي وڪري آهي، کاڄا
هڪڙو مهانگو ميوو آهي، سي ٻئي شيون هڪڙي اگهه وڪامڻ
بي ويچاري ڳالهه آهي؛ تهڙيءَ ريت جنهن راڄ ۾ ڪُنياوُ هلي،
تاتي لچ آئون ڇگي مڙس جو قير ڪونه رهي. جهڙو هنديءَ
واري به چيو آهي:

هندي: ٻلي بري جهان ايڪسي تهان نه بسئي جاءِ؛
جيون انياءِ پُر ۾ بڪي ڪَتڙُ ڳُڙُ ايڪي ڀاءِ.

ترجمو: جاتي ڇگو مڻو هڪجهڙا تاتي وڃي نه رهجي؛
جهڙو ڪنياءِ واري شهر ۾ ڪَتڙُ ۽ ڳُڙُ هڪ اگهه وڪامن.

۱۶- آهو سون به گهوريو، جو ڪَن ڇني.

هن ملڪ جون عورتون سونهن لاءِ ڪنن ۾ سون جا ڳهه
پائينديون آهن، پر ڪنهن مهل ان مٿين جي بار سان سونهن

بدران ڪن پچي يا چڄي پوندا اٿن. اهڙي زبان واري سون پاڻ جي هي پهاڪو گلا ڪري ٿو. يعني جو ڪم فائدي واسطي ڪجي، تنهن مان سور ڳوڳهاٽو پوي، سو ڪم ئي گهوريو. هنديءَ واري پڻ چيو آهي:

هندي: ڪريئي سُک ڪُون، هوءِ دُک، يه ڪه ڪون سيان؟
وه سوني ڪُون جارهيي جا سُون ٽوٽي ڪانُ.

ترجمو: ڪجي سک لاءِ ٿئي ڏک، اها ڪهڙي سياڻپ آهي؟
جنهن سونُ مان ڪن ڇڄن، تنهن کي ساڙي ڇڏجي.

۱۷- آڪن ڪان آما گهري، ٻٻُر ڪان ٻير.

آڪُ هڪڙو جهنگلي ٻوٽو وڻ آهي، آئون ٻٻر هڪڙو ڪنڊن وارو وڻ آهي؛ تن مان آمان يعني انب، آئون ٻير ڪٿان مائندا؟ تنهن وانگي جو ماڻهو ڪم ٻڇڙا ڪري ڦل چڱو گهرندو، تنهن کي ڇا حاصل ٿيندو! ان تي هنديءَ واري چيو آهي:

هندي: ڪري برائي سک چهي ڪيسي پاوي ڪوءِ.
روبي پيڙ ٻبول ڪو انب ڪهان ني هوءِ؟

ترجمو: ٻڇڙائي ڪري سک گهرندو، سو ڪٿان لهندو،
ٻٻر جي وڻ پوکڻ سان انب ڪٿان ٿيندو؟

۱۸- اٽي ۾ لوڻ.

هن پهاڪي جي جوڙڻ واري جو مطلب هي آهي جو جيڪڏهن ڪنهن خير جي ڪم ڪرڻ لاءِ سچ سان ٿورو ڪوڙ گڏجي ته حرڪت نه آهي؛ جهڙو اٽي ۾ ٿورو لوڻ، شيخ سعديءَ چيو آهي:

فارسي: دروغ مصلحت آميز به از راستي فتنه انگيز.
ترجمو: صلح گڏيل ڪوڙ جهيڙي جاڳائڻ واري سچ کان چڱو.

جيتوڻي ڪي ڪم شعر جوڙڻ جا آئون پيا اهڙا آهن، جن ۾ ڪوڙ جي گهرج رهي ٿي، تنهنڪري پاڻجي ٿو، جو اهڙن صورتن ۾ ڪوڙ ڳالهائڻ لاءِ موڪل ڏني هوندائون؛ نه

آءٌ ڀانيان ٿو ته جڏهن گهڻو ڪوڙ ٻڇڙو آهي، تڏهن ٿورو ڪوڙ پڻ چڱو نه آهي.

١٩- آهر جي وڏائي، ڪني ڀاٽ آتي آئي.

آهر يعني جهنگلي ماڻهو، ڪنو، ڀاٽ، نڪر جا ڀاسڻ، جن ۾ غريب ماڻهو رنڌين ۽ کائين. مطلب هي آهي، جي جهنگلي غريب ماڻهوءَ کي ايترا وسلا گهر ۾ ٿيا ته ٻه ڀاڻ کي هوند وارو ڄاڻندو؛ تهڙيءَ ريت ننڍڙي ماڻهوءَ کي ٿورڙي دولت هٿ لڳي ته ڀاڻ کي وڏو ماڻهو ڇوائيندو.

٢٠- آمون ڏهه گامون.

آمون يعني انب. هن پهاڪي مان ڀيو نرالو مطلب ڪونه ٿو نڪري. مگر آرائين جو اصطلاح آهي، جو وڻ انب جو هڪڙو ٻئي کي ويجهو پوکجي ته وڏي هوندي سوڙهه جي سبب ڦر ٿورو ڪري؛ تنهنڪري پري پري يعني ڏهن ڏهن وکن تي پوکڻ چڱو آهي.

٢١- انڌو ڪڌ تي چڙهي هنگي، چي، مون کي ڪونه ٿو ڏسي.

ڀلا جيڪو ڪڌ تي چڙهي اگهاڙو ٿيندو، تنهن کي ڪين نه گهڻا ماڻهو ڏسندا! تنهن وانگي ڪي ماڻهو پنهنجي ٻڇڙائيءَ کي لڪائين، پر لڪڻ بدران پڌري ٿي پوي. اهڙن ماڻهن لاءِ هي پهاڪو آيو آهي.

٢٢- آٽ جي چاڙهيءَ کي به لعنت، لاهيءَ کي به لعنت.

آٽ هڪڙو ڍڳهو ۽ بيڊؤلو وهٽ آهي، سو جڏهن چاڙهيءَ لاهيءَ تان چڙهي لهي، تڏهن سوار کي اهنجو لڳيءَ تنهنڪري پهاڪي واري گالهه ڪئي آهي. مطلب هي آهي جو اوڇي ماڻهوءَ جي دوستي توڙي دشمني به آٽ جي چاڙهيءَ لاهيءَ وانگي ڏکدائڪ آهي.

٢٣- انڌن جي وهاڻهُ، منڊا نچڻ، ٽنڊا ڀاين ڦيريون.

انڌن جو وهاڻهُ، منڊن جو نچڻ، ٽنڊن جون ڦيريون، هي سڀ ڳالهيون اڻ ٺهندڙ آهن. تنهن وانگي جاتي گهڻا لڇ

يا اڃاڻ، يا ولها گڏ ٿي پنهنجي لسل يا عقل هوند ڪان وڏو ڪم رڙن، ته ڪٿان پوري پوي- اهڙن لاءِ هي پهاڪو آيو آهي.

٢٤- آٽائي ٻه ويئي ٽٽائي ٻه ويئي، وري ڪپهه جي ڪپهه.

هي پهاڪو اصل هن طرح آيو آهي، جو آئيميءَ هڪڙي ڪي وات جي پرسان پيشاب ڪندي پنڪي لڳي ويئي. اوچتو ماڻهو اتان لنگهيو، تنهن سندس مٿي تان پڳڙي لاهي، ڪپهه جي پوٽي مٿس رکي. ذري ڪان پوءِ جڏهن پنڪي ڪليس، تڏهن پڳڙيءَ بدران پوٽي ڏسي، تيرس ڪائي هي پهاڪو چيائين: يعني ڪپهه ڪتجي سٽ ٿيو ۽ سٽ آڇي ڪپڙو ٿيو، سو پورهيو سڀ ويو، وري ڪپهه تي پيئي. جهڙو ڪي هڪڙو سرڪاري نوڪر ٿوري پگهار وارو چڱي نوڪري ڪري وڏي درجي کي پهچي، پر ڪنهن غفلت يا قصور جي سبب وري اڳوڻي ننڍي درجي واري پگهار تي وڃي.

٢٥- آٽ جي وات ۾ زيرو.

زيرو تمام سنهڙا داڻا آهي، ۽ آٽ جو وات وڏو، جو تلها گاهه چري؛ تنهن ۾ جي زيرو پوي ته جيڪر چبڻ ۾ به نه اچيس. تهڙيءَ ريت، جو ماڻهو سير ان جو کاڌارو هوندو، تنهن کي ڊکي آنّ مان ڪهڙو ڏو ٿيندو؟

٢٦- آٽ پنيان گهنڊٽي.

گهنڊٽي جو آواز تمام ننڍو آهي، ۽ آٽ وڏو سگهو وهٽ آهي، سو جيڪڏهين ڪو ماڻهو آٽ کي ڊيڄارڻ لاءِ پٺيان هڪڙي گهنڊٽي وڄائيندو، ته آٽ کي ڇا ڪندو؟ تنهن تي هڪڙو مثل ياد آيو اٿم:

هڪڙي ڇوڪر آٽ تي چڙهي آٽ جي ڊيڄارڻ لاءِ تاڙيون وڄايون، تڏهن آٽ چيس، جو مون تي نغارا وڄن ته به نه ڊڄان، تنهنجي تاڙي ڇا ڊيڄاريندي؟ تهڙيءَ ريت هڪڙو نياڳو ماڻهو پنهنجي مطلب ڇڏائڻ لاءِ ڪنهن بختاور کي ڏڙڪائيندو،

تہ ٻختاور جو کھڙو پنجھرُ پرندو.

۲۷- انڌن آندو ٻلن ڇنيو.

انڌو ماڻھو ڏُونري يا گيھہ جھڙي يا اھڙي ٻي ڪا شي گھر ۾ آڻي اڳھاڙي رکندو، تہ جانئي ٻلي ڇني ويندي، تڏھن چائبو، جو ناڻو اجايو ويو. تھڙي ريت ھڪڙو ٺرڙو ماڻھو گھڻو ناڻو ڪمائي، پچاڙيءَ جي ڳڻتي نہ ڪري، ٿوري ويرم ۾ اجايو خرچي وهندو، تہ پوءِ گھرج مھل ڏکيو ٿيندو. جھڙو فارسيءَ واري چيو آھي:

بيت: ابلهي ڪو روز روشن شمع ڪافوري نهد،
زود بيني ڪش بشب روغن نباشد در چراغ.

ترجمو: جو اياڻو ڏينھن ڏٺي ۾ ڪافوري شمع ٻاريندو،
سگھوڙسنديئس، جو رات جوڏئي ۾ تيل نہ ھوندس.

۲۸- انڌي جي جوءِ جو واھي الله.

واھي الله، جنھن جو الله واھي ھجي، تنھن کي کھڙو جوکو آھي؛ پر سنڌ ۾ ھي اصطلاح آھي جو ھڪڙو ٻئي کان گھري، اڳيو چويس جو الله ڏينديئي، تہ ڄاڻبو جو ڪين ڏيندس. يا ھڪڙو چوي جو فلاڻي جو گھر ۾ الله جو ناڻو آھي، تہ ڄاڻبو جو کي ڪين آھي. تھڙيءَ ريت ھن "واھي الله" جي لفظ جي معنيٰ ھيءَ ڄاڻڻ گھرجي، جو واھي ڪونہ. پر مطلب ھي آھي، جو جيڪو ماڻھو پنھنجي ڏسي جي ڪم تي ڌيان نہ ڪندو، تہ جانئي ڪم بگڙندو. تڏھن ھي پھاڪو مٿس لاڳو ٿيندو.

۲۹- آيرندي تاڻ جنھن نہ ڪيو، سو آلھندي ڇا ڪندو؟

سچ جڏھن آيرڻ ويل سوجھرو نہ ڪندو، تڏھن لھڻ مھل ڇا ڪندو؟ تھڙيءَ ريت جو ماڻھو ننڍپڻ ۾ للايتو نہ ھوندو، سو وڏپڻ ۾ ڇا ڀونو ٻاريندو. اھڙي ڳالھہ ۱۲۸ واري پھاڪي ۾ ٻڻ ھلي آھي.

۳۰- اڌ چڏي سڄيءَ پٺيان ڊوڙي تنهن جو اڌ بہ وڃي.

هي پهاڪو قناعت ڪرڻ لاءِ تاڪيد ٿو ڪري. هن ريت، جو ڌڻيءَ جي ڏني تي قناعت ڪري گذران ڪرڻ سيائپ جو ڪم آهي: ڇاڪاڻ، تہ جو لالچ ڪري ٿورو ڇڏي گهڻي پٺيان ڊوڙندو، تنهن کي ڇا حاصل ٿيندو؟ ويتر اڳوڻي کي جوکو ٿيندس.

۳۱- آگر ڇانئن لهرُ جائي.

جڏهن آگر لوهار جي هٿ آهن، تڏهن ساڙڻ يا بچائڻ لاءِ وَسُ وارو آهي؛ تهڙيءَ ريت هن انسان جا سڀ ڪم ڌڻيءَ جي اختيار ۾ آهن، جيئن وڻيس تيئن ڪري. پهاڪي واري جو مطلب هي آهي، جو تون پڻ پنهنجا ڪم ڌڻيءَ کي سونپ، يعني توڪل ڪر.

۳۲- انڌا رکن روزا، تڏهن ڏينهن بہ ٿين وڏا.

اگرچ پهاڪي وارو چوي ٿو تہ انڌن جي روزي رکڻ ڪري ڏينهن وڏو ٿئي ٿو، پر اها ڳالهہ ٿيڻ جي نہ آهي، ان جو مطلب هي آهي تہ نياڻو ماڻهو جنهن ڪم ۾ هٿ وجهندو، سو جيڪڏهن سولو هوندو تہ بہ اولو ٿي پوندو.

۳۳- آها زبان آس ۾ وهاري، آها زبان ڇانو ۾ وهاري.

ڇانو ۽ آس، اشارو مان ۽ بي مانائيءَ جو آهي. پهاڪي جو مطلب هي آهي، تہ جو ماڻهو ادب سان، يا مٺو، يا سچ ڳالهائيندڙ هوندو، سو آدرُ پائيندو؛ ۽ بي ادبيءَ سان، يا ڪوڙو، يا ڪوڙ ڳالهائيندو، سو بي مانو ٿيندو. هاڻي ويچار ڪرڻ گهرجي تہ ٻن طرحن جي ڳالهائڻ لاءِ زبان هڪڙي، پر هڪڙيءَ طرح جي ڳالهائڻ جو ڦل هڪڙو، ۽ ٻيءَ طرح جي ڳالهائڻ جو ٻيو ڦل. تڏهن پهاڪي واري جو خيال برابر آهي.

۳۴- اڳي ﺑہ آنءُ هو، پوءِ ﺑہ ٿيو آن،
ڪانو آهه پڻ، ويو وچون ٿي نڪري.

پج جي پوڪ ۾ پوي، سو آنءُ آهي. جڏهن پوڪ پچي لبي، ۽ ڳاهجي وائرجي. تڏهن وري ﺑہ آنءُ ٿي رهي؛ پوءِ ڪانا توڙي پڻ ويندا رهيا. تنهن وانگي پهاڪي جو مطلب هي آهي، جو انسان جو وجود اصلي خاڪ آهي، سو مرڻ پاڇڙنا وري ته خاڪ ٿي ويندو؛ پوءِ هن دنيا جا ڏنڊا ڪاٿي ڪم ايندا. فارسي واري جو چوڻ آهي:

بيت: اي برادر چو عاقبت خاڪ است،
خاڪ شو پيش زانڪ خاڪ شوي.
ترجمو: اي ادا جڏهن مٽي ٿيڻو آهين،
تڏهن مٽي ٿيڻ کان اڳي مٽي ٿي رهه.

۳۵- اڏارو ڏجي تنهن کي، جنهن کان گهرجي نہ،
اڏارو ونجي تنهن کان جو گهُري نہ.

اڏارو ڏيشي نہ گهرڻ، يا اڏارو ڏيئي نہ گهرندو، هي ٻئي عجب جهڙيون ڳالهيون آهن، پر مطلب هي آهي، جو اهڙيءَ پت واري ماڻهوءَ کي اڏارو ڏجي، جو گهرڻ ڏاران پهچائي، ۽ ونش مهل اهڙي ڀاول کان ونجي، جو گهُرڻ مهل ڏک نہ ڏئي، ۽ پاڻ اونو رکي پهچائي. ڏسو اهڙي صورت ۾ پڻ ٻنهي ڌرين کي گهرڻ جو ضرور ڪٿان رهندو. پر نج مطلب هي آهي جو پهاڪي وارو سپت جو تاڪيد ٿو ڪري.

۳۶- آن جو واپار هس مان چلو، چلي مان هس ڪري.

هس، ڳچيءَ ۾ پائڻ جو ڳرو مٿيو آهي، ۽ چلو آڱر جي پائڻ جو هلڪو ڳهه آهي. پهاڪو آن جي واپار جو حال ٿو ڏيکاري تہ منجهس واڌو ﺑہ گهڻو، گهاٽو ﺑہ وڏو. جهڙو فارسي مثل آهي:

فارسي: يا گنج برگيري، يا در تلاطم امواج بميري.
ترجمو: يا خزانو لهين، يا لهرن جي ڏڪاون ۾ مرين.

سو ڪو، ته ان جو اگهه ڪڏهن ڏهه رپيا خرار جا، ڪڏهن سؤ رپين خرار جو پڻ پڌڻ ڏڻ ۾ آيو آهي. پوءِ جنهن واپار جسي اگهه ۾ ايترو ڦير گهير ٿئي، تنهن لاءِ پهاڪي واري جو چوڻ سچو آهي.

٣٧- آڙهڙ جي تتي ڏينهن، ساوڻ جي وسندي مينهن،
سياري جي آڌي رات، شال نه ٿئي هنگڻ تات.

هن پهاڪي مان پيو نرالو مطلب ڪونه ٿو نڪري، مگر هي ٽيئي مهاون ٽوري تي وڃڻ ڏاڪڙو آهي؛ يعني ڪنهلو ڪم سڀڪو دقت ڏيندڙ آهي.

٣٨- آٿ پوڙهو ٿيو، ته به مُتڻ نه سکيو.

پيو سڀڪو جانور پيشاب اڳتي ڪري، رڳو آٿ آبتڙ آن جي پوءِ ڏي مُتي. تنهن لاءِ سياڻن هي پهاڪو چيو آهي؛ پر مطلب سندس هي آهي، ته جو ماڻهو وڏڻ تائين علم يا عقل نه سکي، سو پڻ هن پهاڪي جو مُهاڏو آهي. جهڙو فارسيءَ واري پڻ چيو آهي:

فارسي: گوسالهء ما پير شد و گاو نشد.
ترجمو: گابو اسان جو پوڙهو پر ڏاند نه ٿيو.

٣٩- آپ ۾ ٽڪ آڇلائيندو، تنهن ڪي منهن ۾ پوندي.

هن پهاڪي جي اکرن جي معني پڌري آهي؛ مگر مطلب سندس هي آهي ته جيڪو پاڻان ڏاڍي سان وڙهندو، سو پاڻ کي مارائيندو. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: هرڪ بابزرگان ستيزد، خون خود بريزد.
ترجمو: جيڪو ڏاڍن سان وڙهي، سو رت پنهنجو هاري.

ان ڳالهه تي هندي پهاڪو پڻ آهي.

هندي: سُر سنڌي آڪاس ڪُون، ڦر ماٿي آوي.
ترجمو: تير هٿي آپ ۾ ته وري مٿانس اچي.

٢٠- اڻ پڙهيا پڙهين اڳيان پريون ڊوڙيندا.

پريون ڊوڙيندا، يعني مزوري ڪندا. اها ڳالهه پڌري آهي ته پڙهيل ماڻهو نوڪريءَ يا واپار مان، يا ٻئي ڪرت مان سؤ (١٠٠) هزار (١٠٠٠) ڪمائي سگهي، جنهن مان سکيو دم گذاري، آئون اڻ پڙهيل ڪي مزوريءَ بنا ڪهڙي واهه؟ تنهن لاءِ هي پهاڪو علم پڙهڻ جو تاڪيد ڪري ٿو، آئون چوي ٿو ته علم ڌارن مزوري ڪرڻي پوندي. تنهن لاءِ فارسي وارا پڻ چوي ٿو:

فارسي: ميا موز جز علم گر عاقلي، ڪ بي علم بودن بود غافلي

ترجمو: نه سک علم بنا جيڪڏهن سياڻو آهين،
چو ته علم ري هئڻ غفلت آهي.

٢١- اياڻو چوي سياڻو ويچائي.

جڏهن اياڻو ماڻهو اهڙي ڳالهه ڪري جا گمان جهڙي هئي، يا ويسه جهڙي نه هئي، تڏهن سياڻي کي ويچار کان پوءِ وسهڻ گهرجي. سو ڪوه، ته جيڪڏهين اياڻو ٻڌاڪ هٽي چوندو، جو هاڻي ڪري پيو هو، تنهن کي ٻلي گهيري ويئي، تنهن تي سياڻو وسهندو، تـه سياڻپ ۾ ڦير اٿس، تنهن لاءِ هندي وارو به چوندو آهي:

هندي: نادان بات ڪري، دانا قياس ڪري.

ترجمو: ساڳيو پهاڪي جو مطلب.

٢٢- آنان مينهان دا ڪيها ميلا، او چرن پٽ، ته او چرن پيلا.

آٽ آئون مينهون پاڻ ۾ هم جنس نه آهن، هن جي جوءِ چرڻ جي پٽ، آئون هن جي جوءِ پيلو، تنهنڪري پاڻ ۾ سنگت نٿي ٿهين. مطلب هي آهي ته ناجنس جي صحبت ڪنهن کي به نٿي وڻي.

٢٣- اٽ جي وات ۾ لوڻ وجهه ته به رڙي، ڪنڊ وجهه ته به رڙي.

معني هن پهاڪي جي سپ ڪو ڄاڻي ٿو. مطلب هي آهي جو لچ ماڻهوءَ سان دوستيءَ مان زيان، آئون دشمنيءَ مان به زيان؛

سياڻا چوندا آهن لچ جي صحبت اُئون ڪتو ڏاڻ ههڪجهڙا
آهن. هن ڪري، جو ڪتو خوش ٿئي ته پوٺ چٽي، جي
ڏمرجي ته چنگهون ڦاڙي؛ جهڙو سمن شاعر هنديءَ ۾ چيو آهي:

هندي: سمن پريت سُوانَ ڪي دونون باتين دُڪ؛
کيجي ته ڪاٽي پاوڪون، ريجهي ته چاٽي مُک.

ترجمو: ڪتي جي دوستيءَ مان ٻن طرح ڏک آهي،
ڏمرجي پير ڦاڙي، ريجهي ته منهن چٽي.

٤٤- اکهه ڪٽيو ڪانجي، وٽ ڪٽيو نه ڪانجي.

وٽ ڪٽيو ڪاٺ يعني تور ۾ گهٽ ڏيڻ. مطلب پهاڪي
جو هي آهي ته واپار جي ڪم ۾ اکهه مهانگو يا سهانگو وڪڻ
واپارين جو ڌرم آهي. پر ڪي دولابي واپاري اکهه مهانگو
پولي وَٽُ ڪوڙي وٽ سان توري ڏين. اهڙن دولابين ڪي
ٺوڪي ڻو.

٤٥- انبان پور، ڪلالان لاها.

لاها يعني ڪٽيو. هن پهاڪي مان نرالو مطلب ڪو نه
نڪري ٿو؛ مگر هيءَ ڳالهه پڌري آهي ته انب جي وڻ ۾
پهريائين پور گهڻو ڏسجي، پر نيٺ انب جي ڪي ٿورا رهن.
تنهن وانگي ڪلال جي آبت پڻ پهرين گهڻي ڏسجي، پر اوتر
سوتر ۾ هارجي ويرجي ٿو رهي.

٤٦- اڳياڙي تڏهين سُرهي، جڏهين پڇاڙي سُرهي.

مطلب هي آهي، ته جڏهن ڪنهن سان دوستي رکجي،
تڏهن گهرجي جو پڇاڙيءَ تائين نباهجي، اُئون جيڪڏهن اڳياڙي
۾ دوستي رکي پڇاڙيءَ ۾ ڪلال ٿيو، ته اڳياڙيءَ جي
چڱڙسي پڻ وهندي رهندي. اُٽلو بيڙائي ٿي ڳڻبي. تنهن لاءِ
هنديءَ واري پڻ چيو آهي:

هندي: پريت ڪري پاڇي ٿري پاپي کهٽي سوءِ،

* ناڈا نيهن نه چوڙيئي جا هوڻي سا هوءِ.
ترجمو: دوستي رکي پوءِ ڦري، سو پاڻي چئجي،
* ناڈا دوستي نه ڇڏجي، پوءِ جا ٿيئي هئي سا ٿئي.

۴۷- اندُ وَتُ، منڌ، پر نندُ وَتُ.

اندُ يعني اندو وهٽ، منڌ يعني منڊو وهٽ، هي پهاڪي وارو اندي آئون منڊي وهٽ کان پڻ پوڙهي وهٽ جي وڌيڪ ڳِلا ٿو ڪري. سو اها ڳالهه وهٽ جهڙي آهي، اهڙو ذڪر پهاڪي نمبر ۲۲۶ واري ۸ پڻ آيو آهي، آئون فارسي واري پڻ چيو آهي:

فارسي: طرب نوجوان ز پير مجو، که دگر نايد آب رفته به جو،
ز رع راچون رسيد وقت درو، نخرامد چنانکه سبز نو،

ترجمو: جوان جي خوشي پوڙهي کان م گهُر،
جو گهٽ مان ويل پاڻي نه سوڙي.
پوک کي جڏهن لاباري جي مهل اچي،
تڏهن تازي سبزي گهاءِ ڪڏهن نه ٿلي.

۴۸- اکرن م مَٿا وجهن، سي مُٺهن کان نه ڊجن.

اکري هڪ کان يا نڪر جي پوري شي آهي، جنهن ۾ آن چڙجي؛ مهري ڪان جي ڊگهي شيءِ آهي، جنهن سان اکريءَ وارو آن ڪُٽجي. مطلب هي آهي، جو جيئن ڪو ماڻهو هرڻ جو شڪار ڪري، آئون آس يا آج کان ڊجي، يا مڇيءَ جي شڪار وارو پڏڻ کان ڊجي، يا راجا جنگ کان ڊڄي، تيئن ڏٺيءَ جو ڳولو زماني جي ڏک ڏاکڙي کان ڊجي، مطلوب کي ڪٿان پهچندو. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: ندارد ز مقصود جنگ،
اگر برسرش تيغ بارند وسنگ.

---

* ناڈا، شاعر جو نالو.

ترجمو: عاشق پنهنجي گهر بل کان هٿ نه کڻي،
توڙي مٿس تراريون ۽ پاهڻ ڪري وسن.

٤٩- آن پنهنجي مٽ ۾ ترڪي.

آن جا پير اهڙا ترڪڻا آهن، جو گهڻا پيرا سندس مٽ ۾ سندس پير ترڪندا ڏسڻ ۾ آيا آهن. پهاڪي جو مطلب هي آهي، جو ڪليڇڻو ماڻهو پنهنجي ليڇڻ کان پاڻ بڇڙو ٿئي. تنهن تي فارسي ۾ واري چيو آهي:

فارسي: اگر ز دستِ بلا بر فلڪ رود بدخو،
ز دستِ خوءِ بدِ خويش در بلا افتد.

ترجمو: ڪليڇڻو بلا کان ڀڄي جي اڀ ۾ وڃي،
پنهنجي بڇڙن ليڇڻن جي هٿان بلا ۾ پوي.

٥٠- اٺ جي چوري ڍڪي ۾ ڇا لڪندي؟

اٺ وڏو وهٽ آهي، تنهن کي ڪو چورائي ڍڪي ۾ لڪائيندو ته ڪاٿي لڪندو. تنهن وانگي جا ڳالهه پڌري گهڻن ڪنن تي پيل هوندي، سا ڪيئن ڪو لڪائي سگهندو؟ جهڙو فارسي واري چيو آهي:

فارسي: نهان ڪي ماند آن رازي، ڪز و سازند محفلها.

ترجمو: اهو ڳجهه ڪٿان لڪي، جنهن جون مجلسون ڪن.

٥١- آئي ڏاندي کي بورڙائي ڏي ويٺي.

هن پهاڪي جي ظاهري معني هيءَ آهي، جو پرائي گهر ۾ ڏوري ڪم لاءِ آئي، گهر جو دعويدار ٿي ويٺي. جهڙو فارسي وارو پڻ چوي ٿو:

فارسي: آمد براه اخگر۔چون مطبخه نشست.

ترجمو: ساڳيو پهاڪي جو ترجمو.

پر مطلب هي آهي، جو هيءَ دنيا پرائو گهر آهي، تنهن ۾ ماڻهو رڳو عبادت لاءِ آيو آهي؛ اهو ڪم ڇڏي پاڻ کي گهر جو ڌڻي ڄاڻي ويٺو آهي. آئون فريد صاحب جي هن سلوڪ کي نٿو سمجهان:

سلوڪ: چار گنوايا هنڊڪي، چار گنوايا سُمهه،
ليکا ربُ مڱيسين، تون آيون ڪهڙي ڪم؟

ارٿ: چار پهرڊنڊي ۾وڃايئي، چار پهرننڊ ۾ وڃايئي،
حساب ڏڻي گهرندءِ، آئين ڪهڙي ڪم؟

٥٢- اٺ کي لاٺو، گهوڙي کي ڌاڻو، مرد کـــي ناڻو،
محبوب کي ماڻو.

لاٺو هڪڙو جهنگلي گاهه آهي جو اٺ کي چڱو لڳي؛ ماڻو يعني ناز. هن پهاڪي مان پيو نرالو مطلب ڪونه ٿو نڪري، مگر جهڙيءَ طرح پهرين ٽن کي ٽي شيون چڱيون آهن، تهڙي ريت محبوب کي پڻ ناز چڱو آهي. خصوصاً فارسيءَ واري محبوب ۽ ناز کي ابجد جي ليکي هڪ ڪري ڏيکاريو آهي:

محبوب اکر	انگ	ناز اکر	انگ
م	٤٠	ن	٥٠
ج	٨	ا	١
ب	٢	ز	٧
و	٦		
ب	٢		٥٨
	٥٨		

٥٣- اڳين پاڻيءِ پوئين ڇِڪَ.

ڪنهن تلاءَ ۾ پاڻي ٿورو هجي، آئون آتاهون ڏنڻ يا لشڪر گهڻو آچايل لنگهي، ته جيڪي اڳي هوندا سي پاڻي پيئندا،

جيڪي پوءِ هوندا اهي چڪ چئيندا. پر مطلب هي آهي، جو ڀاڪي وارو ڦڙتائي جو سعيو آهي آرس جي ڳالا تو ڪري. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: ڪم آفتهاست در تاخير طالب را زيان دارد.

ترجمو: تہ دير ۾ آفتون آهن، ڳوليندڙ کي ڇھو آهي.

٥٤- انڌو هاٿي لشڪر جو زيانُ.

لشڪر ۾ هاٿي هئڻ چڱو آهي؛ پر جي هاٿي انڌو هوندو تہ واهر بدران سندس لتن ۾ لشڪر لتاڙجي مرندو، تهڙيءَ ريت ڪنهن ماڻهوءَ کي ڪم سڌارڻ لاءِ ڏبو ۽ هو اڄاڻ هوندو تہ سڌارڻ بدران بگاڙي ڇڏيندو.

٥٥- آهرُ جي آسري جهنگ نہ چنائون.

آهر، ڏڳا يا آن آهي پيا پاليل وهٽ جهنگ ۾ چرڻ وڃن، تن جي رات جي چرڻ لاءِ سندن ڏڻي ڏارو، يا ڪَڙ، ڪتر تيار ڪري رکن، تنهن کي آهرُ چئجي. پر جهنگ ۾ گاهہ چرڻ وهٽ جي وس آهي. آءُ آهر جوڙي رکڻ ڌڻيس جي وس. جڏهن ڪو آهر جي لالچ دل ۾ رکي جهنگ ۾ گاهہ نہ چرندو، آءٌ بکائجي گهر ايندو، آڏون ڌڻيس بہ آهرُ نہ جوڙيو هوندو تہ بک مرندو يا نہ؟ تنهن واتگي جو ماڻهو پنهنجي وس وارو فائدي جو ڪم پرائي وس واري ڪم جي آسري تي سيڙائيندو، سو فائدو ڪٿان پائيندو؟

٥٦- آپ ڦاٽي کي بہ ڪڏهن اگهڙي پوي.

اڳهڙي پوڻ يعني ڳنڍ پوڻ، آپ ڦاٽڻ يا آپ ڦاٽي کي ڳنڍ وجهڻ نہ ٿيڻ جي ڳالهہ آهي. تڏهن ڀاڪي جو مطلب هي سمجهڻ گهرجي تہ جنهن ڪم جو ٿيڻ يا جنهن ڪم ٿيڻ واري جو دفع ٿيڻ ناممڪن هئي، تنهن لاءِ ڳڻتي نہ ڪائجي. تنهن لاءِ هڪڙو نقل ياد آيو آهي:

نقل

هڪڙي ماريءَ جهرڪي ڦاسائي ان کي کڻڻ جو رادو ڪيو. جهرڪيءَ چيس ته مون مان اڌ ڏوڪڙ گوشت نڪرندو، تنهن مان ڪهڙو ڏيو ٿيندءِ؟ آئون توکي ٽي نصيحتون چوانديس، پر هڪڙي تنهنجي هٿ ۾ چوانديس، ٻي جڏهن ڇڏيندين تڏهن وڻ تي ويهي چوانديسانءِ، ۽ ٽين وڻ تان اڏامڻ مهل. ماريءَ اها ڳالهه مڃي. جهرڪيءَ چيس: جيڪا ڳالهه ٻڌين ۽ عقل جي قياس کان ٻاهر هجي، تنهن تي ويساهه نه ڪجانءِ. تڏهن ماريءَ ڇڏي ڏنس. جهرڪيءَ وڻ تي ويهي چيس ته ٻي ڪم هٿان نڪري وڃي، آئون وري هٿ اچڻ جو نه هجي ته ان لاءِ ارمان نه ڪاڄ؛ ايترو چئي جهرڪي روئڻ لڳي. آئون ماريءَ جي حال تي ارمان ڪاڻي ڇاڪاڻ ته منهنجي پيٽ ۾ ٻه ڏوڪڙ تور هيرو آهي؛ جيڪڏهن هٿ اچئين ها ته چمار لاءِ ڏيو هجي ئي ها. اها ڳالهه ٻڌي ماريءَ هٿ سڻي ارمان ڪاڻو. تڏهن پکي اڏامڻ. تنهن کان باقي ٽين نصيحت پڇيائين تنهن چيو جو ٻن ڳالهين توکي اثر ڪونه ڪيو، هن ريت جو اڌ ڏوڪڙ تور پکيءَ جي پيٽ ۾ ٻن ڏوڪڙن تور وارو هيرو ڪٿان ماپندو؟ تنهن تي ويساهه ڪيءِ، ۽ جي هجي ها ته به اڏامڻ کان پوءِ وري هٿ اچڻ جو نه هوس، تنهن لاءِ ارمان ڪاڻءِ: تنهنڪري توجهڙي ماڻهوءَ کي باقي نصيحت چوڻ ڪار نه آهي.

۵۷.. انبن جون سڪون ٻه ڪي انبڙين مان لهن.

انب هڪڙو پڪو ميوو آهي؛ تنهن جو سواد انبڙيءَ مان ڇا ايندو، ڇا ڪٽي ۽ ڪچي؟ جهڙوڪ ڪٽڪ سپ ڪٽڪ، پر جو سواد حلوي مان اچي سو سٽن ۾ ڪٿي اچي؟ تنهن وانگي جنهن کي ڌڻيءَ جي عبادت مان چشش آئي هوندي، تنهن کي دنيا جا ڌنڌا ڇا وڻندا؟

٥٨- آٿ چڙهيءَ بہ ڪڏهن ٿانڪ ڪانہ

جو ماڻهو آٿ تي چڙهيل هوندو تنهن کي ڪنهن ڳالهہ جي ڊنگ ڏنگيندو؟ تنهن وانگي جو ماڻهو پيا سڀ آسرا ڇڏي ڌڻيءَ جي آسري رهندو، تنهن کي دنيا جي ڏنڌن جو کهڙو ڊپ؟ جهڙو سنڌي ڀڳت جو وچن آهي:

وچن: شنکهہ سرن ڪيتر جائيءِ جو جمپڪ گيراسي؟

ارٿ: شينهن جي شام چو وچجي جاتي گدڙ ڪاني؟

٥٩- آپ سکي تہ جڳ سکي.

جو ماڻهو پاڻ سهي آهي تنهن جي ليکي سارو جهان سکيو آهي. اهڙي واردات نمبر ٢١٨ واري پهاڪي ۾ گهڻي وضاحت سان آئي آهي.

٦٠- اگهہ آئون ڳپ جي سڌ الله کي.

ڳپ يعني پيٽ واري پار، معنيٰ هيءَ آهي جو جنس جو اگهہ سهانگو ٿيندو يا مهانگو، ۽ پيٽ وارو پار ٻچ ڄڻندو يا ڌيءَ، سا خدا کي ڪل. پر ان ڳالهہ ۾ منهنجو چوڻ هي آهي، جو سڀ ڪم جو هاڻي ڪيئن پورو ٿيندو، تنهنجي سڌ ڌڻيءَ بنا ڪنهن کي ناهي. جهڙو فارسي وارو چيو آهي:

فارسي: ڪس را وقوف نيست کہ انجام کار چيست.

ترجمو: ڪنهن کي خبر نہ آهي تہ اوڙڪ ڪم جو ڇا آهي.

٦١- انڌو ۽ اڻ سڄو ڀونهون هڪجهڙا.

هن پهاڪي جي مطلب ۾ ذرو بہ فير نہ آهي، ڇاڪاڻ جو هن انسان جي اندر ۾ ذات پاڪ جو نور آهي، پر جڏهن اڻ سونهپ ڪان آن کي نٿو جاڻي، تڏهن انڌو جاڻيس يا نہ؟ تنهن تي فارسيءَ واري پڻ چيو آهي:

فارسي: آنچہ ما کرديم با خود هيچ نابينا نکرد،
درميان خانہ گم کرديم صاحب خانہ را.

ترجمو: جيڪي اسان پاڻ سان ڪيو، سو ڪنهن انڌي به نه ڪيو،
گهر جي اندر گهر ڏٺي ڪي وڃايوسون.

۶۲- آڻ پڙو ته به به ڪنوان لهي.

ڪنوان يعني آڻ نئڻ، نئون سڪيل. يعني جيئن پڪو آڻ ٻار ڪٽڻ ۾ ڪنوان ڪان واڌو آهي، تيئن پوڙهو ماڻهو سياڻو پڻ رت پنهنجي ڪم ۾ جوان نئي سڪيل کان وڌ ڄاڻبو. جهڙو فارسي واري چيو آهي:

فارسي: آنچه در آئينه بيند جوان، پير اندر خشت بيند پيش زان،
ترجمو: جيڪي جوان آرسي ۾ ڏسي،
سو پوڙهو تنهن کان اڳي سر ۾ ڏسي.

۶۳- اڃا سينهون جهنگ ۾ ڏوئي ڏرياٺون رچ.

رچ يعني باسڻ؛ جڏهن سينهون جهنگ مان چري اچن، تڏهن سيڪو باسڻ ڏوئي ڪير ڏهي. آئون اڳواٽ باسڻ ڏوئڻ اڳ ڪٽيو ڪم ڪرڻ آهي، سا ڳالهه سياڻن ڪي نه وڻي. تنهن لاءِ نمبر ۳۹۶ واري پهاڪن ۾ گهڻو ذڪر هليو آهي سو ڏسن گهرجي.

ب

۶۹- بادشاهين پونڌي معاملي ڄڻي ڪير ويچاري؟

هن پهاڪي جو مطلب هي آهي جو دنيا ۾ ڏک توڙي سک اهنجي توڙي سهنجي سڀڪنهن تي، هڪجهڙا پيئي آهي، جهڙي راجا تي تهڙي پينار تي. جهڙو هنديءَ واري چيو آهي:

هندي: ڪيا رنڪ، ڪيا ڀوپ، دک سک سنگ سدا رهي،
گهر اجاڙ جيون ڪرپ رهي؛ دوهون گهٽ جيوڙي.

ترجمو: ڀا راجا، ڀا غريب، ڏک سک سدا ساڻ رهيس،
گهر ۾ کوه هئي، يا سچ ۾، ته دلي جي گجي ۾ نوڙي.

٦٥- بکئي کي بصر سان روني رکيائي؛
سيري کان سواد ۾ ڏيدي سوائي.

ڍائي ماڻهوءَ کي پلاءُ به اهڙو سواد نه ڏئي، جهڙي بکئي کي رکي روني سواد ڏئي. تنهن تي هڪڙو مثال آهي:

هڪڙي درويش جي ڀنڊار ۾ روٽيون پڪيون؛ پر ڏٺيءَ جي حڪم سان تيون ڪونه هو. درويش جي هڪڙي ٻالڪي رکي روني کائڻ جي نه ڪئي. درويش جي چوڻ سان اُن جي روني لڪائي رکيائون. گهڄ کان پوءِ ٻالڪي کي بک لڳي، تڏهن ڦڪو ٿي آڌا رکي روني ڳولي لڌي، مٺي ڪري کاڌائين؛ تڏهن درويش کلي، هي فارسي سٽ پڙهي:

فارسي: گرسنه را نان تهي کوفته.

ترجمو: ٿڪي کي رکي روني کوفتو آهي.

٦٦- بندي جي من ۾ هڪڙي، صاحب جي من ۾ ٻي.

هي بندو گهڻو چاهي جو فلاڻو ڪم ڪريان، يا فلاڻي شي هٿ لڳيم؛ پر جيسين ڏڻيءَ کي نه وڻي، تيسين ڇا ڪري سگهندو؟ جهڙو هنديءَ واري چيو آهي:

هندي: همري من ڪڇ اؤر هئي، ڪرتا ڪي ڪڇ اؤر؛
همري ناٿي نت رهي، پرڀ ڪي ناٿي نور.

ترجمو: منهنجي دل ۾ ڪا ٻي، ڏڻيءَ جي دل ۾ ڪا ٻي؛
منهنجي رٿي بيجاءِ ٿي، ڏڻيءَ جي رٿي بجاءِ.

٦٧- بي عقل جي بلا دور.

دين جي ڪم ۾ هن ڀاڪي جي ڪم آڻڻ جي گهرج نه آهي، مگر دنيا جي ڪم ۾ آهي. جيڪڏهن ڇڄي جو نندي پار وانگي بي عقل ٿي رهه، ته ماڻهن جي نظر سان تنهنجي بلا ٽري، ته به هڪڙي ڳالهه. جهڙو فارسيءَ وارو چوي:

فارسي: هر چند عقل بيش، غم روز گار بيش،

ديوانه باش، تا غم تو ديگران خورند.

ترجمو: جيترو عقل گهڻو، اوترو زماني جي گهڻي گهڻي،

چريو ٿـــي ته تنهنجـــي گهڻي ٻيا ڪـــائين.

پر ان ڀهاڪي لاءِ منهنجو مت هي آهي، جو بي عقل کان بلا دور يعني بي عقل جي سنگت کان ٻيو ته سڀڪو ڀڄي، پر بلا ٻه. تنهن لاءِ فارسي ۾ بيت ۾ آيو آهي:

بيت! ترا اژدها گر بود يار غار، زان بـه ڪ جاهل بود غمگسار،

ترجمو: توکي جيڪڏهن اروڙ هئي سڄڻ ڳوڙهي،

تنهن کان چڱو جو جاهل هئي ڏک اوريندڙ.

٦٧- بي عقل دوست کان داناءُ دشمن چڱو.

هن ڀهاڪي وارو بي عقل جي سنگت کان ڀڄڻ جو ڏاڍو تاڪيد ٿو ڪري؛ ڇاڪان جو بي عقل جي صحبت مان ساهه جو ڊپ آهي. ان تي هڪڙو مثل ياد آيو اٿم:

هڪڙي شخص جو باندر هڪڙي تي ويسه ٻڌل هو، تنهن کي ڏهاڙي رات جو پنهنجي کٽ جو جاڳـو وهاريندو هو. هڪڙي ڏهاڙي هو ننڊ ۾ هو، ۽ باندر ترار اگهاڙي ڪري مٿس واهي ويٺو هو. اوچتو چور هڪڙو چوريءَ لاءِ آيو، جنهن کـي باندر ڪين ڏٺو. ان مهل ڪـيڙي هڪڙي گهر ڌڻيءَ جـي بـت تي چڙهي، باندر ترار سنباهي ته هٺي ڪـيڙيءَ کي ماري. اهو حال ڏسي چور سـمجهيو جو ترار سان ڪـيڙي ته مرندي، پر گهر ڌڻي به ماڻس. تڏهن ٻوڙي باندر کي هٿ کان جهليائين؛ تنهن ٻکيڙي تي گهر ڌڻي جاڳيو ۽ چور جي واتان سڄو حال ٻڌي، چوڻ لڳو جو فارسيءَ واري سچ چيو آهي:

فارسي: اگر خصم جان تو عاقل بود،

به از دوستداري ڪ جاهل بود.

ترجمو: جيڪڏهن سيانو تنهنجي ساهه جو ويري هجي،
تہ بہ هو ان سجڻ کان چڱو جو جاهل هجي.

٦٩- باسڻ هڪڙو ڪٽي، ٺڪر گهڻن کي ڏئي.

ٺڪر ڏيڻ يعني گلارو ڪرڻ. هن پهاڪي جو مطلب هي آهي، گهڻن ماڻهن سنگتين سان هڪڙو ڪنهن باسڻ جي چوري ڪري، تہ جيڪر گمان سڀني ۾ پوي؛ يعني هڪڙو لوڻبو ماڻهو گهڻن اشرافن جي سنگت ۾ هوندو تہ سڀني کي گلارو ڪندو. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: شنيدستي ڪہ گاوي در علف زار،
بيالايد همه گاوان دهہ را.

ترجمو: ٻڌو اٿئي ڏاندن مان هڪڙو ويءَ ۾ پوي،
تہ جهلائي سڀن ڏاندن ڳوٺ جي کي.

٧٠- بک وڃان آگهڙ ياد نہ آهي.

ڪمائيءَ واري ماڻهوءَ کي سڀ ڪان اڳي پيٽ پاڙڻ کپي، تنهن کان پوءِ انگ ڍڪڻ. پيا سڀ ڪم ان کان پوءِ؛ جڏهين ڪنهن کي پيٽ ڀرڻ لاءِ پورت نہ هوندي، تڏهن آگهڙ يعني انگ ڍڪڻ ڪٿان ياد پوندس؟ مطلب هي آهي، جو اڻ هوند واري ماڻهوءَ کي ڪو سک نہ ملندو، فارسي واري چيو آهي:

فارسي: فراعت بہ فاقہ نہ پيوندد،
جمعيت در تنگدستي صورت نہ بندد.

ترجمو: بک سان واندڪائيءَ جو لاڳاپو نہ آهي؛
اڻ هوند ۾ جمعيت حاصل نہ ٿئي.

اهڙو ذڪر نمبر ١٢٦ واري پهاڪي ۾ پڻ آيو آهي.

٧١- بک ٻچڙو ٽول، دانا ديوانا ڪري.

ٽي شال پيٽ جي بک ڪنهن نہ ڏئي: بک سڀ کان ٻچڙي ڏوار آهي. جهڙو ڪنهن کي مرض غالب پوي تہ حواس باختا ٿي وڃن، تنهن وانگي جنهن کي بک زور

پوي، تنهن جو عقل هارجي رهي. تنهن تي فارسيءَ واري چيو آهي:
فارسي: پراگنده روزي پراگنده دل.
ترجمو: جنهن جو رزق پريشان تنهن جي دل پريشان.

۷۲- ٻڇڙو ڪتو ڏٽي پٽائي.
ڏٽي پٽائي يعني ڏٽيءَ کي گاريون ڏياري. ڪنهن مهل ڪُتا ماڻهن کي ڏاڙهن، ته آهي ماڻهو ان جي ڌڻين کي گاريون ڏين. تنهن وانگي جو ماڻهو ٻڇڙي چال هلندو ته پنهنجي مائٽن کي ٻڻ گلا ڏياريندو.

ٻ

۷۳- ٻلي ڪائيندي ڪين ساري، هنگندي ساري.
ڪنهن مهل ٻلي گهڻو يا ڏاڍو ڪاچ ڪائي وڃي؛ پر جڏهن اهو ڪاچ پيٽ ۾ وڪڙ وجهيس، تڏهن ڏکي ٿئي. تنهن وانگي هڪڙا ماڻهو ڪنهن مهل ڪنهن جي وهانو وڏائي تي ڪائڻ وڃن، ته اڳلي حال ڏي ڏسي قناعت ته نه ڪن، پر سورگو هيچ ڪري ڪائڻ جيترو ته ڪائن، پر ٻيو ٻُڌان پڻ ڪن. پر جڏهن وٽن شادي مرادي ٿئي، ۽ اهي ساڳيا ڪائڻ لاءِ اچن، ۽ اهڙي ساڳي هلت ڪن، تڏهن هن پهاڪي وارو حال ٿئين. پر مطلب هي آهي جو سڀڪنهن ڪم ۾ اڳياڙيءَ مهل پڇاڙي ڳڻڻ سياڻپ جو ڪم آهي.

۷۴- ٻارهن ٻوڙي ٻانيٽي، چوڏهن ٻوڙي چمار.
جي تون اهڙو ڪاسي، ته ٻه گهر ڏوٻي گهوٽار.
هن پهاڪي جي عبارت جو مضمون هي آهي، جو ان ٽن قومن جي عورتن سان زناءُ ڪرڻ ڪري ٻارهن، چوڏهن پيڙهيون نرگ ۾ ٻڏنديون، سو اها ڳالهه سچ آهي. پر جڏهين انهن قومن جو زناءُ ٻوڙيندڙ آهي، تڏهين ٻين قومن جو زناءُ نه ٻوڙيندو ڇا؟ تنهنڪري منهنجو چوڻ هي آهي جو زناءُ سڀ

ٻيڙو ۽ سڄو ڪنڌڙ آهي. زناءُ ڪنڌڙ جو ڪڏهن ٻاڻ نہ لڳندو، تنهن تي فارسيءَ واري پڻ چيو آهي:

فارسي: زاني نہ مالي، اشتداقي نہ خالي.

ترجمو: زناءُ وارو وهيون، سوير جاڳيندڙ ولهو نہ ٿئي.

٧٥- ٻہ ڀائر ٽيون ليکو.

هي پهاڪو وهنوار ۾ سوڌي هلڻ لاءِ سمجهائي ٿو. پوءِ ٿوري سڳي ڀاءُ سان هجي، تہ بہ وهنوار ڪي ڀائن وانگي ڄاڻي ساڻس سونو هلجي. اهڙو پهاڪو فارسيءَ ۾ پڻ آيو آهي: "دوبرادرم سيوم حساب." جنهنجو مطلب ساڳيو پهاڪي جهڙو آهي.

٧٦- ٻاهران چڪي مڪي، اندران ٻڙ ٻڙ دڪي.

هڪڙا ماڻهو ٻاهران فاقيرو ويس پهري، اندر ۾ پاپ آئون ڪپٽ رکن، تن لاءِ هي پهاڪو آيو آهي. اهڙن کي گرو نانڪ شاه پڻ نندو آهي:

وچن: ٻاهر گيان، ڌيان اشنان، انٿر وِياپي لوپ سوانَ.

ارٿ: ظاهري ويچار، ۽ ڏٺيءَ نبي دل، ۽ وهنجڻ، باطني ڪتي وانگي لالچ ۾ گهڙيل.

٧٧- ٻليءَ شير پڙهايا، ڦير ٻلي ڪون کانوڻ آيا.

هي پهاڪو ڏسي هي مثل ياد آيو اٿم:

هڪڙي ماڻهوءَ کي گهڻن ماڻهن جو قرض ڏيڻو ٿيو، رت ڪيائين تہ جيڪڏهن ڏيوالو ڪيندس، تہ بہ گلا ٿيندي، تڏهن هڪڙي سياڻي سان پَهہ ڪيائين، تنهن چيس جو جيڪو قرض چڪيئي، تنهن کي چرين وانگي هيءَ ورندي ڏي: "نچ." حاصل ڳالهہ جو، اهڙيون ورنديون ٻڌي لهڻي وارن آن کي چريو سمجهي، قرض چڪڻ کان بس ڪئي. پر آن سياڻي جو پڻ ڪي قرض مٿس هو، تنهن گهريس، تنهن کي پڻ چيائين "نچ."

چي ڙي سون کي به ”نچ“، چي ”توکي ته توکي، پر تنهنجي پيءُ کي به ”نچ“. حاصل ڳالهه جو، لڄ کي ڇڏي مت ڏسڻ پاڻ لاءِ جنجل پرائڻ آهي.

٧٨- ٻه گدرا هڪڙيءَ مٺ ۾ نه ماپن.

مطلب هي آهي ته جو ماڻهو ڌڻيءَ کي ڳولي، سو جڏهن دنيا جي ڌنڌن کان پاڻ آجو رکي، تڏهن ڌڻي ڏي مهاڙ ڏيس. يعني دنيا جو ڌنڌو ۽ ڌڻيءَ جي يادگيري ٻه ڪم گڏ پورا ٿيڻ اڻانگو ڪم آهي. جهڙو هنديءَ واري چيو آهي!

هندي: اڪُر اوستابسُن آڪسا نيند نه آوي نئن؛
ٻنان اڪر ڪيون پائيئي آتم سُک کي چئن؟

ترجمو: دل ايڪانت ڌاران اکين ۾ ننڊ نه اچي،
ري ايڪانت ڪئن پائجي ڌڻيءَ ملڻ جو سک؟
انهيءَ تي هڪڙو نقل ياد آيو اٿم:

راجا هڪڙي، ڪامل هڪڙي جي خدمت ۾ ڌڻي ملڻ جي وات ڏيکارڻ لاءِ وينتي ڪئي ۽ آن مراد حاصل ڪرڻ لاءِ فقير کي پنهنجي بنگلي ۾ آڻي ٽڪايائين. هڪڙيءَ رات فقير بنگلي جي ڪُڏ تي چڙهي هيڏي هوڏي ڏسي نهاريو؛ تنهن کان راجا پڇيو. فقير چيو جو ”آن وڃايو اٿم، سو ٿو ڳوليان.“ راجا چيو ”جو آن وڃايل ٻه ڪڏهن ڪُڏ تي ڳولجي؟“ فقير چيو جو تڏهن ڌڻيءَ ملڻ جي وات راج جي تخت تي ڪئن ڳولجي؟ مطلب جو جاسين دنيا جي ڌنڌن کان پاڻ نه ڇڏائبو، تاسين ڌڻيءَ جي ملڻ جي اميد نه رهندي يعني ٻئي هاجون گڏ هٿ نه اينديون.

٧٩- ٻن ٻيڙين تي پير رکي، تنهن جون جنگهون ڦاٽن.

هن پهاڪي جي مطلب سمجهڻ لاءِ نمبر ٧٨ وارو پهاڪو ساڳيو آهي. تنهنڪري ٻيو نٿو لکان.

٨٠- ٻڪري ڪي ساس جي، ڪاسائيءَ ڪي ماس جي.

هن پهاڪي جي مضمون جهڙو هڪڙو پهاڪو نمبر ٤٨٦ وارو آيو آهي، تنهن ۾ گهڻي وارداتي هلي آهي؛ تنهنڪري هت تفصيل نه لکيل آهي.

٨١- ٻڪري جنهن وڻ سان ٻڌجهي، سو وڻ چري.

هن پهاڪي جي اکرن جي معنيٰ اهڙي آهنجي نه آهي، جنهن ۾ ڪو منجهي؛ ۽ سندس مطلب هي آهي جو لچ ماڻهوءَ ڪي جيڪو ايپيو ڪندو، تنهن ڪي آهو لچ مورگو گهاٽو وجهندو. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: خبيث را چو تعهد ڪني و بنوازي،
بدولت تو نگه ميڪند به انبازي.

ترجمو: خبيث تي جيترو توه ۽ پالنا ڪندين،
تنهنجي دولت تي ٻيڙائيءَ جي نظر ڪندو.

٨٢- ٻليءَ ڪي خواب ۾ به ڇيچڙو.

ڇيچڙو هڪڙي ميري شي آهي، پر هميشه ٻليءَ جو ڪاڄ آهي. هن ڪي سپني ۾ پڻ آهو ميرو ڪاڄ نه وسري. تنهن وانگي لچ ماڻهو جو لچائيءَ ۾ سدا رُڌو رهي، تنهن ڪان ڀاڄي، سپني ۾ پڻ چڱمڙسيءَ جو ڪم نه ٿيندو. جهڙو فارسيءَ جو بيت آهي:

بيت: ز ابليس هرگز نيايد سجود؛
نه از بد گهر نيڪوئي در وجود.

ترجمو: شيطان ڪان ڪڏهن مٿو نايو نه ٿئي،
لچ ڪان پڻ موچارائي موجود نه ٿئي.

٨٣- پاپل آچاري، پر ڪو مڃي.

پاپل يعني مکي، يا پريو مڙس؛ آچاري يعني ڀرو نياءُ چوندڙ. مطلب هي آهي ته پريو مڙس گهڻو ئي سچ چوندڙ هئي، پر اڳيان مڃيندڙ جو ڪونه هوندو! تنهن وانگي نصيحت ڪرڻ

وارو هوندو، پر ٻڌڻ واري ۾ جي لئي ڪونہ هوندو تہ ڇا حاصل ٿيندو؟ جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: فهم سخن گر نکند مستمع۔ قوت طبع از متکلم مجو،

ترجمو: سمجهہ ڳالهہ جي جيڪڏهن نہ ڪري ٻڌڻ وارو،
زور طبع جو ڇونڊڙ ڪاں ۾ ڳول.

ٻ

۸۴- ٻگو گهڙو ڏون ڏهن ڪري.

جهڙو ٻگو گهڙو، تهڙو اجاڻ ماڻهو، يعني هن جو ڪُڙڪو ٻچڙو تهڙو هن جو ڳالهوُ اجايو، جهڙو هنديءَ واري چيو آهي:

هندي: ان پوچي هي جانيئي مُوڙهُ ديک من ماهہ،
چلکي اوڇي نيرپر، پوري چلکي نانہ.

ترجمو: اڻ پڇي مورک جو حال دل ۾ جاڻي ونجي،
پريل دلي جو پاڻي نہ چلڪي، ۽ اوڻي جو چُلڪي.
اهڙي ڳالهہ نمبر ۱۱۵ واري پهاڪي ۾ پڻ هلي آهي.

۸۵- ٻگيءَ مان ٿي پير، جاسين رتو راس ٿئي.

هي پهاڪو پڻ قناعت جو تاڪيد تو ڪري، جو جاسين تو وٽ دولت گهڻي نہ آهي تاسين سادي سودي تي سنجهہ ڪري دم لنگهاءِ. تنهن تي فارسيءَ واري پڻ چيو آهي:

بيت: گر نبود بالش آگنده پر،
خواب توان کرد حجر زير سر.

ترجمو: جيڪڏهن وهاڻو ڪنين پريل نہ هئي،
پاهڻ مٿي هيٺ ڏيئي ننڊ ڪري سگهجي.

٨٦- ڀنگڙي سلطان، هيري موتيان دي کاڻ،
نہ جيوڻ ڪا آسرا، نہ مرڻ دي ڪاڻ.

هي پهاڪو نجو ڀنگ پيڻ وارن موالين جي چوڻ جو آهي، جي ڀنگ پيڻ مهل ڀنگ جي ساراہ بابت چوندا آهن، ۽ منجهانس ٻيو مطلب ڪونہ ٿو نڪري.

٨٧- ڀنگان چيز ٻڌن، لنڍي رووي ڪٽڪ ڪُون.

هي پهاڪو پڻ ڀنگ پيڻ وارن موالين جي چوڻ جو آهي، پر سندس ٻڻ هن طرح آهي، جو هڪڙي هنڌ ڪٽڪ ۽ ڀنگ جي ٻوڪ هڪٻئي جي ڀرسان ڀيئون هيون. اوچتو برسات ڏاڍي ٿي، جنهنڪري ٻئي ٻوڪون ٻڌڻ لڳيون. ٻوڪ ڏٺيءَ جي جوءِ زيان ٿيندو ڏسي ڪٽڪ جي ٻڌڻ جو ارمان ڪائي رُئڻ لڳي. اوچتو آتاهون موالي هڪڙو لنگهيو، تنهن هي پهاڪو چيو. پر مطلب هي، جو سڀڪنهن کي پنهنجي مطلب واري ڳالهہ ۽ دل گهربل شيءِ وڻي. پوءِ ٻئي کي وڻي نہ چا، نہ وڻي تہ چا.

٨٨- ڀنگ جهنگ ۾ پائي، ملڪ ۾ آباداني.

هي پهاڪو پڻ ڀنگ گهوٽڻ کان پوءِ ڀنگ ۾ پاڻي وجهڻ مهل موالي چوندا آهن، هن مطلب تي، جو جڏهن جهنگ ۾ پاڻي اچي تڏهن آبادي ٿئي، تنهن وانگي ڀنگ ۾ پاڻي پوڻ ڪري بہ جاڻ موالين لاءِ وسندي ٿئي.

٨٩- ڀاڙي ۽ مسواڙ جو ڪٿ ڪونہ آهي.

ڪٿ يعني قاعدو، يعني ڀاڙو ۽ مسواڙ ڪڏهين سهانگو ڪڏهن مهانگو. جيتوڻي پهاڪي وارو رکو ان ٻن ڪمن جي اگهہ جي ٻيهڪ نہ هئڻ جو بيان ڪري ٿو، پر سچ هيءَ ڳالهہ آهي، جو دنيا جو ڪوبہ ڪم سدا هڪڙي حال ۾ نٿو رهي. تنهن تي اردوءَ واري چيو آهي:

بيت: جب گيا بلبل چمن ۾ ديک ڪي فصل خزان،
روڪي هس ڪهني لگا گاهي چنين گاهي چنان.
ترجمو: جڏهن بلبل باغ ۾ ويئي جهولي جي منڊ ڏسي،
روئي ڪلي چيائين ڪڏهن ڪيئن ڪڏهن ڪيئن.

۹۰- پينر پنيوران جي پڳيون مٿي ڇٽيون.

پنيور هڪڙو جبل ۾ گوٺ، جنهن ۾ سسئي ني لنگهي آهي، پهاڪي جو مطلب هي آهي، جو سسئي جڏهن پنيور ڪان ڪان پڳي، تڏهن ڪرڻ ڇٽي. تنهن وانگي جو ماڻهو دنيا جي ڪپتن ڪان پچندو، سو ڏٽيءَ کي واصل ٿيندو.

۹۱- پنگي پائر ۾ جٽا صوفي ست هزار، ماري مٿهرن سان ترڙ ڪيائون ڏار، پيئي لوڪ پچار ته پوڙ پنگين ڪٽيو.

صوفي يعني پنگ جو اڻ پياڪ. مٿهرو يعني پنگ گهوٽار جو ڏنڊو، هي پهاڪو رگو پنگ پيندڙن موالين جي گهبي جو آهي، جي پاڻ کي اهڙو سورهيه ٿا ڄاڻن، جو ڪري (۷۰۰۰) ستن هزارن صوفين کي، پڻ موالين ماري ورتو، سو جي اهڙ سورهيه هئن ها، ته جيڪر حبش جي ويڙهه تي ڪڏي ويا؛ پر ڪوڙ جو مسئلو ڪوڙ.

۹۲- پنگي دي جوءِ سدا سهاڳڻ، آفيمي دي جوءِ رووي،
ڪئفي دي جوءِ اينوين آکي، ماريا هٿ نه هووي.

هن پهاڪي مان ڏار مطلب ڪونه نڪري ٿو، رگو نشي پيڻ وارن جا اچڻ ڏيکاري ٿو. هن ريت، جو پنگ پيڻ وارو ماڻهو نشي جي مهل زبان توڙي دل ڪئنري رکندو آهي؛ تنهنڪري سنديس جوءِ ڪناس سرهي رهي ٿي. آفيمي ماڻهو نشي ۾ پنڪيون کائي؛ جنهنڪري ڪنهن مهل ضروري ڪم ڪان پڻ گسي وڃي، تنهنڪري جوٺس ارمان کائي؛ ۽ ڪئفي يعني شرابي نشي مهل ڪاوڙ گهڻي ڪري؛ ۽ زال سان اڻ وڻت رکي،

تنهنڪري جوٺس پاڻئي، جو ٺشي مهل شال گهر ۾ نـه هئي.

٩٣- پرئي اَٽ تان وچٽي لٽي، ته به چڱي.

هن پهاڪي جي معنيٰ ۾ ڪي موڙهو ڪين آهي؛ جنهن جو بيان ڪجي، مگر مطلب سو هي آهي، جو جيڪڏهن هڪڙي ماڻهوءَ کي پنجاهه ڪوهه پنڌ ڪرڻو هئي، تنهن مان هڪڙو ڪوهه به ڪيائين ته به شڪر ڪرڻ کپيس؛ يا ڪنهن کي سؤ رپين قرض ڏيڻو هئي تنهن مان هڪڙو رپيو به لٿو، ته به سرهو ٿيڻ گهرجيس، جو ٿورو توڙي گهڻو ته گهٽ ٿيو. تنهن وانگي جيڪڏهن ڪو ماڻهو پاپ جهڙا ڪم گهٽا ڪندڙ هئي، تن مان هڪڙي ڪرڻ کان ڇٽو ته به چڱو.

٩٤- پيچ چريا مست آيئي.

هن پهاڪي ۾ اهڙي مُعما ڪانه آهي، جنهن جي بيان ڪرڻ جي گهرج هجي، رڳو ايترو اهي، جو نشئي ماڻهو چرئي کان به چريو چئجي، جو چرئي کي ڪنهن مهل رات ۽ ڏينهن جي ڦير جي سڌ رهي؛ نشئيءَ کي ايتري به نه رهي، جهڙو هڪڙو سنڌي سڌ چوندو اهي: "پنڪان پي پُٽ مانجهي، ته ٻئيون ڏس سڌ جون، صبح مجهان سانجهي."

٩٥- پچندڙن جي اگهه ۾ لڪندڙن جي پوءِ ۾.

هي پهاڪو ٻچاپڙن ماڻهن جي حال تي آيو آهي، جن کي فارسيءَ ۾ خانه‌برانداز چئجي، جيڪي هڪڙي هنڌان ٻُڌي ٻئي هنڌ ٻُڌائي ٻن دوستن جي وچ ۾ ڏڦير وجهن. اهڙن لاءِ فارسيءَ واري پڻ بيت چيو آهي:

بيت: مال داري را بگويد مال دار؛
دزد را گويدکه املاکش بزار.

ترجمو: مال واري کي ڇوي مال سو گهو ڪر،
چور کي وسلا چورائينس.
پر اهو ڪم لچن جو آهي؛ اشراف کي اهڙيءَ هاج
کان پاسو ڪرڻ کپي. ڏٺي اهڙيءَ سنگت ۾ اهڙن لچن کان
رکيا ڪري.

٩٦- پٽلي پاڻ آئي، سا به نه پٽلي.
هن پهاڪي ۾ ڏنارن جي اصطلاح جا اکر آيا آهن؛ تہ
جو ڏور پٽلي يعني ٽڻ مان رلي ويو، ۽ وري پاڻ يعني وٺاڻ
۾ آيو، آهو به ڪرَ نه پٽلو. تنهن وانگي پاپ يا بڇڙي ڪم
کي جنهن ماڻهوءَ بيڙو جاڻي ڇڏيو، ۽ توبه ڪئي، تنهن به چاڻ
بڇڙو ڪم نه ڪيو. ويتر اهڙن پاپن کي ماڻهو ساراهيندا آهن.
جهڙو فارسي مثل آئو آهي:
فارسي: گنهگار توبه کار به از عابد ناپرهيزگار.
ترجمو: بي ڪريائتي فقيرکان توبه وارو پاپي چڱو.

٩٧- پڳڙن ڪاڏي هٿ ڏوتا پيا آهن.
جنهن ڪاج جي ڪائيندي ڪاج ۾ هٿ پرجن، تنهن جي
ڪاڏي هٿ ڌوئڻ ضرور آهن؛ پر پڳڙن ڪاڏي نڪي هٿ پرجن،
نڪي ڌوئجن. تنهن وانگي دنيا جي ڪنن ڪمن ۾ هٿ
وجهو، تہ پيچاڙيءَ جي ڳڻتي رهندي. نہ تہ ڪهڙو ڏپ؟ جهڙو
فارسيءَ واري چيو آهي:
فارسي: تو پاڪ باش برادر، مدار از کس باک؛
زنند جامه ناپاڪ گاذران برسنگ.
ترجمو: ادا، توں پاڪ رهہ پوءِ ڪنهن کان ڏپ نہ رک،
ڪٿي به پليت ڪپڙي کي پاهڻ تي سٽي.

٩٨- پيريءَ چنيءَ کان پيري چنو چڱو.
هڪڙي هنڌان ڪنهن سرور کي چار مڻ بار جا ڪٽي
ڪاٽي پهچائڻا هئا، سو جيڪڏهن هڪ پيري اهو سڀ پري

ٻڌي ڪٽندو، تہ ڇيلهہ يا ڳانو ڀڄي پوندس، پر جي هڪڙو مڻ چار پيرا ڪري ڪٽيندو، تہ جيتوڻيڪ پنڌ گهٽو ٿيندس، پر زيان ڪونہ پهچندس، تنهن واڱي جو ڪم هري هري سڌرندو، سو تڪڙ سان نہ ٿيندو. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: بچشم خويش ديدم در بيابان،
کہ آهستہ سبق برد از شتابان،
سمند بادپا از تگ فروماند،
شتربان همچنين آهستہ مي راند.

ترجمو: پنهنجن اکين سان پٽ ۾ ڏٺم،
تہ هوري هلندڙ ڪئيو ڊوڙندڙ کان،
گهوڙو تکو ڊوڙي ٿڪي پيو،
اوٺي هري هري هلندو رهيو.

ت

٩٩- توڙي وڃي روم، تہ بہ هي نصيبان اڳرو،
ڊوڙي مٿان ٿوم، لکيي لوح قلم ۾.

ڊوڙو، جوار ٻاجهريءَ جي ماني، ٿوم هڪڙو ٻاجيءَ جو قسم آهي، هي ٻئي شيون سادو کاڄ غريبن جو آهي. پر جيڪڏهن ڪو ماڻهو اُچي کاڄ ملڻ لاءِ ڪنهن پرانهين ملڪ ۾ بہ ويندو، تہ بہ نصيب ۾ سادو لکيو ويو هوندس، تہ اُچو ڪٿان ملندس! جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

بيت: رو مغرب، رو مشرق، رو، رو، رو،
هرچہ نصيب است ازان کم نشود جو.

ترجمو: الهندي وڃ آيرندي وڃ جاڏي وڃي وڃ،
جيڪي نصيب آهي تنهن سان جوُ بہ نہ گهٽبو.

١٠٠- تڪڙي ڪتي انڌا گُلِر ڄڻي.

گُلِر يعني ڪتي جا پونگڙا. ڪتي توڙي ٻي ڪا ويامندڙ، پوري وقت کان اڳي ويامندي، تہ جائي ٻچو ڪچو

جٽيندي. تنهن وانگي جيڪو ماڻهو ڪم ۾ اجائي تڪڙ ڪندو، تنهن جو ڪم رلندو. تنهن لاءِ فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: کہ تعجیل کار شیاطین بود،

ترجمو: جو تڪڙ شيطان جو ڪم هئي.

۱۰۱- تڪڙو ماڻهو ٻه- ڀيرا هنگي.

ڪنهن ماڻهوءَ ڪي ڪو تڪڙو ڪم ڪرڻو هئي، ۽ ان مهل ۾ جهاڙو اچيس؛ پر تڪڙو تي خطري مٿائڻ ڪان اڳي جهاڙي تان آتي اچي، ۽ ڪم ڪندي وري جهاڙي جو خطرو ٿئيس، تہ وري ٻيو ڀيرو پوئيءَ ۾ وڃڻو پويس. هاڻي ڏسو تہ ان تڪڙ مان آنلو سيڙاپو ٿيو يا نہ؟ مطلب، جو هي ٻهاڪو پڻ نمبر ۱۰۰ واري ٻهاڪي وانگي اجائي تڪڙ ڪان جهلي ٿو.

۱۰۲- تڪيا سڀ تڪيام، توري تڪيو نانه ڪو.

تڪيو يعني آسرو، تڪيام معني ڳوليم، تہ ڏٺيءَ بنا ٻيو آسرو ڪونہ آهي. سو ان ڳالهہ ۾ ڦير ڪونہ آهي. ان تي فارسيءَ واري جي ٻہ شاهدي آهي:

فارسي: ندارم بجز تو پناهي دگر؛
نہ غير از درت روءِ راهي دگر.

ترجمو: تو ڌاران پناهہ نہ رڪان ٻي، تنهنجي
در ڌاران ڪو منهن يا وات نہ رڪان.

۱۰۳- تينهن جي سرڻ جو ارمان ڪائجي، جنهن جي جيڻ مان فائدو هئي.

هيءَ ڳالهہ پڌري آهي، جو ماڻهو مٽي ڪي ڪونہ رئي، سيڪو پنهنجي سک ڪي رئي، يعني جنهن مان سک ڪونہ هوندو، تنهن جي مرڻ جو ڏک ڪنهن ڪي ٿيندو؟ جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: هرکہ در زندگي نانش نخورند، چون بميرد نامش نہ برند.
ترجمو: جنهن جي جيئندي هٿانس ماني نہ کائيندا،
جڏهن مرندو، نالو بہ نہ وٺندس.

١٠٤- تاڙي هڪ هٿ نہ وڄي، ٻہ هٿ وڄي.
تاڙي هٿ هٿ تي هڻجي، تنهن مان ٺڪاءُ نڪري، تنهن ٺڪاءُ جو نالو. پهاڪي جو مطلب هي آهي، تہ دوستي توڙي وير جاسين هڪڙي دل ۾ هجي، تاسين پڌري نہ ٿئي. جڏهن ٻن ڌرين جي دل ۾ پوي، تڏهن اثر ڪري. هنديءَ واري پڻ اهڙو پهاڪو چيو آهي:
هندي: دو آو چاهي ملن ڪُون تون ميلاپ نرڌا،
ڪِهون نانه ٻاجئي ايک هاٿ سون تار.
ترجمو: ٻئي ملڻ ڀائين تڏهن گڏجاڻي ڏٺي؛
ڪڏهن هڪ هٿ سان تاڙي نہ وڄي.

١٠٥- تماڪُو تاڻي جنين وڏو جان ۾، انهن کي آئي حُورون ڏيندا هنجن ۾.
هي ٺهاڪُو تماڪ جي ساراهہ جو آهي؛ جو تماڪ جا پياڪ گهڻو ڪري چوندا آهن. پر جي ري ڪل پڇو ٿا، تہ هي پهاڪو سچ پچ تہ هئن چوڻ کپي جو "طمع کي تاڻي جنين ڪڍيو جان مان، انهن کي آئي، حورون ڏيندا هنن ۾"، يعني جو لالچ ڇڏيندو، سو سکي رهندو.

١٠٦- تيل سهانگو هو، تہ جيڪر گدڙن پڇ مکيا.
سڀ ڪم جي حاصل ڪرڻ لاءِ ٻن مان هڪڙي شيءِ گهرجي، سي ڪهڙيون ٻہ؟ زر يا زور، پوءِ عقل تہ بہ زور، علم تہ بہ زور ۽ جو ماڻهو ان ڌران ڪنهن ڪم جو سُوس رکندو، سو گدڙ آهي، ۽ ڪم اڳيانس تيل آهي. تنهن تي فارسي مثل بہ آيو آهي:

فارسي: ميخواستم ڪه سڪه زنم تا به روم و شام،
عقلم جواب داد ڪه بي زر نميشود.

ترجمو: پانيم ته روم، شام تائين پنهنجو سڪو هلايان،
عقل جواب ڏنم ته ناڻي ڌاران نٿو ٿئي.

۱۰۷- تَوَڻ جو تڪرار سان، سڌ جنهن ڪي هوءِ،
منجي آتي جوءِ، وجي تنهن ڪي وسري.

تَوَڻ يعني رات ڏينهن جو ڪاڏو؛ هن پهاڪي جهڙ ذڪر نمبر ۲۹۰ واري پهاڪي ۾ پڻ آيو آهي. پر ان ۾ باز ۽ سرڪار جي قرض جي ڏپ بابت ڳالهه آهي. آن ۽ هـ ڳڻتيءَ جي وچ ۾ وڏو فـرق آهي. بازار جي قرض واري ڪ معافيءَ جي اميد، نه ته ٿوري قيد جو پـو پر آتي به ڪاڏي جي بڪ ڪانه رهنديس، ۽ تَوَڻ جو الڪو سڀ ڪان ڏاڍو آهي. ڏڻي آن سيني ڳڻتين ڪان شال بچاءُ ڪري. اهڙي حال واري لاءِ فارسيءَ واري پڻ ارمان ڪائي ڇيو آهي:

فارسي: شب پراگنده خسپد آنکه پديد،
نبود وجه با مدا دانش.

ترجمو: رات جو پريشان سمهي اهو، جنهن کي پڌري،
نه هئي تَوَڻ صبحاڻي جي.

۱۰۸- تڪڙ ۽ طمع ڇا ڏجي؟

يعني ڪنهن ڪم جي طمع رکي، تنهن ۾ تڪڙ ڪبي، ته ڇا پرائبو؟ ڇا ڪان، جو طمع پاڻ هڪڙي بڇڙي بلا آهي. جنهن جي فارسيءَ وارو ڳلا ٿو ڪري:

فارسي: بدوزد طمع ديده هوشمند،
درآرد طمع مرغ و ماهي به بند.

ترجمو: لالچ سيائي جي اک سبب
ميجيءَ ۽ پڪيءَ کي لالچ ڦاهيءَ ۾ وجهي،
تنهن ۾ وري تڪڙ ٻي بلا آهي.
جنهن جي عربيءَ وارو گلا ٿو ڪري.

عربي: التعجيل فعل الشيطان.

ترجمو: تڪڙ شيطان جو ڪم آهي.

هاڻي قياس ڪرڻ گهرجي، ته جاتي هڪڙي بلا خراب ڪرڻ لاءِ گنج آهي، تاتي ٻه بلائون گڏ هونديون ته منجهان ڪٿان سک ٿيندو؟

١٠٩ – تير جي گٿي سو (١٠٠) چوٽون کائي.

تير هڪڙو انّ جو قسم جنهن جو تمام ننڍڙو داڻو آهي؛ پر سنڌ جي اصطلاح ۾ ٿوري کي چئجي. چوٽ يعني ڌڪو. معني پهاڪي جي هيءَ آهي، جو ٿوري تان بہ ڪنهن ڳالهہ ۾ جو ماڻهو گٿو، سو سوَ (١٠٠) ڌڪا کائيندو؛ يعني ڏکي ٿيندو. تنهنڪري کپي ته جيڪي ڳالهائجي، يا ڪم ڪجي سو سمجهي ويچاري ڪجي. ۽ تڪڙي بي ويچاري ڳالهائڻ يا ڪم ڪرڻ کان ويچار واري مات پلي آهي. تنهن لاءِ فارسيءَ واري پڻ چيو آهي:

فارسي: تامّل کنان در خطا و صواب،
به از ژاژ گويان حاضر جواب.

ترجمو: ويچار ڪندڙ سڌائيءَ ۽ ڏنگائي ۾،
اجائي ڳالهائيندڙ حاضرجواب ڏيڻ واري کان چڱو.

١١٠ – ٿوري کٿي گهڻي برڪت.

هن پهاڪي جي معني ۽ مطلب ۾ ڦير آهي. پلا ويچار کپي، جو ٿوريءَ آپت ۾ ٻي برڪت ڪٿان رهي پوندي؟ ۽ جيڪڏهن ائين هجي ته گهڻي کٿي لاءِ جيڪر ڪير رلي آجهي؟

پر سندس پورو مطلب هي آهي، جو ڀاڳي وارو قناعت ڪي ٿو ساراهي، ته جنهن کي ڪمائي ٿوري به هئي ۽ خرچ آپت آهر ڪري، ته سُکيو رهي. تنهن لاءِ هي نقل ياد آيو اٿم:

هن حيدرآباد شهر ۾ آڳاٽو، ڀائي مينگهراج هڪڙو وڏو سائين لوڪ سدا ڌڻيءَ جي عبادت ۾ رهندو هو؛ ۽ ڪنهن کان گهرڻ يا ڪي وڻڻ جي هير نه هيس، مگر آڳاٽا (۱۰) ڏهه (۲۰) ويهه رپيا گڏ ڪيل صراف وٽ وياج تي رکيل هيس، تنهن جو جيڪي وياج ملندو هوس، تنهن مان وڏي سنجم يعني صرفي سان سڄي مهيني جي ٽوڻ ڪندو هو. مرڻ مهل آهو ڏراوت وارو ناڻو ڌرم ڪري ڇڏيائين. ڏسو، جو اهڙيءَ نيت واري ماڻهوءَ کي ٿوري ڪنئي ۾ برڪت پيئي يا نه؟ ۽ مرڻ مهل سوڌو وُهيون رهيو ڪونه؟ پر جيڪڏهن ڪو چوي، جو ڏهن ويهن رپين واري کي ڇا وهيون ڇٽبو، ته تنهن جو جواب فارسيءَ واري چئي ڇڏيو آهي:

فارسي: اگر فرمان روائي کامران است،
وگر درويش حاجتمند نان است.
دوران ساعت که خواهد اين و آن مرد،
نخواهند زين جهان پيش از کفن برد.

ترجمو: جيڪڏهن راجا مراد هلائيندڙ آهي،
۽ جيڪڏهن فقيرمانيءَ جو محتاج آهي،
جنهن مهل هي ۽ هو پئي مرندا،
هن جهان مان ڪفن کان واڌو نه نيندا.

۱۱۱- ٿوري گرهين گهٽو ڪاٺجي.

معني ڀاڳي جي هيءَ آهي، جو ننڍن گرهن کاڌي کاڄ گهٽو ڪائي وڃجي؛ جهڙيءَ ريت، وڏن منزلن وارو پانڌيڙو سگهو ٿڪجي، ۽ ننڍن منزلن وارو چرڪو: جئن ته فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: اي بسا اسپ تيز رو که بماند،
که خر لنگ جان به منزل برد.

ترجمو: گهڻا پيرا گهوڙو تکو هلندو رهي ويو،
جو منڌي گڏه ساه منزل تي نيو.

پر آءٌ پانيان ٿو، جو هن پهاڪي ۾ قناعت جي ساره آهي. جو ماڻهو ٿورو کائيندڙ هوندو، تنهن جو سدائين هٿُ سڄو رهندو، ۽ هٿ سچي وارو ماڻهو گهڻا ڏهاڙا جيئندو ۽ کائيندو. ۽ جي گهڻ کائڪ هوندو، ته هڪڙي پاسي گلان ٻي پاسي طبع ۾ ڪَسُ. تنهن لاءِ فارسيءَ واري پڻ چيو آهي:

فارسي: چوکم خوردن طبيعت شد کسي را،
چو سختي پيشش آيد سهل گيرد،
وگر تن پرور است اندر فراخي؛
چو تنگي بيند از سختي بميرد.

ترجمو: جڏهن ٿورو کائڻ ڪنهن جي عبادت ٿي،
جڏهن اهنجي اگيانس اچي ته سنهنجي لڳيس.
جيڪڏهن بت پاليندڙ آهي سنهنجائيءَ ۾،
جڏهن اهنجي ڏسي ته ڏک ۾ مري.

۱۱۲- ڏڏو گهڙو پاڻ چانوَ ۾ رکائي.

جنهن دلي ۾ پاڻي سگهو يا گهڻو ٺري، تنهن کي سڀڪو پاڻيهي چانو ۾ رکي. تنهن وانگي، جو ماڻهو اشراف، يا ايمان، يا وفاداريءَ، يا نمڪ حلاليءَ سان هلندو، تنهن کي سڀڪو ڏيندو؛ يعني پنهنجو مان سڀڪنهن کي پنهنجي وس آهي.

۱۱۳- ٿورو ڏسي ارهو نه ٿجي، گهڻو ڏسي سرهو نه ٿجي.

مطلب هي آهي، جو سک ۽ ڏک ۾ سرهو يا ارهو نه رهه، ۽ اهو سڀ ڏڻيءَ جي پاران ڄاڻ، ۽ شڪر ڪر، ته ڏڻي ان ڳالهه ۾ راضي رهندو آهي. ان ڳالهه لاءِ فارسيءَ وارو شاهد آهي:

فارسي: اگر عزّ و جاه است ور دلّ و قيد،
من از حق شناسم نه از عمر زيد.

ترجمو: جيڪڏهن وڏائي ۽ مان آهي يا قيد جي پنڌي آهي.
آئون ڏٺيءَ کان ڇاڻان نه فلاڻي ڪان.

ٽ

١١٤- ٽٽونءَ کي ڏارو، تازيءَ کي اشارو.

ٽٽون يعني ڏيڙلو گهوڙو، ڏارو يعني لڪڻ. هن پهاڪي وارو ڇوري ٿو: جو جيترو پنڌ ٽٽون لڪڻ هڻڻ سان هلي، پلو گهوڙو اشاري سان اوترو هلي. تنهن وانگي جو ڪم سياڻو ماڻهو اشاري سان ڪري، اهو ڪم اياڻو ماڻهو ڦٽ لعنت مان به مس ڪري.

ڦ

١١٥- ٿلهو ڇڙو وجي گهٽو.

ڇڙو يعني گهنڊ يا گهنڊڻي، گهنڊڻي جڏهن پوري آهي تڏهن کڙڪو ٿي ڪري، پر جي نهري هئي ته جيڪر ڪٿان وڃي؟ تنهن وانگي ماڻهو پڻ جو سچو هوندو، سو گهٽي بڪواد ڪندو، ۽ سائو ٿورو ڳالهائيندو. اهڙو ذڪر نمبر ٨٤ واري پهاڪي ۾ پڻ هليو آهي.

١١٦- ٺيڙ ڪجي ٺڪاءُ ڪجي، اڳلو نه پڄي ته پاڻ پڄجي.

يعني جهيڙي جي مهل کڙڪو ڪري جهيڙو ڏارجي، پر جي آن ٺڙڪي تي بي ڊر نه ٿري، ته پاڻ ٺري پاسو ڪجي. مطلب جو جيئن تيئن ڪانڊ ڪرڻ ڇگو ڪم آهي. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: چو پرخاش بيني تحمل بيار،
ڪه نرمي به بندد در ڪارزار.

ترجمو: جڏهن جهڳڙو ڏسين تڏهين ڪانڊ ڪر،
ته ڪونرائي جهيڙي جو در بندي.

١١٧- ٹونٽ لڳي ساهيڙي يڳي.

ٹونٽ پاٹهن جي اڌ واري سنڌي جو ٹالو، ساهيڙي يعني دوستي. مطلب هي آهي، جو دوستي هڪڙي چڱي وٿ آهي، تنهن کي غنيمت ڄاڻ. ۽ جهڙيءَ تهڙيءَ ڳالهه تي دوستيءَ جهڙي نازڪ جواهر کي نه ڀڃ. فارسيءَ واري پڻ هڪڙو اهڙو مثل چيو آهي:

فارسي: سنگي بچند سـال شود لعل پـاره،
زنهار تا به يک نفسش نشکني به سنگ.
ترجمو: پاهڻ ڪيترن ورهن کان پوءِ جواهر ٿئي،
سنيال ته ٽوريءَ ويرم ۾ پاهڻ سان نه ڀڃينس.

پ

١١٨- پرائيءَ ڏيءَ تان ڪارڪ به چڱي.

هن پهاڪي جي پاڙهن طرح آهي، جو هڪڙو ماڻهو پاڙوسيءَ جي ڏيءُ جي وهانءَ تي ويو، جڏهن وري آيو، تڏهن ياڻس پڇيو ته ڇا مليئي؟ چي ڪارڪ. چي بس؟ تڏهن هي پهاڪو چئي ٻڌايائينس. مطلب جو جيڪي اونهيئين ري کپت ملي، پوءِ توڙي ٿورو هجيس ته به چڱو. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: مفت را چـه بايـد گفت.
ترجمو: مفت ملي تنهن کي ڇا پڇبو.

١١٩- پڇندڙ نه منجهندڙ.

هن پهاڪي وارو پڻ نمبر ٥ واري پهاڪي چوندڙ وانگي مرشد کان وات پڇي وڃڻ لاءِ تاڪيد ٿو ڪري، ۽ چوي ٿو ته پڇندين ته وات ملندئي، ۽ منجهندين ڪين. فارسيءَ وارو پڻ چوي ٿو:

فارسي: جـو ينده يا بنده.
ترجمو: ڳوليندڙ سو لهندڙ.

۱۲۰- پنهنجي ڪئي جو نڪو ويج، نڪو طبيب.

هن پهاڪي مان پيو نرالو مطلب ڪونه ٿو نڪري، رڳو ايترو آهي، ته جو ماڻهو پاڻ پنهنجو زيان ڪندو، تنهن جو علاج ڪير ڪندو؟ جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: خود کرده را علاجي نيست.

ترجمو: ساڳيو پهاڪي جو مطلب.

۱۲۱- پاڻي ۽ باهه تورا نه چاڙهجن.

اِڪري هن پهاڪي جي معنيٰ توڙي مطلب هي آهي، جو باهه توڙي هڪڙي چڻنگ به هجي ته به توري نه ڇڏجي، ڇاڪان جو وڌندي ويرم نه ڪري؛ ۽ پاڻي ته به ان طرح جو هڪڙي واهه ۾ ننڍو پاڻي هجي، تنهن ۾ ڪو بيخوف ٿي گهڙي، پر جي اُن ۾ هڪڙي کڏ هئي ته ٻڏي يا نه؟ تنهنڪري ٻنهي کي تورو نه چاڙهجي؛ ۽ ڏچڻ گهرجي. فارسيءَ واري پڻ چيو آهي:

فارسي: آب و آتش به چشم کم ديدن،
کار داناء دوربين نه بُود.

ترجمو: پاڻي ۽ باهه اکين سان تورا ڏسڻ،
ڪم ڏاهي پچاڙي ڳڻيندڙ جو نه هئي.

۱۱۲- پاڻيءَ کان اڳي ڪپڙا نه لاهجن.

ڪنهن واهه جو پاڻي لنگهڻو هجي، ته پاڻي وٽ اچي سيڪو ڪپڙا لاهي، پر واهه تي پهچڻ کان اڳي ڪپڙا لاهڻ اهڙو ڪم آهي، جهڙو حجامت جوڙائڻ واري ڏينهن حجام اچا آيوئي نه هجي، اڳيئي مٿو اگهاڙو ڪري پسائي ويهجي، يعني اڳ ڪنهن ڳالهه لاءِ فڪر ڪرڻ سياڻپ نه آهي.

۱۲۳- پيادي مان هسوار، هسوارن مان پيادا.

دنيا جو معاملو سدائين ڪنهن مان هڪجهڙو نہ ٿو رهي؛ هڪ سڄڻ مان ساوا پيا ساون مان سڃا ٿين. تنهن تي هي هڪڙو مثل آهي!

بادشاہ هڪڙي ڪامل، هڪڙي ڪان پڇيو، جو ڏٺي کهڙا ڪم ڪري؟ ڪامل چيس، جو گهوڙي تي چڙهي جهنگ ڏي هل، تہ ورندي ڏيانءِ تنهن موجب ڪامل پنڌڙيو ۽ بادشاہ گهوڙي تي چڙهيل جهنگ ۾ ويا. تڏهن بادشاہ ڪامل جي چوڻ پٺاندر گهوڙي تان لهي پنڌ ٿيو، ۽ ڪامل گهوڙي تي بادشاہ کي سوال جي ورندي ڏني، تہ ڏٺي هي ڪم ڪري، جهڙو مون کي پيادي مال سوار ڪيائين، ۽ توکي سوار مان پيادو، ان تي گورو نانڪ شاہ پڻ چيو آهي:

وچن! رتي پيري، پري سڪناوي، يہ تانڪو وهنوار.

ارٿ: ٿلها پيري، پريا ٿلها اهو سندس ڏنڊو.

۱۲۴- پنهنجي ڏنٿري کي ڪتو ڪونہ چوي.

هن پهاڪي جي اکرن جي معني پڌري آهي؛ مگر مطلب هي آهي، جو پنهنجي وٿ جي ڳلا ڪوبہ ڪونہ ڪري. ويتر سڀڪو ساراهي، جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: تا سمند زمين در يورش است،
ڪس نگويد ڪہ دوغ من ترش است.

ترجمو: جاسين ڌرتيءَ جو گهوڙو ڊوڙندو آهي،
ڪو ماڻهو نہ چوي تہ منهنجو ڏڌ کٽو آهي.

۱۲۵- پرڻ چوي ڏونگهي کي وچ نہ ٽنگا.

پرڻ، هڪڙو انڌي چاڻ جو باسڻ آهي، جنهن کي گهڻا ٽنگ ٿين؛ ڏونگهو مٽ مان پاڻي ڪڍڻ جي شئي آهي جنهن

ڪي ٽي ٽنگ آهن. مطلب هي آهي جو گهٽ ويڪن وارو تورن وڏن وارن کي مهڻو ڏئي. جهڙو هنديءَ واري چيو آهي:

هندي: آپ نہ ديئي چُلون پر پاني؛ تن نندي جن گنگا آني.

ترجمو: پاڻ ڪنهن کي چرونءَ جيترو پاڻي بہ نہ
ڏئي، تن جي گلا ڪري جن گنگا آندي.

پر فارسيءَ وارو اهڙين ڳالهين ڳالهائڻ وارن کي منع ٿو ڪري، ۽ چوي ٿو:

فارسي: چوبد ناپسند آيدت خود مکن؛
پس آنکه بہ همسايہ گو بد مکن.

ترجمو: جي بچڙائي نہ وڻيئي تہ ٻهريائين پاڻ نہ ڪر.
پوءِ پاڙي واري کي چؤ تہ بچڙائي نہ ڪر.

۱۲۶ – پنڻ وچان پڙهڻ ياد نہ آهي.

پهاڪي جو مطلب هي آهي تہ، جنهن کي بک هوندي تنهن کي پڙهڻ يا عبادت يا ٻيو ڪم ڪٿان ياد پوندو؟ جهڙو ڪبير صاحب جو وچن آهي:

بُوکي ڀڳت نہ ڪيجي، يہ وچن مالها اپني ليجي.
بک ۾ ڀڳت نہ ٿئي، هيءَ ارت مالها پنهنجي وٺ.

۽ ان تي هڪڙو نقل پڻ آيو آهي:

هڪڙو غريب ماڻهو ڏهاڙي هڪڙي پڙهيل وٽ پڙهڻ ويندو هو؛ ۽ هڪڙو ياڳوان آن غريب کي ڏهاڙي روٽي کارائيندو هو. هڪڙي مهل او ياڳوان مسافريءَ تي ويو؛ تنهنڪري غريب کي پيٽ ڀرڻ لاءِ پنڻو پيو، ۽ پڙهڻ جي واندڪائي نہ رهيس. هڪڙي ڏهاڙي آو پڙهيل وات تي مليس، ۽ پڙهڻ لاءِ نہ اچڻ جو سبب پڇيائينس، تنهن تي چيائين جو پنڻ کان واندو ڪين آهيان، پڙهان ڪيئن؟ مطلب جو اڻ هوند واري کي سڀ ڪم اهنجو آهي. اهڙو مذڪور نمبر ۷۰ واري پهاڪي ۾ پڻ آيو آهي.

١٢٧- پيٽ پريو ته منهن ڪارو سهي.

ڪميني ماڻهوءَ کي دولت گڏ ڪرڻ جي ڳڻتي گهڻي رهي، ۽ مان جو فڪر ٿورو به نه رکي؛ ۽ مان کان ماني پياري ڄاڻي، ۽ چوي:

فارسي: بخدمت منه دست برپاي من،
سرا نان ده و کفش بر سر بزن.

ترجمو: خدمت سان منهنجي پيرن تي هٿ نه رک؛
سون کي ماني ڏي ۽ پادر مٿي تي هڻ.

پر اهو ليڇڻ ڪميڻن جو آهي؛ ۽ اشراف کي اها ڳالهه نه وڻي؛ جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: اگر آبحيات را بر آبروءِ فروشند، دانا نخرد.
ترجمو: جيڪڏهن انبرت آبروءَ تي وڪامي ته به سياڻو نه ڳنهي.
۽ اهڙو ذڪر نمبر ١٦١ واري ڀاڱي ۾ پڻ هليو آهي.

١٢٧- پٽ ڪپٽ پينگهي ۾ پڌرو.
هن ڀاڱي جي اکري ارٿ ۾ ڪي اهنجو نه آهي، جنهن جو بيان ڪجي؛ مگر مطلب سندس هي آهي، جو ساڃهو ۽ ڪلڇڻو ماڻهو آريڪٽن ۾ پڌرو. جهڙو هندي وارو چوندو آهي:

هندي: ڪل سپوت جانيو پري لک سب ليڇڻ گات؛
هون هار بروان کبي هوت چيڪني پات.

ترجمون: ذاتي سپٽ ٻٽ جي ليڇڻ ڏسڻ سان سڃاڻي؛
ٻلي ٿيڻ وارو بروان * جا پن ئي سٺيا ٿين.
۽ اهڙو ذڪر نمبر ٢٩ واري ڀاڱي ۾ پڻ آيو آهي.

* "بروان" وڻ جو نالو.

١٢٩- پاڻ نه پلي سڀڪي، لوڪان متيون ڏئي.

هي پهاڪو اهڙن ماڻهن جي نصحيت لاءِ آيو آهي، جي ٻين کي جنهن ڪمن کان جهلن سو سا ڳيو ڪم پاڻ ڪن. تنهن لاءِ گرو نانڪ شاهه ٻڻ چيو آهي:

وچن: اوران اپديسي آپ نه ڪري،
آوت جاوت جنمي مري.

ارٿ: ٻين کي نصحيت ڪري، ۽ پاڻ ائين نه ڪري،
آهو اچي وڃي ۽ ڄاپي ۽ مري.
۽ اهڙن لاءِ هندي واري چيو آهي:

هندي: آپ ڪهي ناهن ڪري تانڪو هي يه هيت،
آپ نجاوي ساسري اوران ڪون مت ديت.

ترجمو: چوي ۽ پاڻ نه ڪري تنهن جو حال هي آهي،
جا عورت پاڻ ساهري نه وڃي ۽ ٻين کي صلاح ڏئي.
۽ فارسي واري ٻڻ اهڙن لاءِ چيو آهي:

فارسي: ترڪ دنيا بہ مردم آموزند،
خويشتن سيم و غلہ اندوزند.

ترجمو: دنيا جي ڇڏڻ ماڻهن کي سيکارين،
پاڻ چاندي ۽ اَن گڏ ڪن.

پر جڏهن اهڙي ماڻهوءَ جي هي سڀ اڻ وڻندي ٿا ڏيکارين، تڏهن ديندار ماڻهوءَ کي ان هلت کان پاسو ڪرڻ گهرجي.

١٣٠- پاڻي پيءِ نه ذات پڇجي.

ڪي ماڻهو هڪڙن ذاتين وارن ماڻهن جي هٿ جو پاڻي نه پيئن؛ پر جڏهن ڪنهن ذات واري جو پاڻي پي پوءِ ذات پڇندو، ۽ اَن ذات واري جو پاڻي پيٺو نه هوندس، ته ارمان ڪائيندو. پر مطلب هي آهي، جو جنهن ڪم ڪرڻ کان پوءِ ارمان ڪاڏي بہ پرائجي سو پهريائين ڄاڻي ڇو نہ ڪجي؟

تنهن تي هنديءَ واري به چيو آهي: ٭

هندي: جو ڪرني سو ڪيجي ڀلي ڪر نر ڌار؛

پاني پي گهر پوڇنا ناهن ڀلو ويچار.

ترجمو: جيڪي ڪرڻو هجي سو ڀوريائين ويچار ڪري ڪجي؛

اڳ ۾ پاڻي پي پوءِ گهر پڇڻ چڱو ويچار نه آهي.

١٣١ - پنهنجي پير تي پاڻ ڪهاڙو ٿو هڻي.

ڪي ماڻهوءَ ڪي ٻيڙي ۽ چڱي ڪم جي قير جي سڌ آهي، توڙي هڪڙو جهنگلي ماڻهو هوندو، تہ بہ حلال ۽ حرام ڪاڻڻ جو قير سمجهندو، تڏهين جو ماڻهو ڄاڻي ٻيڙو ڪم ڪندو، سو ڪر پنهنجي پير تي پاڻ ڪهاڙو هڻندو، تنهن وانگي سيڪو ڄاڻي ٿو جو دنيا دو ياري آهي؛ پر جو ماڻهو انهن ڄاڻي دنيا جي لوڀ تي دين ٻوڙيندو، تنهن سان هي ڀاڪو لا ڳو آهي. جهڙو شيخ فريد صاحب فرمايو آهي:

وڃن: دين گوايو دُني سين، دني نہ چلي ساٿ؛

پاءِ ڪهاڙا ماريا غافل اپني هاٿ.

ارٿ: دنيا لاءِ دين وڃائي دنيا به ساڻ نه هلي؛

موڳي پنهنجي پير تي پاڻ ڪهاڙو هنيون.

١٣٢ - پلاءُ رحمت الله عليه، جي هڪيو، حاضر هو،

ريڙهي هڻجي پيٽ ۾، مر پيٽ ٿاڙي پوءِ.

پلاءُ هڪ چڱي کاڄ جو نالو آهي جو چانورن، گوشت ۽ گهڻي گيهہ، مصالح سان جڙي. مطلب جو جن ڪي ڏنيءَ جو ڏنو آهي، تن ڪي ڌاڙي اهڙا کاڄ کاڻڻ لاءِ هڪيا آهن؛ ۽ جن ڪي ڏنيءَ سنجم يعني قناعت بخشي آهي، سي پنهنجي لڄ پت جي رب ڪي پلاءُ کان پڻ واڌو ڄاڻن. مگر جي حريص وات جا چٽا آهن، تن مان ڪنهن هي ڀاڪو چيو:

آهي. جي پرائو ان ڏسي، پيٽ ڀــ پرائو ڄاڻي پرن، تن کي نيٺ زيان ٿئي، پر سگهڙ ماڻهوءَ کي اهڙي هلت نہ گهرجي.

١٣٣- پرائي دهلين احمق نچي.

پنهنجي گهر جي شاديءَ جي دهان تي سڀ ڪو نچي، جو هڪڙن قومن جي ريت آهي؛ پر پرائي شاديءَ جي دهلن تي ڪنهن جو ڇا واسطو؟ جهڙو ڪي هڪڙي جي گهر ۾ پلاءَ رڌهي، تہ پاڙي واري توڙي ٻئي ڪــي ڪهڙو سواد ايندو؟ ۽ تهان سواءِ جو پراوا دهل وڄندا ڏسي نچندو، سو پنهنجو ڪم سيڙائيندو، پوءِ آن کي احمق ڄاڻبو ڪي نہ؟ تنهنڪري مياڻي کي گهرجي جو اهڙي پهاڪي جو مهاڏو تــي، پنهنجي ڪم ۾ رڌو رهي. اهڙو بيان نمبر ١٣٤ ۾ ٻڌ آيو آهي.

١٣٤- پرائي پٽ کي چمي، گيگ ڀرجي وات.

پنهنجي پٽ کي چمي ڏيڻ مان سڀڪنهن کي سواد اچي، ۽ پرائي پٽ چمڻ مان مورڳو ڪراهت. هــن پهاڪي مان ٻڌ نمبر ١٣٣ واري پهاڪي جهڙو مطلب نڪري ٿو. تنهنڪري واڌو لکڻ صلاح نہ آئي.

١٣٥- پلا چلڏي پاڻي ڪو ڪنڌل ڪپا ڪائي.

پلو مڻي درياءَ جي هڪ سوادي مڇي آهــي، ڪپو هڪڙي سادي مڇي. مطلب هي آهي جو جيڪڏهن ڏٿي کيهه مليدو ڪائڻ لاءِ ڏئي تہ بصر مان روڻي کير ڪائي؟ ۽ جي ڪيمخاب اطلس پهرڻ لاءِ ڏئي تہ ڪٿو کير پڪي؟

١٣٦- پاڻ نہ پاري ڪتا ڦاري.

بعضي ماڻهو ٿوريءَ پهچنديءَ وارا خــرچ گهڻو ڪن. هي پهاڪو انهن لائي چوڻي ٿو، ۽ قناعت لاءِ سمجهائين ٿو. هن ريت، جي ماڻهو ڪــي پيٽ پرڻ ۽ انگ ڍڪڻ سڀ ڪاڄ

ضرور آهي، پيا ورتڻ جا ڪم سڀ ڪان پوءِ؛ پر جو ماڻهو اهڙن ضروري ڪمن کي پاسي رکي پهربائين پيءَ ڪم ڪري ٿو، سو گهٽي ڪندو، تنهن کي هي پهاڪو لاڳو ٿيندو.

١٣٧ - پَٽ نَهَن تي پاڻي آهي.

پاڻيءَ جو ڦڙو نهن تي رکجي ته نهن ٿوروئي لُڏي ته هارجي پوي. تنهن وانگي پٽ جو ڪم پڻ نازڪ ڪان نازڪ آهي، جو جيڪڏهن ٿوري به منجهس حرڪت پوي، ته وري هٿ اچڻ آولي آهي.

١٣٨ - پاهڻ ڪنڌرا هئا ته هوند گدڙن ڪائي ڇڏيا.

پاهڻ هڪڙي ڏاڍي شئي آهي تنهن کي گدڙ جهڙو گانڊو مرون ڇا کائي سگهندو؟ تنهن وانگي ننڍر ماڻهو سڏر ڪم ۾ هٿ وجهندڙ ته ڪٿان ڪري سگهندو؟ اهڙو مثل نمبر ١٠٦ واري پهاڪي ۾ پڻ آيو آهي.

١٣٩ - پيٽ پِر، پٺي لتڙ.

هن پهاڪي جو مطلب هي آهي، جو وهٽ کي گاه داڻو ڏيئي پيٽ پر، ته پٺيءَ تي بار ڪٿي. تنهن وانگي نوڪر يا مزدور کي پڻ قوت ڏي ته پورهيو ڪري. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: زر بده مرد سپاهي را تا سر بد هد؛
وگرش زر ندهي سر بنهد در عالم.

ترجمو: ناڻو سپاهيءَ مڙس کي ڏي ته سِرُ ڏيئي؛ جيڪڏهن زر نه ڏيندينس ته پڇي ويندو.

١٤٠ - پير ڪان به ويساه پلو آهي.

مطلب هي آهي، جو پير گهڻو پلو هئي پر منجهس ويساهه رکبو ته مراد پوري ڪندو، نه ته نه. تنهنڪري ڇا سمجهڻ کپي ته ويساهه وڏو آهي يا نه؟ جهڙو فارسي مثل آهي:

فارسي: محفل خدا پرستان همچو گلبهہ بزازان ست؛
آنجا تـا نقدي فسـ دهي ، بضاعتي نستاني؛
اينجا تـا ارادتـي نياري، سعادتي نہ بري.
ترجمو: مجلس ڪاملن جي بزازن جي گهر جهڙي آهي،
هُت جاسين روڪڙ نہ ڏين، وٿ نہ ملينئي،
هِت جاسين ويساھ نہ آڻين، مراد نہ وٺين.

١٤١ – پٽينديِ ٿي پيٽ ڪي ويـو جمارو جٽ،
هو جو مٿي ڪٽ سو پڻ پٽي پيٽ ڪي.
جٽ معنيٰ جهنگلي يا غريب، هو جو مٿي ڪٽ يعني هو جو وهيون. پهاڪي جو مطلب هي آهي، جو غريب توڙي دنيادار، تہ سدائين پيٽ کي پٽيندو رهي ٿو، يعني پيٽ پڻ لاھ رلي ٿو. ان ڳالھ ۾ ڦير ڪونہ آهـي. تنهن تـي شيخ سعديءَ پڻ چيو آهي:
فارسي: اگر جور شڪم نبودي مرغي در دام نيفتادي،
بـلڪہ صـيـاد خـود دام نـہ نهادي.
ترجمو: جيڪڏهن پيٽ جو ظلم نہ هجي ها، تہ پکي ڦاهيءَ ۾ نہ پوي ها، ويتر ماري ڦاهي نہ پکيڙي ها.

١٤٢ – پٽ پراڻو نہ ڪو جنڊ جو نانو.
جنڊ جو نانو، اٽو بيٺي پچاڙيءَ ۾ هڪڙي پراڻي اگڙيءَ سان جنڊ تان اٽو اگهي لاهن، تنهن اگڙيءَ جو نالو. معنيٰ هيءَ آهي، جو پٽ کهڙو بہ پراڻو هجي تہ بہ جنڊ اگهڻ جي لائق نہ چائبو. پر مطلب هي آهي جو هڪڙو اشراف وڏو وٺـل پڇي سڄو ٿئي، تہ ان جي قدامت تي ڌيان نـہ رکي، ان تـي نالائق ڪم رکڻ نہ کپي، ڇاڪاڻ جو اڻ هوند ڪري هن جو مان اڏامي ڪين ويندو. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:
فارسي: جوهر اگر در خلاب افتد همان نفيس است؛
غبار اگر بـر آسمان پرد همان خسيس است.

ترجمو: جواهر جيڪڏهن گپ ۾ پوي ته نازڪ آهي؛
لٽ جيڪڏهن آپ ۾ آڏامي ته به هاڪي اهي.

١٤٣- پنهنجي ٿوري، ڳڏهن ڪي به پيرين پڄي.

ڳڏهه ڪي پيرين پوڻ جو مطلب هي آهي جو ڪنهن مهل ڪميڻي ماڻهوءَ ۾ ڪم پوي ته سياڻو ماڻهو نياز ڪري ڪڍي وٺي. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: نا سزائي را چو بيني بخت يار،
عاقلان تسليم ڪردند اختيار.

ترجمو: نالائق ماڻهوءَ سان جڏهن ڏسين بخت ماڻي،
سياڻن سلام ڪيو آهي قبول.

١٤٤- پرائي ماڙي ڏسي پنهنجو پڊنگو نه ڊاهجي.

هن پهاڪي جي معنيٰ ۾ لڪو ڪين آهي جو پڌرو ڪري ڏيکارجي. مگر مطلب سندس هي آهي، جو ڪي ماڻهو ٽرڙا، ورلها، وهين جو ڪاڏو ۽ پهرڻ ڏسي ريس ڪري، پاڻ به آها هلت ڪرڻ پائين؛ پر دولت بنا آها چال ڪٿان هلي؟ سورڳو جيڪو وسلو هئين، سو پڻ ٿورڻ ڏهاڙن ۾ چٽ ڪري وهن. اهڙن ماڻهن ڪي هي پهاڪو ٺوڪي ٿو، ۽ چوي ٿو جو پنهنجي سادي سودي تي شڪر ڪري گذار. تنهن لاءِ فريد صاحب پڻ چيو آهي:

وچن: رُکا سُکا کائڪي ٺنڊا پاڻي پيءُ،
ديک پرائي چوپڙي نا ترسائو جيءُ.

ارٿ: رُکي سُکي روٽي کائي ٺڏو پاڻي پيءُ،
پرائي سڻڀي ماني ڏسي دل نه سڪاءِ.

١٤٥- پريو مڙس پڻي نه ڪجي، وجائجي نه وهي.

هي معنيٰ مڙس جنهن سان زال پرڻجي. پهاڪي جي معنيٰ هيءَ آهي جو جا زال جوان، مڙس پوڙهي سان پرڻي؛ تنهن جاڻ

پنهنجي وهي وڃائي؛ ڇا ڪان جو هن کي اُن مڙس جي سنگت ڪان ڏاڍي بڇان لڳندي، جهڙو فارسي مثل آهي:

فارسي: زن جوان را تير در پهلو، به که پير در پهلو.

ترجمون: جواڻ زال کي پوڙهو مڙس بغل ۾؛
تنهن ڪان ڪُڪَڙ ۾ ڪان چڱو.

پر سندس ٻيو مطلب هي آهي، جو ناجنس سنگت ڪنهن کي نه وڻي، جهڙو فارسيءَ واري جو چوڻ آهي:

فارسي: پارسا را بس اينقدر زندان،
که بود هم طويله رندان.

ترجمو: پرهيزگار فقير کي ايترو ئي قيد گهڻو آهي،
جو مست فقير سان هئي گڏ.

١٤٦- پنهنجي گهر ۾ ٻلي به شينهن،
پنهنجي دَر تي ڪتو به شينهن.

هن پنهي پهاڪن جو مطلب هي آهي جو غريب، توڙي دنيا دار نيڌرُ جي نيڌرُ، ته پنهنجي گهر ۾ جڻ راجا آهي.
تنهن تي هنديءَ واري ٻڻ چيو آهي:

هندي: سکناتو گهر اپني، دکيا تو پرديس.

ترجمو: سک ته پنهنجي گهر ۾، ڏک ته پرڏيهه ۾.

١٤٧- پاپ جي مايا پراچت ۾ وڃي.

پراچت معني گنهگاريءَ جو ڏنڊ؛ يعني جا دولت پاپ ڪري ڪو گڏ ڪندو تنهن جي آها دولت پاپ جي گنهگاريءَ ۾ ويندي. جهڙو هڪڙو ماڻهو دلبو ڪري ڪٿان پنج رپيا هٿ ڪري، سي ڦٻي وڃنس؛ تنهن چوس تي وري آن طرح دولاب ڪري پيا پنج رپيا ڪمائي، سا ڳالهه سرڪار ۾ پڌري ٿي پوي، تنهن بدران ڏهه رپيا ڏنڊ ڀري اڳين پوئين ڪسر ڏيئي اچي، ته هي پهاڪو مٿس لاڳو ٿئي يا نه؟ تنهنڪري

گھرجي، جو ست ڌرم جي ڪمائي مان حلال جي دولت هٿ آڻجي، جنهن کي اڳيي پوءِ لهر نہ لوڏو.

۱۴۸- پلو سيري کان بہ پلو، سيري پر نہ ساڻ، پلو گوڏا گوڙي کاءُ.

پلو هڪڙيءَ ڇيءَ جي چڱي ذات آهي، ماڻهو سنڌس سواد جي ساراه ڪندا آهن؛ سيرو هڪڙيءَ طرح جو مٺو حلوو جهڙو ڪاج آهي؛ پر پلن جا ڪابارا ماڻهو پلي کي سيري کان پڻ واڌو جاڻي هي پهاڪو چوندا آهن؛ پهو نرالو مطلب منجهانس ڪونہ ٿو نڪري.

۱۴۹- پائجي تہ وڏي ڏيران پائجي.

يعني ڏوڙ نہ پائجي، پر جي پائجي تہ وڏي ڏير مان. مطلب سنڌس هي آهي جو ڪنهن جو ٿورو نہ ڪڄجي؛ جي ڪڄجي تہ وڏي لل ڏيڻي جو ڪڄجي. تنهن لاءِ فارسيءَ واري پڻ چيو آهي:

فارسي! مدد از مردسي ڪريم طلب؛
خاک از توده ڪلان برادر.

ترجمو: واهر ڏاتار ماڻهوءَ کان گهر؛
ڏوڙ وڏي ڏيــر مــــــان کــڻ.

۱۵۰- پوءِ ڏائي کان قرض نہ ڪڄجي، توڙي لک لٽائي.

قرض ڪنهن کان بہ کڻڻ چڱو نہ آهي؛ پر هن پهاڪي وارو پوءِ ڏائي، يعني ڪميڻي نٿين ڏاول کان آڌاري وٺڻ جي ڏاڍي منع ٿو ڪري. تنهن تي فارسيءَ واري پڻ چيو آهي:

فارسي: هرچہ از دونان بہ منت خواستي،
در تن افزودي، وازجان ڪاشتي.

ترجمو: جيڪي ڪميڻن کان منت سان گهريئي،
بت ۾ وڌايئــــــي؛ ســـــاهہ ۾ گهٽايئي.

۱۵۱ – پرائي آس ڪُني جي لاس.

لاس معنيٰ تيونڻ جي رسُ. پهاڪي جي معنيٰ هيءَ آهي، جو پرائو آسرو اهڙو آهي، جهڙوڪي رڳيءَ رس ڪاڏي ڏيو تئي: يعني ڏيو نه ٿئي، پر مطلب هي آهي، جو ڏئيءَ ڏاران ٻئي جي آس رکڻ اهڙي آهي، جهڙي ڪُني جي رس ۾ آسرو رکڻ؛ ڇا ڪان، جو ديگڙي ۾ رڌل تيونڻ جي رس لٽي ڪان پوءِ ڇرڪي سڪي، ۽ ڪُني واري جي سگهي. پر جيڪي پرائي آس رکن، تن لاءِ فارسيءَ واري چڱو بيت چيو آهي:

بيت: چه دلتنگ خفت آن فرمايه دوش،
که بر سفره ديگران داشت گوش.

ترجمو: ڇا ڪوماڻل ستو آهو اڄاڻ ڪالهه رات،
جنهن پرائـــي خونچي ۾ اک رکـــي.

۱۵۲ – پهَيرُ چور ٿئي، ته واهي ڪيترو وهي.

پهير يا لوڙهو ٻنيءَ جي چوڌاري پيل ڪان بچاوَ لاءِ ڏيندا آهن. واهي يعني نگهبان. مطلب هي آهي، جو حاڪم رعيت لاءِ اهڙو آهي جهڙو پوک ڪاڻ پيهر؛ پر جڏهن ڪو رعيت جو مت گهُرو ٿيو، تڏهن رکـڻ وارو ڪير ٿيندو؟ تنهن تي فارسي واري چيو آهي:

فارسي: نکند جور پيشه سلطاني، که نايد زگرگ چوباني،
ترجمو: ظالم بادشاهي نه ڪري؛
جو بگهڙ ڪان ڌنارپي نه ٿئي.

۱۵۳ – پڙهڻ، ترڻ! تير هڻڻ، چوٿين سواري،
ننڍي هوندي نـه سکيو، وڏي خواري.

هي چار ڪم ننڍپڻ ۾ سکڻ سولا آهن، ۽ آن مهل جا سکيا وسرڻ جا نه آهن. وڏپڻ ۾ اهي ڪين سکي سگهجن. سياڻا چوندا آهن، جو ننڍي ٻار جي دل اهڙي آهي جهڙو ڪورو

ڪاڳر. تنهن تي وٺي سو لکجي، پر جڏهن وڏو ٽيو تڏهن لکيل ڪاڳر تي لکبو؟

١٥٤- پرائي ڳوٺري، ٻرٻلا ٽڪا،

ٻرٻلا ٽڪا، يعني ٽلها يا ڳرا ڏوڪڙ. پرائيءَ ڳوٺريءَ ۾ ٽلها ڏوڪڙ پوندا ته ضرور ڦاٽندي؛ تنهن وانگي ڪميني ماڻهوءَ کي دولت هٿ لڳندي ته مستي ڪندو، ۽ موچڙا کائيندو. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: سفال چو جاه آمد سيم و زرش؛
سيلي خواهد بسر ضرورت موش.

ترجمو: ڪميني کي جڏهن وڏائي ۽ دولت ملي،
ضرور سندس سٿو ڏک گهري.

١٥٥- پٽ تي ڳذار ته سگهوئي پيءُ ٿيندين.

معني هن پهاڪي جي ٻڌري آهي، ۽ مطلب سندس هي آهي، جو نياز ڪري ادب سان هلندين ته سگهو وڏائي پائيندين؛ ۽ پيا تو اڳيان نياز ڪندا، پر جڏهن اصلي وڏائيءَ جو دم هڻندين ته ڇا پرائيندين؟ فارسي مثل آهي:

فارسي: بلنديت بايد تواضع گزين؛
که اين بام را نيست سلمي جزاين.

ترجمو: وڏائي گهرجيئي ته نياز هٿ ڪر؛
ته ان ماڙيءَ کي ان ڏاران چڙهڻي نه آهي.

١٥٦- پيٽ ۾ ٻانهون چٽا ناهين.

جنهن ماڻهوءَ کي ڪائڻ لاءِ هڪڙو پيٽ ۽ ڪمائڻ لاءِ ٻانهون ٻه، تنهن کي ڳڻتي ڪهڙي؟ سر مطلب هي آهي، ته ماڻهو دنيا جا سڀ ڏنڌا ڇڏي آجو رهندو، تنهن کي ڪنهن ڳالهه جو فڪر ڪونه ٿيندو. جهڙو هنديءَ واري چيو آهي:

هندي: سات گانٺ کوپين ۾ تـہ او نـہ آني سنڪ،
رام عمل ماتي ڦرين گـنـہ اندرُ ڪَون رنڪ.

ترجمو: لانگوٽيءَ ۾ ست گنڍيون تہ بہ فڪر ڪونہ ڪن،
ڌڻيءَ جي نشي ۾ مست وتن، اِندرُ * کي ولهو سمجهن.

١٥٧– پنڊين مڱڻين گهر هلي تہ ڪہ آڏاري وات.

بعضي آرسي ماڻهو پورهئي کان ڀڄن، ۽ ڇـون جو پن مان گذر ٿئي تہ آڏارو پڻ نہ ونجي. هي ڀهاڪو اهڙن ڏي ميڇ ٿو ڏئي؛ پر لڄ واري کي ان جي آبڙ ڪرڻ کپي. هن ريت جو حلال جي ڪمائيءَ مان پاڻ بہ پالي، ۽ پڇنديءَ آهـر مسڪين محتاج جي پالنا ڪري، فارسيءَ واري پڻ چيو آهي:

فارسي: بچنگ آر، بادیگران نوش کن؛
نہ بر فضلئہ دیگران گوش کن.

ترجمو: هٿ آڻ، ۽ ٻين سانُ ونڊي کاءُ؛
ٻين جي اوبر کائڻ جو سعيو نہ ڪر.

١٥٨– پڙهي پاڻ نہ جاڻي ماري ڪتابي.

ڪتابي يعني شاگرد. سياڻا چوندا آهن جو استاد جي مار سنوار آهي، پر جڏهن استاد پاڻ پڙهيل نـہ هوندو تڏهن شاگرد سندس مار مان ڇا پرائيندو؟ تنهن وانگي جو درويش پاڻ ڌڻيءَ جي وات جـو سونهون نـہ هوندو، سـو ٻـئي کي ڪٿان وات ڏيکاريندو؟ جهڙو،

فارسي: خُفتہ را خُفتہ کَي کـنـد بيدار؟

ترجمو: ستل کي ستل ڪٿان جاڳائيندو؟

* اندر– سرڳ جو راجا.

ق

١٥٩- قڙيءَ قڙيءَ تلاءُ.

هن پهاڪي مان پهو مطلب ڪونه نڪري ٿو، سگر ايترو آهي، جو ٿورو ٿورو گڏ ڪبو وڃبو، ته سمي پاڻي گهڻو ٿي پوندو. جهڙوڪي پاين مان پيسا، پيسن مان رپيا اهڙو هڪڙو مثل فارسيءَ ۾ پڻ آيو آهي:

فارسي: اندک اندک همي شود بسيار؛
دانه دانه است غلّه در انبار.

ترجمو: ٿورو ٿورو گهڻو ٿي پوي؛
انبارن ۾ ان داڻو داڻو آهي.

١٦٠- قرندي گهرندي نامردان دي، مردان دي هي هڪ.

گانڊن جي ڳالهه، ڪڏهن قائم نه رهي، سدا قرندي گهرندي رهي. مردن جي ڳالهه ٿي ساڻي، ڪڏهن ڪين ڦري جهڙي پاهڻ تي ليڪ. اهڙو بيان نمبر ٢٦٤ واري پهاڪي ۾ پڻ هليو آهي.

١٦١- قيمت بجو ڪج، پر گهه ذرو ڏج.

هي پهاڪو پڻ بي لڄي ماڻهوءَ جي شان ۾ آيو آهي جنهن کي آبروءَ کان پيٽ پيارو لڳي. اهڙن لاءِ هڪڙي سنڌيءَ پڻ چيو آهي، جو "مرد گهري مانَ کي گانڊو گهري نان کي."
اهڙو مضمون نمبر ١٢٧ واري پهاڪي ۾ پڻ آيو آهي.

١٦٢- قرض کان اڳي چرَ نه ڪجي.

چر کي "اور" پڻ چئجي. جڏهن ڪا ٻٻَن واري مادي ويامڻ لڳي، تڏهن پهرائين قر جڻي، پوءِ چر ڇڏي. پر مطلب هي آهي، جو بعضي ماڻهو ڪنهن ڪم حاصل ڪرڻ لاءِ اجائي تڪڙ ڪن. جهڙو هڪڙو طبيب ڪنهن بيمار جي دوا شروع ڪري، پر آن جي چٽڻ کان اڳي انعام وٺي، ته جاڻ قر کان

اڳي ڄر ڪڍيائين. يـا هـڪڙو دلال ٻن شاهوڪارن جي وچ ۾ سودي لاءِ ڳالهه ٻولهه ڪري، پر سودي ڏاهڻ کان اڳي دلالي گهري، ته ڄاڻ هن ڀهاڪي جو مهاڳو آهي. ٻر ويچار وارو ماڻهو اهڙي ڳالهه نه ڪري. اهڙي ڳالهه لاءِ نمبر ٤٤٤ وارو ڀهاڪو ٻڻ آيو آهي.

١٦٣ – ڦورو نه ڦولهي، شال سنئين پوي صراف کي.

ڦورو- زالون سٽ ڪتي اوبي ڦورا ڪن تنهن جو نـالو، صراف جيتوڙي ته روڪڙ جي واپاري جو صفاتي نالو آهي، پر هت سٽ جي خريدار کي ٿو چوي. معني هي آهي، جي بعضي عورتون سٽ جا ڦورا بازار ۾ وڪڻ، هي ڀهاڪو انهن جي پاران چوي ٿو ته منهنجو سٽ چڱو آهي، يا ٻچڙو، پر شال خريدار ان جي حال کي کولي نه ڏسي. مطلب هي آهي، جو ڏٺي شال هن انسان جـي ليڇڻ ڏي نه نهاري، پنهنجو رحم ڪري. جهڙو فارسي واري چيو آهي:

فارسي: من نگويم ڪه طاعتم به پذير،
قلم عـفو بـــر گناهم ڪش.

ترجمو: نٿو چـوان عبادت منهنجي قبول ڪر،
منهنجي پاپن تي معافي جو قلم وهائين.

١٦٤ – ڦليهر ۾ تو ڦوڪون ڏني.

ڏانديءَ کي ڦوڪ ڏجي، ته باهه ٻري، جنهن سان ڪو ڪم ڪري وٺجي. پر جيڪڏهن ڦهلير يعني رک کي ڦوڪ ڏبي، ته منجهانس ڪم ته ڪونه سرندو، پر اُلٽو اڏامي منهن ۾ پوندي. تنهن وانگي لونٺي ماڻهوءَ کي سيکارڻ سان ڪي ڪين پرائڻو آهي. جهڙو فارسي مثل آهي:

فارسي: هيچ صيقل * نکو نخواهد ڪرد،
آهني را ڪـه بـد گهر باشـد.

* ترار ماڃ جو اوزار.

ترجمو: ڪو ڪڙو سوچارو ڪري نہ سگھندو،
آن لوہ کي جو ٻچڙي ٻنياد وارو هوندو.

١٦٥- ٿاڙهو جاتي ڪائي، تاتي اوجهہ ڏئي.

اوجهہ ڏئي يعني مري پيٽ ٿاڙائي. شڪار ڪندڙ ماڻهو ساوا گاهہ يا شيون جهنگ يا ٻيلي ۾ رکي اچن، تنهن جي ڪاڻ تي ٿڙهاً يا پيا مرون هرن. هو وجهہ وٺي انهن کي ماري وٺن. مطلب هي آهي جو لالچ آن جانورن کي آتي آٽي تي مارائي، تنهن وانگي انسان کي ٻڻ طمع مارائيندڙ آهي. جيئن مڇيءَ کي گاهہ، ۽ پکيءَ کي چوڳو.

ج

١٦٦- جهڙي ڪرٽي تهڙي پرٽي.

چڱائي توڙي بڇڙائي، ته جو ڪندو، سو لوڙيندو. ان لاءِ گرو نانڪ شاهہ جو وچن آهي:

وچن: جيسا ٻيجي سو لٽي، ڪرما ابهو کيتُ.

ارٿ: جهڙي پوکي تهڙي لٽي، اها ڪرمن جي پوک.
۽ فارسيءَ واري پڻ هڪڙو مثل چيو آهي:

بيت: از مڪافات جهان ايمن مشوَ؛
گندم از گندم برويد، جو ز جو.

ترجمو: جهان جي پاڙي جهاڙي ڪان ٻي پَو نہ رهہ؛
ڪڻڪ مان ڪڻڪ ڄاپي، جَوَن مان جَوَ.

١٦٧- جنهن ساس ڏنو آهي سو گراس بہ ڏيندو.

گراس يعني ڪاڻ جو گرهہ. سچ جنهن ڏٺيءَ هن انسان کي آپايو آهي، سو ٿر ۾، توڙي بر ۾، توڙي ڇير ۾ قوت پهچائڻ وارو آهي. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: اي مگس هرگز نمانه عنڪبوت،
رزق را روزي رسان پر ميدهد.

ترجمو: مک ڏاران ڪوريئڙو نہ گذاري سگهي،
رزق کي رزق پهچائيندڙ کنڀ تو ڏئي.

١١٨- جڏهن پورا ٿي سپيا، تڏهن آئن ٿي رنو.
يعني آئــن چاتوءِ جــو نيت آهي پورا کين کٽڻا پوندا، تنهنڪري پهاڪي واري جو مطلب هي آهي، جو سڀڪنهن ڪم ۾ پڇاڙيءَ جي گهٽتي ڪرڻ چڱي آهي. اهڙي ڪم لاءِ مولانا نظامالدين پڻ چيو آهي:

بيت: آخر هر گريهءَ ماخننده ايست،
مرد آخر بين مبارڪ بنده ايست.

ترجمو: اسان جي روئڻ جو اوڙڪ کلڻ آهي،
اوڙڪ نهارڻ وارو برڪت وارو آهــي.

١٦٩- جو واءُ جبل اڏائين، تنهن جي اڳيان ڪپه ڇا آهي؟
هن پهاڪي جي اکري معني پڌري پڌري آهي، پر مطلب سندس هي آهي، تہ جنهن ڏاڍي کان سڀرو پـڻ ڏجي، تنهنجي اڳيان ايرو ڇا ڏاڙهي آهي. اهڙي ڳالهہ لاءِ گسائينءَ تلسيداس پڻ چيو آهي:

وچن: جنهن ســارت گيرمير آڏاهين،
ڪهو تول ڪنهن ليکي ساهين؟
ارٿ: ساڳيو پهاڪي جو مضمون.

١٧٠- جيڪي هوندو پاڳ ۾، سو وهي پوندو پاڳ ۾.
هن ملڪ جا واپاري گهڻو ڪري پڳڙيون وڏيون ٻڌن، تن کي هندي ڪو ربيو پيسو اوڌر سوڌر مان پــڙ پي تہ پــڳ ۾

وجهن. پهاڪي جو مطلب هي آهي، ته جيڪي نصيب ۾ اڪيل هوندو اوترو ئي ملندو، جهڙو نمبر ٩٩ واري پهاڪي ۾ ذڪر هليو آهي.

١٧١ – جهڙا عاشق عيد ۾، تهڙا منجهه مقام.

عيد هڪڙو خوشيءَ جو ڏهاڙو ۽ مقام ۾ وڃڻ، سوٽ وارو ڏهاڙو آهي؛ پر جيڪي ڏئيءَ جا نيهي آهن، تن کي آهي ٻئي ڏهاڙا هڪجهڙا ڏسڻ ۾ اچن. ڇاکان جو آنهن کي دنيا جو سک توڙي ڏک ۽ سون توڙي مٽي، چاندي توڙي پٿر سڀ ڪا جاڻڻ ۾ اچن. اهڙن ڪاڻ گرو نانڪ صاحب جو وچن آهي:

وچن: تسيا سو ورڻ تسي آس مانڻي،
تنسا انبرت، تيسي بِکٌ کاڻي.

ارٿ: آن کي جهڙو سون تهڙي مٽي،
جهڙو انبرت پيڻ تهڙو وه کائڻ.

١٧٢ – جنهن ڪاڻ اڳي هلي ٻيهجي،
تنهن سان گڏيو ڇو نه وڃجي.

هي پهاڪو پڻ پڇاڙيءَ گهڻ جو سعيو ٿو ڪري، جيئن ته عمر ۽ زيد گڏجي پنڌ پون، ۽ ڪي ناٿو ٻنهي جي ڀائيواريءَ جو عمر جي ٻيٺ ۾ ٻدل هجي ۽ زيد تڪڙو پنڌ ڪري ڪوه کن عمر کان اڳي وڏي وڃي، اتي عمر جي ٻجي يا لڪي وڃڻ جي گهٽي اچيس، ۽ ان جي سيڙي ٻيهي، ته ان جو سيڙاپو ۽ تڪڙو پنڌ اجايو ويو ڪي نه؟ تيئن پهاڪي وارو چوي ٿو، جو جنهن ڪم مان نيٺ پڇتاءُ جو ڏپ هئي، جو پهريائين سمجهي ڇو نه ڪجي؟ تنهن لاءِ فارسيءَ واري پڻ چيو آهي:

فارسي: چرا عاقل کند کاري کہ کہ باز آيد پشيماني؟

ترجمو: ڇو سياڻو آهو ڪم ڪري، جنهن مان نيٺ پڇتائي؟

١٧٣- جنهن جي ويلا تنهن جي رکيا.

ويلا ۽ رکيا هي ٻئي اکر هندن جي اصطلاح جا آهن: يعني جنهن جو وقت تنهن جي پناهه. جهڙوڪ جنهن جي سلطنت تنهن جي شرع، يا جنهن جو راڄ تنهن جو رکليشن. جهڙيءَ ريت مير صاحبن جي راڄ ۾ چورن لاءِ ڦاهو انگ ڀڃڻ هو؛ هاڻي ان جي منع آهي. پر مطلب هي آهي جو سياڻي ماڻهوءَ کي گهرجي، جو جو جهڙو سلطنت جو رواج ڏسي، اهڙي چال رکي.

١٧٤- جنهن سندي منهين تنهين جو آچار.

منهين يعني اوتارو يا اوطاق، جنهن ۾ ڳوٺ جو وڏيرو وهي، ۽ ۽ ونس ڪچهري لڳي، آچار ويچار نبري. پهاڪي جي معني هيءَ آهي، جو جنهن جي اوتاري ۾ ڪو آچار نبرندو، سو ان جي ئي مرضيءَ سان نبرندو، پر سندس نج مطلب ساڳيو نمبر ١٧٣- واري پهاڪو جهڙو آهي.

١٧٥- جاڏي وڃي واڳهه، تاڏي پاڻي تانگهو.

واڳهه پاڻيءَ ۾ رهڻ وارو وڏو جانور آهي، جو تانگهي پاڻيءَ ۾ ڏکيو گذري. ۽ پهاڪي جي مطلب ڏيکارڻ لاءِ هڪڙو مثال لکان ٿو:

هڪڙو ماڻهو آچايل، ڏوري ۽ لوٽو ڪٺي پاڻي ڀرڻ لاءِ کوهه تي ويو، ته کوهه ۾ پاڻي سڪي ويو هو؛ تڏهن ٻئي کوهه تي تنهن ۾ پاڻي هو، پر ڏوري ننڍي ٿي پيئي، ۽ پاڻيءَ کي نه پهتي، تڏهن ٽيون ٿي ٽئين کوهه تي وڃي لوٽو گهيڙيائين ته ڏوري هٿ مان کسڪي ويئي، پاڻيءَ بدران لوٽو کوهه ۾ ڪري پيو. تڏهن کان هي پهاڪو پڙهيائين؛ پر هن پهاڪي جو خاص مطلب هي آهي جو نياڳو ماڻهو جاتي ويندو، تاتي سک ڪين لهندو.

١٧٦ - جڙيءَ کي جَسُ.

جس يعني شاباس، مطب هي آهي، ته جيڪو ڏنيءَ جي پاران جُڙيءَ اچي تنهن کي شاباس چئو، يعني شڪر ڪري کاءُ جهڙو سنسڪرت واري چيو آهي:

سنسڪرت: يٿا لابهُ شنتشٿٌ.

ترجمون: جيڪو ملي تنهن تي خوش،

۽ فارسي واري پڻ چيو آهي:

فارسي: بخور هر چه آيد ز دستِ حبيب،
نه بيمار دانا تر است از طبيب.

ترجمو: جيڪي سڄڻ هٿان ملي سو کاءُ،
طبيب کان بيمار سياڻو نه آهي.

ان لاءِ هنديءَ واري پڻ چيو آهي.

ڀاڪو: آئي کون روچي جان، گئي کون چانٿ.

ترجمو: جيڪي اچي تنهن کي رزق ڀلا،
جيڪي وڃي تنهن کي ڀلا.

١٧٧ - جنهين جي هيڪار، ڪيائين ڪوڙي ٿي،
تنهين تي ٻيهار، سچيءَ ساک نه وسهان.

جو ماڻهو هيڪر ڪوڙ ڳالهائڻ ۾ پڌرو ٿيندو، تنهن تي وري ڪير وسهندو؟ جهڙو هڪڙو انگريزي ڪتاب جو نقل پڌو اٿم:

هڪڙي ڳنوار ڇوڪر جهنگ ۾ دانهن ڪري چيو: شينهن ڙي شينهن! تنهن تي پاسي اوسي وارا هاري ناري ڊوڙي آيا، تڏهن چيائين ته ڪوڙ ٿي ڪيم. اوچتو هڪڙي ڏهاڙي سچ شينهن اچي ڌڻ ۾ پيس، تڏهن دانهون ڪري ٿڪو، پر ماڻهن اڳي وانگي ڪوڙو سمجهيو ۽ ڪو نه آيا، ۽ پوءِ ڍور گهڻا شينهن ماري ڇڏيا. مطلب جو ڪوڙ ڳالهائيندڙ ماڻهو بي اعتبار رهندو.

١٧٧ - جيڪي لکيو منجهه ازل، تنهن کي ڪير وجهي جهل.
هن پهاڪي جي معني توڙي مطلب کي سڀڪو ڄاڻي ٿو، تنهنڪري گهڻو بيان ڪرڻ ضرور نه آهي مگر ايترو بس آهي فارسي وارو چوي ٿو:
بيت: گر رود بر نگردد سر نوشت.
ترجمو: جيڪڏهن مٿو وڃي تڏهن به نصيب نه ڦري.
١٧٩ - جنهن جي وات نه وڃجي، تنهن جو پنڌ به نه پڇجي
يعني جنهن ڪم ۾ پنهنجو پروجن نه هجي، تنهن جي ڳالهه ڪرڻ، يا ان ۾ هٿ گهڙڻ پنهنجي مطلب واري ڪم ۾ سيڙاپو وجهڻ آهي. ان لاءِ هنديءَ واري به چيو آهي:
هندي: بنا پروجن بول هون نٽئي ڏاهه ڏاتُ؛
جانو نهين جانگر ۾ تانڪي پوڇ نه باتِ.
ترجمو: مطلب ڏارن ٻلجي به ڪا رت نه رڃجي؛
جنهن شهر ۾ وڃڻو نه هئي تنهن جي وات نه پڇ
١٨٠- جا سين ڏائو مٿو ڪنهي، تاسين ٻڪٿي جو مٿو وڃي.
مٿو وڃي يعني مري، هن پهاڪي جي ورجاڻ لاءِ هڪڙو مثل لکان ٿو:
جهڙوڪ، هڪڙي ماڻهوءَ کي اوچتي اهڙي ڏوار ٿئي جو ڇڙڇوٽ دوا ٿيڻ ڏاران مرڻ جو ڊپ هئيس. ۽ طبيب ڏي ماڻهو وڃي سو بي پروائيءَ کان اچڻ ۾ ويرم لائي، يا اهڙي دوا چوي جا ڏهن ويهن ڪوهن پنڌ کان اوري نه لڀي، تڏهن آن بيمار جو حال هن پهاڪي جي مضمون وانگي ٿئي. تنهن تي فارسيءَ واري پڻ چيو آهي:
فارسي: تا ترياق از عراق آورده شود، مارگزيده مرده شود.
ترجمون: جاسين ترياق عراق مان آڻجي،
تاسين نانگ ڏنگيل مري.

١٨١ – جاسين للو لٽ ڪٺي، تاسين ڪره وساٽي.

للو مثلاً هڪڙي جو نالو، ڪره يعني جهيڙو هن پهاڪي جي نرواري لاءِ مثل ٿو لکان:

للي جي پاڻ سان هڪڙي ماڻهو جهيڙو ڪيو، اها ڳالهه ٻڌي للو آئيو، ۽ پاڻ جهڙي واهر لاءِ لٽ ڪڻي هليو؛ پر آرس مرندي لٽ ڳولڻ ۾ ايتري ويرم لڳس، جيتري ۾ هو شخص پاڻس کي مار ڏيئي ويندو رهيو. پر مطلب هي آهي جو هي پهاڪو آرسي ماڻهوءَ تي ٺوڪ ٿو ڪري. تنهن تي هي نقل ياد آيو اٿم،

هڪڙو شخص پٽ سان ڪيو وات وٺيو ٿي ويو. هڪڙي هنڌ مقام جي پر ۾ وڻراهه ۽ ٿڏي ڇانو ڏٺائين سا وٺيس. پٽ کي چيائين، جو جڏهن آءُ مران، تڏهن منهنجو ميٽ هن ٿڏڪار ۾ پورج. ٿورن ڏهاڙن کان پوءِ آهو پٽس وري آتاهون لنگهيو، ۽ آن هنڌ پيو ميٽ پوربو ڏٺائين. اها ڳالهه ۽ پٽس وارو چوڻ پنهنجي ماءُ کي ٻڌايائين، تنهن چيس اڙي ابا! مٺا ني پنهن جي آرس آهيون، جو قبر بہ پيا واري ويس: ڏسو جڏهن زال کي پنهنجي مڙس جو آرس نٿو وڻي، تڏهن ٻئي کي ڪٿان وڻندو.

١٨٢ – جن جي پلي ۾ داڻا سي چريا ٿي سياڻا.

پلي آن رکڻ جي جاءِ ٺؤٺن ۽ پجرن سان ننڍين ڳوٺن ۾ جوڙيندا آهن، تنهن جو نالو داڻا يعني آن. هن پهاڪي جي معني هيءَ آهي، جو جنهن جي گهر ۾ کائڻ لاءِ آن موجود آهي سو چريو، تہ بہ سياڻو ليکجي؛ ۽ مطلب هي آهي جو دولت وارو ماڻهو جهڙو جي تهڙو تہ وڏو ماڻهو ڳڻبو. اهو مطلب نمبر ٨ واري پهاڪي ۾ پڻ آيو آهي.

١٨٣ – جوا جي هارڻ واري جو اڌ منهن ڪارو،
۽ کٽڻ واري جو سڄو منهن ڪارو،

جوا هڪڙو بڇڙو ڪم آهي ، تنهن لاءِ پهاڪي واري جو خيال هي آهي، جو جيڪو جوا ۾ هاريندو، سو ڊپ جو ماريو جوا خاني ۾ وري ٿورو ويندو تنهنڪري ٿوري لعنت ٿو وجهيس، ۽ جيڪو کٽندو سو وري ڪيڏندو، تنهنڪري سڄي لعنت ڏو ڪريس، پر ان ۾ منهنجو رايو هي آهي ته جڏهن جوا ڪيائين، پوءِ هاري توڙي کٽي، ته ڪارو منهنس، نيرا پيرس: جهڙوڪ ٻه خوني هئا، تن مان هڪڙي کي ڦاهو ۾ ڦاهي چاڙهن، ٻئي کي آس ۾، پوءِ ڪهڙي کي چڱو مڙس ڄاڻبو؟ پر اڃان پهاڪي واري کان هڪڙي ڳالهه وسري آهي، جو جڏهن جوا جي کٽڻ ۽ هارڻ واري جو حال اهو، تڏهن جوا خاني جوڙڻ ۽ نال آڳاڙڻ واري جو ڪهڙو حال؟ تنهن لاءِ چوڻ گهربو هوس، ته ان جي مائٽن جو پڻ منهن ڪارو! اهڙي ڳالهه پهاڪي نمبر ١٩٥ ۾ پڻ هلي آهي۔

١٨٤ – جيڏي رات، تيڏو سپنو۔

ميڪنهن ڪم ۾ جڳائيندي ويرم لاڻ پوري ڳالهه آهي، پر جڏهن ڪنهن کي آٽي پهرڻ ۾ هڪڙو پيرو ڪاج ڪائڻو هئي، ۽ اهي اٺ ٿي پهر ڪاڄ جوڙڻ تي لائي، ته پوءِ پيا ڏندا ڪڍهن ڪندو؟ اهڙن کي ٿوري ويرم ٿيڻ لاءِ هي پهاڪو سمجهائي ٿو۔

١٨٥ – جاڏي پوي جهار، ناڏي ڳوڙهو نه هئي۔

هارين جي ريت آهي جو پوک ۾ جاتي جهار يعني پکي وينا ڏسن، اوڏانهن ڳوڙهو يعني گليلو هڻي جهار آٿارين، پر جي هاري آن جي ابتڙ جاڏي جهار هئي، اوڏاهين جو فڪر نه رکي، ٻئي پاسي ڳوڙهو هڻن، تن جي لاءِ هي پهاڪو آهي۔ جهڙوڪ هڪڙي کي پير ۾ ڪرهن ٿئي، تنهن لاءِ ڪيانڙي ڪنهي، تنهن کي ڇا چئبو؟ ان لاءِ هڪڙو مثل آيو آهي:

هڪڙي شخص کي وات تي ڇورن ڦري رڳيءَ ڪانچ ۾ ڇڏيو؛ سو جڏهن ڳوٺ جي ٻاهران آيو، تڏهن مٿي آڳهاڙو ڪرڻ ۾ اچڻ مناسب نه ڄاڻي ڪانچ لاهي مٿي تي ٻڌائين، اهڙو پوڪ؛ جو سڄي آڳهاڙي ٿيڻ کان پڻ مٿي اُگهاڙي ٿيڻ جو فڪر واڌو رکي، سو هن پهاڪي جو مهاڳو آهي يا نه، پر مطلب هي آهي جو جڳائيندي ۽ اڻ جڳائيندي ڪم ۾ ڦير رکڻ ميانپ آهي.

١٨٦- جنهن کي ساهه ڪنئين ڪل ڪانه پوي، تنهن کي سور ڪيهو ساڄي؟
جو سنڌي سمجهي ڪين ڪي، تنهن سان هندي ڇو هلجي؟
هي پهاڪو سچاڻ ماڻهوءَ ڌاران ٻئي سان حال ڳرهڻ جي منع ٿو ڪري؛ ڇا ڪان جو رمزدان ماڻهو اهڙو آهي جهڙو نبض سڃاڻندڙ طبيب رڳو نبض ڏسي مرض سڃاڻي دوا ڪري، تئن رمزدان ماڻهو پڻ رمز سان حال سمجهي علاج ڪري.

١٨٧- جنهن جو ڪم آهي ئي ڪري، ٻيو ڪري ته ڳهاڻو پري.
هي پهاڪو پڌرو چوي ٿو، ته جنهن جو ڪيل يعني آزمايل ڪم هوندو، سو ڪندو ته پورو آتاريندو؛ ۽ ٻيو يعني اڻ آزمايل ڪندو، ته بگاڙيندو، يا پاڻ کي زيان پهچائيندو، جهڙو سوناري جو ڪم واڍو ڪري، يا واڍي جو ڪم ڪنيار ڪري.

١٨٨- جر نئيس، پر جيڏي نه نئيس.
هي پهاڪو اصل ڪان هن طرح آيو آهي، جو هڪڙي عورت دريا جي پر تان هڪڙو مڇيءَ جو ڏنيرو لڌو، اوچتو پريان ٻي عورت اچي سهڙي، تنهن ان ڪرڙي تي پنهنجي دعوا ڪئي؛ تڏهن ان عورت آهو ڏنيرو درياءَ ۾ اڇلائي هي پهاڪو چيو. پر مطلب هي آهي جو هي پهاڪو رڳو تڪرار وارن جي چوڻ جو آهي، جي پڌو سهن، ڏنو نه سهسائين.

۱۸۹— جي پوندا سوڙهين، تن لڳندا سيلهه.

سيلهه يعني ڪنڊا، ٻهڪي جي اڪرن جي معني هي آهي ته جو سوڙهيءَ وات گهڙندو، تنهن کي ڪنڊا ٻه لڳندا؛ پر مطلب هي آهي، جو جيڪي سفر ڪندا، ڏاڪڙا ڏسندا، يا ڏجي ڏنڊا ڪندا، سي ڪنهن مهل گهاٽا ٻه پيئندا. پر ميائي ڪي ان ڏاڪڙن ۽ گهاٽن کان ڊڄڻ نه گهرجي، سو ڪي جاسين ڏک نه ڏسندو تاسين سک ڪٿان ماڻيندو. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: تا رنج نبري گنج برنداري؛
تا جان در خطر نهي بر دشمن ظفر نيابي.

ترجمو: جاسين ڏک نه ڏيندين تاسين خزانو نه ملندءِ؛
جاسين ساه ٻيپ ۾ نه وجهندين،
تاسين دشمن کي نه جيتيندين.

۱۹۰— جاني ون نه هي، ڪڪليرو ٻه درخت.

هن ٻهاڪي جي اکري معني پڌري آهي، ۽ مطلب هي آهي، جو دولتمند کي جا دولت ٿوري ڏسڻ ۾ اچي، اڻ هوند واري کي اها ٿوري ٻڻ گهڻي ڏيکاري ڏئي. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: هر کس را دستگاه قدرت نيست،
شلغم پخته مرغ بريان است.

ترجمو: جنهن کي طاقت ۽ هٿ پهچ نه آهي،
تنهن کي لولڙو ڪاڄ ۾ ٻي پلاءُ آهي.

۱۹۱— جوَ پيري، گندم رنوال.

جوَ گندم جي خوراڪ آهن، سو جڏهن گندم جوَن جو وڪرال ٿيندو، تڏهن ڪانڻ ڏاران ڪڏي رهندو. تنهن وانگي امانت جهڙو ڪم جو خيانت واري ماڻهو جي حوالي رهندو، تنهن ڪم ۾ سلامت رهڻ جو ڪهڙو ڀروسو؟ تنهن تي فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: ملحد گرسنه، در خانهٔ خالي بر خوان،
عقل باور نکند کز رمضان انديشد.
ترجمو: بيدين بکيو، کاچ پريل سڃي گهر ۾،
عقل نه ٿو مڃي ته ڪي رمضان کان ڊڄندو.

١٩٢- جيڪي ڏسي چار، سو ڇو جي ڏسي ميو ته ڦاٽي مري.

ميو يعني مڇيءَ مارڻ وارو، يعني چار پاٽيءَ ۾ پوي ۽ مڇيون گهٽيون ڏسي، پر تن مان ٿوريون ڦاسن، سي مهاڻو ڏسي؛ ۽ سڀ مڇيون ڪين ڏسي، پر جي ڏسي ته جيڪر حرص کان چريو ٿي پوي، مطلب هي آهي جو ٿوريءَ گجيءَ وارو ماڻهو جيڪڏهن ڪو گهڻو مال ڏسي، ته ساڻيدي نه سگهي، يا ڪا وڏي ڳالهه ٻڌي ته دل ۾ رکي نه سگهي؛ سو ڪو ته ٿوريءَ گجيءَ وارو ماڻهو اهڙو آهي، جهڙو ننڍو ٻاسڻ؛ جي ننڍي ٻاسڻ ۾ گهڻو پاڻي وجهبو، ته جائي هاربو. جهڙو هنديءَ واري چيو آهي:

هندي: چهوٽي نرڪي پيٽ ۾ رهي نه موٽي بات؛
اڌ سير ڪي پاتر ۾ ڪيسي سير سمات؟
ترجمو: ننڍي ماڻهوءَ جي پيٽ ۾ وڏي ڳالهه نه ماپي؛
اڌ سير جي ٻاسڻ ۾ ڪٿي سير ماپندو؟

١٩٣- جاتي، پاٽي، ناتي پاڻ.

پهاڪي جي معني هي آهي جو جتي پاٽي آهي، تتي ڪر ڏٺي پاڻ آهي. مطلب جو جنهن ڌرتيءَ تي پاٽي آهي، تنهن تي وسندي آهي؛ پاٽي بنا سڃ آهي. ان لاءِ هڪڙو نقل آيو آهي:

هڪڙي بادشاهه پنهنجي پٽن اميرن تي ڌار ڌار تحفا رکي، ته سڀني شين جو ٻج آڻي ڏيو. تنهن موجب هڪڙو شين جي ٻج گولڻ لاءِ ويو ملڪ گهمندو؛ اينري ۾ ٻئي پاٽيءَ جو ڪٽورو پري اڳيانس رکيو، يعني چاتائين ته پاٽي سڀ جو ٻج آهي؛ تنهن جي عقل کي بادشاهه پسند ڪيو. حاصل ڳالهه

جو ھُئي، تہ ڀهاڪي وارو پاڻيءَ ڪي ساراهي ٿو، جو سڄي دنيا جو جيئاپو پاڻيءَ تي آھي.

١٩٤- جيڪا ڏاريان ٻڪري، تنهن لمندا ڪن.

لمندا ڪن يعني ڏکيا ڪن. جيتوڻيڪ ڏکيا ڪن ٻڪريءَ کي وڏي ويڪ نہ آھي، پر ھڪڙو ٿورو آھجاڻ وڌ جو ڏيکاري ٿو. پر مطلب ھي آھي، جو ھڪڙو نوڪر رکجي، پر تنهن کي ننڊ جي عادت گھڻي ھئي ۽ آن جي بدران ٻيو رکجي پر آن جو حال ٻڻ اھڙو ئي ھئي، تہ آھي نوڪر ھن ڀهاڪي جا مخاطب چائجن.

١٩٥- جواريءَ ميٺي ھار.

ڀهاڪي وارو چوي ٿو، جو جواري، جڏن ھاريندو تيئن راند مڃي لڳنديس، ۽ وري وري ڪٽڻ جي لالچ تي کيڏندو پر يقين آھي جو کٽندو تہ بہ ڪارو منهن، جي ھاريندو تہ بہ منهن ڪارو. جهڙو نمبر ١٨٣ واري ڀهاڪي ۾ لکيو آھي.

١٩٦- جاتي کير تاتي کنڊ، جاتي جهڻ تاتي لوڻ.

معني ڀهاڪي جي ھي آھي، جو جن وٽ کير آڇي شئي کائڻ لاءِ آھي، تن کي مٺاڻ ٻڻ عمدي وٽ کڏڻ لاءِ ملي ٿي؛ ۽ جن کي جهڻ سادي وکري آھي، تن وٽ آن ۾ وجهڻ لاءِ لوڻ بہ مس ٿو لڀي. پر مطلب ھي آھي، جو ڀهاڪي وارو ڏٺيءَ جي وڏائي ۽ بي پروائي ٿو ڏيکاري، جو ھڪڙن وٽ دولت بہ گھڻي ۽ اولاد بہ صالح، ھڪڙا ولها، تن جو اولاد نپالو تنهن تي بعيدي ساڏ چيو آھي:

وچن: اکنا دي گھر پُٽ پُتّان دي پوتي،
اکنان دي گھر نُھان نُھان دي دوتي،
اکنان دي گھر اک سو بہ ني جاء مر
بعيداکون آکي صاحب نون يون نان يون کر.

ارٿ: هڪڙن جي گهر ۾ پٽ پٽن جا پوڙا؛
هڪڙن جي گهر نُهر نُهرن جا ڏوهٽا؛
هڪڙن جي گهر ۾ هڪڙو پٽ اوهو به مري،
ڪير چوي ڏٺيءَ ڪي هئن نه هئن ڪر؟

١٩٧- جڏهن ڏنـد هئا تڏهن حلوه نـه هو،
جڏهن حلوه آهي، تڏهن ڏند نه آهن.
حلوه جيتوڻي ڪُٺري شئي آهـي، ڏندن بنا پڻ ڪائي سگهجي پر چبڻ ڏاران ڪا به شئي ساءُ نـه ڏئي. مطلب پهاڪي جو هي آهي، جو جڏهن جواني هئي ۽ محنت ڪـري سگهي ٿي، تڏهن موت ياد نه هو، ۽ ڏٺي جي عبادت ڪري نه سگهيو، ۽ ڏينهن ۾ وهائي؛ هاڻي جڏهن موت اکين سان ڏسجي ٿو، تڏهن جواني ناهي جو محنت ڪري سگهجي تنهن جو ارمان ٿو ڪري تنهن لاءِ سائين لوڪ هيو آهي:
وچن: پنج پهـر ڏنـدي گئي، تيـن گواهي سوءِ،
ايڪ گهڙي هرنا پچو، ڪُسل ڪهان تي هوءِ؟
ارٿ: پنج پهر ڏنڌي ۾ ويا، ٽي پهر ننڊ ۾ وڃايئي؛
هڪڙي گـهڙي بـه ڏٺـي ياد نـه ڪيئي،
خيرُ ڪٿان ٿيندُءِ؟

١٩٩- جبل سان مٿو هڻڻ نيٺ مٿو ڀڄي.
مطلب هي آهي، ته جو پاڻان ڏاڍي سان وڙهندو، تنهنڪري جبل سان مٿو هنيو، سو پنهنجو مٿو ڀڃائيندو، جهڙو فارسيءَ واري جو چوڻ آهي:
فارسي: زود بيني شڪستہ پيشاني،
توڪہ بازي بسرڪني باقوچ.
ترجمو: سگهو پنهنجو نرڙ ڀڳل ڏسندي؛
تون جو دُنبي سان ٽڪري راند ڪندين.

١٩٩- جڳ مڙيوئي جوا بازي، ڪن کٽي، ڪن هاري.

هن پهاڪي جي معنيٰ ۽ مطلب هڪڙو آهي، جو هي دنيا جوا بازي آهي؛ تنهن ۾ جن چڱا ڪم ڪيا ۽ ڏڻي ڪي ياد ڪيو، تن کٽيو، ۽ جن بڇڙا ڪم ڪيا ۽ ڏڻي وساريو، تن هاريو.

٢٠٠- جي وسي چيٽ، ته ان نه ماپي کيٽ.

چيٽ يعني چيٽ جو فصل، کيٽ يعني پوک. هي پهاڪو سنڌ ملڪ جو اصطلاحي آهي؛ هن طرح، جو چيٽ جي پوک گهڻو ڪري بوسي ٿيندي آهي، جنهن کي واهه جو پاڻي نه رسي، تنهن تي جيڪڏهن مينهن وسي ته ان گهڻو ڪري.

٢٠١- جنڊ ۾ وار، ٻٽ ۾ واره.

اکرن جي معنيٰ هي آهي، جو جيڪڏهن گهيون زالون هڪڙي جنڊ تي اٽو پيهڻ وينديون هونديون، ته جيڪا اڳي ويندي، سا اڳي پيهندي، جيڪا پوءِ ويندي سان پوءِ، تنهن وانگر ٻٽ تي ڦلا پڇڻ واري تي اڳين اڳي، پوئين پوءِ پچائي پر مطلب هي آهي، جو دنيا مان وهيون، توڙي وڏهو، سڀڪو ڏينهن پني هليو ويندو. تنهن تي خواجه حافظ چيو آهي:
بيت: دَورِ مجنون گذشت، و نوبت ماست،

هر کسي پنج روزه نوبت اوست.
ترجمو: مجنونءَ جو وارو لنگهيو، اسان جو وارو آهي،
سڀڪنهن کي پنجن ڏهاڙن جو وارو آهي.

٢٠٢- جيڏرو نه ڪِڪ جو، مٺو نه لک جو.

هي پهاڪو عام ماڻهو ائين چوندا آهن، هن مطلب تي، جو هڪڙي ماڻهوءَ ڪنهن کان گهوڙو اڌارو ورتو، جو ٿوري مله وارو هو؛ پر قضا سان مري پيو. تڏهن مٿس مالڪ جي دعوا گهڻي ناڻي جي تي هلندي. ڇا ڪان جو جيڏرو نه آهي،

جنهن کي ڏسي ڪو ماڻهو ڪتيندو، پر چڱو سو هن طرح آهي:
جيترو ته لک جو مٺو ته ڪک جو.

يعني هي ماڻهو جاسين جيترو آهي، تاسين هزار توڙي لک ڪمائي وٺي، ۽ مٺي ڪان پوءِ ڪک جو مانُ پڻ نه اٿس.

۲۰۳- جي وڃجي پاڻ، ته نينهن نباهي نه ٿئي.

نينهن بعني عشق، معني ڀاڪي جي هيءُ آهي ته جو پاڻ وڃڻ ڏاران نباهڻ سان عشق نٿو ٿئي، پر مطلب هيءُ آهي جو رڳي زبان سان چوندو، ته ڏٺي کي ياد ڪريان ٿو، يا ڪندس، ته ڇا پرائيندو، جاسين دل لائي نه ڪندو. جهڙو گرو نانڪ شاهه جو وچن آهي:

وچن: مُکون هرهر سيڪو کهي؛ ورتي هردي وسايا،
نانڪ جنکي هردي وسيا، موک مُڪت تن پايا.

ارٿ: وات سان ڏئيءَ جو نالو سيڪو چوي،
پر دل ۾ ڪو ورلي وهاري.
گرو ٿو چوي جن جي دل ۾ وسيو، سي ڇٽي ويا.

۲۰۴- جي هيٺي ناڻو ته گهر لاڙڪاڻو،
جي نه هيٺي ناڻو ته وٽ ويڳاڻو.

هن ڀاڪي وارو رڳو لاڙڪاڻي شهر جو نالو وٺي چوي ٿو، جو ٺاٺي بنا منجهس ويڳاڻو يعني واتڙو ٿيندين. پر مطلب هي آهي، جو دولت وارو جاتي ڪاٿي سان مُهٽت پائيندو، ۽ دولت ڏاران گهر ۾ ويڳاڻو آهي. تنهن تي فارسيءَ واري پڻ چيو آهي:

فارسي: آنرا ڪه بر مراد جهان نيست دسترس،
در زاد بوم خويش غريب است ناشناس.

ترجمو: جنهن کي جهان جي مراد تي پهچندي نه آهي،
پنهنجي وطن ۾ پڻ مسافر اڻ سڃاتل آهي.

۲۰۵- جي جڏهن پڳا، سي تڏهن چِٽا.

هن پهاڪي جو مطلب هي آهي، جو ٻچڙن ڪمن ڪَي جڏهن ٻيڙو جاڻي ڪو ڇڏيندو، تڏهن چٽل ڄاڻبو. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

بيت: ترجمو: ڪسي گرچه بد ڪرد هم بد نه ڪرد،
چـو مـبـر را بزانـوءِ توبـه بُـبـرد.

ترجمو: جنهن شخص ٻيڙي ڪي تنهن ٻه ڄاڻ ٻيڙي نه ڪي،
جو مٿي ڪـــي تـوبـــه جي مونن تـي رکيائين.

۲۰۶- جهڙي پت تهڙو ڇيٽ

جي پت لسي آهي، ته مٿس چٽ ٻه چڱو ٿيندو، نه ته نه. تنهن وانگي جي ارادو چڱو هوندو، ته قل ٻه چڱو ملندو. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: ارادت نـيــاري سعادت مجوءِ،
بچوگان خدمت تـــوان بردگوءِ.

ترجمو: ويساه نه آڻين ته سياڳائي نه ڳول؛ خدمت جـي ڏڪر سان مطلب جي اٽي ڪجي سگهي.

۲۰۷- جهڙي نيت، تهڙي مراد.

نيت چڱي هوندي، ته مراد پرائبي. اهڙو فارسي پهاڪو پڻ آيو آهي:

فارسي: نيت خاص، مراد حاصل.

ترجمو: چڱي نيت سان مطلب پرائبو.

• اهڙي. وارداني نمبر ۲۰۶ واري پهاڪي ۾ پڻ هلي آهي:

۲۰۸- جيڪي ڪوهه ۾ هوندو، سو آهه ۾ پوندو.

آهه، ڪوهه جي پرسان ڊورن جي پاڻـي پيڻ لاءِ جوڙيندا آهن، معنيٰ پهاڪي جي هي آهي، جو ڪوهه ۾ پاڻي مٿو هوندو

توڙي ڪارو، تہ اهو آهي ۾ پوندو. تهڙيءَ ريت جي ڪم چڱا ڪيا، توڙي بڇڙا، تہ اهڙو ڦل اڳيان ملندو. جهڙو فارسيءَ وارو چوي ٿو:

فارسي: ڪسي دانہء نيڪمردي نہ ڪاشت،
ڪزو خرمنِ عافيت بر نداشت،
نہ هرگز شنيديم در عمرِ خويش،
ڪہ بد مرد را نيڪي آمد بہ پيش.

ترجمو: ڪنهن چڱمڙسيءَ جو ٻج نہ پوکيو،
جو ان مان ڀلائي جو ڦر نہ ڪنيائين.
پنهنجي جمار ۾ ڪڏهن نہ ٻڌوسون،
جو بڇڙي ماڻهوءَ ڪي چڱائي آڏو آئي.

٢٠٩- جيڪي ڪُني ۾ هوندو سو ڀاٽ ۾ پوندو.

يعني ڪُني ۾ ڀلاءُ رڌل هوندو تہ ڀلاءُ، جي رب رڌل هوندي تہ رب ڀاٽ ۾ پرچبي. پر مطلب سندس اهڙو آهي جهڙو پهاڪي نمبر ٢٠٨ واري ۾ لکيل آهي.

٢١٠- جهڙا روح، تهڙا ختما.

هي پهاڪو مسلماني اصطلاح جو آهي، جو مئن جي روحن نيت ڪاج جوڙي ختما ڏيارين؛ پر وڏن ماڻهن جي روحن لاءِ اڇا ڪاج، ۽ غريبن لاءِ سادا. مگر مطلب هي آهي جو سڀ هڪجهڙا لياقت وارا نہ آهن. هڪڙا اهڙا، جن مان شاباس جهڙن سان ڪم ڇٽي، ۽ هڪڙن کي ڪم ڪرڻ لاءِ ڦٽ لعنت جو ضرور ٿئي. جهڙو فارسي بيت آهي:

فارسي: نہ هر ڪس سزاوار باشد بمال؛
يڪي مال خواهد دگر گوشمال.

ترجمو: سڀڪو مال وٺڻ جو جوڳو نہ هُئي،
هڪڙو مال ڳُهر پيو ڪَنَّ مهٽ.

٢١١- جهڙا ڪانوَ تهڙا ٻچا.

ڪانءُ هڪڙو ٻچڙي مهانڊي وارو پکي آهي، پر پکين ۾ سياڻو پکي ڳوڻجي ٿو. جڏهن پاڻ سياڻو، تڏهن سندس ٻچا پڻ سياڻا ٿيندا. تنهن وانگي سگهڙ ماڻهوءَ جو اولاد پڻ سگهڙ ڄاڻبو. جهڙو فارسيءَ ۾ آيو آهي:

فارسي: کسی را کہ بابا فلاطون بود،
ازان پسر هنر بي هنر چون بود؟

ترجمو: جنهن جو پيءُ فلاطون * هئي،
اهڙي هنر واري مان اڄاڻ پٽ ڪئن ٿئي؟

٢١٢- جيڏا آٺ، تيڏا لوڏا.

آٺ وڏي قد وارو وهٽ آهي، تنهنڪري سواريءَ ۾ سندس لوڏو پڻ وڏو ٿئي. گڏهه ننڍو وهٽ ٿيندو آهي، ته سندس لوڏو پڻ ٿورو آهي. تنهن وانگي بادشاهه وڏيءَ پڄنديءَ وارو آهي؛ ته مٿس ڳڻتيون ۽ معاملا پڻ وڏا آهن؛ فقير غريب آهي، ته چنتا پڻ رڳي روٽيءَ جي اٿس. ان لاءِ هڪڙو نقل ياد آيو اٿم:

فقير هڪڙو نصيب جي زور مان، ڪاٿي وڃي راڄا ٿيو. هڪڙي ٻئي فقير، جو سندس اڳيون سڃاڻو هو، اهو حال ڏسي واڌائي ڏنيس، تنهن کي فارسيءَ ۾ چيائين:

فارسي: تعزيت كن، تهنيت مده،
پيشتر غم ناني داشتم، حالا غم جهاني.

ترجمو: 8 پرچاڻي ڪر، وڌائي نہ ڏي،
اڳي ماني جي ڳڻتي هيم، هاڻي جهان جو ڏک اٿم.

هي بيت پڻ پڌو اٿم:

بيت: گدرا چو حاصل شود نانِ شام،
چنان خوش بخسپد کہ سلطانِ شام.

* نامياري حڪيم جو نالو. 8 مٽي جي وارثن سان ڳالهائڻ.

ترجمو: پينار کي سانجهيءَ جي ماني جڏهن پڙ پسي،
اهڙو سڪالو سمهي، جهڙو شام ولايت جو راجا.

٢١٣- جي جڏهن چڙهيا، سي تڏهن سوار.

هڪڙو ماڻهو ولهو هئي، ۽ ڏٺيءَ جي توه سان پاڳ لڳيس، ۽ وهيون ٿئي، تہ آهو وهيون چاڙهيو؛ جهڙو نادر شاهہ بادشاهہ ۽ تيمورلنگ بادشاهہ، جي اصل غريب هئا، سي بادشاهي ماڻ ڪان پوءِ مڏيا ويا. پهاڪي وارو سچو آهي ڪ نہ؟

٢١٤- جيڏو پٽ، تيڏي بکيا.

پٽ، دريائي ناريل جي کل جو اڌ، جنهن کي پٽ بہ چون ۽ ڪشتي پڻ؛ تنهن ۾ فقير بکيا يعني پن وٺن. معني هيءَ آهي، جو وڏي پٽ واري فقير کي گهڻي بکيا ملي ۽ ننڍي پٽ واري کي ٿوري. مطلب هي آهي؛ جو ڏٺي پنهنجي قدرت سان سڀڪنهن کي قدر سارو رزق ٿو پهچائي، جهڙو هاٿيءَ کي مڻ ۽ ڪيليءَ کي ڪڻ. جهڙو فارسيءَ ۾ آيو آهي:

فارسي: گدا را کند يک درم سيم سير،
فريدون بملکِ عجم نيم سير

ترجمو: پينار کي هڪڙو ڏوڪڙ رپي جو ڍاپائي،
فرون * عجم جي ملڪ هوندي اڌ ڍاول.

٢١٥- جهڙي سٺ تهڙيون ٿي وينهون.

هي پهاڪو ڏڏن جي بي سمجهيءَ ڏيکارڻ لاءِ آيو آهي؛ جهڙو ڪي هڪڙي جٽ کي سٺ روپيا اٺ جو ملهہ ڇنجي، ۽ هو ناراض ٿي ٿي ويهون گهري. اٺ ۾ رڳي جٽ جي اڄاڻائي، يا ڪو ڦير؟ اِن تي هڪڙي ڳالهہ ياد آئي اٿم:

* وڏي راجا جو نالو.

ڳالهه

سال ١٨٥٧ع ۾ ڪپري جو مختيارڪار هوس، ۽ سرڪاري حڪم سان اُتن جي ڳڻڻ لاءِ ٿر ۾ ويس. اُتي هڪڙو ماڻهو ذات جو پلي اُٺ وِڪڻو وٺي آيو، ۽ سؤ روپين ملهه چيائين: تنهن کي ڪميٽيءَ جي صلاح سان سٺ روپيا چيم، ته راضي نه ٿيو. چيائين جو جيڪڏهن ڏهن مٿي سٺ روپيا ڏيو، ته اُٺ ڏيان. اها ڳالهه ٻڌي سڀ مجلس وارا کلي کلي کيرا ٿياسين.

پر مطلب هي آهي، جو اهڙن ڏڏن جي سنگت کان پاسي رهڻ چڱو آهي. اُميد نه آهي جو اهڙو ڏڏ عقل واري کان ڪي ڪان ڪي سکندو، ويتر جيڪڏهن سياڻي کي اهڙي سنگت سان ڪرڻ جو ڊپ آهي. جهڙو فارسيءَ ۾ لکي ٿو:

فارسي: طلب ڪردم ز دانايان يڪي پند،
مرا گفتند: با نادان مپيوند،
ڪه گر داناءِ دهري، خر نباشي،
وگر ناداني، ابله تر نباشي.

ترجمو: سياڻن کان هڪڙي نصيحت گهُريم، سون کي چيائون، اجاڻ سان نه گڏ ٿيءُ جو جيڪڏهن زماني جو سياڻو آهين ته گڏهه نه ٿين، ۽ جيڪڏهن اياڻو آهين ته هيڪاري ڏڏ نه ٿين.

٢١٦- چا مڙسي مڙسن ۾، سا مارئيي ۾ ناهي.

ماريو، هي اکر هن ملڪ جي زالن جي ٻوڻ جو آهي، جو ڪاوڙ جي مهل مڙسن يا ڇوڪرن کي چون. هن پهاڪي وارو ڪنهن گانڊوءَ ڏي اِشارو ڪري چوي ٿو، جو واري مڙسي مڙسن منجهس ناهي. پر مطلب ڇا آهي، جو مڙسي آها، جنهن سان ڏٺيءَ کسي پهچي. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: مردانِ خدا خدا نباشند،
ليکن ز خدا جدا نباشند.

ترجمو: ڏٽيءَ جا مرد ڏٽي نہ آهن؛
پر ڏٽيءَ ڪان ڏار نہ آهن.

۽ جنهن ۾ اها مڙسي نہ آهي، رڳو دنيا جو گهوڙو آهي تنهن کي مڙسي نہ چئبو، بلڪ ڪدڙو چائبو. جهڙو عربيءَ واري چيو آهي:

عربي: طَالِبُ المَوْلي مُذَڪَّرٌ، طَالِبُ الدُّنْيَا مُخَنَّثٌ.
ترجمو: ڏٽي جي ڳولو مڙس، دنيا جو ڳولو ڪدڙو.
تڏهن جنهن ۾ آها مڙسي نہ هئي، سو پاڻ کي مڙسن جي ڳار ۾ نہ ڳڻي. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:
فارسي: محاسن چو مردان نداري بد ست،
نہ مردي بود پيش مردان نشست.
ترجمو: مڙسن واريون ڇگايون جي پاڻ نہ سارين،
تہ مڙسن وٽ وهڻ مڙسي نہ آهي.

۲۱۸- جاتي پڇي نہ سگهجي، تاتي پڇڻ ڪم وريام جو.

وريام معني سورهيہ، يعني پاڻان ڏاڍي سان جهيڙو هئي ۽ پهچي نہ سگهي، تہ پڇڻ بہ سورهيائي آهي. جهڙو فارسي بيت آهي
بيت: ز خورشيد پنهان شود بوم ڪور،
ڪ جهل است با آهنين پنجہ زور.
ترجمو: سجَ ڪان چبَ انڌي لڪي رهي،
جو لوهي چنبي واري سان زورلائڻ ڏاڍائي آهي.
تنهن وانگي جيڪڏهن زمانو تنهنجي مرضيءَ موجب نہ هلي تہ سائس زور نہ هلاءِ، ۽ تون سندس مرضيءَ تي هل. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:
فارسي: گر زمانہ با تو با زمانہ بساز.
ترجمو: جيڪڏهن زمانو تو سان نہ نهي، تہ تون سائس نهہ.

۲۱۸- جيءُ خوش، تہ جهان خوش.

يعني ماڻهو پاڻ سکي آهي، تنهن جي ليکي سڄو عالم سکي آهي؛ ۽ ٻئي جي ڏک جي هن کي ڪهڙي سُڌ. جهڙو فارسي واري چيو آهي:

فارسي: کسي قيمت ـ تندرستي شناخت،
کہ يکچند بيچاره در تپ گذاشت.

ترجمو: چڱيلائيءَ جو ملهہ اهو سڃاڻندو،
جو ڪي ڏهاڙا ويچارو تپ ۾ گذاريندو.
۽ اِن لاءِ هڪڙو نقل آهي:

هڪڙي حجام پنج ڏهہ مُهرون گڏ ڪري پانيءَ ۾ ڏَريون هيون. هڪڙي ڏهاڙي ملڪ جي حاڪم وٽ حجامت جوڙڻ لاءِ ويو، تنهن ملڪ جو سما چار پڇيس. تنهن کي چيائين تہ ملڪ سکي وسي ٿو، پر حاڪم کي پانيءَ وارين مهرن جي سُڌ پئجي ويئي، تنهن ڪو ٻول ڪري اهي مهرون ڪيائي ورتيس. وري هڪڙي ڏهاڙي سيرب جي مِنهن سڌائي ملڪ جو حال پڇانس، تڏهن چيائين تہ ملڪ پينگ ٿيو پيو آهي. هاڻي ويچار ڪرڻ گهرجي، تہ ڀهاڪي واري سچ چيو آهي يا نہ. اهڙي مطلب لاءِ نمبر ۵۹ وارو ڀهاڪو پڻ آيو آهي.

۲۱۹- جا بندي کي بارُ، سا صاحب کي سُتري.

سچ، جو ڪم هن بندي کي اهنجو لڳي، سو ڌڻيءَ جي اڳيان سنهنجو آهي. تنهنڪري انسان کي گهرجي، جو جڏهن ڪا سوڙهہ پويس، تڏهن ان مشڪل ڪشا کي ياد ڪري، تہ سولي ٿئيس. ان باب ۾ اُردوءَ واري چيو آهي:

بيت: اي دل تو فکر مت کر تيرا خدا ہي ہي،
مشکل پڙا تو کيا هي، مشکل کشا ہي ہي.

ترجمو: اڙي هيا! تون ڳڻتي نہ ڪر، تنهنجو ڏني آهي، آوکي پيئي تہ ڇا ٿيو؟ آسان ڪندڙ بہ آهي.

چ

۲۲۰- چگر ۽ چار، اگهہ مڙيئي هڪڙي.

چگر يعني چاگوري پير؛ جنهن جي ڪاڻي ڏاڍي ۽ ماهہ واري آهي. چار جنهن جو ڦر پيرون، جنهن جي ڪاڻي هيٺي ۽ ٿوري ماهہ واري ٿئي؛ يعني هنن ٻنهي ذاتين جون ڪاٺيون هڪ اگهہ وڪامن. مطلب هي آهي جو هي پهاڪو ڪنياوَ واري راڄ جو نشان ٿو ڏيکاري، جنهن ۾ اشراف ۽ ڪميڻي جو هڪ جيترو مانُ. ڇهڙو هن ڪتاب جي نمبر ۱۵ واري پهاڪي ۾ لکيو ويو آهي.

۲۲۱- چٽ ٻکيو موري ڪائي، موري ٻڪ گهٽيري لائي.

موري جيتوڻيڪ تہ پاڻ چرڪي هضم ٿئي، پر پٺي ڪاڏل ڪاڄ ڪي سگهو پچائي ۽ ٻڪ لائي. ان پهاڪي مان مطلب هي ٿو نڪري، جو بعضي پنهنجي اجائي ڪان فائدي لاءِ اهو ڪم ڪن، جنهن مان مورگهو گهاٽو ٿئي. تنهنڪري سهڻي ڪي ڪپي تہ جو ڪم ڪري، تنهنجو آگهو پيچو ڳٽي ڪري.

۲۲۲- چٽ جي چمار اڍائي ڪٿا.

اڍائي ڪٿا، هي گهڻي جهڙو اکر آهي؛ پر معني سنڌيس هيءَ، جو چٽ يعني مورک هڪڙو ڪٿو ڇوڙي پورو ڪندو ۽ ٻيو پٽ ڇوڙيندو، تيرن جاسين اڌوراٺو ڪندو، تاسين چمار پوري ڏيندس. پر مطلب هي آهي جو انسان ڪي دنيا ۾ اڇي وڏو ڪم هي ڪرڻو آهي، جو ڏٺيءَ ڪي ياد ڪري سائس واصل ٿئي، يا ٻڙهيل نالبرو، يا ڪاريگر پڌرو، يا سياڻو مشهور يا سخي، يا سورهم ٿي نالو پڌرو ڪري. پر جڏهين اهڙن

ڪمن ڪان پري رهيو، تڏهن سمجهيو جو چمار اڄائي وڃايائين ۽ اجايو ڇائو. جهڙو هنديءَ واري ڇپو آهي:

هندي: جنني جڻي، تہ هر جن جني، ڪان داتا، ڪان سور،
تيئون جنني نـا جنـي، تـہ اور جـنـن سب ڪوڙ.

ترجمو: ماءُ ڄڻي تہ ڀڳت ڄڻي، يا سخي، يـا سورهہ ڄڻي،
جي اهي ٽي نہ ڄڻي، تہ ڀـو ڄڻڻ ڪوڙو آهـي.

۲۲۳- ڇائي وڇونءَ جو منڊ بہ نہ، هٿ وجهي نانگن ۾.

بعضي اياڻا ماڻهو ڀاڻ کي سڀالو ڇائي ڀنهنجي سياڻپ ۽ ٽت ڪان وڏي ڪم ۾ هٿ وجهن، جنهن کي سوارڻ بدران ڪارين؛ يا ڀاڻ کي گهاٽو وجهن. اهڙن کي هي پهاڪو چيـپ ٿو ڪري. ان لاءِ هنديءَ وارن ڇپو آهي:

هندي: ڇاري هات سانپ مين، نہ جانـي منتر بيچن ڪو؛
ائيسو موڊ مت ڪهـو؛ ڪهان سک پـاءِ هـي.

ترجمو: وجهي سپ ۾ هٿ، منڊ وڇون جـو ڄڻ نہ،
ڇاڻـي، اهڙو اڄـاڻ ڪٿان سک پائيندو؟

۲۲۴- چپ جي ترڪڻ کان پير جو ترڪڻ چڱو آهي.

چپ جي ترڪڻ يعني اجايو ڳالهائڻ، پير سان ترڪيل ماڻهو ٿورو گهڻو ڏک ڪائيندو، جو ٿوريءَ گهڙيءَ پڪيءَ ڦڪي سان ڇٽي پوندي؛ ۽ زبان مان اجائي اکر نڪرڻ سان وڏو ڏپ آهي، جو آهو ڳالهؤ وري وات ۾ نہ پوندو. مطلب جو هي پهاڪو زبان جي قناعت جو تاڪيد ٿو ڪري، تہ سمجهي سارو ڳالهائي. جهڙو فارسيءَ واري ڇپو آهي:

فارسي: صراف سخن باش، سخن بيش مگو،
تا از تو نپرسند تو از خويش مگو؛
گوش تو دو دادند، زبان تو يکي؛
يعني کہ دو بشنو، زيکي بيش مگو.

ترجمو: ڳالهڙو جو صرفو ڪر، ڳالهڙو اڳي نہ ڳالهائي؛
جاسين توکان نہ پڇن، تاسين ٻاڻان نہ ڳالهائي،
توکي ڏٺيءَ ڪن ٻـــہ ڏنـــا ۽ چپ هڪڙي،
هن لاءِ جر ٻڌ ٻہ، ڳالهائي هڪڙي کان واڌو نہ.

٢٢٥- چپ جي چمار، ملوڪ جي رات.

چٽ يعني جهنگلي يا اجاڻ. ملوڪ يعني اشراف يـا وڏو ماڻهو. هي پهاڪو اصل ڪنهن ميري ڪم جي باب ۾ آيو آهي سو بيان ڪرڻ صلاح نٿو اچي؛ سون کي منجهانس مطلب ڪيڏو آهي، جو سون گپ ۾ هئي تہ بہ ڪٿي ونجي. سو مطلب هي آهي جو بي ڌرم ماڻهوءَ جي سنگت ۾ جيڪڏهن سچي چمار وچائبي، تہ پرائبو ڪين؛ ۽ ڌرميءَ جي هڪ گهڙيءَ جي صحبت پل گهٽو قل ڏيندي. جهڙي لوهہ کي پارس جي سنگت.

جهہ

٢٢٦- جهونا ڪپڙا پوڙا ٻور، تسڪا ناٽا لي گيا چور.

هي پهاڪو جيتوڻي هنديءَ ٻوليءَ وانگي چئڻ ۾ اچي ٿو، پر سنڌ ۾ راواجي آهي. معني سنديس هيءَ آهي، جو ڪپڙو پراڻو ٿيو تہ ڪر ملهہ چور ٿيو؛ تنهن وانگي پوڙ ٻڻ پوڙهو ٿيو تہ ڪم کان نبريو. پر جيڪڏهن مچ ڪري پڇو، تـہ ماڻهو ٻڻ اِن قطار ۾ ڳڻڻ گہي. فارسيءَ وارر چوندو آهي:

فارسي: پيري صد عيب، چنين گفتہ اند.

ترجمو: سياڻن چيو آهي جو پيراپڻ سو ويڪون.

اهڙو ذڪر نمبر ٣٧ واري پهاڪي ۾ پڻ آيو آهي.

چ

٢٨٨- ڇيريءَ آهر پير ڏگهيرجي.

ڇيري يعني رات کي مٿي پائڻ جو ڪپڙو يعني سوڙ. سياري ۾ مٿان سوڙ ڏنڊي هوندي ۽ پير ڪانئس ڏگها پکيڙيا، ته سيءَ ۾ ڏڪندا؛ تنهن وانگي جو ماڻهو پنهنجي ڪمائيءَ کان وادو خرچ رکندو، تنهن جون سگهو ڏنگون لڳنديون يعني ڪاباربو. جهڙو هنديءَ واري ڇيو آهي:

هندي: اپني پهنچ وچارڪي ڪرتب ڪرئي دور،
تــتــي پير پسارئي جتني لنبي ســوڙ.
ترجمو: پنهنجي پڄندي ساري ڪم ڏوڙي ڪجي،
ايترو پير ڏگهارجــن، جيتري ڏگهي سوڙ.

٢٢٨- ڇڱو جن لــکيو، منڊو ســي نــه پسن،
توڙي رڻ رهن، ته ٻه ڪندو ڪانئن ڪير سان.

هي پنهنڪو بخت جي ساراهه تو ڪري، يعني بختاور کي سيج ۾ پڻ وسندي، توڙي مان وادو، نياڳ مان سياڳ.

اهڙيءَ طرح فارسيءَ واري پڻ بخت کي ساراهيو آهي:

فارسي: فروغِ بخت، طالب، سايئه هما مطلب،
چو بخت يار شود چغد هم هما گردد.
ترجمو: ڀاڳ جو موجهرو گهر، هما (١) جو پاڇو نه گهر؛
جڏهن بخت ســاٿــي ٿئي، (٢) پـــڻ هما ٿئي.

٢٢٩- چاڪر، چياڪر

چاڪر يعني چياڪر، چيو مڃيندڙ. مطلب هي آهي جــو نوڪر پنهنجي مالڪ چيو مڃيندو هوندو، سو سان لهندو؛ جهڙو گرو نانڪ شاهه جو وچن آهي:

(١) هڪڙو سياڳو ٻکي (٢) هڪڙو نياڳو پکي.

وچن: چاڪر لڳي چاڪري جي چلي خس ۾ پاءُ .
حرمت آسنون اڳلي، وجهه ٻه دوٿا ڪاءِ .
ارٿ: نوڪر نوڪريءَ ۾ لڳي جي مالڪ جي وٺنديءَ تي هلي، سان وڏو مليندس، مواجب پڻ پيٺو ڪائيندو.

٢٣٠- چرئي ڪان پڇيائون: ڪي چڱو آهين؟ چي ويران وير وڌ.

ويران وير وڌ، هي رواجي چوڻ آهي، جهڙو ڏينهان ڏينهن واڌو، معنيٰ هيءَ آهي، جو ذاتي چريو هوندو، سو ڪهڙيءَ تربيت ڪان پوءِ ٻه سڌريل نه ڏسبو، ويتر اڳي ڪان واڌو چريو ٿيندو. تنهن وانگي لانڊاري ماڻهوءَ کي توڙي ڪهڙي تعليم ڪبي، ته ٻه پنهنجي پراڻي هير نه ڇڏيندو. جهڙو هنديءَ واري چيو آهي:

هندي: ڪانگ پڙهيا پڃري، پڙهه گيا چارون بيد؛
سمجهايا سمجهي نهين، ڪوڙا ڀيد ڪا ڀيد.

ترجمو: ڪانءُ پڃري ۾ ويهي چارئي بيد پڙهي،
سمجهائڻ سان ٻه نه سمجهي، ڪوڙو پليت جو پليت.
۽ ان لاءِ فارسيءَ واري پڻ چيو آهي:

فارسي: شمشير نيڪ ز آهن بد چون ڪند ڪسي،
نا ڪس ٻه تربيت نشود اي حڪيم ڪس.

ترجمو: ٻچڙي لوهه مان ڪير ترار موچاري جوڙي سگهي،
نا ماڻهو سيکارڻ سان ماڻهو نه ٿئي.

٢٣١- چريا چرين گڏيا، ادا عيد مبارڪ.

عيد مبارڪ، هي مسلماني اصطلاح آهي، جو عيد ڏهاڙي خوش ٿي هڪٻئي کي مبارڪ ڏين؛ پر پهاڪي جو مطلب هي آهي، جو چرين کي سنگت پڻ چرين جي وڻي. جيترو ڪي چرئي جي سنگت سياڻي کي وڻي، سياڻي جي سنگت پڻ چرئي

ڪي اوتري وٺندي. جھڙو ڪير ڪنڊ سان ٿئي، ۽ جھڙي لوڻ سان:
پر جي لوڻ ڪير ۾ پوي، يا ڪنڊ جھڙي ۾، ته ٻئي ٿلو ساءُ ڏيندا. جھڙو
هنديءَ واري چيو آهي:

هندي: آتم سؤن آتم ملي، ملي نيچ سون نيچ،
پاني سون پاني ملي، ملي ڪيچ سون ڪيچ.

ترجمو: چڱي سان چڱو گڏجي ڪميڻي سان ڪميڻو،
پاڻي پاڻيءَ سان ملي، ۽ ڪپ ڪپ سان گڏجي.

٢٣٢- چرين ڪھڙا چت، مٿن ڪھڙا معاملا.

چت يعني دل، پر مطلب چنتا يا فڪر. مطلب پهاڪي
جو هي آهي، جو جيئن سٺو ماڻهو دنيا جي ڏيتي ليتي ڪان پري
ٿيو، تيئن چريو ماڻهو دل جي چتونائن، توڙي دنيا جي ڏنڌن ڪان
ڇٽل آهي. پر جڏهن ڪو ڪامل دنيا کي ڪوڙ سمجهي گرهانس
ڇڏي وڃي ٿو، ته ان کي دل جي آڻ تڻ، توڙي دنيا
جي آلڪن ڪان بي پرواهه ڄاڻيو، رنگ ۾ رتو رهي، ۽ ماڻهن جي
اجائي سڄائي ڳالهائڻ جو سانگو نه رکي. جھڙو هڪڙي ڪامل
جو وچن آهي:

وچن: جيون عملي سنگ عمل لپٽانا،
ميرا من رامهن لپٽانا،
رام نام ميري هودي بسي،
نهين ڇوڏون ڇاهي ڪو هسي.

ارٿ: جيئن آفيمي آفيم سان نويڙل،
منهنجي دل ڌڻيءَ سان ڳنڍيل؛
ڌڻيءَ جو نالو منهنجي دل ۾ ٽڪي،
توڙي، تي ڪو کلي به ڪين ڇڏيندس.

٢٣٣- چريءَ جو چوڙو، ڪڏهن ٽنگ ۾، ڪڏهن ٻانهن ۾.

چوڙو سيڪا زال ٻانهن ۾ پائي، جنگهه ۾ ڪا ٿي ڪا نه پائي، پر هي پهاڪو چريءَ رن جو اهڃاڻ ڏيکاري ٿو. تنهن وانگي چريو ماڻهو سدائين ڪڏهن ڪهڙي، ڪڏهن ڪهڙي حال ۾ رهي.

٢٣٤- چري ڦٽ ۾ به خوش.

ڦٽ يعني لعنت. مطلب هي آهي، جو بيوقوف ماڻهو هڪڙو چريائيءَ جهڙو ڪم ڪري، تنهن کي ڏسي سياڻو ماڻهو ساراهه جي لباس ۾ گلا ڪري، ۽ اڻڄاڻ ان کي سچ پچ ساراهه سمجهي ٿيڻ جي. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: سگي را چون کلوخش بر سر آيد،
ز شادي بر جهد کين استخوانست.

ترجمو: ڪتي کي جڏهن پٿر متي تي لڳي،
خوشيءَ کان هڏو سمجهي ٽپي.

٢٣٥- چوري نه موري، سوري تہ به گهوري.

اکرن جي معنيٰ هيءَ آهي، جو چوري وارو سائو نه ٿيندو، پر جي سائو ٿئي، تہ چڱو نه آهي. ۽ مطلب هي آهي، جو پهاڪي وارو چوريءَ کي بچڙو ڄاڻي منع ڪري ٿو.

٢٣٦- چڱو ڪر، چڱو ٿيئي.

هن پهاڪي جو مطلب هي آهي، جو جيڪا ڪنهن سان ڀلائي ڪبي، سا ڄاڻ پاڻ لاءِ فائدو آهي. سياڻا چوندا آهن، جو چڱائي لهڻو ۽ مدائي ڏيڻو آهي. ان لاءِ هڪڙو سنڌي بيت آهي:

نيڪيءَ منجهان نيٺ، چوڏاري چڱو ٿئي؛
بري پائي بيٺ، چڱي چوريءَ ڪو نه ڪو.

٦٣٧- چوٽو نه اوٽو.

چوٽو يعني رزق، اوٽو يعني گهٽ. مطلب هي آهي، جو رزق جيڪي نصيب ۾ لکيل آهي، سو ڪڏهن گهٽ وڌ نه ٿيندو. تنهن لاءِ هڪڙو فارسي پهاڪو آهي:

فارسي: دو چيز محال عقل است و خلاف نقل،
خوردن کم بيش از رزق مقسوم،
و مردن پس پيش از اجل معلوم.
ترجمو: ٻہ شيون عقل کان اهڙيون ۽ آڪاڻيءَ کان ابتڙ آهن:
نصيب واري رزق کان وڌ گهٽ کائڻ،
موت واري ڏينهن کان پوءِ مرڻ.

٢٣٨ - ڀاڪريءَ ڀور، نيوالي حاضر.

نيوالو، يعني ڪاچ جو گره، فارسي نواله. ڀاڪي جي معني هيءَ آهي، تہ جو نوڪر ڪم مهل ڀورن گهاءِ لڪي وڃي، ۽ کائڻ مهل حاضر، اهڙي لوڻ ڇور لاءِ هي ڀاڪو آيو آهي. پر مطلب هي آهي، جو هي بت ۽ دولت سڀ ڌڻيءَ جا ڏنل آهن، جيڪو اها نعمت هنڊائي ڌڻيءَ جي عبادت نہ ڪندو، سو پڻ هن ڀاڪي جو مهاڏو آهي.

٢٣٩ - چڱا سي، جن جا پريان چڱا.

جو شخص چڱو مڙس هئي ۽ سندس اولاد ساڃهو نٿي، تہ ڄاڻبو، جو اُن چڱمڙسيءَ جو نالو ڪو ڏهاڙو ڌرتيءَ تي رهندو؛ ۽ جي اولاد نڀالو نڪِس تہ سندس چڱ مڙسيءَ جو نالو اڏامي ويندو. تنهنڪري اولاد کي گهرجي جو وڏڙن جي نالي رهڻ لاءِ سعيو ڪن. تنهن لاءِ فارسيءَ واري پڻ چيو آهي:
فارسي: نام نيڪو رفتگان ضايع مکن،
تا بماند نام نيکت پايدار.
ترجمو: نالو موچارو وڏن جو اجايو نہ ڪر،
تہ تنهنجو نالو موچارو سدا رهي.

٢٤٠ - ڀنڪيءَ ڏاند وڃايو، گهمي گهاڻي ڌاري.

ڀلا ڏاند وڃايل گهاڻي جي ڇوڌاري ڳوليندو، سو ڪٿان لهندو؛ پر جيڪڏهن گهر کان ٻاهر نڪري ڳوليندو تہ شايد

هٿ اچي سهڙندس. تنهن وانگي هنر وارو يا عقل وارو ماڻهو پنهنجي گڻ کي پڌرو ڪرڻ ٿا نٿي، ته هيڏي هوڏي گهٽي پنهنجي سياڻپ ڏيکاري، ته نه گهر ۾ گمنام رهندو جهڙو باز هڪڙو هڪي آهي، پر هيڏي هوڏي جا شڪار ماري پنهنجو گڻ ٿو ڏيکاري، ته وڏي مان ۽ مهت سان بادشاهن ۽ سردارن جي هٿن تي ويهڻ جي جاءِ ٿو پائي. ۽ چپ پڻ آڏامندڙ هڪي آهي، پر سدائين ڪوهه ۾ يا انڌاريءَ ڪنڊ ۾ ٿي رهي، ته سندس پاڇي کان به ماڻهو ڀڄن. ان تي هڪڙو فارسي بيت پڻ آيو آهي:

بيت: نيست صائب در وطن اهلِ سخن را آبرو،
آبرو گوهر نباشد تا که باشد در صدف.

ترجمو: سياڻي ماڻهوءَ کي وطن ۾ مان نه آئي،
موتي جاسين سپ ۾ آهي تاسين مان نه ائس.

۲۴۱- چٽي ڪتي جي دوا پٿر.

هن پهاڪي جي معني پڌري آهي، جا سڀ کي سمجهي ٿي مگر مطلب ڏيکارڻ کپي، سو هي آهي، جو لچ ماڻهو موچڙي ڌارن نه سمجهي. ان لاءِ فارسي پهاڪو پڻ آيو آهي؛ ۽ نمبر ۳۰۲ واري پهاڪي ۾ پڻ اهڙو ذکر هايو آهي.

فارسي: سگِ ديوانه را دارو کلوخ است.

ترجمو: ساڳي پهاڪي واري عبارت.

۲۴۲- چڏ سنڌو واريءَ ۾.

سنڌو ماڻهو واريءَ ۾ ڪڏهن هلي نه سگهي، تڏهن سندس سنگتي جو ڪاڏي سگهو وڃڻو هوندو، سو سندس لالانگهري لڳي سيڙبو يا نه؟ تنهنڪري پهاڪي وارو چوي ٿو، ته جو سنگتي اهڙو ڦڙت نه آئي، جو ٻوڙي توکي واهر ڏئي، تنهن کي پٺي چڏ. جهڙو فارسي واري چيو آهي:

فارسي: چو بيني ڪہ ياران نباشد يار،
هزيمت ز ميدانْ غنيمت شمار۔
ترجمو: جڏهن ڏسين، جو سنگتي واهرو نہ آهن،
ميدان مان ڀڄڻ غنيمت ڄاڻ.

ح

۲۴۳- حمائتڻ گڏهہ عراقيءَ کي لتون هڻي.
عراقي، گهوڙن جي چڱيءَ ذات جو نالو آهي. پهاڪي جو مطلب هي آهي، جو ڪميني ماڻهوءَ کي حمايت جو زور ملي وڃي، تہ اشراف وڏي ماڻهوءَ سان جهڳڙيندي ويرم نہ ڪري. جهڙو هنديءَ واري چيو آهي:
هنديءَ: نيل سيل ڪي ڀِڪٽي تي سيان سُون انڪات؛
ديت حمايت ڪي گڏي ماري عراقي ڪون لات.
ترجمو: هيٺو حمايت جي زور تي ڏاڍي سان وڙهي
پوي. ساڳيو پهاڪي وارو مضمون.

خ

۲۴۴- خون ڪٿوري ڳجها نہ رهن.
هن پهاڪي لاءِ ايترو ئي چوڻ بس آهي، جو ڪٿوريءَ کي گهڻو ئي لڪائي، پر سنديس خوشبوءِ نہ لڪي؛ تنهن وانگي خون پڻ. اهڙيءَ طرح فارسي پهاڪو پڻ آهي:
فارسي: خوش است اين نقطہ از خردان بگفتن.
ڪہ عشق و مشڪ را نتوان نهفتن.
ترجمو: سياڻن جي چوڻ جو هي چڱو نقطو آهي،
جو عشق ۽ ڪٿوريءَ کي لڪائي نہ سگهجي.

د

۲۴۵- دريا پر تي چوڪر ڪڏي، اڄ نہ ٻڏي سبان ٻڏي.
درياءَ جي پر ڊپ واري جاءِ آهي، تاتي چوڪر ڪڏندو، سو هڪڙي نہ ٻئي ڏهاڙي ٻڏندو. تنهن وانگي جو چوريءَ يا

ڏکيءَ يا اهڙي ٻيءَ ڪنهن هاج سان وهنوار رکندو، سو ڪڏهن نه ڪڏهن ڪاپاربو ۽ موچڙا کائيندو. جهڙو هڪڙي کان پڇيائون، ته نالو ڇا اٿي؟ چي ٻچو. چي ڪم ڪهڙا ڪرين؟ چي نانگن جي هٽ وجهان. چي تون به نه بچين.

٢٤٦- دم درميان، الله مهربان.

هي پهاڪو سختيءَ پيلن ڪي دلاسو ڏيڻ لاءِ آيو آهي، جو جنهن سختيءَ ۾ ڪي ويرم هئي، تنهن کان به نه بچجي. تنهن لاءِ فارسيءَ واري پڻ چيو آهي:

فارسي: خداوندان کام و نيڪ بختي،
چرا سختي کشند از پيش سختي؟
برو شادي کن ان يار دل افروز،
غم فردا نبايد خورد امروز.

ترجمو: وڏي ڀاڳ وارا صاحب مراد مند،
سختيءَ کان اڳي ڇو پريشان ٿين؟
وڃ اي يار دل ٺار خوشي ڪر،
سڀاڻي جو غم اڄ کائڻ نه کپي.

٢٤٧- دال روٽيءَ کاڌي تن کٽي، ته کٽڻ ڏي.

دال روٽي کائڻ قناعت جو آريڪڻ آهي، تنهن جي کاڌي ماٺهو واهو ڪين ٿئي، ته به نرڙائيءَ جو نالو مٽس نه پوندو. پر مطلب هي آهي، جو پهاڪي وارو قناعت لاءِ تاڪيد ٿو ڪري، تنهن لاءِ فارسي پهاڪو پڻ آهي:

فارسي: تونگري بقناعت به از تونگري به بضاعت.

٢٤٨- دل کوٽي عذر گهڻا.

اهڙو فارسي پهاڪو پڻ آيو آهي، "دل ناخوار را عذر است بسيار."

تنهن جو مضمون ساڳيو سنڌيءَ وارو آهي: مطلب سندن هي آهي، جو جڏهن دل ۾ کوٽ هوندو، تڏهن گسائڻ لاءِ مينهن گهڻا.

٢٥٩- دائيءَ کان ڪو پيٽ ڳجهو آهي.

دائي، جا زال کي ويارائي ٿي، تنهن کان پيٽ ڳجهو نه آهي، تڏهن ڏٺيءَ جو هن ماڻهوءَ جو آپاڻهار ۽ پاڻ وارو آهي، تنهن کان سندس ڪهڙو حال ڳجهو هوندو؟ تنهن تي هڪڙو مثال آيو آهي:

پنڊ جٺا ڳڏجي هڪڙي ڪامل وٽ مريد ٿيڻ لاءِ ويا: تنهن چڪاس لاءِ هڪڙي هڪڙي کي ڏار ڏار ڪري هڪڙو هڪڙو پکي ڏنو، ۽ چيائين جو جاتي ڪوئي ڪونه ڏسي، اتي کهي ڪٽي اچو. ٿوري ويرم کان پيا سڀ پکي کهي ڪٽي آيا، مگر هڪڙي جيئرو واري آندو. چيائين جو جاتي وڃان ٿو، تاتي ڏٺي، جو انتر جامي آهي، سو ڏسي ٿو. تنهن جي ايمان تي ڪامل شاباس ڪئي. مطلب جو ڏٺي سڀ ڳالهه جو جاڻندڙ ويندڙ آهي.

٢٥٠- دولت نهن کان ماس وڇوڙي.

نهن کان ماس وڇوڙي، هيءَ اصطلاحي ڳالهه آهي، يعني پيءُ کان پٽ، ڀاءُ کان ڀاءُ وڇڙي پري ٿئي. مطلب جو دولت اهڙي نازڪ وٿ آهي جو سندس ڏيتي ليتي مائٽن کان مائٽ ۽ دوست وڇوڙي. تنهن تي هڪڙو مثال آيو آهي:

هڪڙي ساڌ پنهنجي گروءَ کي چيو، جو ماڻهو ونم گهڻا ٿا اچن، تن جي گوڙ وچان ڏٺيءَ جي پڄن ۾ سيڙ ٿي ٿئي. تنهن کي چيائين ته جيڪو وهيون هئي، تنهن کان آڏار گهر، ۽ جيڪو ولهو هجي تنهن کي آڏارو ڏي، ته جڏهن مايا جي ڏيتي ليتي ٿي، تڏهن سائي کي آڏارو ڏيڻ ۽ سڄي کي قرض لاهڻ ڏکيو لڳندو، سي وري ڪين ايندا.

ان ڳالهه تي ٻيو به هڪڙو ڏنل ٽوٽڪو ياد آيو اٿم:
زيد سؤ (١٠٠) رپين، بڪر، پنهنجي پراڻي يار کان اڌارو گهريو؛ تنهن نه ڏنس. ڪن ڏهاڙن کان پوءِ بڪر کي زيد ڏورابو ڏيئي چيو، جو مون کي تو ۾ اهڙا اميد نه هئي، تڏهن سؤ (١٠٠) رپين لاءِ مون کي موٽائيندين. تنهن کي بڪر چيو، جو مون پڻ تو ۾ اها اميد نه ڄاتي هئي، جو تون هيترن ورهين جي دوستيءَ ٽوڙيءَ ڳالهه لاءِ ڇنندين. تنهن کان زيد کان پڇو ته سو ڪئن؟ ڇي جا دولت نهان ساس وڇوڙي، سا تو ۽ منهنجي دوستيءَ ۾ وڇوڙو وجهندي، ڇا وبرم ڪندي؟ هاڻي وبچار ڪهرجي، ته دولت وڇوڙي جو سبب آهي يا نه؟

٢٥١- دل ڪاريءَ کان منهن ڪارو چڱو آهي.

دل ۾ کوٽ ۽ ڪپٽ رکي، ظاهر پاڻ کي درويش چوائڻ کان ڪار منهائي چڱي آهي. تنهن تي فارسيءَ واري پڻ چيو آهي:
فارسي: نکو سير تسي بي تکلف برون،
به از پارسائي خراب اندرون.
ترجمو: ٻاهران سادائي، اندر ۾ موچاري عادت،
فقيريءَ کان چڱي، جنهن ۾ اندر بڇڙو.

٢٥٢- دولتمندن جا ڏاند ويامن.

ڏاند جو وياڻ، هي نه ٿيڻ جي ڳالهه آهي؛ پر ٻهاڪي واري جو مطلب هي آهي، جو ٻاگوان ماڻهوءَ کي ناممڪن هنڌان پڻ فائدو ملي ٿو. ان تي هڪڙو نقل آيو آهي:
هڪڙي ڏنوان ماڻهوءَ چيو، جو شاهوڪارن جو ناڻو ويامندو آهي، اها ڳالهه ٻڌي هڪڙي ولهي ان ساڳئي دولتمند کان سؤ (١٠٠) رپين وياجيرو وٺي آڻي گهر رکيو؛ پانيائين جو جڏهن رپيا ويامندا، تڏهن ٻچا پاڻ وٽ رکي رپيا شاهوڪار کي وراڻي ڏيندس. ٿورن ڏينهن کان پوءِ شاهوڪار رپيا گهريس،

ڏنائين جو لوڙائي رکيا آهن، تڏهن ريمو به وياج جو گهران وجهي ڏنائين ۽ شهرڪار کي ڀيڻ جي نه وياڄ جو ڏوراپو ڏنائين. تڏهن اهي وياج ور ڀيا ڏيکاري جيس، جو ڀيڻ جو وياڄ اهو آهي، جيڪڙا منهنجا وياج. تنهنڪري چاڻ گهرجي، جو ڏاندن جو وياڄ پڻ اهو آهي.

ٽ

۲۵۳- ٽاتوري ٽاري، جي ڪجي ڪار ڪمند جي؛
تہ بہ اصل انهيءَ پار جو ڏينا ڏيکاري.

ٽاتورو هڪڙو ٻيڙو وڻ آهي، جو جهنگ ۾ يا ٽوريءَ جنت سان باغن ۾ ٿئي؛ پر جيڪڏهن ڪو ان کي ڪمند جي پوک وانگي گڏ ڪري پاڻ ڏئي، ۽ پر ٽو پاڻي پياري، تہ بہ منجهاس ڦر آهي ساڳيا ڏينا ٿيندا؛ ڪماند جهڙي رس يا ڪک ڪڏهن بہ نہ ٿيندو. تنهن وانگي لچ ماڻهوءَ سان گهڻي مهرباني يا تربيت ڪبي، تہ بہ نيٺ منجهاس لچائي پيدا ٿيندي، ۽ چڱائي ڪا نہ ڪندي. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: ابر گر آب زندگي بارد،
هرگز از شاخِ بيد بر نہ خوري.

ترجمو جيڪڏهن ڪڪر پاڻيءَ جي بدران انبرت وسائي،
نيٺ جي ٽاريءَ مان ڪڏهن ڦر نہ ڪا ٿيندين.

۲۵۴- ٽڪو ڪٺجي ٻاءُ لڳ، شاهدي ڏجي الله لڳ.

جهڙي جهتي ۾ ٻاءُ بدران ٽڪو ڪٺي وڙهڻ هڪڙي ريت يا خوءَ آهي؛ پر جيڪڏهن شاهدي ڏيڻي پوي، پوءِ توڙي سڳي ٻاءُ يا مائٽ جي بدران هجي، تہ بہ ٽڻيءَ ڏي ڏسي جيتري جي تيتري ڳالهائڻ جي، يعني ڪوڙ ڳالهائڻ سڀ ٻيڙو، پر تنهن ۾ بہ شاهدي ڪوڙي، جنهن سان غيرواجبي قل ٿڪري، ڏيڻ ڏاڍي ٻيڙي آهي. تنهن تي هڪڙي ڳالهہ ياد آئي آهي:

ڳالهه

هڪڙي اشراف سردار يورپيءَ کان ٻڌو اٿم، جو انگلنڊ ۾ هڪڙي عورت تي خون جو مقدمو هليو. تنهن پنهنجي بچاءَ ۾ پنهنجي پٽ جي شاهدي واري. آهسا پيٽس اهڙي آبروءَ واري شاهدي هئي، جو جيڪڏهن ڪورٽ به ڳالهائي پٽ جي بچاءَ واري ڏني ها، ته جيڪر جائي هوءَ ڇٽي وڃي. پر هن اهڙي ضرور ۾ پڻ ڪورٽ ۾ ڪوڙ نه ڳالهايو؛ تنهنڪري قيدڻ جو بچاءُ جو رستو بند رهيو. اها ڳالهه ملڪه معظم دام اقبالها ٻڌي آن سچيار عورت کي ساراهيو. هي پهاڪو اهڙو اشارو ٿو ڏئي.

٢٥٥ـ ڏيئي ري ڌڻ سڃو، ڌڻ ري سڃي واڙ.

ڏئي يعني ڌنار، جنهن ڌڻ سان ڌنار نه هوندو، يا جنهن واڙ ۾ ڌڻ نه هوندو ته سڃا ليکبا يا نه؟ تنهن وانگي جنهن پرجا جي سنڀال لاءِ راجا نه هوندو، يا جنهن ملڪ جي وسائڻ لاءِ پرجا نه هوندي ته سڃا ڄاڻبا. تنهن تي فارسيءَ واري پڻ هڪڙو پهاڪو چيو آهي:

فارسي: رعيت بي سلطان رمه است بي چوبان،
ملک بي رعيت همچو خانه درگورستان.

ترجمو: راجا بنا پرجا اهڙي، جهڙو ڌنار بنا ڌڻ،
پرجا بنا ملڪ اهڙو، جهڙو مقام ۾ گهر.

٢٥٦ـ ڌن رک ڏوڙ ۾، ته چمڪات ڏئي نور ۾.

ڌن يعني دولت، ڏوڙ ۾ يعني ڌرتيءَ يا گڏ ۾؛ جيڪڏهن ڪو شخص دولت ڌرتيءَ ۾ پوري رکي، ته به لڇڻ مان سنديس دولتمندي پڌري رهي. تنهن وانگي هڪڙو الله والو ڏئيءَ جي عبادت لڪائي ڪري، يا ساڻهن کان پاڻ لڪائي وتي، ته به ڳجهو نه رهي. جهڙو رجب صاحب چيو آهي:

وچن: يڪت ڪري پاتال ۾ پر گهٽ هوء آڪاس؛
رجب تينون لوڪ ۾ ڇپي نہ هر ڪو داس.

ارٿ: ڌرتيءَ کان هيٺ پچن ڪري، تہ آپ ۾ پڌرو ٿئي،
ڌڻيءَ جو پاڻهو ٽنهين لوڪن ۾ ڳجهو نہ رهي.

ڏ

٢٥٧- ڏاهو ڪانءُ ڪائي گونهن، يوري بُربلي ڪائي شڪر.

يوري يعني اياڻي. سياڻيون توڙي اياڻپون ٽن طرحن جون آهن، تن ۾ هڪڙي رحماني، ٻي انساني، ٽين شيطاني؛ تن مان هي پهاڪو شيطاني سياڻپ ۽ اياڻپ لاءِ آيو آهي. جهڙو ڪانءَ جي سياڻپ هيءَ آهي، جو ٻين پکين جي آکيرن مان آنا، ٻچا کڻي ڪائي، تہ اهڙيءَ سياڻپ جو ڦل اهڙو ڪاج نہ مليس، جو اهڙيءَ لاءِ گورو ناڪ شاهہ جو وچن آهي:

وچن: بهت، سياڻپ جم جو ڪاڳو وياپي.
ارٿ: گهڻي ڏاهپ موت جو ڏپ ويڙهي.

۽ بربل هڪڙو ننڍڙو پکي ٻارن جي راند ڪرڻ جو آهي، تنهن جو اياڻپ هيءَ، جو ڇوڪرن وٽ سگهي هري، جهنگ وساري؛ تنهن جو ڦل ڇوڪرن جي هٿان مناڻ ڪائي. جهڙو فارسي وارو چوي ٿو:

فارسي: بنادان آنچنان روزي رساند،
کہ صد دانا دران حيران بماند،

ترجمو: اياڻي کي ڌڻي اهڙيءَ طرح رزق پهچائي،
جو سوَ سياڻا اُن ۾ منجهي رهن.

پر اهڙي سياڻپ توڙي اياڻپ تہ گهوري، ۽ سياڻپ آها گهرجي جنهن مان ڌڻيءَ مان جي وات هٿ اچي. ۽ آها اياڻپ ٻہ چڱي، جنهن سان دنيا جا خلل ۽ لڇايون ڏانوَ نہ اچن.

٢٥٨- ڏاهو ڪانءُ ٻه ڄنگهه ڦاسي.

ڪانءُ سياڻو پکي آهي، جو اهنجو ڦاسيءَ ۾ ...ري سندس ڦاسائڻ لاءِ اهڙي ڏول سان ڦاهي ڏيندا، جنهن ۾ سنديس ٻئي ٽنگون ڦاسي پون، جو وري ڇٽي نه سگهي. مطلب هن پهاڪي جو پڻ نمبر ٢٥٧ پهاڪي وارو آهي.

٢٥٩- ڏنو ڪير ٽٽن ۾ نه پوي.

هي پهاڪو اهڙو آهي، جهڙو ٻالهايل اکر وري وات ۾ نه اچي؛ تنهن وانگي جو ڪم هٿان ڇٽي ويو، سو وري ڪٿان هٿ ايندو. اهڙو بيان نمبر ٤٠٤ واري پهاڪي ۾ پڻ آيو آهي.

٢٦٠- ڏيڻ سڀ چڱو، ٻيڙي هڪڙي گار؛
وٺڻ سڀ ٻيڙو، چڱي هڪڙي دل.

يعني هٿان ڏيڻ سڀڪي موچارو آهي، جنهن مان سڀڪو راضي ٿئي؛ پر گار ڏيڻ اهڙي ٻيڙي آهي، جنهن ڪان پولو پڻ مٺيان ڀانئين. ۽ وٺڻ ڪي به چڱو نه آهي؛ مگر ڪنهن جي دل وٺڻ يعني راضي ڪرڻ چڱي آهي. تنهن تي فارسيءَ واري چيو آهي:
فارسي: بدست آوردن دنيا هنر نيست؛
يکي را گر تواني دل بدست آر.
ترجمو: دولت هٿ آڻڻ وڏو هنر نه آهي؛
ڪي سگهي ته هڪڙي جي دل هٿ آڻ.

٢٦١- ڏيٺي ڪي پٺ ۾ اونڌهه.

يعني اونڌهه پٺ ڏانهن لڪايو وتي؛ ۽ سوجهرو پڌرو ڪيو ڏيکاري. تنهن وانگي بعضي ماڻهو پڻ پنهنجا عيب لڪايو ثواب پڌرا ڪن، هي پهاڪو اهڙن کي ٺوڪي. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: اي هنرها نهاده بر ڪف دست،
عيبها را نهفته زير بغل؛
تاچه خواهي خريدن اي مغرور،
روز درماندگي بسيم دغل؟

ترجمو: اي پنهنجا ڳڻ هٿ جي ترريءَ تي رکيا اٿئي،
اوگڻن کي ڪڇ هيٺ لڪايو اٿئي،
اڙي هٺيلا! ڇا ڳنهي سگهندين،
گهرج جي وقت ۾، کوٽي رُپي سان؟

٢٦٢ـ ڏيتا نهين، ڏي ڇڙا ڳالهه.

هن پهاڪي جي معنيٰ هيءَ آهي، جو هو وقت واري نه ڪري، هي چوڻ جو هندو تفريح، پر مطلب هي آهي جو هڪڙو شخص ان ڪونه ڪنهن جي گهر ۾ وڃي ۽ گهر ڌڻيءَ کي رڳو سندس اچڻ ۾ نه وڻي ۽ هو چوي، جي آءٌ ڪجهه ڪين کائيندس، مون لاءِ پلاءُ جو اُٿي، تنهن تي هنديءَ واري پڻ چيو آهي:
هندي: مسان ستائي سن ڪهت اوکلي ڪس برله،
بنڪ ڪهت ياني لاني، ڪنڪر جهترائي توله،
ترجمو: آدر سان بنا سوٽي، جو اچ ڪيڏو ڪالهه ڳالهه،
هتائي ونڃ نه ڏئي، ڇنڇس آلن سان نور،
پر سياڻي ڪي اهڙي هلت ڪرڻ نه گهرجي؛ ڇاڪاڻ جو ڪنهن تي اجايو بار تي پوڻ چڱو نه آهي. اهڙو ذڪر نمبر ٥٥٢ واري پهاڪي ۾ پڻ هليو آهي.

٢٦٣ـ ڏيچي ڳڏهه، سور ڏئي ساٿيءَ کي.

ساٿي، ڳڏهه جو ڏئي. ڳڏهه ڏيچڻ مان ساٿيءَ کي سور نيڻ رڳي ساٿيءَ جي بي سمجهي آهي، تنهن وانگي بعضي لچا ماڻهو پنهنجو ڪيو پائن ۽ پيا مورک ان جي حال تي ارمان ڪن.

٢٦٤- ڏاندن ڳاهڻ مردان ڏڪا، زالان ساهه، پڌ وچ سڪا،
گهوڙا ضبط ڪنان وچ لڪا.

ڳاهه، پوک جا سنگ ڳڏ ڪري پنج ڏهه ڏاند ڳڏ
ٻڌي هلر وهائين سو ڏڪا، جي آهي سنگ تورا هڻن، ته ڳچ
جيترا مڙس ڳڏ تي سوڙن سان ڪٽن سي. اهي ٻه ڪم ڏاندن
۽ مڙسن کي ڏکيا لڳن، تئن زالن کي پڌ ۽ گهوڙن کي پوک
ڪڻ جي مهل ادنجي آهي. ڏٺي شال سهندا بار نه ڏئي!

٢٦٥- ڏچر گهوڙو، سچر زال ٻئي ٻن پياه.

ڏچر يعني تور ڪائڪ، سچر يعني گهڻ ڪائڪ، ٻن
پياه هي اصطلاحي لفظ آهي جهڙو چئجي ڪوه پياه، يا ڪڌ پياه،
جنهن جو مطلب ٻڻ هوندو چڱو، ۽ پهاڪي جو مطلب آهي،
جو ڏچر گهوڙي جي ڳالا تو ڪري، سو سچ، هن ريت جو ڏچو
گهوڙو ستارو نه ٿيندو، مهل ۾ ڪم ٻه نه ايندو. تنهن وانگي
سچر زال جي ٻڻ نندا ڪري ٿو، تنهن ۾ ٻه ڦير ڪونه آهي؛
هن طرح جو زال جي ذات کي چٽائيءَ جي مهر پيئي، ته سگهو
گهر کي چيڙ چٽ ڪندي.

٢٦٦- ڏکڻ مينهن نه وسا وسي نه ٻوڙي،
ڪانئر تڪ نه هٿان هٽي نه ڇهوري.

هن ملڪ ۾ ڏکڻ پاسي جو مينهن گهٽو ڪري ڪين
وسي، پر جڏهن ڪڏهين وسي ته اهڙو گهٽو وسي، جو ٻوڏ ڪري.
پهاڪي وارو ڪانئرکي ٻڻ اهڙو چاٽي ٿو؛ سوسچ آهي جو ڪانئر
ٻپ ڪان تڪ نه هٽندو؛ پر جڏهن هٽندو تڏهين ٻجي ڏاڍو هٽندو.

٢٦٧- ڏني جو پٽ چٽو.

ڏنو ۽ چٽو، هي ٻئي ماڻهن جا نالا آهن، پهاڪي جو
مطلب يعني معنيٰ هيءَ آهي، جو جنهن ڏنو، سو چٽو، پر مراد

سنديس هڪڙي هيءَ بہ آهي، جو جنهن کي ڪي قرض ڏيڻو هوندو، سو جڏهن ڏيندو، تڏهن ڇٽندو؛ ۽ هيءَ آهي تہ جو سخاوت ڪندو، سو برڪت جي ڏکن کان ڇٽندو؛ ٽين هيءَ، جو دنيا خدا جي وات کي بند آهي، تنهن کي جو ڇڏيندو سو ڇٽندو. تنهن تي هڪڙو مثل آهي:

هڪڙي ڪامل پنهنجي مريد کي اُپديش ڪيو، جو دنيا کي ڇڏيندين، تہ ڇٽندين. هڪڙي ڏهاڙي آهو ساڳيو مريد، ڪامل جي ڪچهريءَ ۾ ويو، جتي ساڌو تمام گهڻا ويٺا هئا؛ جنهن ڪري مريد کي اندر لنگهي وڃڻ جي اميد نہ ٿي، تڏهن منهن هڪڙي سون جي ڪيسي مان ڪڍي ڪامل جي خاص مريد کي ڏنائين، جو ڪامل جي اڳيان ويٺو هو، سو مهر جي لالچ تي اها جاءِ ڇڏي ٻاهر ويو، آن مريد اتي ويهي ڪامل کي عرض ڪيو، جو جنهن دنيا ڇڏڻ لاءِ فرمايو هئو، تنهن جي برڪت مان اوهان جي اڳيان وڃي سگهيو آهيان. تڏهن ڪامل چيو، سو پڻ تڏهن، جڏهن هٿان ڇڏيءَ؛ نہ تہ جنهن ورتي، تنهن کان اها جاءِ ورتي.

٢٦٨— ڏُبري ڏور تي ڏچر گهڻا.

معني هن پهاڪي جي پڌري آهي، ۽ مطلب هي آهي، جو هيٺي کي سڀڪو ماري. جهڙو فارسيءَ ۾ بيت آيو آهي:

فارسي: بقهرِ خدا چون کسي اوفتاد،
همه عالمش پاءِ بــر سر نهند.

ترجمو: ڏٺيءَ جي ڏسر ۾ جڏهن ڪو پوي،
سڀ ساڌو آن جي مٿي تي لت رکن.

٢٦٩— ڏيڻ، ڏيهہ ڇڏڻ، ڏوهي ڇڏڻ، ٽيئي اهنجا.

ڏيڻ يعني ناڻو هٿان ڏيڻ، ڏيهہ ڇڏڻ، يعني وطن ڇڏڻ، ۽ پرڏيهہ وڃڻ، ڏيهي ڇڏڻ يعني سرڻ، سچ هي ٽيئي ڪم ڏاڍا اهنجا آهن.

١- ڏيڻ جي نسبت ۾ سياڻا چوندا آهن، جو ڏيڻ ۽ روئڻ دل جي هيڻائي، ۽ گهرڻ ۽ کائڻ دل جي مضبوطيءَ مان آهن: سو مٺ واري شي ڪڍڻ سولي، ۽ هيٺ واري اوکي آهي.

٢- ڏيهه ڇڏڻ پڻ سولو نه آهي: ڇاڪاڻ جو سفر جا ڏک جنهن ڏٺا هوندا، سو جاڻيندو هوندو. تنهن تي فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: سفر اگرچه به يک نقطه کمتر از سقر است،
ولي عذاب سفر از سقر زياده تر است.

ترجمو: نقطن ۾ سفر هڪڙو نقطو سقر * کان گهٽ آهي.
پر سفر جو ڏک دوزخ کان وڌو آهي.

٣- مرڻ سڀ کان ڏکيو آهي، جو ڪنهن کي نه وڻي: ان لاءِ فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: نديده که چه سختي رسد بحال کسي،
که از دهانش بدر ميکنند دنداني،
قياس کن که حالت بود دران ساعت،
که از وجود عزيزش بدر رود جاني.

ترجمو! نه ڏٺو تي، جو ان شخص کي ڪهڙو حال رسندو آهي، جنهن جي وات مان رڳو ڏند ڪڍندا آهن؟ ويچار ڪر، ته ان مهل ڪهڙو حال ٿيندو هوندو، جڏهن پياري بت مان ساهه ٻاهر ويندو هوندو!

تنهن تي هڪڙو نقل ياد آيو آهي:

هڪڙي پوڙهي عورت جيئڻ کان ورتي: سا ڏهاڙي وڻ تي چڙهي، آپ ڏي نهاري چوندي هئي، ته ڏاتي منهنجا! عزرائيل موڪلي مون کي کڻائي. هڪڙي ڏهاڙي رات جو سندس ٻاڙي واري گهر ۾ هڪڙي ڳائي ويچاري هڪڙي تنس ۾ ٻوٿ وڌو، جو انگي ڀرس، سو ڳائو تس سوڌو هڻ پوڙهي جي گهر ۾

* يعني دوزخ

گهڙي ويو، تنهن کي اوندهه جي سبب نه سڃاتائين ۽ عجب جهڙو ڏسي ڳالهه کي عزرائيل ڄاڻي ڀڳي، ۽ چيائين، جو ميان عزرائيل! ڏٺيءَ وڏان توکي جنهن عورت آڻڻ جو حڪم مليو آهي، سا آءٌ نه آهيان. آها منهنجي ڀيڻ منهنجي مهاندي آهي، منهنجي گهر ڀلجي آيو آهين؟ ڏسو هاڻي ته ڀاڪي واري سچ چيو آهي يا نه؟

٢٧٠- ڏياريءَ جو ڏيئو ڏٺو، ننڍو وڏو چيڙ مٺو.

چيڙ هڪڙيءَ ول جو ڦر آهي؛ جو ڪتيءَ جي پوڪ سان ٿئي، ۽ سنهرو پڻ چوندس، جنهن کي ماڻهو ڪڏهن ڪچو کائن ڪڏهن تيوڻ ۾ وجهن؛ بعضي چيري، لوڻي، سڪائي، ڪچريون ڪري، گيهه ۾ تري کائين. پر جاسين ڪچڙو هئي تاسين ڪڙو لڳي: ۽ جڏهن ڏياريءَ وارن ڏهاڙن ۾ پچي، تڏهن ڪوڙت ڇڏي. تنهن لاءِ ماڻهو هي ڀاڪو چوندا آهن، منجهانس ڀيو ڦل ڪونه ٿو نڪري.

٢٧١- ڏٺو سڀ وسار، اڻ ڏٺي کي ياد ڪر.

ڏٺو يعني دنيا جو ڏنڊو جيڪي ڏسجي ٿو؛ اڻ ڏٺو يعني ڌڻي پاڪ، جنهن کي هن اکين سان ڏسي نه سگهجي. مطلب هي آهي، جو دنيا جو ڏنڊو جو ڏسڻ ۾ ٿو اچي، سو سڀ ناس ٿيندو. جهڙو گرو نانڪ شاهه چيو آهي:

وچن: جو ديسي سو سڱل بِناسي، جيونَ بادل ڪي ڇائي.

ارٿ: جيڪي ڏسجي ٿو سو ناس ٿيندو، جيئن ڪڪر جو پاڇو.

تنهن کي وساري ڇڏ ۽ ڌڻي پاڪ جنهن کي ڏسي نٿو سگهي، تنهن کي ياد رک. اِن حرفن جي ورجاڻ لاءِ مولوي صاحب جو پڻ بيت آهي:

بيت: آنچه در انديشهٔ آيد آن فنا است؛

آنچه اندر وهم نايد آن خدا است.

ترجمو: جيڪي فڪر ۾ اچي سو ناس ٿيندو؛

جيڪي فڪر ۾ نه اچي آهو ڌڻي آهي.

۲۷۲- ڏاندَ چڙهي ٿي ڏک ڏسي.

جنهن غريب ماڻهوءَ کي پنڌ ۾ چڙهڻ واسطي ڏاند ملي، سو پنڌڙئي کان سکيو هاندو؛ پر جڏهن اهڙيءَ حالت ۾ بي راضي ٿئي، تڏهن چائبو، جو ڌڻيءَ جي ڏني تي بي شڪر ٿئي هن پهاڪي جو مخاطب آهي. مثل:

هڪڙو غريب ماڻهو ڪٿان لڏي جنڊ مٽي تي کڻي، جوءِ ڏاند تي چاڙهي ڪاڏي هليو. واٽ تي زال کي هڪڙي ساهيڙي ملي، تنهن کيڪاري پڇيس، تنهن جي اڳيان مڙس ڏي هٿ کڻي چيائين، جو هو جنڊ کنيو جشن ڪندو هلي، آءٌ ڏاند چڙهي ڏک ڏسندي ٿي وڃان. تنهن کي ساهيڙيءَ چيو، جو مڙس توکي مهرباني ڪري ڏاند تي چاڙهيو آهي، تہ شڪر بدران سندس گلا ٿي ڪرين، سو مڙس توکان ڇا راضي رهندو؟ تنهن وانگي جو شخص ڌڻيءَ جي نعمت جو شڪر نہ ڪندو، تنهن سان ڌڻي راضي نہ رهندو. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: خداوند زان بنده خورسند نيست،

کہ راضي بہ قسمت خداوند نيست.

ترجمو: اُن ٻانهي کان ڌڻي راضي نہ آهي،

جو ڌڻيءَ جي ورهاڱي تي راضي نہ آهي.

۲۷۳- ڏٽ ٿہ کٽو، ڏوٽي کٽا.

ڏٽ يعني جهنگلي اُن ۽ پيون شيون، جهڙيون ساوڙي، ڳم، مکڻي، لوڙهہ، ٻهہ ۽ پيا؛ ڏوٽي يعني جهنگلي غريب ماڻهو، جي ڏٽ تي گذر ڪن.

معنيٰ پهاڪي جي هيءَ آهي، جو ڏوٽي گهڻائي ڏٽ چونڊي کائي مري ويا؛ پر ڏٽ منڊ تي اوتري جو اوترو. تنهن وانگي هن ڌرتيءَ تان ڪيترا راجائون راڄ ڪري هليا ويا؛ ڌرتي جهڙي جي تهڙي. تنهن تي ديندار ماڻهو هڪڙو

مثال چوندا آهن، جو جڏهن به راڄائون ڌرتيءَ تي پنهنجي پنهنجي دعوا ڪري وڙهن ڪن، تڏهن ڌرتي ڪاڻي چوي: جو هنن جهڙا اڳي ڪيترا گذري ويا، تن وانگي هنن کي به ڪائينديس، جي مون کي پنهنجو ڏا ڄاڻن.

٢٧٤- ڏس ڪاڻيءَ کان اک ڪاڻي چڱي.

ڏس ڪاڻي، هي اصطلاحي لفظ آهن جو جيڪڏهن ڪنهن هنڌان قرض ڪڻي ڪو پنهجي ٻئي ملڪ ۾ وڃي، ته چوڻ ڏس ڪاڻي ڪيائين. ٻهاڪي واري جو مطلب هي آهي، جو اهڙيءَ ڪُپت ڪرڻ کان ڪاڻو ٿيڻ چڱو، پر ان لاءِ ڪو سچ پچ ته انڌو چڱو آهي.

٢٧٥- ڏاڻ هلي مڙدا ڪلڻ: مڙدن ڪپڙا به لاهي ورتس.

رنن پنهنجو پل ساري ڪم نه ڪيو، تڏهن اهو حال ٿيس: جو پنهنجي قدرت کان واڌو ڪم ۾ هٿ وڌائين؟ ان لاءِ هڪڙو مثال آيو آهي:

هڪڙو ڪوريڙو مک جي شڪار لاءِ هليو: مک جي بدران ڪاڻي هڪڙو باز ويٺل ڏٺائين، پانيائين، جو اهڙو شڪار آهي جنهن مان گهڻن ڏهاڙن جو ڏوڙ ٿيندو. تنهن لوڀ تي باز جي ڦاسڻ لاءِ پنهنجي گگ جي تند مٿس ويڙهيندي گهڻي ويرم وڃايائين. ايتري ۾ باز اڏائو، تنهن کي گگ جي تندن نه جهليو: پر سندس کنڀن جي واءَ ۾ ڪوريڙو ڀڻ اڏامي ويو. تنهن وانگي، جو ماڻهو پنهنجي پهچ کان واڌو ڪم ۾ هٿ وجهندو، سو نيٺ باهڙيو.

ب

٢٧٦- ٻڄ تنهن جي ٻاڻ، جنهن جي واتيءَ ۾ ور گهڻا.

ٻاڻ يعني ٻپ، مطلب هي آهي جو جنهن جي زبان هڪڙي نه آهي، يعني سنجهس ڦير گهير ٿئي ٿو: جو ڪڏهن

ڪا ڳالهه ڳالهائي، يا ڪڏهن ڪنهن سان ڪڏهن ڪنهن سان
همراهه ٿئي، تنهن کان يا تنهن جي سنگت کان ڀڄجي. جهڙو فارسيءَ
واري چيو آهي:

فارسي: بيزارم زان چشم ڪه هرسو نگران،
بيزارم زان دل ڪه پنجاه زبان،
بيزارم از صحبت ياران چنان،
گه بامن، گهه باتو، گهه با دگران.

ترجمو: جا اک سڀني پاسي نهاري تنهن کان ورتل آهيان،
جي دل هڪڙي زبانون پنجاه تنهن کان ورتل آهيان،
اهڙن يارن جي صحبت کان ورتل آهيان،
جي ڪڏهن توسان، مون سان، ڪڏهن ٻين سان،

٢٧٧- ٻني واڻئي لاپ نه موڙ
واڻيو يعني واپاري، مطلب واپاري ٻجي واپار ۾ هٿ نه وجهندو،
تنهن کي ڪٿان فائدو ٿيندو؟ ۽ سياڻا چوندا آهن، جو واپار ڪم
جر جي ٿڃي آهي، تنهن ۾ واڌي جو سوس گهڻو آهي، نه گهاٽي
جو ڊپ پڻ ٿورو نه آهي؛ هن فارسيءَ پهاڪي وانگي:
پهاڪو: يا گنج برگيري، يا در تلاطم امواج بميري.
ترجمو: يا خزانو هٿ ڪندين يا لهر جي لوڏن ۾ مرنديئن.
پر مطلب هي آهي؛ ته جو دنيا جو ماڻهو ڏاڪڙي کان
ڀڄندو، تنهن کي روزگار ڪٿان هٿ لڳندو؟ جهڙو فارسيءَ واري
چيو آهي:

فارسي: غواص گر انديشه ڪند ڪام نهنگ،
هرگز نڪند دُرِ گرانمايه چنگ.

ترجمو: جيڪڏهن ٽوٻو واڳوءَ جي وات کان ڀڄندو،
ڳري ملهه وارو موتي هٿ نه آئيندو.

٢٧٨- رڪ جا چٺا آندا ڦاڙن.

هڪڙي آن جي وَنيڪر آهي، جا ماڻهو ڪائن ته پيٽ ۾ پچي وڃي؛ پر جيڪڏهن ڪو اهڙا رڪ جا داڻا ڪائي ته جيڪر ڪين ڦبنس. مگر هي رڪ جا چٺا اصطلاح آهي، يعني ڌاڃي جو مال، جهڙوڪ ڪو شخص سرڪاري نوڪر هجي ۽ جيڪي هٿ ڏنو قوت مليس ته آهو آن وانگي ڦبي وڃيس؛ پر جي غيرواجبيءَ طرح ڪائيندو ته ڪر رڪ جا چٺا ڪاڏائين، سي ڪاڻ مهل ڪائي پوندو، ير پوءِ خراب ٿيندو. تنهن تي فارسيءَ واري پڻ چيو آهي:

فارسي: تَوان به حلق فرو برد استوان درشت،
ولي شکم بدرد چون بگيرد اندر ناف.

ترجمو: نڙيءَ ڪان هيٺ ڏاڍو هڏو لنگهائي سگهجي،
پر جڏهن ڏُنّ ۾ وڃي تڏهن پيٽ ڦاڙي.

٢٧٩- راڪي رام، ته ماري ڪير؟

هن پهاڪي جي مطاب ڪي سڀ ديندار بلڪ سڀني مذهبن جا ماڻهو مڃيندا؛ چو ته جنهن کي ڏٺي رکڻهار، تنهن کي ڪير ماري سهکي؟ جهڙو فارسي بيت آهي:

فارسي: دشمن چه کند چون مهربان باشد دوست.

ترجمو: جڏهن ڏٺي مهربان هئي، تڏهن ويري ڇا ڪندو؟

٢٨٠- رڙا ڪين رجهن، توڙي پارڻ پرن ۾ پڙاءِ

رڙو مگن جي آن ۾ هڪڙو ڪريل داڻو آهي، جو ڪهڻي پارڻ سان به نه رجهي؛ ۾ پڙا يعني پڻاه مطلب هي آهي، جو جئن رڙو ڪهڻي پارڻ سان پڻ نه رجهي، تيئن ڪميڻو ماڻهو ڪهڻيءَ تربيت سان پڻ نه سکي، نه سڌري. جهڙو فارسي مثل آهي:

فارسي: تربيت نا اهل را چون گردگان بر گنبد است.
ترجمو: سيکارڻ ڪميڻي کي جهڙو ڦبي تي کينهون.

۲۸۱- رهي رهوجين، ڀهي ڀاهوجين، ڪُٽي ڪنڙيجن جي.
راهوجا، ڀاهوجا ۽ ڪنڙيجا ٽيئي ذاتين جي نالي جا ڳوٺ آهن: يعني ڪٽي هڪڙي هنڌ جي، ٻکي ٻئي هنڌ، ٽيون ڪي ٽئي هنڌ. پر مطلب هي آهي، جو هڪڙي ڪارخاني جي ماڻهوءَ کي ٻنا پروڄن ٻئي ڪارخاني جي ڪم ۾ هٿ وجهڻ اهڙو آهي، جهڙو پهاڪي واريءَ ڪتيءَ جو حال.

۲۸۲- راڻي ماءُ جا راهَ کي وڻي.
جيڪڏهن هڪڙي راجا کي گهڻيون راڻيون هونديون تن مان جيڪا وڏڙي هونديس، اها ئي سهاڳڻ ڇٽبي. تنهن وانگي ماڻهو توڙي ڪم نه آهو چڱو، جو ڏڻيءَ کي وڻي. جهڙو گرو نانڪ شاهه جو وچن آهي:
وچن: جو تڌ ڀاوي سائي ڀلي ڪار.
ارٿ: جو توکي وڻي اهو ئي چڱو ڪم.

۲۸۳- ري اڳيان رباب، وڄائيندي وره ٿيا.
هن پهاڪي جي چوڻ واري جو اصل مطلب ڀيو هوءِ پر رواج ۾ غلط ٿي ويو آهي. جيتوڻيڪ نه عربي قول آهي:
پهاڪو: غلطالعام صحيح.
ترجمو: گهڻن جي غلط کي صحيح ڄاڻجي.
پر جڏهن ڪا ڳالهه سيانن جي مجلس ۾ اچي تڏهن غلط ۽ صحيح جو ويچار ڪجي، تنهن لاءِ هي مثل لکي ڏيکاريان ٿو:
هڪڙو ريڊار نصيب جي زور سان ڪائي وڃي راجا ٿيو، ۽ سندس اڳيان ڏو ڄاڻائو، سو ڪنهن مطلب حاصل ڪرڻ لاءِ وٽس وڃي رباب وڄائڻ ۽ ڳائڻ لڳو، پر گهڻن ڏهاڙن تائين ڳالهه

سان ڪين وريس. هڪڙي ڏهاڙي لنگهي ڪي هڪڙو يار مليو، تنهن پڇيس، تنهن کي ڪلي چيائين، ڙي يار! ريدار اڳيان رباب وڄائيندي ورهه ٿيا، مطلب ڳالهه جو هي جو اڄاڻ ريجهائڻ گهڻي ڪپت گهري. فارسيءَ واري پڻ چيو آهي:

فارسي: اگر صدباب حڪمت پيش نادان،
بخوانند آيدش بازيچه در گوش.

ترجمو: اڄاڻ اڳيان جيڪڏهن حڪمت جا سؤ باب،
پڙهن، تہ بہ هن کي راند بدڻ ۾ اچي.

۲۸۴– راڄا ڪري سو نياءُ، ڏارو پوي سو ڏاءُ.

ڏارا هن ملڪ ۾ چوپڙ راند کيڏڻ جا ٽي اوزار آهن، جن تي ڳائيءَ جا نشان رهن ٿا: اڇلائڻ مهل ٽن ڪان ونين ارڙهن تائين سنڌن عدد ڏسڻ ۾ اچن تن موجب کيڏڻ وارا چوپڙ تي ساريون هلائين. مطلب جو ان عددن سان جيترا بہ عدد پون، تن کي ڏاءُ ونجي: پر اِها تڪ رڳي قافيہ جي پورائيءَ لاءِ آندي اٿن. پهاڪي جو مطلب هي آهي جو وقت جو راڄا جيڪي ڪري، سو واجبي ڄاڻجي. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: هرچہ آن خسرو ڪنند شيرين بود.

ترجمو: جيڪي آو راڄا ڪري سو منو هئي.

۲۸۵– رن پٽ کي لڳي ڀاڳ، تہ ڏي جواري پٽ کي ڏاڳ.

ڏاڳ، اصلي هي اڪر داغ آهي، جو اصطلاح ۾ غلط ٿي ڏاڳ چئجي ٿو، ۽ سنڌي ٻوليءَ ۾ پڪهار پڻ سڏبو آهي: يعني ڪيهہ ڪوسو ڪري جانورن رڌڻ ۾ وجهجي، يا منجهس گوشت پلاءُ رڌجي: پر پٽ يعني رب ۾ اِن طرح جو ڪيهہ وجهڻ، ضرور نہ آهي. پهاڪي واري جو مطلب هي آهي، جو جڏهن ڪميڻي ماڻهوءَ کي مفت جو ناڻو هٿ لڳي، تڏهن اهڙا اجايا خرچ ڪري.

٢٨٦- رات ٿوري، ساٽ گهڻا.

ساٽ، شادين ۾ خصوصاً هندو پوڄائون ڪن، تن جو نالو، يعني جيڪڏهن گهڻي ويرم لاءِ ججها ساٽ ڪجن، ته هوند سائي ڪندي رات وهامي ۽ شاديءَ جو مورت کسي وڃي. هي پهاڪو ٿوريءَ ويرم ۾ گهڻو ڪم ڪرڻو هجي، تنهن لاءِ آيو آهي. جهڙو ڄڻجي وقت ٿورو ڪم گهڻو؛ يا چمار ٿوري ڏنڊو گهڻو، يا ڏينهن ٿورو پنڌ گهڻو.

٢٨٧- رن چشڪي هري، رکي آرت وار.

چشڪو يعني لذت يا سواد، هي پهاڪو مٿين ۾ هڪڙي نقل تي آيو آهي:

هڪڙي شخص جي جوءِ وات جي چٽي هئي، هڪڙي ڏهاڙي مڙس کي ڪاج ڪارائي پاڻ لنگهڻ ويهي رهي؛ مڙس کي چيائين جو آرت وار ورت جو اٿم، تنهن ويچاري ڪهل ڪري بزار مان کيرپڙا آڻي کارايس. ورندي ڏهاڙي پڻ رن آن مهل آرت وار جو مينهن ڪري لنگهڻ ويهي رهي، تڏهن مڙس ڪلي هي پهاڪو چيو؛ پر مطلب هي آهي، جو ايڇ ماڻهوءَ تي هڪڙي پيري مهرباني ڪبي، ته وري وري هيري گستاخ ٿيندو.

٢٨٨- راءِ (؟) گهران کيهه جهلجي پاند ۾.

رائرو گهر يعني راجا جو گهر، پهاڪي جي معني هي آهي جو جيڪڏهن راجا جي گهران کيهه ملي ۽ باسڻ ساڻ نه هئي، ته ورائجي نه، ۽ ڪپڙي ۾ وٺندي پڻ صرفو نه ڪجي، بوءِ مترَ هارجي پوي ۽ پاند سٽيو ٿئي. مطلب جو سلطاني ڪارخاني مان سلوڪ ساڻ جيڪي ملي، سو شڪر ڪري وٺجي ته اڳتي اميد نه وڃي.

٢٨٩- رن پٽ ريدار، ڪان هٿي بند ۾.

بند يعني ٿلهي ڪاٺي، شڪار ۾ مرن يا پکين کي ۽ جنگ جهيڙي ۾ ڪان يعني تير هٿ هڪڙي ريت آهي، پر

بند کي ڪان هڻ رکڻي چريائي آهي، ۽ جيڪو هٿي تنهن کي هن پهاڪي وارو خطاب ملي. مطلب جو اڻ ٺاهوڪو ڪم ڪرڻ اياڻپ جو آريکڻ آهي.

۲۹۰- رڻي ۽ رائر جو سڌ جنهن کي هوءِ،
منجهي آتي جوءِ، وڃي تنهن کي وسري.

رڻو يعني قرض، رائرُ يعني سرڪاري ڍل. هن پهاڪي جي سا معني سو مطلب، يعني جنهن کي بازار جو توڙي سرڪار جو قرض ڏيڻو هوندو، تنهن کي ڀاڪر واري جوءِ به ياد نه پوندي. اهڙو ذڪر نمبر ۱۰۷ واري پهاڪي ۾ پڻ هليو آهي.

۲۹۱- روزن پڻيان عيدون، عيدن پٺيان روزا.

هن پهاڪي جي معني توڙي مطلب سيڪو ڄاڻي ٿو، تڏهن به ايترو چوان ٿو، جو دنيا جو سدائين اهو ڌرم آهي، جو ڏک پڻيان سک، سک پڻيان ڏک بيٺوئي آهي.

۲۹۲- رُتَ ڏسي رُمي هڻجي.

رُمي ماڻهوءَ جي بت مان رت ڪيڻ جي شي يعني اوزار آهي، معني پهاڪي جي هيءَ آهي، جو ضرورت جي وقت، جاتي رت هٿي آتي رُمي هٿي رت ڪيجي؛ پر جاتي رت ٿورو هوندو، آتي رُمي لڳندي، ته مورڳو زيان ٿيندو؛ تنهنڪري اهڙي هنڌ رمي هڻڻ ڪار نه آهي. مطلب جو جانور يا ماڻهوءَ تي آن جي پڄنديءَ سارو بار رکڻ کپي؛ جهڙو هڪڙو وهٽ به مڻ بار کڻي سگهي، تنهن تي چار مڻ رکبا، ته مرندو يا ڇيلهه پڄنديس، ۽ جي سهندو بار هوندس، ته ڪٽي منزل تي رسائيندو؛ ۽ سکيو هلندو. جهڙو فارسيءَ ۾ آيو آهي:

فارسي: خر که کمتر نهند بروي بار،
برهم آسوده ميڪند رفتار،
ترجمو: گڏهه جنهن تي ٿورو بار رکبو،
واٽ ۾ آرامي هليو ويندو.

ز

٢٩٣- جيري لاءِ ٻڪري نه ڪهي.

جيرو ٻڪريءَ جي پيٽ ۾ ننڍڙو لنگھ آهي، يعني رڳي جيري جي ڪري مهل ٻڪري ڪهڻ اهڙي آهي، جهڙو هڪڙيءَ سر لاءِ سڄو گهر ڊاهڻ؛ تنهنڪري ٿوري مطلب ڪاڻ گهڻو زيان ڪرڻ نه گهرجي. جهڙو فارسيءَ وارو چوي ٿو:

فارسي: ترا تيشه دادم که هيزم شکن،
نگفتم که ديوار مسجد بکن.

ترجمو: توکي واهولو ڏنم ته ٻارڻ جي ڪاٺي ڀڃ؛
نه چيم ته مسجد جي ڀت ڊاهه.

٢٩٤- زالان ڏاوڻ، مردان ڪاوڻ.

ڏاوڻ يعني وهنجڻ، يعني زال جي ذات کي گهرجي، جو وهنجڻ تي ويرم ٿوري لائي، يعني جلد وهنجي؛ سو ڪو ته وهنجڻ وير کي لنگ ضرور اگهاڙا ٿيندس، ۽ زال کي اگهاڙو رهڻ مناسب نه آهي، ۽ مرد کي ڀڻ ڪاج ڪائيندي ويرم نه ڪرڻ گهرجي. مطلب جو زال کي ستر جو، ۽ مڙس کي ڦڙتائيءَ جو سعبو گهرجي.

س

٢٩٥- سورائتڻ سور اڻ سورائت سان اوريو،
هن جو پنجهر نه پُريو، هوءَ وڃي ٿي وهلور،
پرايائين ڀور، اڳي ڪان ٻه اڳرو.

سورائت يا سورائتڻ يعني ڏکويل، اڻ سورائت يعني بيدرد، اوريو يعني ڳرهيو، پنجهر نه پريو؛ هي اصطلاح آهي يعني اثر نه ٿيو، وهلور يعني هيٺو ٿي ويو. ڀاڪي جو مطلب هي

آهي جو ڏک واري ڪي بيدرد اڳيان حال ڪرڻ مان فائدو ڪونہ ٿيندو، جھڙو سمن چيو آهي:

وچن: سمن پر گهر جائڪي دک نہ ڪهيئي روه،
ڀرم گنواوڻ آپنا ونپ نہ ڏيوي ڪوه،

ارٿ: سمن پرائي گهر وڃي روئي ڏک نہ پڌائجي،
پنهنجي لڄ وڃائبي، ورهائي ڪونہ ڏيندو.
۽ فارسيءَ واري پڻ چيو آهي:

فارسي: تا ترا حالي نباشد همچو من،
حال من باشد ترا افسانہ.

ترجمو: جاسين سون جهڙو حال نہ هوندءِ،
منهنجو حال تو اڳيان آکاڻي هوندي.

٢٩٦ - سنگ تاري ڪسنگ ٻوڙي.

سنگ يعني اشرافن جي صحبت، ڪسنگ ٻيڙي صحبت؛ مطلب جو ڀلاڪي واري چڱيءَ صحبت کي ساراهيو آهي؛ تنهن تي سياڻا چوندا آهن جو چڱي صحبت اهڙي آهي جهڙو پارس جو پاسو. فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: آهن چو بپارس آشنا شد،
في الفور صورت طلا شد.

ترجمو: پارس سان جڏهن لوهہ سينڌو ٿيو،
سگهو سون جو روپ ٿيو،
۽ ٻيڙيءَ صحبت جي گلا ٿو ڪري، تنهن تي هنديءَ واري چيو آهي:

هندي: ماري مرون ڪسنگ ڪي ڪيلي پاس جيون پير،
اوهہ جهولي اوهہ چيرئي سائين ڪسنگ نہ ميڙ.

ترجمو: ڪسنگ جو ماريو ائين مران، جئن ڪيوڙي وٽ پير هوءَ لڏي، هو چيرجي، ڏئي ڪسنگ نہ ملاءِ.

٢٩٧- سچ جي ٻيڙي لڏي لڏي پر ٻڏي ڪين.

هن پهاڪي جي معني پڌري آهي، مگر ... اب هي آهي جو سچ کي ڪڏهن دٻ ڪونهِ آهي. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: راستي را زوالي نيست.

ترجمو: سچ کي ڦناٽي نه آهي.

اهڙو ذڪر نمبر ٣١٣ واري پهاڪي ۾ پڻ هليو آهي.

٢٩٨- سڪٽي ڪني گهٽو آيامي.

ڪني، هڪڙو ذڪر جو ٻانڻ آهي جنهن ۾ غريب ماڻهو رِتن، سا جيڪڏهن چانورن يا ٻيءَ شي سان ڀري ٻاهر تي چاڙهجي نه پوريءَ طرح رجهي، پر جيڪڏهن منجهس آن ٿورو هُئي، ته ٻاهر جي زور سان سندس پاڻي گهٽو ڦڦڪي. تنهن وانگي ماڻهو پڻ جيئن اشراف ۽ وهيون هوندو، تيئن سهمي سهمي هلندو؛ جيئن لچ ۽ ولهو هوندو تيئن ٽيڳر گهٽي ڪندو. تنهن تي ڪبير صاحب جو وچن آهي:

وچن: ڪهت ڪبير چو چا گهٽ ٻولي؛
ڀريا هوئي سو ڪبهون نـه ڏولـي.

ارٿ: ڪبير صاحب چوي آورٽو دلو پاڻيءَ جو چلڪي،
ڀريـــل هٽـي ســو ڪڏهن نه چلڪي.

٢٩٩- ستي ٿي سڏائي لنبڙي ٿي ڪائي:

ستي يعني اشراف عورت، سيڏائي يعني نهاري ۽ سڪي، مطلب هي آهي جو زماني جي هلت موجب ڪنهن وقت اشرافن لاءِ بک ۽ ڪميڻن ڪاڻ ڍؤ آهي. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: اسپ تازي شد مجروح به زير پالان،
طوق زرين همه در گردن خرمي بينم

ترجمو: پلو گهوڙو پـــلاڻ هيٺ ڦٽيو،
سون جا ڳٽ گڏهه جي سسيءَ ۾ ڏٺان ٿو.

۳۰۰ـ سيرُ ڏجي، پر سِرُ نه ڏجي:

سيرُ يعني مٺو يا سسي، سِرُ يعني دل جـو ڳجهه، معني هيءَ آهي جو دل جو ڳجهه سڀ ڪان واڌو لڪائڻ کپي؛ بلڪ جيڪڏهن سر وڃي ته پڻ نه آهي: پر ڳجهه ته ڏجي، تنهن تي هڪڙو مثل آيو آهي:

هڪڙي بادشاهه کي ڪنهن سياڻي چيو، جو سڀ ڪان واڌو سياڻپ هيءَ آهي، جو دل جو ڳجهه پنهنجي سڳيءَ پياري جوءِ کي پڻ نه ٻڌائج. بادشاهه ان ڳالهه جي چڪاس لاءِ پنهنجي زال کي چوري ڪري چيو جو فلاڻو وزير منهنجي چئي ۾ برابر نٿو هلي تنهن کي مارائيندس، اها ڳالهه ٻئي کي ٻڌائڻ کان جهلي ڇڏيائينس؛ پر آن وزير جي جوءِ جيڪس رائيءَ جي ساهيڙي هئي، تنهن پنهنجيءَ ساهيڙيءَ جي مڙس جي لاءِ اها ڳالهه ساهيڙيءَ کي ٻڌائي چيو جو ٻئي کي مٿان ٻڌائين، پر اهڙي ڳالهه آن جي دل ۾ ڪٿان ٽڪي؟ تنهن پنهنجي مڙس کي ٻڌايو، وزير اها ڳالهه سچي ڄاڻي دل کي چيو جو پاڻ مرندي کهڙا سڻ، ۽ وقت ڏسي بادشاهه کي مارائي ڇڏيائين. ڏسو جو رڳو چرچو ڪري دل جو ڳجهه ٻڌائڻ تنهن جو هي ڦل آهي. ڏهن ڀاڪي وارو سچ ڪين ٿو چوي، فارسيءَ وارو پڻ چوي ٿو:

فارسي: تا تواني رازِ دل با يارِ جاني هم مگو،
يار را ياري بود از يارِ انديشه کن.

ترجمو! جاسين تي سگهي ته دل جو ڳجهه جاني
يار، کي به نه ٻڌائي؛ يار کي به ڪو يار،
هوندو تنهن يار جي يارِ يار کان ڊڄ.

۳۰۱ـ سڪن ڪڏ آلا ٻرن.

ڀاڪي جي معني هيءَ آهي، جو هڪڙي سڪي وڻ کي باهه لڳي ته پرسان آلو وڻ نه پرڻ جهڙو به سڙي وڃي،

تنهن وانگي لچ جي صحبت ۾ چڱو ماڻهو گلاهاب ٿئي. تنهن تي هڪڙو مثل آهي:

هڪڙو چور جهنگ مان ڏاند چورائي هليو. ڪٿي پنڌ ڪان پوءِ هڪڙو غريب وانڍڙو اچي ساڻس سنگتي ٿيو. تنهن کي چوريءَ جي سڌ سورا ڪانه هئي. ايتري ۾ ڏاند جا ڌڻي ۽ پيري اچي پهتا، ۽ ٻنهي کي چور ڪري جهلي قيد ڪرايائون. مطلب بڇڙيءَ صحبت جو اهو ڦل آهي.

٣٠٢- سوني هني ساڻ، ته ڪلهم گوهي نه ڪري.

ڪلهم هڪڙو لچو وهٽ آهي، جڏهن ڍاپي تڏهن پنڌ ۾ ٿينگ ڏئي ۽ گوهيون ڪري. پر جي سندس ڌڻي سوني چڪائيس ته گوهيون ڇڏي. تنهن وانگي لچو ماڻهو پڻ جڏهن ساڻو ٿئي، تڏهن لچائي ڪري، ۽ موچڙن ڌاران سڌو نه هلي، ان لاءِ نمبر ٢٣١ واري پهاڪي ۾ پڻ ذڪر هليو آهي.

٣٠٣- سون پرکجي ڪسونيءَ، رپو پرکجي باهه،
ماڻهو تڏهن پرکجي، جڏهن ڪي ڳالهاءِ.

هن پهاڪي جي آکري معني سيڪو ٿـو جائي ۽ مطلب سندس هي آهي، جو جهڙيءَ طرح سون کرو جي کوٽو ته ڪسونيءَ لڳي سڃاپي، ۽ رپي جي کرائي کوڙائي باهه ۾ پڌري ٿئي، تهڙيءَ طرح ماڻهو پڻ جاسين ماٺ ڪيو ويٺو هوندو، تاسين سندس سيائپ ايائپ يا چڱائي برائـي پـڌري نه ٿيندي. تنهن لاءِ فارسيءَ وارو شاهد آهي:

فارسي: تا مرد سخن نگفته باشد،
عيب و هنرش نهفته باشد.

ترجمو: جاسين ماڻهو نـه ڳالهايو هـئـي،
سندس عيب ۽ هنر ڳجها هـئـن.

۳۰۴- مرڻ کان پوءِ سڄ اُڀري ته واهه نه ته ڇِٽو.

ڀاڪي جو مطلب هي آهي جو هڪڙو شخص رات جو بيمار ٿيو، تنهن کي طبيب دوا ڪارائي ڇوي، جو سڄ اڀرندو تنهن جي سوجهري ۾ دوا اثر ڪندي، تنهنڪري بيمار سڄ اڀرڻ جو آسائو رهيو؛ پر تنهن کان اڳي مري ويو، پوءِ ان کي سڄ اڀرڻ نه اڀرڻ سان ڪهڙو ڪم؟ تنهن وانگي جا شي گهرج لٿي کان پوءِ ملندي ته هن سان ڇا؟ تنهن تي ملتاني ساڻ جو وچن آهي:

وچن: ڏونهه مُٺي تو ڪاملي ڪنهن ڪام نه آوي،

ارث: ڍڏي مرڻ کان پوءِ ڀيڙي ملي ڪنهن ڪم نه اچي.

۳۰۵- سَپهڻ نه وسهڻ، وسهڻ ته سُسهڻ.

سَپ تي نه وسهجي، جي وسهو ته سُسهو ڇاڪاڻ جو سپ ماڻهوءَ جو ويري آهي، تنهنڪري ويريءَ تي وساهه رکڻ سان نيٺ ڏيب آهي. تنهن لاءِ فارسيءَ واري جو چوڻ آهي:

فارسي: بر تواضع هاءِ دشمن تڪيه ڪردن ابلهي است؛
پاءِ بوسِ سيل از پا افگند ديوار راه

ترجمو: ويريءَ جي نياز تي ڀروسو رکڻ ابلهي؛
اڏ جو پيرين پوڻ پٽ کي پاڙ کان ڊاهي.

۳۰۶- سُرمو سهڪو ٿئي، پر اک اک جو قدر آهي.

سرمو اهڙي سهڻي شي نه آهي، جنهن سان سونهن وڌي؛ بلڪ اهڙو ڪارو آهي جنهن کي هٿ لائي هٿ پير ڪارو ٿئي. سو جيڪڏهن سهڻيءَ اک ۾ پوي، ته سهڻو لڳي؛ پر جي ڏيڏيءَ يا ڪوجهيءَ يا چوچيءَ يا ڪاڻيءَ اک ۾ پوي ته نه اک سونهن نه سرمو. تنهن وانگي جو ڪم سياڻي ماڻهوءَ جي هٿان سڌري، سو ساڳيو اياڻي جي هٿان مورڳو ڪري.

٣٠٧- سنت سنت سيکو چوي سنت سمنڊان پار،
آنلُ پکي کوهکڙو ييا پکن کوٽ هزار.
سنت، ڏئيءَ جو سچو پانهون، سمنڊان پار، هي اصطلاح آهي ته سمنڊ جي هُن پر يعني الپ، آنلُ پکي، هندوي ڪتاب چون ٿا جو سدا آپ ۾ رهي ۽ سگورو آهي، جهڙو فارسي ڪتاب هماءُ چون. پهاڪي جو مطلب هي آهي جو اهڙا سچيار سنت ڌرتيءَ تي ٿورا بلڪ الپ آهن.

٣٠٨- ستين لنگهڻي ڪتو به حلال آهي.
هن پهاڪي وارو اهڙي موڪل نه ٿو ڏئي، جو هرويرو ڪو ماڻهو بخيل پيسا گهر رکي ست ويلا لنگهڻ ڪري، ناڻو پاڇي وجهي، ڪتو ڪائي پيٽ پري، ۽ ائين به نه ٿو چوي ته هرويرو ڪتو ئي ڪائي، مگر سياڻپ جو اشارو آهي جو لاچاري بک جي ويلي جي سواءِ قوت نه ملي، ته آولو گذران ڪري وٺي، ته به جهل نه آهي. جهڙو سڪيءَ جي ٻي ڏيي سفر مان پيٽ قوت پورو نه ٿئي، ته سمنڊ جو ڏيپ وارو سفر ڪرڻ منع آهي. يا جيڪڏهن ملڪي ڪارخاني جي نوڪري ڪرڻ مان ڏيو نه ملي، ته جنگي ڪارخاني ۾ به نوڪري ڪرڻ روا آهي، جاتي سدائين تريءَ تي سر رکيو پوي. فارسيءَ واري پڻ اهڙو اشارو ڏنو آهي:
فارسي: چو دست از همه حيلتي در گسست،
ضرور است بردن بـه شمشير دست.
ترجمو: جڏهن سڀن حيلن کان هٿ ڇنو،
تــرار تي هٿ رکڻ ضرور آهي.

٣٠٩- سڄڻ پيٺان وڏيا، وڏين پنيان سڄا.
سڄا، هي اصطلاحي اکر آهي، يعني اشراف يـا سياڻا، يـا ٻاگ پريا، وڏيا، يعني لچ يا ڏڏ يا نيڳـا، مطلب پهاڪي جو

بعضي وقت پنهنجن ماڻهن جو اولاد ڏيلا ۽ ڏيلن جو اولاد ڀلا ٿين. اهڙيءَ طرح سنڌ جا ماڻهو گهڻو ڀڏا ۽ ڏٺا اٿم پر آهي نالا وڏا صلاح نه آني: مگر آگاڻا ڪي ڀڏا اٿم سي جوان ٿي جو هڪڙي پاسي نوح نبيءَ جو پٽ، ۽ يوسف ڏاران پيا يعقوب نبيءَ جا پٽ، ۽ ٻئي پاسي نادرشاهه ۽ تمرلنگ بادشاهه.

٣١٠ - سيرو ڪاڏو پاتل ڦاٽي.

سيرو جهڙوڪي حلوو ڪاڇرو شي آهي، پاتل ليسوڙيءَ يا ٻڙ يا ٻين اهڙن وڻن جا پن گڏي ڇيتن سان ڳنڍي جوڙجن، تن تي هندو ماڻهو ڪاڄ ڪائن، ۽ پاتل هيڪر جوڙي ٿي، ته وري ڪم نه اچي. هي پهاڪو هندوي اصطلاح جو آهي، يعني سيري ڪاڏي ڪان پوءِ پاتل جا وري ڪم نه اچي سا رکڻ ڇا ضرور؟ تنهن لاءِ هڪڙي مثل لکان ٿو:

جڏهن نوشهري جي مختيارڪاري ڇڏي پينشن وٺي گهر آيس، تڏهن آن گهوڙا جن ۾ ڪم ڪونه رهيو، وڪڻي ڏيڪڻي ڇڏيم. هڪڙي دوست پڇو جو وهٽ وانا سگها ڇو وڪيئي، تنهن ڪي اهو پهاڪو ٻڌايم. مطلب جو جنهن شي مان ڪم لٿو ۽ وري ڪم اچڻ جي نه هئي، تنهن کي سانڍڻ ضرور نه آهي.

٣٣١ - سو چور ني نه آهي جو پنهنجو جوٽيت نه سڃاڻي.

جوُٽيت، آهو جيڪو چور کي صحيح ڪري وڏائي، سو چور جو ويري آهي ڪ نه؟ مطلب جو پنهنجي ويريءَ کي سيڪو سڃاڻي ٿو، چور ته هڪڙو ماڻهو آهي پر پنهنجي ويريءَ جي مرونءَ کي ٻه سڃ رهي ٿي. جهڙو ٻلي گهر ۾ هئي ته ڪئا لڪي وڃن، يا سينگ هٽ ۾ ڏسي ڪانو ڀڄن. تنهن تي هنديءَ جي شاهدي آهي:

هندي: پسون پکي هون جانتي هيت، آن هيت ڪي بات،
* رکي ديک سڪچت نهين ٻندڪ تي ڏر پات.

* ٻن ۾ عبادت ڪن سي.

ترجمو: مرون ۽ پکي ٻه وير ۽ دوستيءَ جي ڳالهه ڄاڻن،
ساڌو ڏسي نه ٻڇن، ساريءَ کان ڊڄن.

٣١٢- سپتيو ماڻهو پرائي مال ۾ پائيوار.

سپتيو يعني ٻٽ وارو، يا ڏيتيءَ ليتيءَ ۾ پورو. پهاڪي واري سپتي ماڻهوءَ کي پرائي مال ۾ پورو پائيوار چيو آهي؛ جيتوڻيڪ ڳالهه ٻڪ جهڙي نه آهي پر جيڪڏهن ٻٽ وارو اوير سوير گهرج مهل آڌاري سڌاري لاءِ ڪاٺي ويندو ته ٺلهو ڪين وريندو، تڏهن قياس گهرجي ته پائيوار ٿيوا ڪ نه؟

٣١٣- سچ سير، ڪاري ٻڪري اڇو کير.

هي پهاڪي وارو سچ کي ٿو ساراهي؛ جو کير هڪڙي شي آهي، جيتوڻيڪ ڪاريءَ ٻڪري مان نڪري ٿو، ته به سو اڇو. تنهن وانگي سچ پڻ جهڙي حال ۾ هوندو، تهڙي ۾ جوکو نه اٿس؛ جهڙو سون ڪپ ۾ پوندو، ته به مليو ڪين گهٽائيندو. اهڙي ڳالهه نمبر ٢٩٧ واري پهاڪي ۾ هلي آهي.

٣١٤- سڪ ٽور کان ٻڌ ٽور چڱو.

ٽور يعني دفعو يا منڊ، پهاڪي جو مطلب هي آهي. جو پاڻي ٽوري ٿي پوک سڪائي، تنهن سڪ ٽور کان گهڻو ٿي ٻوڙي ته چڱو. جيتوڻيڪ ته سياڻا چوندا آهن جو پوک کي پاڻي ٽورو ۾ زيان ڪري، ۽ گهڻو ٻه، پر گهڻن هنڌن تي ڪتيءَ جي پوک پاڻيءَ جي گهٽائيءَ کان ٻڏي، ته ان ڌرتيءَ ۾ ڇيٽ ٿئي. تنهن کان سواءِ ٻوڏ واريءَ ڌرتيءَ ۾ ٻه ميچي، ٻوڙهه، ٻيڻ؛ ڪَمُ ۽ پيا آپچن؛ ۽ جاتي سوڪ ٿئي آتي واري ۽ مٽي. تنهنڪري ڄاڻجي ٿو جو پهاڪي وارو سچو آهي.

٣١٥- سياري جي سوڙ سيڪو پاڻ ڏي سيري.

بعض ماڻهو هن پهاڪي ۾ سياري جي باهه ٻڻ چوندا آهن، پر سوڙ توڙي باهه ته سياري ۾ سيءَ لاهيندڙ آهن تنهنڪري

مطلب هڪڙو نڪري ٿو سو هي آهي، ته جو ماڻٽ توڙي يار توڙي ڪو پيو ته سڀڪو پنهنجو سک گهوري. جهڙو اردو واري چيو آهي:

اردو: مادر پدر برادر فرزند يار و زن،
سڀ سک ڪي هين سنگاتي نڪ سمجهه وي سجن.

ترجمو: ماءُ پيءُ ڀاءُ پٽ يا جوءِ،
مڙئي سک جا ساٿي آهن ڙي يار ڪي سمجهه.

۳۱۶- سچڻ سچي ٻانهن ڏئي ته سچي نه ڳنهجي.

هن پهاڪي جي سچي عبارت گهڻو ڪري اصطلاحي اشارا آهن؛ ڇاڪاڻ جو نڪو ٻانهن ڪنهن جي وات ۾ ڏئي، نڪو ٻانهن ڪنهن جي ڳيهي. مگر مطلب هي آهي جو ڪو شخص ڀروسو رکي ڪا وٿ يا ڪو ڪم سپاري، ته ان ۾ خيانت يا ڪپٽ؛ يا ويساهه گهاتي نه ڪجي، نه ته اڳتي ويساهه ڪو نه ڪندو.

۳۱۷- سچ مرچان، ڪوڙ گڙ، پير پيسا، جوءِ ڪُرُ.

هن پهاڪي مان پيو نرالو مطلب ڪو نه ٿو نڪري رڳو بيدينن ۽ بخيلن ۽ گاندن جي گلا ۾ آيو آهي، جن کي سچ مرچن وانگي ڪڙو لڳي ۽ ڪوڙ گڙ گهاءِ مٺو، ناٿي ۽ جوءِ کي مرشد ڪري پوڄن.

۳۱۸- سياري ۾ سي ڏئي ڇڳا جن گهٽي ٻاهه، اونهاري ۾ سيئي ڇڳا جن گهٽي ڇاهه.

هن پهاڪي واري جو مطلب هي آهي، جو جنهن جي گهر سياري ۾ ٻاهه گهٽي ۽ اونهاري ۾ ڇاهه يعني جهڻ گهٽي هوندي، سي سکي رهندا؛ پر سک سڀ دولت جو کيل آهي. تنهن جو بيان هن پهاڪي جو جواب نمبر ۳۱۹ واري پهاڪي ۾ هلندو.

۳۱۹- سياري پڻ سي ئي چڱا جن کي آهه،
اونهاري ۾ سي ئي چڱا جن کي ڪي آهه.

ڪي آهه يعني ڪي دولت آهي، هن پهاڪي وارو نمبر ۳۱۸ وارن پهاڪن کي جواب ڏئي ٿو ۽ چوي ٿو جو جنهن کي دولت آهي سو اونهاري توڙي سياري ۾ سکي رهندو. ڇا ڪان جو باهه توڙي جهڻ تي ٿوري ملهه واريون شيون آهن، پر دولت واري کي سڀ نعمتون سولديون آهن. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: بگرما و بہ سرما دار بهار است،
کسي کش دولت و اقبال يار ست،

ترجمو: اونهاري سياري اُن لاءِ بهار آهي،
جنهن کي دولت ۽ ڀاڳ همراهه آهي.

۳۲۰- سڀا سي ئي سيڻ، جنين پڪا اوڏڙا.

سيڻ يعني مائٽ، پکا ويجهڙا يعني پاڙوسي، پهاڪي جي معنيٰ هيءَ آهي، تہ جو پاڙوسي سو وڏو مائٽ؛ مطلب جو مائٽ آهو جو دوست. جهڙو فارسي پهاڪو آهي:

فارسي: برادر همان باشد کہ يار باشد،
ترجمو: ڀاءُ آهو آهي جو دوست، هجي.

۳۲۱- سلو سو، جو انگورين ڀلو.

مطلب تہ جو ماڻهو ننڍپڻ ۾ لڇڻن وارو هوندو، سو وڏپڻ ۾ پڻ سڌرندو. تنهن تي فارسيءَ واري بہ چيو آهي:

فارسي: هر کہ در خورديش ادب نکند،
در بزرگي فلاح زر بر خواست؛
چوب تر را چنانکہ خواهي پيچ،
نشود خشڪ جز بہ آتش راست.

ترجمو: جيڪو ننڍپڻ ۾ ادب نہ ڪندو،
وڏپڻ ۾ ڀلائي وڃانس آئي ويندي؛

آلي ڪاني جيئن وٺيئي ٽن موڙ،
سڪي باهہ ڏارن سنئين نہ ٿئي.

٣٢٢- سوڙهي سياندري وهنوار نہ ڪجي.

سوڙهو سياندرو، اکرن جي معنيٰ ويجهي حد، مگر اصطلاحي معنيٰ مائٽي يا دوستي. پهاڪي وارو مائٽيءَ ۽ دوستيءَ ۾ واپار ڪرڻ کان جهلي ٿو، سو سچ آهي؛ جو واپار جي ڪم ۾ هڪڙي نہ ٻئي وقت ڇڪتاڻ هلندي، جنهن ۾ واجبي حق سڃاڻڻ ڪي ڇڪتو پوي. پوءِ هڪڙي تہ سانگو ڪري آهو حق ڇڏيندي، تہ حق ڀڏندس؛ تنهن تي هڪڙو ڏٺل قصو ياد آيو اٿم، جو هيٺ لکي ڏيکاريان ٿو:

هلال ۽ بدر جي پاڻ ۾ ويجها ۽ نازڪ مائٽ آهن، تن ٻنهي پاڻ ۾ اڌو اڌ پائيور تي پندرهہ سؤ (١٥٠٠) رپيا خرچ ڪري هڪڙي ڏهاڙي ڪنندڙ گڏي؛ هن انجام تي تہ جيڪي منجهانس پيدا ٿيندو، سو اڌ ڪري ورهائيندا رهندا. اها شي بدر جي هٿ ۾ رهندي هئي، مگر جيڪي پيدا ٿيندو هو، سو بدر سال بسال يا مهيني سر مهيني گهر ويٺي هلال کي پهچائيندو هو. ان طرح چار پنج ورهيہ سندن وهنوار هليو. ايتري ۾ هلال کي هڪڙي پہ اهڙي حرڪت معلوم ٿي، جنهن ۾ سؤ (١٠٠) ڏيڍ سؤ (١٥٠) روپيہ پنهنجو نقصان ڄاتائين. تنهن لاچار تي پائيواري نبيرڻ لاءِ رٽ ڪيائين، ۽ پانيائين جو شاهوڪارن جي دستور وانگي ڪري ڪاتي پائيواري نبيريان. پر بدر کي ان طرح نبيرڻ نہ وڻيو، ۽ پانيائين جو هلال کي دربدر رلائي رقم سموري ڳيهي وڃان. ان باب ۾ جيڪي هلال سان پٽ رڌائين، ۽ هلال سان ڳالهايائين، جي اهي سڀ لکان، تہ جيڪر هڪڙو نرالو ڪتاب ٿئي. پر نيٺ هلال ويچاري کي پنهنجي لڄ لڪائڻ پيئي. تنهن اڳوڻي نقصان کي وساريو، ۽ هن مهل ٻه

فريب ۾ سون روپين جي ڏني وانٹي ڪس ڪائي ۽ائيواري نبيرپائين. اهو تماشو ڏسي آڱ پڻ چوان ٿو جو ڀهاڪي واري سچ چيو آهي:

٣٢٣- سڙئي گهوڙي ۽ پٽيل ماڻهوءَ مان ڪين ٿئي.

جنهن گهوڙي کي مچر ڪائن ۽ ان زهرکان سڙي، تنهن کي سڙيو گهوڙو چئجي، سو دوائن سان پڻ سڌري ڪين، ڀهاڪي وارو پٽيل ماڻهوءَ کي پڻ اهڙو ڄاڻي ٿو، تنهن ۾ ڪو ڦير ڪونهُ آهي؛ ڇاڪان تہ جو ماڻهو ڪنهن جي دل ڏکوئيندو، تہ ڏکويل جي دل مان پٽ نڪرندي، سا ڄاڻي اثر ڪندي. فارسيءَ واري پڻ چيو آهي:

فارسيءَ: چہ نيڪي طمع دارد آن بيوفا؟
ڪہ باشد دعائي بدش از قفا.

ترجمو: ڀلائيءَ جي لالچ اهو ڪلال ڪئن رکي؟
جنهن جي پٺيان پاراتا هوندا.

٣٢٤- سؤ ڪري سينگار، تہ بہ ڪودڙيءَ پُٺ ڪودڙو.

اکرن جي معنيٰ سولي آهي جا سڀڪو ڄاڻي ٿو، مطلب هي آهي، جو ڪميٹو ماڻهو چڱيءَ پوشاڪ کي خوار ڪندو. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

: نا سزائي کي خرقہ در بر کرد،
جامہ ڪعبہ راجُل خر ڪرد.

ترجمو: نالائق جنهن گودڙي پهري،
تنهن ڪعبي جي ڪپڙي کي گڏهہ جي جُهل ڪيو.

٣٢٥- سهڻا ڏوهہ بہ پٽن ۾ آهن.

ڏوهہ هڪڙو جهنگلي ول جو ڦر آهي، جو ڏسڻ ۾ گدري کان پڻ سهڻو، ڪائڻ ۾ ايڙي کان بہ ڪوڙو، ڀهاڪي واري

جو مطلب هي آهي، جو شڪل جو سهڻو ماڻهو ڏسي نه ڄاڻجي ته هروڀرو سياڻو، يا اشراف، يا چڱو مڙس هوندو، جو مٿان ڏوهه وانگي اندر ٻاهرو هئي، تنهن تي فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: نه هر كه به صورت نيكواست سيرت زيباور دروَ است؛
كار بمغز اندرون است نه به پوست بيرون.

ترجمو: نه سڀڪنهن سهڻي ۾ موچارا لڇڻ آهن،
ڪم اندرئين مغز سان آهي، نه ٻاهرين کل سان.

درويش هن ٻهاڪي لاءِ هي چون، ته جو ماڻهو ويس فقيرو ڪري، ۽ اندر ۾ دنيا جا ڏنڊا ۽ ڪپٽ سانڍيو وتي، سو ڏوهه جهڙو آهي، ۽ اهڙي کي پر لوڪ ۾ ڏاڍا ڏک ملندا. جهڙو گرو نانڪ شاهه جو وچن آهي:

وچن: بيک دکاوي جڳت ڪُون؛ لوڪن ڪُون وس ڪين،
انت ڪال ڪاتي ڪٽي باس نرڪ ۾ لين.

ارٿ: جهان کي ويس ڏيکاري، ماڻهن کي مڃائي،
مرڻ مهل ڪاتيءَ سان وڍجي نرڪ ۾ پوي.

٣٢٦- سڀڪا ٻڪريءَ پنهنجي پائي ٽنگجي.

ڪاسائي ٻڪريءَ کي ڪهي کل لاهڻ لاءِ پير کان وٺي ٽنگي. پر هڪڙيءَ جي کل لاهڻ لاءِ ٻيءَ کي ڪونه ٽنگي. تنهن وانگي ڏوهه جي ثواب، ته جيڪو ڪندو سوئي لوڙيندو. جهڙو هنديءَ وارو چوندو آهي:

هندي: اهُ ڪَرُ ڪري سو اهُ ڪَرُ پاوي هاٿون هاٿ تبيرا.

ترجمو: هي هٿ ڪري سو هي سٿ لوڙهي هٿون هٿ فيصلو

٣٢٧- سچا عاشق پيٽو ڏي آچار.

پيٽو يعني ڪچريءَ جو پانڊي، دولت بنا عشق ٿيڻ اهڙو آهي، جهڙو پانڊي يا پاڙي؛ پر مطلب هي آهي جو دولت ڏاران ڪو ڪم پورو نه ٿيندو. تنهن تي فارسيءَ واري ٻڻ چيو آهي:

فارسي: مرغ بي پر، درخت بي بر،
خانہ بي در، عاشق بي زر.
ترجمو: کنهن بنا پکي، ڦر بنا وڻ،
در بنا گهر، دولت بنا عاشق.

٣٢٨- ستي لڪڻن کان موني، تہ کتن هاب ٿئي.
هندستان ۾ ڪي زالون مڙس جي مرڻ مهل پاڻ جيئرو مڙس جي ميت سان گڏ ساڙينديون هيون، تن کي ستي چوندا ها؛ ڪتن‌هاب يا کتن جو ڪاڄ هي اصطلاح آهي، جنهن جو مطلب آهي گلارو، يا بدنام؛ تنهن وانگي هڪڙو سورهہ دم هٽي جنگ ڏي هلي، ۽ اڳيان ترار جو تاءُ ڏسي پڇي تہ اُن ستيءَ وارو لقب مليس. آهڙي لاءِ فارسي واري پڻ چيو آهي:
فارسي: يکي چو بيني تو در جنگ پشت،
بکش گر عدو در مصافش نکشت.
ترجمو: جڏهن هڪڙي کي ويڙهہ ۾ پٺيرو ڏسين،
ڪُهہ، جيڪڏهن ويريءَ ويڙہ ۾ نہ ڪُٺس.

٣٢٩- سَپر، سان سڀنءَ، ڪبي ڪٺن،
چونـــدو جٺن، ٿيندي تـــڻن.
سپر، ڏاڍو ماڻهو، سڀنءَ يعني دنگ، پهاڪي جـي معني هيءَ آهي، جو هڪڙي هيٺي ۽ ڏاڍي جو وچان دنگ جو رڳڙو هوندو، تنهن جو نبيرو ڏاڍي جي چوڻ تـي ٿيندو؛ تنهنڪري، گهرجي، جو پاڻان ڏاڍي جي چوڻ مڃيندو رهجي، نہ تہ پاڻ لاءِ ڇيهو وهائڻو آهي. تنهن تي فارسي بيت آيو آهي:
فارسي: خلاف راءِ سلطان راءِ جستن،
بخون خويش باشد دست شستن.
ترجمو: بادشاهہ جي صلاح کان ابتڙ صلاح گهرڻ،
پنهنجي رت ســان هـٿ ڌوئڻـو آهـــي.

٣٣٠— سي ادائي، سي سادا ۾.

سادن ۾ ۽ ادائن ۾ ايترو ڦير آهي، جيترو ٣١٥ واري ڀاڪي ۾ بيان ٿيو آهي؛ ۽ هن ڀاڪي جو مطلب پڻ ڏڏن جي بي‌سمجهي ڏيکارڻ جو آهي. سياڻي کي گهرجي، جو اهڙي ڏڏ جي صحبت کان پاسي رهي، ۽ نه سمجهي ته ڪو ڪانئس سکندو، بر شال هي سندس سنگت مان ڪري نه. تنهن تي هڪڙو فارسي مثل آيو آهي:

فارسي: خري را ابلهي تعليم ميڪرد،
بر اوبر صرف ڪردي عمر دائم؛
حکيمي گفت اي نادان چه ڪوشي؟
درين سودا بترس از لوم لائم.
نيا موزد بهائيم از تو گفتار،
تو خاموشي بياموز از بهائم.

ترجمو: هڪڙي ايائي هڪڙي گڏهه کي سيکاريو.
سدائين ان تي ڄمار ٿي وڃايائين،
سياڻي هڪڙي چيس ڙي ڏڏ ڇو ٿو سعيو ڪرين؟
هن سوداءَ ۾ مٿي هٽڻ کان ڊڄ.
مرون توکان ڳالهائڻ نه سکندو،
تون مرونءَ کان ماٺ سک.

٣٣١— سوناري جو سؤ ٺڪن، لوهر جو هڪڙو ٺڪ.

جو ڪم سوناري جي سؤ ٺڪ هڻڻ مان ٿئي، آهو ڪم هڪڙي ٺڪ مان ڪري سگهي. تنهن وانگي ڏڏ ماڻهو گهڻي ڏاڪڙي مان هس ڪري، سياڻو اهو ڪم اشاري

،وڻ، اکين جو زبان.

رڳو ڳالهه ڪرڻ مان حال سمجهي،

گڻ هڻ اجايو آهي. تنهن لاءِ هڪڙو

هڪڙيءَ زال جي وڏور ڏيءَ ڪنواري هئي؛ تنهن جي پرڻائڻ لاءِ مڙس کي سعيو ڪيائين ۽ ڏيءَ کي چيائين جو آڻي پيءُ تہ پياءُ ڏسي. تنهن چيو جو ابو سياڻو آهي، ويڻي بہ ڏسي ٿو جو وڏي آهيان. مطلب جڏهن ٻهاڪي وارو سياڻي ماڻهوءَ کي ايترو ساراهي ٿو، تڏهين ڏٺي، جو سڀ ڳالهہ جو ڄاڻندڙ ۽ واقف آهي، سو انسان جو حال ري چئي نہ ڄاڻندو ڇا؟ تنهن تي گرو نانڪ شاهہ جو وچن آهي:

وچن: انتر جامي پورک سوامي اڻ بولت هي جانت حال.

ارٿ: ڳجهہ ڄاڻندڙ سائين ري چيو حال ڄاڻي.

٣٣٣- سٽي شينهن کي آڳر نہ ڏجي.

ڪاٺي شينهن ستو پيو هئي، اتاهون هوري هوري لنگهي وڃبو تہ شينهن ڪين چوندو؛ پر جيڪڏهن آڱر ڏيس يعني چُرَ ڪبيس، تہ جاڳي وڙهندو. تهڙيءَ طرح وساٽل جهيڙي کي پڻ ستل شينهن ڄاڻي ڳرهانس پاسو ڪجي، ۽ جي چوريس تہ منجهاس جيڪا سان ڏاڍي ٿيندي.

٣٣٤- سيڪو پنهنجي هٽيءَ جو هوڪو ڏئي.

هوڪو، سڏ، جهڙو ڪُهَرَن جي وڪڻ وارو جهولي کڻي هوڪو ڏيئي چوي، 'ڪُهَرَ خوسا'. پهاڪي جي معنيٰ هيءَ آهي جو لوڻ وڪڻ وارو لوڻ جو هوڪو ڏيندو، ۽ کنڊ وڪڻ وارو کنڊ جو؛ تنهن وانگي اشراف کان اشرافت جو ڪم ٿيندو، ۽ لچ کان لچائيءَ جو. تنهن تي هڪڙو مثل آيو آهي:

هڪڙو اشراف ماڻهو پتڻ لنگهڻ لاءِ ٻيڙيءَ ۾ چڙهيو، اوچتو هڪڙو مسخرو ان ٻيڙي ۾ ويٺل هو، تنهن هن اشراف سان گهٽيون چڙون ڪيون، پر اشراف ڪين ڪڇيو؛ آنلو لهڻ مهل ڳرانڙي پائي موڪلايائينس. تنهن کي ڏسي ٻين چيو، جو اهڙي لچ سان اهڙي خوشامد ڇا ٿي ڪهي. تن کي چيائين تہ هن پنهنجو لائق ڪيو، مون پنهنجو لائق سڃاتو. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: هر ڪسي آن ڪند ڪه لائق اوست.
ترجمو: سڀڪو پنهنجي لائق جهڙو ڪري.

۳۳۵- سڪو ڪاٺ ٻه پاسا پچي.

سڪي ڪاٺ تي ساڄي پاسي پر سمهبو ته ساڄو پچندو، جي کٻي پر سمهبو ته کٻو؛ تنهن وانگي بخيل ۽ بي ترم ماڻهوءَ جي صحبت مان لوڪ پر لوڪ جو جوکو آهي. تنهنڪري سياڻي کي اهڙيءَ صحبت کان پاسي رهڻ گهرجي. فارسيءَ وارو پڻ چوي ٿو:

فارسي: آنکس ڪه از او نفع نه دنيا و نه دين است،
بگريز ازو گرچه شهي روء زمين است.

ترجمو: جنهن ماڻهوءَ مان نه دنيا جو نه دين جو فائدو آهي،
جي سڄيءَ دنيا جو راجا آهي، ته به ڪانئس ڀڄ.

۳۳۶- ست ڪئا ڪاڻي، ٻلي حج چڙهي.

هن پهاڪي واري ٻليءَ جي حج وڃڻ جي ڳالهه آندي آهي سو رڳو مثل آهي؛ نه ته ڪاڏي ٻلي ڪاڏي حج وڃڻ، مگر مطلب هي آهي ته جي ماڻهو اندر ۾ پاپ رکي ٻاهران ماڻهن جي ڏيکارڻ لاءِ ڏکيي عبادت ڪن، تن کي ٺوڪجي ٿو. ۽ اهڙي عبادت مورڳو گناهه آهي. جهڙو فارسيءَ ۾ آيو آهي:

فارسي: ڪليد در دوزخ است آن نماز،
ڪه در روء مردم گذاري دراز.

ترجمو: اها نماز دوزخ جي در جي ڪنجي آهي،
جا ماڻهن جي ڏيکارڻ لاءِ ڊگهي پڙهين.

ش

۳۳۷- شڪر ڪر صحيح، ته توٽي سان تُوه ٿئي.

تُوه يعني مهرباني؛ پهاڪي جو مطلب هي آهي ته جو وارو ڏٺيءَ جو ويساسي پانهو ڏسجي ٿو، جو ڏٺيءَ جي شڪرانه ڪرڻ جي

ساک ٿو ڪري. اها ڳالهہ سچ آهي، جو شڪراني ڪرڻ واري تي ڏاڍي گھڻي مهرباني ڪري بخششون ڪندو آهي. فارسيءَ واري پڻ چيو آهي:

فارسي: تـرا مال و نعمت فزايد ز شکر،
تـرا فتح از در آيـد ز شکر.

ترجمو: شڪر ڪرڻ مان تنهنجي دولت ۽ مال وڌي؛
شڪر ڪرڻ ڪـان تنهنجي سـوپ ٿئي.

۳۳۸- شينهن اڳيان لڪڙي آڇڻ سولي،
پر وري ڪٽڻ اولي آهي.

جيڪڏهن ڪو شخص شينهن جي اڳيان ڪاٺي آڇلي، تہ آڇلي سگهي؛ پر وري اها ڪاٺي ڪٽڻ ڪم ڪهري؟ تنهن وانگي پاڻان ڏاڍي اڳيان ڳالهہ ڪرڻ سٺري آهي، پر جيڪڏهن پوري نہ هئي تہ سندس پورائو اهنجو آهـي. تنهنڪري گهرجي جو ڏاڍي اڳيان ڳالهہ ڪجي، تہ اڳ پوءِ ڳڻي ڪجي، تہ تہ مات پاي. فارسيءَ واري جو چوڻ آهي:

فارسي: ندارد کسي با تو نا گفتہ کار،
و ليکن چو گفتي دليلش بيار.

ترجمو: جاسين نہ ڳالهايو اٿي، تاسين ڪنهن جو تو.بان ڪم نہ آهي،
پر جڏهن ڳالهائي تڏهن پورائو آڻ.

۳۳۹- شينهن نہ ڏيکيا تہ ڏيک پلاڙا،
چور نہ ڏيکيا تہ ڏيک سونارا.

هن پهاڪي مان پيو ڌار مطلب ڪونہ نڪري ٿو، مگر جهڙو ڪي پلي ۾ گهڻا آريکڻ شينهن جا آهن، تهڙو سونارو پڻ چوريءَ يعني سون رپي ۾ مٽ گڏڻ لاءِ پڌرو آهي. سياڻا چوندا آهن، جو سونارو ماءُ پيڻ جي مٽي مان بہ نہ کسي. هڪڙو مثل ياد آيو اٿم:

ناري جو مختياركار هوس، تن ڏهاڙن ۾ راڻاهوءَ مڪان ۾ بيکي نالي سوناري کي عينڪ جي چلي جوڙڻ لاءِ ٿوري چاندي ڏنيم. چيومانس جو منجهس مَٽ نه گڏج، ته ان جي بدران مزوري واڌو ڏيندو سانءِ. تڏهن ڪالي چيائين، جو ڏهوٽو پورهيو ڏيندين، ته به مائٽن جي پَر ڪين ڇڏيندس، ڇاڪاڻ جو جاسين آهو ڪم نه ڪريون، تاسين برڪت نه پوي. هاڻي ويچار ڪيو ته جڏهن سونارن کي اها پڪ آهي، تڏهن پهاڪي واري جي خيال ۾ ڪهڙو ڦير آهي؟

ص

۳۴۰- صبر جنين سينگ، تير نه ڪُسي تن جو.

هن پهاڪي واري صبر کي ساراهيو آهي، يعني جو صبر ڪندو سو مطلب کي پهچندو. فارسيءَ واري پڻ چيو آهي:

فارسي: به صبري تَواني رسيدن به ڪام؛
به آهستگي صَيد آيد بدام.

ترجمو: صبر سان مراد کي پهچي سگهندين،
صبر سان شڪار ڦاهيءَ ۾ اچي.

اهڙي ڳالهه هيٺ نمبر ۳۴۱ واري پهاڪي ۾ پڻ هلندي.

۳۴۱- صبر وڏو ٿول آهي.

ٿول يعني وٽ، هن پهاڪي وارو پڻ نمبر ۳۴۰ واري پهاڪي وانگي صبر کي ساراهي ٿو؛ سا ڳالهه سچ آهي، جو سياڻا چوندا آهن ته جن کي صبر جهڙي وٽ ڏٺيءَ ڏني آهي، تن کي چاڻ حڪمت بخشي اٿس، ۽ بي صبر ان حڪمت کان پالها آهن. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: گنج صبر اختيار لقمان است،
هر ڪه را صبر نيست حڪمت نيست.

ترجمو: صبر جي گنج لقمان جي قدرت جهڙي آهي،
جنهن کي صبر نه آهي تنهن کي حڪمت ناهي.

٣٤٢- صلاحين شينهن ٻچهي، ڪم ڪرهين نه ٿئي.

ڪرهه يعني جهيڙو، مطلب جو ميٺ محبت سان جهڙو ڪم ٿيندو، تهڙو جهيڙي سان نه ٿيندو؛ جهڙيءَ طرح شينهن جي ٻچي کي چيتاري ڏتاري ٻچري ۽ پايو وتن، پر ويڙهه سان جيڪر اهو ساڳيو مارئي مارائي بنا نه رهي. فارسيءَ واري چوڻ آهي:

فارسي: به شيرين زباني و لطف و خوشي،
توانى ڪه پيلي بمه موئي ڪشي.

ترجمو: مٺي زبان ۽ موچارائيءَ ۽ سرهائيءَ سان،
هاٿيءَ کي وار ۾ ٻڌي سگهين.

ظ

٣٤٣- ظلم قائم آهي، ڪندڙ قائم نه آهي.

ظلم هڪڙو فعل آهي، تنهن جو نالو جهان مان وڃڻ جو نه آهي، تنهنڪري قائم رهي ٿو. پر ظلم ڪندڙ يعني ظالم جي چمار ٿوري آهي؛ ڇاڪاڻ جو غريبن جي پٽ ظالم لاءِ پاڙ پٽيندڙ آهي. مگر ظالم جي گلا جي چمار سنديس چمار کان وڌي آهي، جا سندس مرڻ کان پوءِ به رهي ٿي. جهڙو فارسي بيت آهي:

فارسي: نماند ستمگار بد روزگار، بماند برا و لعنت پائدار.

ترجمو: ظالم بچڙو گهڻو ڏهاڙا نه رهي؛ مٿس لعنت سدائين رهي.

ع

٣٤٤- عقل ري ارمان، گهڻا ڪائيندين جيئڙا.

سياڻپ ڏاران نيٺ ارمان ڪائڻو پوندو؛ ڇاڪاڻ جو عقل وارو ماڻهو توڙي ذات جو هيٺو هوندو تم بم جاتي تاتي عقل جي برڪت سان مان لهندو، ۽ اياڻو ماڻهه توڙي وڏ آڪاهيو هوندو، تم به بي مانو رهندو ۽ ارمان ڪائيندو. تنهنڪري ڏاهپ پرائڻ جو سعيو ڪرجي، تنهن جو علاج سياڻن جو سنگ آهي.

٣٤٥- عيسيٰ، نہ موسيٰ، وڏا پير پيسا.

پيسا يعني دولت يا ناڻو هن ٻهاڪي وارو دولت کي پيغمبرن کان ٻڻ وڏو چوي ٿو، جيتوڻيڪ تہ پيغمبرن جو مان ڏٺيءَ وڏو ڪيو آهي، پر ڪن مهلن ۾ دولت ٻڻ گهڻا ڏک ڪٽيندي آهي. جنهنڪري فارسيءَ وارو چوندو اٿس:

فارسي: اي زر تو خدا نہ ئي؛ وليکن بہ خدا،
ستار عيوب، قـاضي الحاجات تو ئـي.

ترجمو: ڙي دولت، تـون ڏٺي نـہ آهين پر قسم ڏٺيءَ جـو؛
ڍڪيندڙ عيبن جي، ۽ جاري ڪندڙ گهرجن جي آهين.

٣٤٦- عقل آهيرن جو ڏ"ريون ٿي ويو،
مگائن هڪڙو پرڻائـن ٻـيـو.

آهيرن يعني جهنگلي جٽ، دنيا جو دستور آهي جو جا عورت جنهن سان مگائن، سا عورت نيٺ ان ساڳئي سان پرڻائن، پر جڏهن ڪنهن عورت کي مگيندو ڇڏائي ٻئي سان پرڻائن، تڏهن واعدي خلافيءَ جهڙي ڳالهہ چئجي. وعدي خلافي ٻڻ هڪڙو ڪوڙ آهي؛ سو جڏهن ڪو ماڻهو وعدي خلاف ٿيو، سو آهير هئي توڙي ارباب، تہ هن ٻهاڪي جو مخاطب يعني مهاڙيو ڇائبو.

٣٤٧- علت وڃي، عادت نہ وڃي.

علت يعني مرض، عادت يعني هير، مطلب هي آهي جو ڪنهن کي مرض هجي ۽ دوا ڪرڻ سان ڇڏي وڃي تہ ميجبو؛ پر عادت ڪڏهن ڪين مٽبي. تنهن تي فارسيءَ واري جو چوڻ آهي:

فارسي: خوي بد در طبيعتي کہ نشست،
نرود تا بہ وقت مرگ از دست.

ترجمو: عادت ٻيڙي جنهن طبع ۾ وېٺي،
موت جي مهل تائين هٽان نہ ويندي.

غ

۳۴۸- غريب جي جوءِ سيڻي جي پاڇائي.

پاڇائي يعني پاءُ جي جوءِ. ملڪ جو دستور آهي، جو گهڻا ماڻهو پاڇائيءَ کي پاڻي پيارڻ يا ماني کارائڻ ۽ پڻ اهڙن کمن ڏسڻ ۾ عيب نه ڄاڻن. تنهن وانگي غريب ماڻهوءَ جي جوءِ کي اڻ سهڪو پاپي ڄاڻي ملس حڪم هلائي؛ هِي مطلب هيءَ آهي، جو هيٺي ماڻهوءَ کي سهڪو پانهنجو اڏيڻ ڄاڻي.

ق

۳۴۹- قرض ڪوڙهه جو ڏکو آهي.

ڪوڙهه، هڪڙو بڇڙو مرض آهي، جو ماڻهوءَ جي لڱن تي اڇا يا ڪارا چٽا ڏئي پوڻ. پهاڪي وارو قرض کي پڻ اهڙو بڇڙو ڄاڻي ڪٿڻ ڪان جهلي ٿو، ڇاڪان جو قرضيءَ کي لهڻي وارن جي هٿان خراب ٿيڻ جو ڀپ آهي، تنهن لاءِ فارسيءَ وارو چوي ٿو:

فارسي: به تمناء گوشت مُردن به،
ڪه تقاضاي زشت قصابان.

ترجمو: گوشت کائڻ جي سڌَ ۾ مرڻ چڱو،
جو نَهري وارن جي چڪ تاڻ بڇڙي آهي.

۳۵۰- قاضي ڄاڻي، قيامت ڄاڻي.

هن پهاڪي وارو ظاهري لباس ۾ مسلماني مذهب جي رستي چوي ٿو، جو هي انسان قاضيءَ سمجهائڻ پنهنڍڙ چڱا ڪم ڪندو ته قيامت ۾ سندس پاران قاضي ڄڻ جوابدار رهندو. پر هڪڙو هي به مطلب آهي جو ماڻهوءَ کي جڳائي ته توڪل ڪري يعني پنهنجا ڪم ڏڻيءَ کي سونپي؛ ۽ چوي، جو ڏڻي ڄاڻي ڪم ڄاڻي؛ ڇاڪان جو فارسيءَ واري پڻ توڪل کي ساراهيو آهي:

فارسي: اگر خواهي ڪه از خارت شود گل،
توڪل ڪن توڪل ڪن توڪل.

ترجمو: جيڪڏهن پاڻئين تہ ڪنهن مان گل ٽِٽيءِ،
تہ رکو توڪل ٿي توڪل ڪر.

ڪ

۳۵۱- ڪتم سب چمار، پاندي پوري ڪين ٿي.

پاندي، زالون سڀ ڪتن، جڏهن هڪڙي پاندي پوري ٿي، تڏهن آها ڏسڪ تان لاهي ٻي پاندي ڏاڻن سا، پر جڏهن هڪڙي پاندي پڻ سڄيءَ چمار ۾ پوري نہ ٿيندي، تڏهن ڪتان ڪتبي. تنهن وانگي سڄي چمار مايا جي ڏنڏي ۾ وڃائبي، تہ ڏڻيءَ جي يادگيري ڪڏهن ڪبي؟ فارسيءَ واري پڻ اهڙو ڏوراپو ڇيو آهي:

فارسي: طفلي بہ بازي، جواني بہ مستي،
پيري بہ سُستي، ڪَي خدارا پرستي:

ترجمو: ٻـالاتڻ رانـد ۾، جوانـي نشـي ۾،
پوڙهائي هيڻائيءَ ۾، ڪڏهن ڏڻيءَ کي پوڄيندين؟

۳۵۲- ڪکان ڪوڙي ٻاهر، غلامان دوستي،
يـار نـہ ڪهي ڏوم، پيادا پـوستي.

ڏوم، يعني لنگهو، پيادو، هي اصطلاحي لفظ آهي يعني پِل جي اوڳڙ ڪندڙ، پوستي يعني پوست جي نشي پيڻ وارو، مطلب هي آهي، جو ڪکن جي باهہ ڪوڙي جتاءُ نہ ڪري، ۽ گولاڙي جي دوستي پڻ ڪمائتي نہ آهي. جنهن لاءِ عربي پهاڪو آهي:

عربي: لاخير في عبيدي.

ترجمو: نہ آهي ڀلائي گولاڙي مان.

تنهن وانگي لنگهي، پيادي ۽ پوستيءَ جي دوستيءَ مان بہ نيڪ نلائي آهي.

٣٥٣- ڪتي جا ڏند، ڳڌهه جو ماس.

ڳڌهه جو ماس بڇڙي شي آهي، ته ڪتي جا ڏند ڪي چڱا آهن ڇا؟ تڏهن ڄاڻڻ گهرجي، جو بڇڙي کي بڇڙو ڀچي. جهڙي دستور سياڻي ماڻهوءَ جو لچ سان ڏندو اڙي، ته ٻيو لچ پنهنجي ياران وڪيل ٻچي جند ڇڏائي. اهڙي ڳالهه لاءِ عربي پهاڪو پڻ آيو آهي:

عربي: سنو الڪلابا، لحم الحمارا.

ترجمو: ساڳيو پهاڪي جو ترجمو.

٣٥٤- ڪنين ماضي من ۾، ڪنين استقبال،

حيف تنين جي حال، جن وساريو حال کي.

ماضي يعني جيڪا ٿي لنگهي، استقبال يعني جيڪا ٿيندي، حال، جيڪا هاڻي ٿي نبري؛ مطلب هي آهي، جو هڪڙا ماڻهو پراڻين ڳالهين کي ياد ڪيو ٺيڪڙيا وٺن، سا پڻ پوري ڳالهه نه آهي، جهڙيءَ طرح ڪو ماڻهو اڳي وهيو هو، پر هاڻي ڏٺيءَ جي قدرت سان ولهو هئي ته اها پراڻي ٺڪ ڪاٿي هلنديس. ۽ ٻيا هڪڙا ماڻهو اڳتي ٿيندڙ ڪم جي آڻ تڻ ڪرڪن، سا پڻ پوري هاج نه آهي: ڇاڪان جو معلوم نه آهي، ته ڪن ڪان پوءِ ڇا ٿيندو. تنهنڪري هاڻوڪيءَ مهل جي حال ۾ صحبت موجب هلت ڪرڻ گهرجي.

٣٥٥- ڪڏهن پريءَ ۾ ڪڏهن پاڪر ۾.

پريءَ ۾ ۽ پاڪر ۾، هي اصطلاح آهن، جن جي معنيٰ گهڻو ۽ ٿورو آهي. پهاڪي جي معنيٰ هي آهي، جو ڪڏهن گهڻو ڪڏهن ٿورو، پر مطلب سندس هي آهي، جو مايا جو ڏنڊو ڪڏهن ڪهڙي ڪڏهن ڪهڙي روپ ۾ رهي ٿو. جهڙي ريت اردوءَ وارو چوي ٿو:

اردو: جب گيا بلبل چمن ۾ ديکهه ڪي فصل خزان،

روڪي هس ڪهني لگي گاهي چنين گاهي چنان.

ترجمو: جڏھن بُلبليءَ باغ ۾ وڃي ڦُٽائيءَ جو حال ڏٺو، روئي ڪلي چوڻ لڳي، ڪڏھن ڪيئن ڪڏھن ڪيئن.

٣٥٦- ڪارو وھي ڪمري ڳُڏ، تہ ورن نہ مٽائي تہ عادت مٽائي.

ڪمرو، ڇٽ ڪمرو يعني ٻہ رنگو، ورن يعني رنگ، اشراف ماڻھو لچ جي سنگت ۾ وھندو تہ مھانڊو لچ جھڙو ڪين ٿيندس، پر لچڻ جائي لچ جا سکندو. تنھنڪري سياڻا ماڻھو اھڙيءَ صحبت کان جھليندا آھن. فارسيءَ وارو پڻ چوي ٿو:

فارسي: با بدان کم نشين، کہ صحبت بد،
گرچہ پاکي، ترا پليد کند.
آفتابي بدين بلندي و تاب،
پاره ابر نا پديد کند.

ترجمو: ٻچڙن سان ٿورو ويھہ، جو ٻچڙي صحبت، جيتوڻيڪ سٺو آھين، آلو ڪنديءَ. سج کي ھيتري وڏائيءَ ۽ سوجھري سوڌو، ڪڪر جو ٽڪر لڪائي ڇڏي.

٣٥٧- ڪھٽي سيڪو ڪھي، پر ڪرو ڪو وھٽيءَ رھي.

ڪھٽي ۽ وھٽي ھي ٻئي اصطلاحي لفظ آھن، يعني چوڻ ۽ ڪرڻ. پھاڪي جي معني ھي آھي، جو چوڻ لاءِ سيڪو چوي، پر ڪرو ڪو ڪرڻ لاءِ ڪري. جھڙوڪي سيڪو چوي، جو ڪوڙ، چوري، گلا، حرام ۽ پيا اھڙا ڪم ٻڇڙا آھن پر ڪرو جڏھن ڪو پاڻ نہ ڪري. تنھنڪري جيترو ڪري سگھي، چپ سان پڻ اوترو چوي، تڏھن ھن پھاڪي جي اوپالي کان ڇٽي.

٣٥٨- ھٽيءَ کي ڪنھن آماڙ ڏنو ھو، سا تارا ڏسي ٿي ٻُني.

ھن پھاڪي جي معني ۾ لڪو ڪين آھي، جو پڌرو ڪجي؛ پر مطلب ھي آھي، جو ھڪڙيءَ مھل ڪو ماڻھو ڪنھن

ڪم مان ڳهاڻو پائي، يا ڏک ڏسي ته وري جيڪر ان ڪم ڏسڻ کان پڻ ڊڄي. پهاڪي نمبر ۴۰۲ واري ۾ پڻ اهڙو بيان ٿيو آهي.

۳۵۹- ڪتي جو پڇ ٻارهن مهينا نڙ ۾ پائي رک،

ته به ڏنگوئي رهندو.

ڪتي جو پڇ اصل کان ڏنگو هوندو، سو نڙ ۾ پوڻ سان ڪٿي ڏنگ ڇڏيندو؟ تنهن وانگي جنهن ماڻهوءَ کي اصل کان ڀڇڙي عادت هوندي، سو سيکارڻ سان ڇڏيندو ڇا؟ جهڙو هنديءَ واري چيو آهي:

هندي: جو جانڪو پڙيو سڀاءُ جاوي جيءَ سون،

نيم نه ميٺي هوءِ سنچ گڙ گيهءَ سون.

ترجمو: جا جنهن جي عادت هوندي سا ساهه سان ويندي؛

ڳڙ ۽ گيهه سان ڳڏ ته به نم مٺي نه ٿئي.

۳۶۰- ڪتو ڇا ڄاڻي ڪڻڪ جي مانيءَ سان.

ڪتي جو ڪاڄ سدائين جوٺ آن ۽ هڏو ڳڏو آهي، تنهن کي ڪڻڪ جي ماني جا اڇو ڪاڄ آهي ڪارائبي، ته ڇا سڌرندو. تنهن وانگي ڪميڻو ماڻهو سدائين ڦٿ لعنت سان سمجهندو هوندو، سو شابس چوڻ مان ڇا سمجهندو؟ تنهن تي هڪڙو مثل ياد آيو اٿم:

هڪڙو حاڪم پنهنجي پڪاليءَ جي ڇوڪر تي عاشق ٿيو، تنهن جي سڳ لاءِ پڪاليءَ کي گهڻو ڪي ناڻو باسيائين ۽ گهڻي منٿ ميڙ ڪيائين، پر سهاڻي يعني پڪاليءَ سڳ ڏيڻ نه باسيو؛ تنهنڪري ڏک پرڇي موڙه سوڙه ڪري ويئو. اها ڳالهه سندس هڪڙي صوبي ٻڌي، تنهن سهاڻي کي گهرائي ڏاڙهيءَ مان جهلي پنج ست موچڙا هنيان. سهاڻي پڇيو، ڙي سائن ڇو ٿو ماريم؟ چي ڙي ليڙيءَ سنهنجو حاڪم توکان سڳ ٿو گهري، تنهن کي ڇو نه ٿو ڏين؟ سهاڻي چيو، اڙي سائين آن ڪو تو وانگي سمجهائي به چيو هو! هاڻي تو سمجهايو آهي، تڏهن جيءُ ڏيان، نچ ڏيان. هاڻي ڏسڻ گهرجي ته پهاڪي واري سچ چيو آهي يا نه؟

٣٦١- ڪالهوڙي ڪالهه گئي، اڄ پڻ ڏينهن پيو،
جنهن ۾ ماڻ پيو، سا راهه رهندي ڪيترو.

راهه يعني آن جو ڍڳ، جنهن آن جي ڍڳ مان ماڻ ماڻ سان مڻجي نڪرندو، سو ڇا جهليندو؟ نيٺ ڪپي ويندو، تنهن وانگي دنيا ۾ جيوت جا ڏهاڙا جنهن مان ڏهاڙي هڪڙو ڏهاڙو نبرندو ويندو سي ڇا جهليندا؟ جهڙو قُتّلَ دلي جو پاڻي ٽمندي ٽمندي ڪپي رهي،

٣٦٢- ڪنيءَ رن جا ٻار، ٿورا تيئن چڱا.

هن پهاڪي جو بنياد هي آهي جو هڪڙي عورت پوڙهيءَ سڄيءَ ۽ بيمار ڪي ٻار ڄڻيا هئا، تن مان هڪڙو مري پيو، ۽ رن پٽڻ لڳي؛ اهو حال ڏسي پاڙوسي هڪڙو ڪلڻ لڳو. فقير هڪڙي آن پاڙوسيءَ کي چيو، جو هن کي مرئو، توکي ڪل؟ تنهن کي پاڙوسيءَ هي پهاڪو چئي سڻايو. پر مطلب هي آهي جو ڪني وهنوار ۾ هٿ جيئن ٿورو تيئن چڱو؛ بلڪ نه هجي ته هيڪاري چڱو.

٣٦٣- ڪري سو پائي، فقير ڪنهن ڪائي.

هن پهاڪي جي هوئين سٽ رڳي خوش طبعيءَ لاءِ آئي آهي؛ مگر پهرينءَ جو مطلب هي آهي، جو جهڙا ڪم ڪندو سو تهڙو ڦل پائيندو. تنهن تي فارسيءَ واري پڻ چيو آهي:

فارسي: هر ڪسي آن درَ وَد عاقبت ڪار، ڪہ ڪِشت.

ترجمو: نيٺ سڀڪو آهو لڻندو، جيڪي پوکيائين.

٣٦٤- کهي سا رهي، ٻولي ٻاروچن جي.

هن پهاڪي وارو رڳو سچارن مڙسن جي ڳالهه جي سچائي ڏيکاري ٿو جو سچار ماڻهوءَ جي وات مان ڳالهه نڪتي ته جاڻ ٿي، وري ڦري نه. فارسيءَ واري پڻ چيو آهي:

فارسي: سخن مردان جان دارد،

ترجمو: مڙسن جي ڳالهه ۾ ساهه آهي.

۳۶۵- ڪوسا ناوي، تڏا ڪاوي، تہ ويچ پاس نہ جاوي.

سياڻا ماڻهو ڪوسي پاڻيءَ سان وهنجڻ، ۽ ڻاري ڪاج ڪاڻڻ جو گهڻو تاڪيد ڪندا آهن؛ ۽ چون تہ جيڪو اها هلت ڪندو؛ تنهن ڪي ڪي گهڻو ڪري اگهائيءَ جو ڏپ، يا طبيب جي ڪاڻ نہ رهندي. بعضي يوناني طبيب ڪوسي پاڻيءَ سان وهنجڻ بابت هي لطيفو چوندا آهن، جو مثل ماڻهوءَ ڪي ڪوسي پاڻيءَ سان وهنجارن ٿا، سو جيءُ نہ ٿو پوي، تنهن جو عجب آهي: يعني ڪوسي پاڻيءَ سان وهنجڻ ۾ اهڙي ڀلائي آهي. تنهن ڪان سواءِ ننڍپڻ جي ڏهاڙن ۾ لاڙڪاڻي شهر ۾ هڪڙو مهتو تاراچند سيوهاڻي ڏٺو هوم، جو هميشه ڪـاج تمام ڻاري ڪائيندو هو ۽ سنان پڻ ڪوسي پاڻيءَ سان ڪندڙ هو. تن ڏهاڙن ۾ اٽڪل پنجاسي (۸۵) ورهين جي ڄمار هيس، تہ بہ اکين جـو سهاڻو اهڙو هوس، جو رات جو بنا عينڪ لـکندو ۽ ڏندن سان پڳڙن جهڙيون شيون چٻي ويندو هو. تڏهن ڀانيان ٿو جو پهاڪي واري سچ چيو آهي.

۳۶۶- ڪر چڱائي چٽ سان، تہ ڦيري هٽيئي پٽ سان.

چٽ يعني جهنگلي، ڀر هٽ لچ جي شان ۾ آيو آهي. مطلب پهاڪي جو هي آهي، جو لچ سان گهڻوئي ڪو ڀلائي ڪري، تہ بہ نيٺ منجهانس برائي پرائي. تنهن لاءِ فارسيءَ واري پڻ چيو آهي:

فارسي: اگـر عـمـري نـوازي سفلہ را،
بہ ڪمتر چيزي آيد با تو در جنگ.

ترجمو: جيڪڏهن سڄي ڄمار لچ کي پالين،
ٿوريءَ شئي تـان تـوسان وڙهندو.

۳۶۷- ڪنڌيون پار، ڦنڌارون پار.

ڪنڌيان پار يعني نديءَ جي هن ڀر، يا ٻيت جي ٻئي پاسي، ڦنڌاران پار يعني ڦنڌار ڪان پري. مطلب پهاڪي جو

هي آهي، ته جو ماڻهو دل کان پري آهي، سو پري آهي؛ ۽ دل کي ويجهو سو ويجهو. فارسيءَ واري پڻ چيو آهي:

فارسي: دوران با خبر در حضور، نزديکان بي بصر دور.

ترجمو: پراهان خبر سان ويجها، ويجها اڻ ڏٺا پري.

٣٦٨- ڪڇيءَ ڪنا نه وريا، پڪيءَ چا ورندا.

هن پهاڪي جي معني هي آهي، جو ننڍپڻ جو باسڻ جاسين ڪچو آهي، تاسين سندس ڪنن جو وارڻ ڦيرڻ ڪنير جي وس آهي؛ پر پڪي کان پوءِ وري نه سگهن. تنهن وانگي جو ماڻهو ننڍپڻ ۾ علم يا ادب جي ترتيب سان نه سڌريو، سو وڏڻ ۾ اهڙو سڌرندو، جهڙو ٻڍو طوطو پڙهي.

٣٦٩- ڪک هيٺ لک پيو آهي.

هن پهاڪي جو مطلب اهو نه آهي، جو ڪو سڀ ڪنهن ڪک هيٺ اهڙو مال رکيو آهي؛ مگر ڏٺيءَ جي وڏائي ڏيکاري ٿو، جو هن جي گجهه جي ڪل ڪنهن کي ڪانه آهي. فارسيءَ واري پڻ اهڙو پهاڪو چيو آهي.

فارسي: هر بيشه گمان مبر که خالي است،
شايد که پلنگ خفته باشد.

ترجمو: سڀڪو ٻوڙو مجاڻ ته نلهو هوندو،
جو متان منجهنس چيتو ستو هئي.

٣٧٠- ڪوڙو ڪانئجي، مٺي جي لالچ تي.

مطلب هي آهي جو جڏهن ڪنهن مان ڪم ڪيڏو پوي؛ تڏهن ڪوڙو ڳالهڻ ٻڌي به مان ڪري ڪم ڪيي ونجي ٿو؛ نه ته جيڪر ڪير ڪنهن جو ويڻ سهي؟ جهڙو هنديءَ وارو چوي ٿو،

هندي: بن سوارٿ ڪئسي ڪو اوکڙوي ٻين؟
لات کان پڇڪار ئي جيون دو دارو دين.

ترجمو: پنهنجي مطلب بنا ڪير ڪوڙا ڳالهو سهي؟
جئن ڏنار لت ڪاڻي به ڳئون ٻچڪاري ڏهي.

۳۷۱- ڪوئي مري ڪوئي جيوي؛ شتريا گهول پتاشا پيوي.
شتريا هڪڙي فقيرن جي ذات آهي، جي هميشه بي پرواهه ۽ خوش طبع رهن؛ گهول پتاشا پيوي: يعني شربت جوڙي پيئي. پهاڪي جو مطلب هي آهي، جو جيڪي فقير ڏئي جي گولا ۽ دنيا کان ڇٽل آهن، تن کي ڪنهن جي پلي يا ٻري سان ڪو واسطو نه آهي؛ سدائين رنگ ۾ رتا وتن. جهڙو فارسيءَ وارو چوي ٿو:
فارسي: ما در دو جهان غير خدا يار نداريم؛
جز ياد خدا بادگران ڪار نداريم:
ترجمو: ڏڻيءَ ڌاران ٻن جهانن ۾ ڪو يار نه رکون؛ ڏڻيءَ جي يادگيريءَ بنان ٻين سان ڪم نه رکون. ۽
نمبر ۴۳۲ واري پهاڪي ۾ پڻ اهڙي ٻچار هلي آهي.

۳۷۲- ڪيريءَ جو يار، ٻهريءَ جو شڪار، سدا خوار.
ٻهري، باز جي ذات ۾ هڪڙو شڪاري پکي آهي، جو ڪونجن جو شڪار ڪري ۽ شڪار جي وقت پاڻ ڪونج لاءِ آپ ۾ ٻوڙي، ۽ سندس ڏڻي منجهس ڏيان رکي نهاريندو، ڏرتيءَ تي پنس ڏوڪندو وجي؛ تنهنڪري ان شڪار واري ماڻهوءَ کي ڪڏ ڪوٻي ۾ ڪرڻ جهرڻ جو ڏپ رهي. مطلب، جو شڪار هڪڙو چشڪي جهڙو ڪم آهي، پر سياڻا ماڻهو جوکي جي سانگي اهڙي سواد کان پڻ روڪين. تنهن وانگي ڪيريءَ جي صحبت جو گهاٽو جو پڌرو آهي، سو پڻ ويچار وارن کي نه وڻي.

۳۷۳- ڪشيي نه ڪمان، پڙيئي نه ضمان، ٽپيئي نه کوهه، رهيئي نه جوا.
۱- سينگ تاڻڻ مان هي گهاٽو آهي، جو ڇٽل تير وري نه موٽي، جهڙو وات مان نڪتل ڳالهه وري وات ۾ نه اچي؛ يا جهڙو ڏڌل کير ٿڻن ۾ نه پوي.

۲- ضامن ٻوٽي مان هڪ تاوڻ آهي، جو ڪٿا ڀرڪا ضامن کي تاوڻ ڀريندو ڏنو پڌو آهي.
۳- ڪوهه ٽپڻ ۾ هڪ ٽپ آهي، جو ڀير ترڪيو، ته سر جو جوکو.
۴- جوا ڪيڏڻ جو ڳهاڻو ۽ ڪلا جهان ۾ پڌرا آهن.

تنهڪري سياڻا ماڻهو انهن ڇئن ڪمن کان منع ڪندا آهن.

۳۷۴- ڪميڻو ڪپڙا ڪري ڏسي پنهنجو ڏيل،
ڏسي پنهنجي ڏيـل کي ٻوڙائـي دليل،
ته مون جهڙو ملڪن ۾ آهي قدر قليل؛
اڳيان ڳڏيس اصيل، تڏهن رايون ويس وسري.

ڪي ڪي ڪميڻا ماڻهو پنهنجي ٿوريءَ سوڙيءَ کي ڳهڻو ڄاڻي ٽنڊو ڪن، پر اشرافن يا ڀاڳوانن جي اڳيان آها ٽنڊ ڦڪي لڳين. تن جي شان ۾ هي ڀهاڪو بيت ٺهي آيو آهي؛ تنهن لاءِ هڪڙو مثل ياد آيو اٿم.

هڪڙو ٻادو نالي ڪوري غريب ماڻهو هو، ۽ عيد جي ڏهاڙي پنهنجي غريبيءَ آهر ڪپڙا ڪيائين، اُن ڪپڙن کي ڏسي ٽنگڙجي پاڻ کي چوڻ لڳو "جيءُ زي بادا جي." پر جڏهن گهر کان ٻاهر نڪري ڏٺائين جو وڏا وڏا ماڻهو زري زربفت جا ڪپڙا پيڪيو عيد پڙهڻ ٿا وڃن، تڏهن پنهنجي پوشاڪ کي سادو ڄاڻي شرمندو ٿي وري پاڻ کي چوڻ لڳو "ٻين زي بادا ٻين."
مطلب جو هن ماڻهوءَ کي جڏهن ذاتيءَ عقل ڏنو آهي، تڏهن پنهنجي ڪود ۾ پاڻ منهن پائي ويچار ڪري پنهنجي ۽ ٻئي جي دولت ۽ مان کي ۽ وڏائيءَ کي ڏسي هات ڪري، ته جيڪر نيٺ نه پڇتائي.

۳۷۵- ڪاٺي وسوڙي، هي مڙسم ويو اڪ کي.

واهه مائي ڪاٺي ٻائي، مڙسئين اڪ ونئي ٿو اڇي. هي ڀهاڪو پورڙن ماڻهن جي ويساهه جي پيل ڏيکاري ٿو، جو ڪاٺي

وسھي نہ مڙسس اڪ وڃي ٿو اچي؛ نہ تہ سچ پچ ڪو ماڻھو ڪٿان آڻيندو، تنھن تي ھڪڙي ڳالھہ آئي اٿم:

ڳالھہ

جڏھن نوشھري ۾ مختيارڪار ھوس، تڏھن ساڌوءَ نالي ھندو جنھن جو پٽ ناجوڙ ٿيو، تنھن کي ڊاڪٽر صاحب يا يوناني طبيب جي دوا ڪرڻ لاءِ گھڻو چيم، پر ھن چيو جو ھڪڙا ۾ ڇٽا سن ساوڙيءَ جي ڳوٺ مان آيا آھن، جي چون ٿا تہ جِنَ سندن ميڙتا ۾ آھن، تن کي گھرائي ڇوڪر ڇڏائيندا سون. ان ڪوڙي دلبي تي نہ لڳڻ لاءِ ھن کي گھڻو سمجھايم، پر نہ سمجھيو؛ ۽ ھن پھاڪي واريءَ ڪاٺيءَ وانگي اُن جي دلاسي لڳي سندن ھيٺ خرچ پڻ ڪيائين ۽ بيماري جي دوا ڪان ٻہ ماٺ ۾ رھيو، ايتري ۾ مرض دوا ڪرڻ ڪان ڏاڍو ٿي ويو، نيٺ ويچارو بيمار ڪين ڇٽو. حاصل ڳالھہ جو اڻ ٽيڻ جھڙيءَ ڳالھہ تي وسھڻ سياڻپ مان وير وجھڻ آھي.

٣٧٦ - ڪم قوّت، آڪڙ بھت، مار کاوڻ ڪي نشاني.

ھن پھاڪي جي آڪري معني پڌري آھي؛ مگر سندس ڇوڻ وارو سمجھائي ٿو تہ پاڻان ڏاڍي سان جو وڙھندو سو پاڻ مارائيندو. تنھن تي فارسيءَ واري پڻ چيو آھي:

فارسي: ھر کہ با فولاد بازو پنجہ کرد؛
ساعد سيمين خود را رنجہ کرده.

ترجمو: جنھن رڪ جي ٻانھن واري سان ھٿ اڙايو،
روپين ڪرائين پنھنجن کي ڏکويائين.

٣٧٧ - ڪوڙ چمار جي ڪتر آھي.

جيتوڻي تہ ھن پھاڪي مان پڌرو نڪري ٿو جو ڪُوڙ ڳالھائيندڙ جي چمار ڪترجي گھٽ ٿي ٿئي، پر

فارسي لطيفو: گر روي در دهان شير و پلنگ،
نه خورندت، مگر بروز اجل.

ترجمو: جيڪڏهن شينهن ۽ چيتي جي وات ۾ وڃي،
نه کائيندءِ، مگر مرڻ جي ڏهاڙي.

جڏهن انهيءَ لطيفي تي ٿي نظر ڪجي، تڏهن چائجي ٿو جو چمار گهٽ وڌ ٿيڻ جي نه آهي.

مگر سندس مطلب هي آهي جو ڪوڙ مانُ وڃائيندڙ ۽ گلا ڏياريندڙ آهي. اهڙي بي ماني ۽ گلاري جيڻ کان مرڻ ڀلو آهي. جهڙو هنديءَ وارو چوي ٿو:

هندي: جو جڳ ۾ اپ ڪيرت هوءِ سٽ، ميچ ڀلي ره ڀات جيئي تي.
ارٿ: جهان ۾ گلا ٿئي، اهڙي جيئڻ کان مرڻ ڀلو.

٣٧٨- ڪاٺيءَ جي وهانو ۾ سنگت به گهڻا.

سنگت، هي هندي اصطلاح جو لفظ آهي، جو ڪڏهن ڪڏهن ڪو تارو يعني گرهه ڪنهن اهڙيءَ راس ۾ ايندو آهي، جو هندن جي وهانوَ جي سورت ۾ حرڪت ٿي پوي، اهڙيءَ حرڪت جو نالو سنگت آهي. پهاڪي جي معنيٰ هيءَ آهي، جو ڪاٺي عورت جا ڍوڍ واري آهي، تنهن کي گهوٽ ملڻ اهنجو، باقي وهانوَ ۾ سنگت پيس، ته رولي ۾ رولو ٿيو. پر مطلب هي آهي، جو نياڳو ماڻهو ڪنهن ڪم لاءِ توڙي گهڻو به ڊوڙندو ته به سندس ڪم مان هڪڙي نه پي حرڪت ڪين ويندي.

٣٧٩- ڪرم هيڻ کيتي ڪري، بلد مري يا ٽوٽا پڙي.

ڪرم هيڻ يعني نياڳو، بلد يعني ڏڳو، ٽوٽو يعني گهاٽو، پهاڪي جي لفظن جي معنيٰ پڌري آهي جا ميڪو چائي ٿو؛ مگر مطلب هي آهي، جو نياڳو ماڻهو واڌيءَ واري ڪم ۾ هٿ وجهندو، ته به گهاٽو پائيندو. مثل جاڏي ويندو، تاڏي واڌِ نه ڏسندو. جهڙو فارسي بيت آهي:

بيت: بي بخت اگر تشنه رود برسر چاهي،
با دلو فرو افند، يا خشک برآيد.

ترجمو: نياڻو اڄايل جيڪڏهن ڪوهه تي وڃي،
يا ٻوڪو ڪري ٻوي، يا ڪوهه سڪي رهي.

٣٨٠- ڪتي جو ڪارو منهن، رب اوتري جي اوتري.

ڀاڪي جي ٻيڙهه هن ريت آهي، جو هڪڙي غريب رب جو ڪنو رڌي رکيو، تنهن ۾ ڪتي اچي ٻوٿ وڌو، ٻر رب ڪاڻ ڪان اڳي مالڪ هڪلي ڇڏيو ۽ ڏڻائين جو ڪتيءَ رب ڪاڻ ڪاڏي. رڳو ڪنو ڏوسيائين ۽ ڪني جي ڪارنهن منهن کي لڳس، تڏ ن ڪتي جي ڏٺيءَ ڪلي هي ڀاڪو ٿيو. ٻر مطلب ڀاڪي جو هيءُ آهي، جو ٻن يارن جي وچ ۾ هڪڙو ڇيٽاپور ٻنهي هڪڙي جي ٻئي وٽ ڳلا ڪري ڏقيڙ وجهي؛ ۽ جڏهن هو ٻئي ڄڻا پاڻ ۾ ڳالهيون ڪري ٻڌي لائيءَ ڇاڻيءَ واري جي ڳالهه ڪي ڪڏهه جي هينڳ جهڙو ڇاٽي پاڻ ۾ ڪير ڪنڊ ٿين، تڏهن آن ٻڇاڙي جي واسطي هي ڀاڪو ... ۾ اچي.

٣٨١- ڪڏهن ماڻي مٽ تي، ڪڏهن ماڻيءَ مٿان مٽ.

ماڻي، آهو ماڻهو جو ٻلن جي منڊ ۾ پيٽ پر مٽ تي چڙهي پلا ماري؛ مٽ آهو نڪر جو مٽ جنهن تي اهو مهاڻهو چڙهي.

معنيٰ ڀاڪي جي هي آهي، جو ڀهريائين آهو مهاڻو مٽ تي چڙهي لاوهارو ٿي پلا ماريندو درياهَ ۾ وڃي؛ ڪجهه پنڌ ڪان پوءِ وري سڪيءَ تي نڪري آهو ساڳيو مٽ مٿي تي کڻي، ڪپ وٺي اوپارو وڃي. مطلب ڀاڪي جو هي آهي، جو ڏٺيءَ جي وڏائيءَ جو نشان ٿو ڏيکاري. جهڙيءَ طرح ڪڏهن پٽ پيءُ جو تليدو، ڪڏهن پيءُ پٽ جو محتاج؛ ۽ گهڻا پيرا ڏٺو ٻڌو، ويو آهي، جو سرڪاري نوڪري ۾ هڪڙو ٻئي جي هٿ هيٺ رهيو آهي، ۽ سمي پائي ڏٺيءَ جي ڏڦي سان هٿ هيٺ وارو بالادست ٿي ويو آهي، ۽ آهو بالادست آن ساڳئي جو تليدو ٿي رهيو آهي.

٣٧٢- ڪتي ۾ ڪاڌو، ڪُڪ ۾ نہ پري.

ڪک هڪڙي پيٽ جي پر ۾ پاسيريءَ جي هيٺيان عضوو آهي؛ پر هت مراد سندس پيٽ آهي. مطلب پهاڪي جو هي آهي، جو هڪڙو ماڻهو بک مرندي ڇوري، يا ڏکي يا ڪا بي ڪپت جهڙي هاج ڪري، سا ڦيڻس تہ نہ، پر سورهو جهلجي پوي، تہ مٿس هي پهاڪو لاڳو ٿئي.

٣٨٣- ڪني آڳر وڏي وڳي.

هڪڙيءَ آڳر ۾ ڪنهن ڪي اهڙو ڦٽ ٿئي، جو پڻان تہ چٽڻ جهڙو نہ هئي، پر پين آڱرين کي ڪارڻ جهڙو هجي، تہ اهڙيءَ آڳر کي وڏاڻ جهڳو آهي. تنهن وانگي جڏهن ڪنهن لچ، يا ڪپتي ماڻهوءَ سان ڏنڊو اڙي، جنهن سان واڌو واڌيءَ جي ماڳ، پر سورهو ڳهاڻي جو نپ هئي، تڏهن آهو ڏنڊو اپوچي پاڻي ۾ چني چڏجي.

٣٨٤- ڪوڙي مڇڻ ڪان سچو ويري ۾ ڀلو.

جيڪڏهن هن پهاڪي وارو سچو ماڻهوءَ جو ويرهو ڏئي ٿو، جو وير ڪنهن جو ۾ چڱو نہ آهي، پر مطلب سندس ڇا آهي، ڪوڙي ڪان مٺل پڇي ٿو، ۽ سچي کي ساراهي ٿو.

٣٨٥- ڪٿي چور سڃا، ڪٿي ڍور سڃا.

لفظن جي معني هي آهي، جو ڪاٿي چور وٽن چوريءَ لاءِ ڍور ڳوليندا، تہ هت ڪونہ لڀن، ڪاٿي ڍور وٽن سڃا چرندا، تہ چور ڪونہ ڏسين. پر مطب هي آهي، جو هي پهاڪو ڌڻيءَ جي بيپرواهي ڏيکاري ٿو، جو ڪاٿي ڪهڙو رنگ، ڪاٿي ڪهڙو روپ جوڙيو اٿس. تنهن تي هڪڙو مثل ياد اٿم:

مير غلام علي خان صاحب بهادر اڳوڻو حاڪم سنڌ جو هڪڙي ڏهاڙي ڪچهريءَ ۾ ويٺو هو ۽ اڳيانس چلمچي موني

رکي هئي تنهن ۾ ٺڪ اڇلايائين، اهو حال ڏسي پروچ هڪڙي چاچڙيءَ کي سلام ڪري چيو، ”واهه ميان سون، ڪاٺي پروچڻيءَ جي ٺڪ ۾ ات به نه ٺهي، ڪاٺي ته ٺڪون پيو جهلين.“

۳۸٦- ڪنهن جو اگهي ڪوڙ، ڪنهن جو سچ به سهمن گاڏئون؛

ڪنهن جي ماني ڪري نه مور ڪنهن جا ٺڪر به ٽيٽان ڪري.

سهمون يعني چڙهون، ٺڪر يعني مانيءَ پور.

هي پهاڪو پڻ ڏٺيءَ جي وڏائيءَ جو اهڃاڻ ٿو ڏيکاري؛ جو جڏهن ڏٽي مهربان آهي، تڏهن ڪوڙ به ٿو اگهي؛ نه ته سچ به ماڻهو مور ٽيو پوي. پر مطلب هي آهي، جو ڪنهن ڪنهن ڏنو پڌو ويو آهي، جو ڏڏ ڀاڳوان، ۽ سياڻو نڀاڳو. تنهن تي فارسي بيت پڻ آيو آهي:

بيت! اوفتاده است در جهان بسيار،

بي‌تميز ارجمند، و عاقل خوار.

ترجمو: جهان ۾ گهڻا پيا آهن،

اڄاڻ پيارو، ۽ سياڻو خوار.

۳۸۷- ڪڏهن ڳاڙهو گهوٽ، ڪڏهن سڙهه سقام ۾؛

واريءَ سندو ڪوٽ آڏيو آڏيو ڪيترو.

مطلب پهاڪي جو هي آهي، جو جيوت جا ڏهاڙا ٿورا آهن، سي واريءَ جي ڪوٽ وانگر ڪين جهليندا، نيٺ مرڻو ئي آهي، تنهن تي بابا نانڪ صاحب جو وچن پڻ آهي:

وچن: ڪهه نانڪ تيرُ ڪڇ نهين، سپني جيون سنسار.

ارٿ: بابو صاحب ٿو فرمائي ته سپني جهڙو جهان رهڻ جو نه آهي.

۳۸۸- ڪاتياري ڀلي ڪوئي جي جوءِ.

ڪاتياري، يعني ڪاڻ يا گهرج واري؛ جيتوڻي ته ڪوئو ڀلي جو شڪار آهي، پر پهاڪي وارو جوي ٿو جو

گهرج وارو ماڻهو توڙي ڏاڍو ئي هوندو ته به ڏچندو ئي رهندو. جهڙو فارسيءَ وارو چوندو آهي:

فارسي: آنچہ شيران را کند روبہ مزاج،
احتياج و احتياج و احتياج.

ترجمو: جيڪي شينهن کي ڦيڪاريءَ جهڙو ڪري،
گهرج ۽ گهرج ۽ گهرج.

٣٨٩- ڪک جو چور سو لک جو چور.

هن پهاڪي مان ڀيو نرالو مطلب ڪونه ٿو نڪري، مگر ايترو آهي ته جو ماڻهو ڪکڙي ڀيري ٿوريءَ چوريءَ تي به هريو، سو پيهر گهڻي چوري ڪندي پڻ ويرم نه ڪندو.

٣٩٠- ڪتو ۽ ڪپات نوڙهي مان ڦاٽجي،
ساڏو ۽ سپات، وهارجي وچ ۾.

ڪپات يعني نالائق ماڻهو، نوڙهو يعني نوڙي، ساڏو يعني اشراف، سپات يعني لائق ماڻهو، وهارجي وچ ۾، هي اصطلاحي لفظ آهي، يعني آبرو ڏجيس. هن پهاڪي وارو ايترو سمجهائي ٿو، جو لچ کي آدر نه ڏي ۽ اشرف کي پيار ڪر، ۽ ساڻس پريت رک. تنهن تي فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: با بدان بدباش، بانيکان نکو،
جاءِ گل گل باش، جائي خار خار.

ترجمو: بڇڙن سان بڇڙو رهه، ۽ چڱن سان چڱو؛
گل هنڌ گل ٿي، ڪنڊي هنڌ ڪنڊو.

٣٩١- ڪٽڪ ڪلهي ٻهه کي باهه ڏي.

هن پهاڪي مان سنساريءَ ماڻهوءَ لاءِ هي مطلب نڪري ٿو، جو دنيا ۾ ڪي ماڻهو اهڙا آهن، جن ۾ گهڻا اوگڻ آهن، پر منجهن ڪي ڳڻ ڪم اچڻ جهڙا پڻ آهن. تڏهن سياڻو ماڻهو ان جي اوڳڻن ڏي نه نهاري ۽ ڳڻن کي آيري وٺي. جهڙو فارسيءَ وارو چوي ٿو:

نارسي: بود خارہا گل هم اي هوسمند،
چه در بند خاري؟ تو گلدستو بند.

ترجمو: اي سيائا گل ۾ ڪنهو گڏ ٿيا رهن.
ڪنڊي جو فڪر ڇو تو ڪرين؟ گلدستو جوڙ.

۽ درويش لاءِ مطلب هي آهي، جو دنيا مان هڪڙو پاڪ ڏٺيءَ جو نالو هٿ ڪري پين ڏانڊن کي ڪٽي ڇڏي. تنهن لاءِ پڻ فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: خلاف طريقت بود كه اولياءِ،
تمنا كند جز خدا از خدا.

ترجمو: درويش کي هي طريقت کان اَبتو آهي،
جو ڏٺيءَ کان ڏٺيءَ ڏاڙان پيو گهري.

٣٩٢- ڪوري پاوين نه پائجي.

ڪوري يعني نئين گندي، چادر، يا ڏوتي، يا پيو اهڙو ڪپڙو، گهڻو ڪري وچ کان سگهو پرانو ٿئي؛ پاون يعني پاسن کان چرڪو. جڏهن ماڻهو وچ پراڻ ڏسن، تڏهن پلو گنڊي وچ کان ڦاڙن. تنهن کي اصطلاح ۾ چون پاوين پائڻ، پر اهو ڪم پراڻيءَ گنڊيءَ لاءِ آهي، ڪوريءَ گنڊي کي پاوين ڪونه پائي؛ پر جيڪڏهن ڪو ماڻهو ان ريت ڪري ته جيڪر پاڻ تان ماڻهو کلائي. جهڙوڪ هڪڙو ماڻهو واٽ ويندي چائڻ، جو ڪوهه پنڌ کان پوءِ واهه جو پاڻي اُنهڱو آهي، ۽ اگوار ڪپڙا لاهي مٿي تي رکي، يا هڪڙو ماڻهو چڱو ڀلو هجي، ۽ پيو چائي جو هي نيٺ مرندو، تنهن لاءِ ڪفن وٺي اچي. اهڙين ڳالهين کان پهاڪي وارو منع ٿو ڪري؛ سنديس مراد هيءَ آهي، جو سيڪنهن ڳالهه جو مهل کان اڳي آڪو ڪرڻ نه گهرجي.

٣٩٣- ڪوري ڪڏ ڪٽي پر پاڻ ٻوي.

ڪوري ماڻهو هڪڙي، ڪڏ ڪٽن؛ جنهن ۾ اٿل مهل ونگهون وجهي ويهي اُٿن، جنهن ڪڏ ۾ ڏڪڻ ڪري چونڊا

آهن. ڀاڪي جو مطلب، جيڪو ماڻهو ٻئي جي برائي لاءِ جوڙجڪ ڪندو آهي، سو ڪر پاڻ لاءِ ٿو ڪري؛ تنهن جي سمجهاڻي لاءِ فريد صاحب وچن فرمايو آهي:

وچن: جو تيري ڪڌ ڪٽي نون آسدي راهه سنوار؛
اوه آپي پوسين ڪڌ وچ تون لنگهي پوسين پار.
ارٿ: جو تولاءِ ڪڌ کوٽي تون ان جي واٽ جوڙ؛
هو پاڻ ڪڌ ۾ پوندو تون پار لنگهي پوندين.

٣٩٤- ڪم، ٻوبي ڪل پوي.

ڪل يعني سڌ. اندر ٻاهرو ماڻهو ويس چڱو ڪري؛ جنهن ڪري چڱو مڙس ڄاڻجي، پر سندس اندر جا وسلا تڏهن سڃاڻجي سگهن، جڏهن ساڻس ڪو ڏنڊو اڙي. تنهن تي شاهه عبداللطيف پڻ فرمايو آهي:

بيت: ٻار سڏائي سڀڪو ڄاڻي زباني،
آهي آساني، پر ڪم پئي ڪل پوي.

٣٩٥- کوڙي جي ڳالهه ڪڌ جي ٻوڙ.

جهڙيءَ طرح هڪڙو ماڻهو ڪڌ تي چڙهي ٻوڙ پائي، پر جڏهن ڪڌ پوري ٿئي تڏهن ڪاڏي ويندو، ڄاڻي مُنجهي بيهي رهندو. تنهن وانگي جو ماڻهو کوڙي ڳالهه ڪندو، ۽ آها ڳالهه پوري نہ لڳندي، تہ ڪڌ جي ٻوڙڻ وانگي ٺڪو ٿي بيهندو ڪ نہ؟ مراد هيءَ آهي، جو کوڙ جي پاڙ نڪريءَ تي آهي.

٣٩٦- ڪينگر ۾ ڪڪڙا، ٻڙي مبارڪ.

ڪڪڙا يعني ڪپہ جو ٻج، هڪڙو هاري ونڻن پوکڻ لاءِ ڪڪڙا ڪنگر ۾ پسائي رکيء جوٺس رت ڪري جو ونڻ ٿيندا. تہ جي ڪپہ ڪتي ڪپڙو آڻائي؛ ٻڙو رنگائي ٻڪڻندس، تنهن تي اڳوار واڌايون ورائي، تنهن ڪي اڳڪٽي ڳالهه ڄڃي. جهڙيءَ ريت ڪو ماڻهو دل ۾ ڳڻي، جو ٻہ چار ڏهاڙا پورهيو ڪري رپيو گڏ ڪندس، تنهن مان ٻڪري وٺندس؛

اهي ويامي گهٽيون ٽيندين؛ سي وڪٽي ڏڍي گنهندس، جڏهن ڏڍي ويامي گهٽيون ٽيندين، تڏهن آن، ان ريت وهئين ٽيڻ جو هوس رکي، پر اهو رڳو اجايو حرص آهي جو سنجم يعني قناعت بنا پورو ٿيڻ جو نه آهي. جهڙو فارسي بيت آهي:

بيت: روده تنگ به يک نان تهي پر گردد؛
دولت روء زمين پر نکند ديده تنگ.

ترجمو: آنڊو سوڙهو هڪڙيءَ رُکيءَ روٽيءَ سان پرجي،
سڄي جهان جو ناڻو سوڙهي اک کي نه پري.

٣٩٧- ڪيڏي ڪادار، ڏئي آدار.

ڪيڏي ڪادار، يعني وٺي وياجيرو؛ مطلب هي آهي، ته جو ماڻهو هڪڙي هنڌان وياج تي ناڻو وٺي، ٻئي هنڌ ري وياج آدارو ڏيندو، اهڙي اجاڻ جو جهڳو ڪمُنو ٿيندو ڪ نه؟

٣٩٨- ڪم پرين سهڪو آهي، چم پرين ڪونه آهي.

ڪم ڪرڻ واري ماڻهوءَ کي سڀڪو پسند ڪري، چم کي يعني رڳي مهانديءَ کي ڪونه پيارو رکي. جهڙيءَ ريت هڪڙو ماڻهو مهانديءَ جو ڀڙو ۽ ليڇڻ جو ڇڱو ڪم سنوارينڌڙ هئي، ته جيڪر سڀ کي وڻي؛ پر جيڪڏهن مهانديءَ جو سهڻو، رڳو ڏسڻ جو ڏوهه پر نڪمو هوندو، ته ڪنهن کي وڻندو؟ تنهن تي هڪڙو مثل آيو آهي:

محمود شاهه غزنويءَ کان پڇيائون، جو اياز جو مهانڊو ڀڙو آهي، تنهن تي ڇو عاشق ٿيو آهين؟ تن کي هي فارسي بيت ورنديءَ ۾ چيائين:

بيت: که عشق من اي خواجه برخوء او است،
نه بر قد بالاء نيکوء او است.

ترجمو: اي سائين منهنجو عشق ان جي ليڇڻ تي آهي؛
ان جي وڏي قد موچاري تي نه آهي.

٣٩٩- ڪوسو پاڻي ڪک نہ ساڙي.

هيءَ ڳالهہ پڌري آهي، جو پاڻي ڪهڙو بہ ڪوسو هجي تہ بہ منجهس ڪک ڪين سڙن، ڇا ڪان جو ڪک پاڻيءَ جا نپايل آهن، سو پنهنجي پاليل جو مٿو نٿو گهري. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: چوب را آب فرو مي نبرد، حڪمت چيست؟
شـرم دارد ز فـروبـردن پـرورده خويش.

ترجمو: ڪاٺ کي پاڻي نٿو ٻوڙي، ڪهڙي حڪمت آهي؟
پنهنجي نـپـايـل کـي بـوڙڻ لـڄ ٿـي ٿـئيس.

ٻي هڪڙي ڳالهہ بہ پڻ چڱي آهي، جو ڪک پاڻ کي سڀ ڪان هيٺو ڇوايو آهي، تنهنڪري ڪوسو پاڻي نٿو ساڙيس. تنهن وانگي درويش پڻ پاڻ کي نماڻو ٿا ڄاڻن، تڏهن سنسار جي ڌنڌن ڏاڪڙن گوندرن ڪان ڇٽي وڏي پد کي پهچن ٿا. جهڙو فارسي بيت آهي:

بيت: طريقت جـز اين نيست درويش را،
کـہ افـگنده دارد تـن خـويش را.

ترجمو: اِن ڌاران درويش کي ڪا وات نہ آهي،
جو ڪريل رکي پنهنجو پـاڻ کـي.

۽ تنهن ڪان سواءِ آڳاڻو هن ڏيهہ ۾ شاهہ عنايت هڪڙو ڪامل ٿي لنگهيو آهي، تنهن هڪڙي ڏهاڙي مدن پڱت پنهنجي سڄڻ ڪان پڇو، تہ خدا جو درڪيڏو آهي؟ ڇي اهڙو ننيڙو آهي، جو جڏهن ڪو نيڻڙي نيڻڙي پنهنجو ڳاٽو پيچي، تڏهن مس منجهانس لنگهي. مطلب، تہ جنهن ڳاٽو نايو، يعني نئڙت ڪري هيٺو ڇوايو سو پد کي پهتو. جهڙو شيخ سعديءَ جو چوڻ آهي:

بيت: در آن حضرت آنان گرفتند صدر،
کـہ خود را فروتر نهادند قـدر.

ترجمو: اُن دربـار ۾ آنهن جـاءِ پـاتـي،
جن پاڻ کي گهٽ قدر وارو ڄاتو.

..۱۰ - ڪاڏي ڪوري، ڪاڏي ترار؟

يعني ڪوريءَ کان ترار هٿ نه پڄيءَ هن ريت، جو اڳوڻن حڪومتن ۾ سڀڪو ائين چاهيندو هو ته ڪورين جي ڄڄٽي ذات آهي؛ تنهنڪري مٿن هي پهاڪو آيو آهي. پر مطلب هي آهي، جو ڳانڊوءَ کان مڙسيءَ جو ڪم ڪڏهن ڪين ٿيندو. تنهنڪري اهڙي ماڻهوءَ تي اهڙو ڪم رکڻ پوري ڳالهه نه آهي. سياڻا چوندا آهن، ته ڳانڊوءَ مڙس کان همت وارو ڪدڙو به چڱو. جهڙو فارسي بيت آهي:

بيت: مخنث به از مرد شمشير زن.
که روز و غاسر نتابد چو زن.

ترجمو: ترار هٿ واري مڙس کان آءُ ڪدڙو چڱو،
جو جنگ جي ڏهاڙي زال گهاءَ مٿو نه موڙي.

۱۰۱ - ڪچي وزيران، تئي نڙڪو نڪر.

نڙڪو يعني اڻ وٽت، نڪر يعني راجائون؛ جن راڄن ۾ وزير ڪچا هوندا، تاتي راجائن لاءِ ڀلو ڪٿان ٿيندو؟ تنهنڪري پهاڪي واري جي مراد هيءَ آهي، جو سياڻي ڏاران راڄ جي رٿ پيهه جو ڪم ٻئي تي رکڻ نه گهرجي. جهڙو فارسيءَ واري جو چوڻ آهي:

فارسي: بند اگر بشنوي، اي بادشاهم!
در همه دفتر به زين پند نيست؛
جز به خودمند مفرما عمل،
گرچه عمل کار خودمند نيست.

ترجمو: اي راجا! جيڪڏهن اپديس، ٻڌين،
سڀني دفترن ۾ هن کان واڌو اپديس ناهي؛
سياڻي ڏاران ٻئي تي ڪم نه رک،
جيتوڻيڪ ته ڪم ڪرڻ سياڻي جو ڪم نه آهي.

ڪ

۱۴.۲— ڪبير جو ڪانيا ل جهڙ ڪي ٿوڪي پوڻي.

هن پهاڪي جهڙي ڳالهه نمبر ۳۵۸ واري پهاڪي ۾ ٻڌ هلي آهي، اڪري معني سنديس ٿار آهي، جا سڀڪو ڄاڻي ٿو؛ مگر مطلب ساڳيو اهو آهي. تنهنڪري ان لاءِ هڪڙو فارسي شاهد هيٺ ڏيان ٿو:

فارسي: چو باري فتادي نگهدار پاي؛
ڪه تا بار ديگر نه لغزي ز جاي.

ترجمو: جڏهن هيڪر ڪرئين تڏهن پير پير سنڀال،
ته ٻيهر وري نه ترڪي پوين.

۱۴.۳— ڪاڻي ڪچڙي، اونڌو طباق.

هن پهاڪي جي پيڙهه هن ريت آهي، جو هڪڙو مڙس ٻڪانجي گهر آيو؛ ڏٺائين جو زال گهر ۾ ڪاڻي آهي، ۽ ڪچڙيءَ جو ڪنو چاهه تي، ۽ مٿس اونڌو طباق ٿيو رکيو آهي، سو لاهي ڏٺائين ته ڪچڙي ڪامي رهي هئي. ايتري ۾ جوڻس پاهران اچي پڇيس ته ڪي ڪاڌو؟ تنهن کي هي پهاڪو ٻڌائي چيائين ته ڪيئان ڪچاڙو؟ مطلب ته جا زال گهر جي ڪم ۾ گينوار رهندي، تنهن جي مڙس کي ڀل تي ماني به نه ملندي.

۱۴.۴— ڪُٺي ڏاڙهي هٿ نه اچي.

جيتوڻي هن پهاڪي جي اڪري معني ٿار آهي، پر سنديس مراد ساڳي نمبر ۹۵۲ واري پهاڪي واري آهي؛ تنهنڪري گهڻو بيان نٿو لکان، مگر ايترو بس ته جو ماڻهو جوانيءَ آرس ۾ وڃائي، ٿڏي ياد نه ڪندو، ۽ وڏڻ ۾ سگهه نه رهنديس، تڏهن هي پهاڪو ياد ڪري ڪبير صاحب جو هيءُ وچن پڙهندو:

وچن: ڏڏا ٿئين نه آوهين، ڦير هوءِ نه ميل.
ارٿ: ڏڏل بن ۾ نه اچي، ۽ وري ماڻ نه ٿئي.

٤٠٥- کيتي سير مهتي.

هي پهاڪو نسورو پوک لاء چوي ٿو، ته پوک جو ڪم سيرَ سان لاڳو آهي، يعني جيڪو پنهنجي هٿ يا ميٽ ٿاران ڪندو، سو ڏٺيو ڪين ڪانيندو، سا ڳالهه سچ آهي، جو گهڻا پيرا ڏٺو پڌو ويو آهي ته جن ماڻهن ٻين جي آسري پوک جو ڪم ڇڏيو آهي، تن مورڳا هڙ جا هاريا آهن؛ پر ان ۾ منهنجو چوڻ هي آهي، جو مايا جو سڀ ڏنڊو پنهنجي هٿ يا نظر ڏاران ڪرڻ ياڻ لاء گهاٽي جو ٻيو پرائڻ آهي؛ تنهن لاء شاهوڪار ماڻهو هڪڙو مثال چوندا آهن، جو پنهنجي هٿ جو گهاٽو نه پرائي هٿ جي واڌي ڪان چڱو.

٤٠٦- ڪاٺي کي ڪامن، چاڙيون چامونن جون.

چاموٽ، هڪڙيءَ سکر ذات مسلمانن جو پريومڙس. هن پهاڪي مان پيو ڏار مطلب هڪوئه ٿو نڪري، رڳو هي آهي، جو ڪن ذاتين جا چاموٽ وهانوَ وڏائي تي پنهنجي نياتن ۾ وڃن، ته اڳلا آڏر ياءَ ڪري ڪاج آڇو، يا مڻائي سرس ڏيڻن؛ پر جي ڪاٺي اوترو لوٽ لباس نه ڏٺين، ته ڏک پرچن، تن جي لاء هي پهاڪو آيو آهي.

٤٠٧- ڪٽو واٽيو ڪاڳر ساري.

واپاري ماڻهو جڏهن ڏيوالو ڪڍن، تڏهن لهڻي وارن کي جواب ڏيئي ڇڏين؛ مگر چپ چوڻيءَ لاء پراڻا سراٽا ڪاڳر ويهي چاهون، ته مان ڪنهن ڏي پل چوڪ جي رقم نڪري، ته اڳاڙي وٺن، تن لاء هي پهاڪو آيو آهي. پر مطلب هي آهي، جو نڪمو ماڻهو گهڻو ڪري چپ جو واڙون ڳولي.

٤٠٨- ڪوهه جي مٿي ڪوهه کي لڳي.

جڏهن هڪ ڪوهه ڪڄي، تڏهن هريائين جيڪا پاڙ جي مٿي منجهاس نڪري، سا ڏڙو ڪري ڇڏين، پر جڏهن ڪوهه

جڙي رهي، تڏهن آها مٽي ڪي رچيءَ ۾، ڪي پڙ جي ناڙي ۾ پوري ٿي اچي. تنهن وانگي جيڪا دولت جهان ۾ آهي، سا سڀ ڏٺيءَ جي آهي؛ تنهن مان جيڪو ڪي ڏٺيءَ جي ناليءَ ڏنسي تنهن کي گهرجي جو هئن جاڻي ته جنهن جو سال هو، تنهن جي ڪم آيو. جهڙي کوهه جي مٽي کوهه کي. تنهن تي هنديءَ واري جو چوڻ آهي:

هندي: ميرا مُجهه ۾ ڪڇ نهين سڀ ڪڇ هي تيرا،
تيرا تجهه ڪون سونپيئي ڪيا لاگي ميرا.

ترجمو: مون ۾ منهنجو ڪين آهي، سڀڪي تنهنجو آهي،
تنهنجو توکي ڏجي تنهن ۾ منهنجو ڇا ٿو لڳي.
تنهن جي لاءِ فارسيءَ وارو پڻ چوي ٿو:

فارسي: برد بوستان بان به ايوان شاه،
به تحفه ثمر هم زبستان شاه.

ترجمو: راجا وٽ آرائين ڪٽي وڃي،
سوکڙيءَ لاءِ ميوو راجا جي ئي باغ مان.

٩٠٤- ڪَرُ ماڻهو وٽ پاڻرو پنهين ڏينهن ڪٽين.

ڪر ماڻهو يعني لچ ماڻهو، وٽ پاڻرو يعني ٻيهر جو وٽ. ٻهاڪي وارو ان پنهي کي هڪجهڙو جاڻي گلا ٿو ڪرين؛ هن ڪري جو ڪر ماڻهو مان نيٺ ڪرائي ٿيندي، ۽ ٻهر مان اوڙڪ ڪنڊا لڳندا، تنهنڪري نه هوندا چڱا.

٩١٠- ڪير ۾ مٿوري وجهي ٿو.

مٿوري ڪير جي ويرياڻي آهي، جا ڪير ۾ پوي ته ويسلي وڃي. تنهن وانگي ٻچاڙا ماڻهو هڪڙي هنڌان ٻڌ ٻئي هنڌ وڃي لائي ڇائي ڪن، جنهن مان ٻن جي وچ ۾ جهيڙو جاڳي. اهڙن لووا لائڻ وارن لاءِ هي ٻهاڪو آيو آهي. فارسيءَ وارو اهڙن جي سنگت کان پري رهڻ لاءِ بيت چوي ٿو:

بيت: ازان همنشين تانواني گريز،
ڪه مرفته خفتم را گنت خيز.

ترجمو: اهڙي سنگتيءَ کان جيڪي ڪڇهن سو پيچ،
جو ستال جهيڙي ڪي جوي آت.

١١٤- ڪڪڙ جي جيءَ سڪڙ.

اکرن جي معني هيءَ آهي، جو ڪڪڙ رکهل ناٺو اوير سوير سڌ ٿي سڪڙ ڏئي، يعني ڪم اچي، پر نجات مطلب هي آهي، جو ڇوٽو جيڪي نصيب ۾ لکيل آهي سو ڪر ڪڪڙ جو رکيل ناٺو، يا گنديءَ جو رکيي ان آهي، منهل سر هرويرو اهي ملندو. جهڙو فارسي بيت آهي:

بيت: جهد رزق ار کني و گر نه کني،
برساند خداي عز و جل.

ترجمو: ڇوٽي جي گولا ڪرين توڙي نه ڪرين،
ڏني پاڪ توکي پهچائيندو.

١١٥- کير ۽ کنڊ، نور ۽ نور، جواٽي ۽ مايا، پور ۽ پور، پنڌ ۽ بار، سور ۽ سور.

هن پهاڪي مان ٻي مراد ڪانه ٿي نڪري، رڳو ايترو آهي، جو پهرين سٽ جڻ سواد ۾ سواد آهي، ٻي سٽ ڪر نشي ۾ نشو، ۽ ٽين سٽ ڏک ۾ ڏک.

١١٣- ڪڻ کلو، ٽيئي پاو.

کلو يعني موهڙو، لچ يا وڃري مٺي ڳالهه سان نه سمجهن؛ ويتر لڇائيءَ ۾ پير اڳرو ڪڻن. تن لاءِ هي پهاڪو جوي ٿو، جو اهڙي سدي ۾ ٽکو ٿي هل. جهڙو فارسيءَ واري جو بيت آهي:

بيت: سخن به لطف و کرم با درشت خوءِ مگو،
ڪه زنگ خورده نگردد مگر به سوهن پاک.

ترجمو: مهربانيءَ جو اکر لچ سان نه ڳالهائي؛
جو ڪٽيل لوهه رواتيءَ ڏاران صفا نه ٿئي.

١٤- ڪنيو ڪاٺي مڙس جو، ڇي جهڙي ابو.

جهڙيءَ طرح هڪڙي زال ڪاٺي جهڙي مڙس جو ۽ دعا ڪري پيءُ ڪي، تهڙيءَ طرح هي ماڻهو هلي ڏٺيءَ جي توهه سان، ۽ ڪاٺي پهري ڏٺيءَ جو ذنل، ۽ ڇاٺي پنهنجي ڪمائيءَ ۽ لچڻ ڪان. اهڙن ڪي هي ڀهاڪو ميچ سان سمجهائي ٿو. جهڙو فارسي بيت آهي:

بيت: چه انديشي از خود ڪه فعلم نڪو است؛
ازان در نگه ڪن ڪه توفيق او است.

ترجمو: ڇا ٿو ڇاڻي تہ لچڻ منهنجا چڱا آهن؛
هو ڏسي نهار ڪر، جو سگهه ان جي آهي.

١٥- ڪنيو توتان گهوريو، وچائج نہ مور.

مُور جيڪو ناڻو واپار ۾ گهران ڏجي: جو ماڻهو ناڻو گهران پائي وڻج ڪري، تنهن کي گهرجي، جو مور واري ناڻي ڪان واڌو آهائي؛ پر جڏهن واڌو نہ آهائي، تڏهن بہ موڙيءَ کي گهاٽو وجهڻ تہ ڪار نہ آهي. تنهن وانگي هي ماڻهو پڻ ساهہ وٺي دنيا ۾ آيو آهي، سو جيڪڏهن ڏٺيءَ جي يادگيري ۽ چڱا ڪم ڪيائين تہ ڪر ڪنيائين؛ نہ تہ ساهہ جو موڙي اٿس، سو اجايو وڃايائين. تنهن تي فارسيءَ واري جو بيت پڻ آهي:

فارسي: بمايه توان اي پسر سود گرد،
چه سود آيد آنرا ڪه سرمايه خورد.

ترجمو: اي پٽ موڙيءَ سان ڪنيو ڪري سگهجي،
جو موڙي ڪاٺي ويو تنهن کي ڇا ڪنيو ٿيندو.

گ

١٦- گذر گئي گذران، ڪيا جهوپڙي، ڪيا ميدان.

سکي جي ڏکي، جهوپڙي ۾ جي پوئي تي، جا گذري، تنهن کي ڇڪي لنگهي ڇئي شڪر ڪرڻ گهرجي؛ ڇا ڪان جو

سکيا ڏينهن لنگهندي ويرم نہ لڳي، تنهن وانگي ڏکيا ڏينهن پڻ ڪين رهن. فارسيءَ واري چيو آهي:

بيت: ز روزگار همين عادتم پسند آمد،
کہ خوب وزشت جهان جملہ درگذر ديدم.

ترجمو: زماني جـي هيءَ عـادت گهڻو وڻيم،
جو جهان جي چڱي مدي لنگهندي ڏٺم.

اهڙي مثل لاءِ هيٺ نمبر ٤١٧ وارو پهاڪو پڻ لکجي ٿو.

٤١٧- گذري ڪُون ڦر ياد نہ ڪرڻا، جا گذري سا ڇوڪي.

هن مضمون تي مٿي پڻ پهاڪو نمبر ٤١٦ وارو آيو آهي، تنهنڪري هن جي ڏار وچور نہ ڪيم، مگر هڪڙو نقل ياد آيو اٿم:

راجا هڪڙو سياري جي منڊ ۾ صبوح جو ڪاڏي چڙهي ٿي ويو؛ وات تي ڏٺائين جو سائين والو فقير هڪڙو، ٻٽ کي پاسو ڏيو سيءَ کان پاڻ بچايو پيو آهي. تنهن کي ڏسي راجا ويچار ڪيو جو اڄ سڄي رات تمور جي وڇاڻي ۾ مستل هوس، تہ بہ سيءَ لـڳايو ٿي، اها رات فقير کي ٻٽ ۾ ڪيئن لنگهي هوندي. اها ڳالهہ فقير کان پڇيائين، تنهن ورنديءَ ۾ هيءَ مصرع چيس:

مصرع: شب تنور گذشت و شب تمور گذشت.

ترجمو: ٻٽ ۾ توڙي تمور جي وڇاڻي ۾ رات لنگهي.

٤١٨- گڏي اڏجي، يا لڏي ڇڏجي.

مطلب هي آهي، جو يا سڄڻ ٿي گڏ رهجي، يا ويري ٿي ٻجي پري ٿجي؛ اندر ۾ دشمني ٻاهران ياراني اها اندر ٻاهرائي رکڻ ڪار نہ آهي. تنهن تي فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: رُو سياهي بہ از سياهي دل.

ترجمو: منهن ڪارائي دل جي ڪارائيءَ کان ڀلي.

گورو نانڪ شاهہ پڻ فرمايو آهي:

وچن: دل-يون محبت جن سيئي ساچيا؛
جن من هور مک هور سي ڪاڍو ڪاچيا.

ارٿ: جن ڪي دل ڪان لئون آهي سي سچيار،
جن کي دل ۾ پي، وات ۾ سي ڪچا ڪڍي ڇڏ.

٤١٩- گولاڙو گيان پچي.

گولاڙو يعني ٻانهو، ۽ گولاڙو جهنگلي ول جو ميوو آهي، جو پين سيون کان اڳتڙ گيان يعني هيڏان پچندو آهي. تڏهن ٻهاڪي واري هن گولاڙي ٻانهي کي پڻ هن ول واري گولاڙي وانگي سمجهي گلا ڪئي آهي، جو جنهن ماڻهوءَ تي ٻانهپيءَ جو نالو ٿيو، سو اڳتا ڪم ڪندو، واجبي طرح ڪم نہ ايندو. جهڙو فارسي بيت آهي:

بيت: پرستار زاده نيايد بکار؛
اگرچہ بود زاده شهر يار.

ترجمو: ٻانهيءَ جو ڇاول ڪم نہ اچي،
جيتوڻي راجا جو اولاد بہ هئي.

پر انگريز سرڪار چڱو توهہ ڪيو آهي جو پنهنجي راج مان هو ٻچڙو نالو ڪڍي ماڻهن کي هن ٻهاڪي جي ڦٽڪار کان ڇڏايو آهي.

٤٢٠- گدڙ گدڙ جي ڪوڪ تي نہ اونائي تہ ڪوڙهيو ٿئي.

اونائي يعني سڏ تي سڏ ڏئي؛ هيءَ ڳالهہ پڌري آهي، جو جڏهن هڪڙو گدڙ دانهن ڪري تڏهن پاسي اوسي وارا سڀ گدڙ ڪوڪار ڪن. پر هي ٻهاڪي وارو گدڙن جي پڌي پڌائي، اهڙن پوکن کي سمجهائي ٿو، جي پاڻ ۾ هڪ مٺ نہ آهن، ۽ چوي ٿو جو رڳا بہ ڇڻا هڪ مٺ هجن تہ بہ وڏو ڪم ڪري وجهن. تنهن تي هڪڙو فارسي بيت آيو آهي.

بيت: دو دل يک شود بشکند کوه را؛
پرا گنده گي آرد انبوه را.

ترجمو: ٻه دليون گڏ ٿين ته جبل ڀڃي ڇڏن،
ڳهڻن ڪي ڏانوان ڏول ڪن.
اُن تي هڪڙي آکاڻي ياد ٿي اچيم:

ٽي ڄڻا هڪڙو ٻانڀڻ، ٻيو لنگهو، ٽيون ڀٺارو پاڻ ۾ گڏجي هڪڙي هندوءَ هاريءَ جي ڪمند جي پوک ۾ رات جو وڃي ڏاڍي سان ڪمند ڀڃي کائڻ لڳا. هاريءَ ويچاري گهڻو ئي جهلين، پر نه رهيا. هاري جيتوڻيڪ ته ڏاڍو سڙس هو؛ پر ٽن ڄڻن سان ڀڄي نه سگهيو. جهڙو ڏاها چوندا آهن جو ڀڄ ڀاڙن سان ٻه هڪڙو شينهن نه ڀڃي، تڏهن هاريءَ حرفت ڪري هوريان هوريان ٻانڀڻ کي چيو جو تون اسان هندن جو مصر آهين، تنهنجو کاڌو اسان جي پترن کي ملندو، ۽ ڀڄ پڻ ٿيندو؛ تنهنڪري تون ڪماند ڀلي کاءُ، ۽ هي لنگهو کائيندو ته ٻه وڃي جاتي ڪاٿي واکاڻ ڪندو، اهو پڻ نج کائي. مگر ڀٺاري کان ڇو نه ڌرايوم؟ اها ڳالهه ٻڌي ٻانڀڻ ۽ لنگهي چيس ته ڀٺاري کي لوڏي ڇڏ. تڏهن ڀٺاري کي ڏاڙهيءَ کان جهلي ٻڌي وهاريائين، ۽ وري ٻانڀڻ کي چيائين جو آءٌ غريب ماڻهو لنگهي جي ساراهه جو فڪر ڪونه ڪريان ٿو، مگر تون برهمڻ ڀلي کاءُ، نج کاءُ. حاصل ڳالهه جو، ٻانڀڻ جي آکيا وٺي لنگهي سان پڻ ڀٺاري واري ڀر ڪيائين. اها دلجاءِ ڪري ٻانڀڻ کي چوڻ لڳو، مصرجي! پاڻ ته ڌريوَ پر ٻين کان به ٿي ڌرايئو. نيٺ ٽنهي کي ٻڌي سرڪار ۾ پهچايائين. ڏسو جاسين هو ٽيئي ڄڻا پاڻ ۾ هڪ مٺ هوا، تاسين هاري ڇوهي نٿي سگهين، جڏهن ڇڙوڇڙ ڳاڻوا ٿيا تڏهن موچڙا کاڌائون.

٤٢١- گڏهه پنهنجي ساوڻي هينگن ۾ وڃائي.

گڏهه جي ڀر آهي، جو جڏهن ساوڻيءَ جا گاهه ٿين، تڏهن ٻه ٽي ڏهاڙا چري ٿورو ڏؤ ڪري؛ پوءِ هيلڏي هوڏي جي گڏهن جون هينگون ٻڌي پاڻ به هينگن ۾ رڏو رهي، ۽

گاهه چرڻ ڪان ڪري. تنهن وانگي هڪڙا چوڪر ننڍپڻ جا ڏهاڙا رانــد ۾ وڃائي پڙهڻ ڪان سيڙن، يا هڪڙا سرڪاري نوڪر نوڪريءَ جي مهل ڳالهين ۾ وڃائي ڪم ڪان ڪرن؛ يا ڪي واپاري ڏيتيءَ ليتيءَ جي مهل بازر جي گهوم ۾ وڃائي ڪرت ڪان سيڙن، اهڙن سيلين ساڻن ماڻهن ڪي هي پهاڪي وارو ٽوڪي ٿو. اهڙن لاءِ هنديءَ وارو چوڻي ۽ سمجهائي ٿو:

هندي: غــفلت ۾ وقت اپنا نہ کوهہ، هوشيار هو هشيار هو.

ترجمو: آرس ۾ مهل نہ وڃاءِ سجاڳ ٿيءُ.

٤٢٢ــ گدڙ ڍاڪ نہ پچ سگهي، آکي ٿو ڪؤڙي.
نــاهو نــپچ نـــہ ڄاڻندا آکي يـــون سوڙهي.

هن پهاڪي جي معني پڌري آهي؛ پر مطلب سندس هي آهي جو جنهن هاج ڪي ڪو پهچي نہ سگهندو، تنهن ڪان پچي پري ٿيندو، تہ ڇا ٿيو. جهڙو هنديءَ وارو چوندو آهي "بوڍا جو ڳي سهجي جتي، يعني پوڙهو فقير پاڻيهي جتي" ۽ فارسيءَ واري پڻ چيو آهي:

فارسي: جوان گوشہ نشين شير مرد راه خداست،
کہ پير خود نتواند ز گوشئہ برخواست.

ترجمو: جوان ماڻ ۾ وهي تہ خدا جي وات جو شينهن آهي،
جو پوڙهو ماڏنهين ڪنڊ مان اٿي نہ سگهي.

٤٢٣ــ ڳابي وانگي چٽ تہ چٽيانءِ.

ڳابن جو ڌرم آهي جو هُن ڪي چٽي؛ تہ هُو هين ڪي چٽي، تنهن وانگي دنيا ۾ پڻ جنهن سان مهرباني ڪبي تنهن ۾ ڀلائيءَ جو سوس رهندو. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

بيت: بنده حلقہ بــگوش گر نـــہ نوازي برود،
لطف کن لطف کہ بيگانہ شود حلقہ بگوش.

ترجمو: ٻانهون ٻڌل جيڪڏهن نہ پاليندين تہ ويندو؛
مهرباني ڪر مهرباني تہ ڌاريو ٿئي ٻڌو ٻانهو.

٤٢٤- ڪين ڪين سان نہ ڏوہي، نيٺ ھاٿيءَ سان ڏوہي.

آوٽي ڇڻي ہيءَ آوٽيءَ ڇڻي ڪي سئو نہ ڏڪنديون، تنهن وانگي لچو ماڻهو ڪنهن اشراف سان اٽڪي، ۽ اشراف پڻ ساڻس سامهون ٿي وڙهي، تہ ڇڻ ہٽي ھڪ ڄهڙا ٿيا. تڏهن اشراف کي ڇا گهرجي جو هن فارسيءَ بيت کي ڏسي ڪانڌ ڪري:

بيت: تحمل چو ز هرت نمايد نخست،

ولي شهد گردد چودر طبع رست.

ترجمو: ڪانڌ پهريائين وہ جي ڏہکاري ڏينديءَ؛

پر ماکي ٿيندي جڏهن طبع ۾ ويڻي.

ڇا ڪاڻ جو جيڪڏهن لچ کي اشراف کي ڳالهائي ورتو، تہ بہ اشراف جو مان گهٽ ڪين ٿيندو، ۽ لچ جو وڌندو ڪين.

جهڙو فارسي بيت آهي:

بيت: سنگ بد گوهر گر کاسهٔ زرين شکند:

قيمت سنگ نيفزايد، زر کم نشود.

ترجمو: بچڙو پاهڻ جيڪڏهن سوني ٻاسڻ کي جهوري،

پاهڻ جو ملهہ وڌندو ڪين، سون جو گهٽندو ڪين.

٤٢٥- ڳهڪيرو گهوڙو ۽ پيٽيرو ماڻهو مهل ۾ ڪم نہ اچن.

گهڪيرو گهوڙو، جو گهوڙو هلندي هلندي بيهي رهي، يا اٿون هٽي، يا پٺيرو هلي؛ پيٽيرو ماڻهو جو ماڻهو ري مواجب رکو پيٽ جي ڪاڏي تي ڪمائي، يعني نوڪر رهي. سچ ڳهڪيرو گهوڙو ڪاهہ جي مهل ۾ ڪم نہ ايندو؛ تهڙيءَ ريت ري مواجب وارو نوڪر پڻ ويل سر ڀڄي ويندو. تنهن تي فارسي بيت آهي:

فارسي: چہ مردي ڪند در صف ڪار زار؟

ڪہ دستش تهي باشد از روزگار.

ترجمو: ڪهڙي مڙسي ڪندو جنگ جي هنڌ،

جنهن جو هٿ قوت کان ٺلهو هوندو؟

٤٢٦ـ ڪَنهُ پيهَ ٺڪرن مان پاڻي سڪائي.

ڪَنهُ پيهَ، هي ٻه لفظ جيتوڻي ڪَنهَ ۽ پيهَڻ جي مصدر مان نڪتا آهن، پر رواجي معنيٰ ۾ هڪڙو ڪُهر جو جهيڙو آهي؛ ٺڪرن مان پاڻي سڪڻ، هي پڻ رواجي معنيٰ ۾ سچ ٿيڻ آهي. مطلب هي، جو جنهن گهر ۾ گهڻو رڙ ٻڌ رهندي، سو وسندو ڪين. فارسي بيت آهي:

بيت: تهي پليٰ بودن به از کفش تنگ؛
پلائـي سفر بهتر از خانهٔ جنگ.

ترجمو: سوڙهيءَ جتي پائڻ کان پير اگهاڙا چڱا؛
جهيڙي واري گهرکان پرڏيهه جو ڏک چڱو.

٤٢٧ـ گڏهه کي ٻه ڪو گج پائجي.

گج هڪڙو زالن جي ڪڇيءَ جو ڪپڙو آهي؛ ٻر اهو ڪپڙو زالن کي پهرائجي، ۽ گڏهن کي پهرائڻ ڪار نه آهي. تنهن وانگي مهرباني پڻ چڱي ماڻهوءَ تي ڪرڻ کپي؛ لچ جو گڏهه جهڙو آهي، تنهن تي مهرباني ڪبي، ته اَنلو اڪرو ٿيندو، ۽ منجهانس جيڪو سو ڇڳهو پهچندو. جهڙو فارسي بيت آهي:

بيت: چو با سفله گوئي به لطف و خوشي،
فزون گردد ش کبر و گردن کشي.

ترجمو: جڏهن لچ سان مٺو ڳالهائيندين،
تـه هيڪاري هٺ وڌنـدس.

٤٢٨ـ گڏهه کي ٻه ڪڏهن ڪابو ڌنو آهي.

گڏهه جهڙي ڪميڻي مروڻهءَ جي پيٽ مان ڪابي جهڙو سائو ٻور چاپڻ تپرس جهڙي ڳالهه آهي؛ تنهن وانگي لچ ماڻهوءَ کان ڪنهن جي ڀلائي ٿيڻ ويسهه جهڙي ڳالهه نه آهي. تنهن تي صائب شاعر جو فارسي بيت آهي:

بيت: صائبا آميد فيض از صحبت دونان مداره
بوءِ جستن از گل کاغذ نشان ابلهي است.

ترجمو: اي صائب پلائيءَ جي آميد ڪميڻن ۾ نہ رک؛
ڪاغر جي گل ۾ باس ڳولڻ ايائپ جو اهڃاڻ آهي.

٤٢٩- گڏهہ جو ڇا وس جو پڙيءَ ۾ نہ چڙهندو.

جڏهن ڪنهن کي گڏهہ، پڙيءَ ۾ چاڙهڻو هئي، پوءِ توڙي گڏهہ نٽائي، تہ بہ ڪَن کان وٺي چاڙهيس. تنهن وانگي هن جيو کي بہ جڏهن ڪال مارڻ پائنين تڏهن هي ڪانئس توڙي کهٽوئي لڪي، توڙي پڄي، تہ بہ ڪاڏي ويندو. تنهن تي هڪڙي الله واري ڇيو آهي:

وهن: نا ڇنيگا ڳڙهان ڪوٺا ۾ نا ڇنيگا لڪان پاهين؛
جان جم آوي پڪڙ چلاوي عذر ڪسي دا ناهين.

ارٿ: نہ ڪوٺن ۾، نہ لڪن پاهن سان ڇٽندين؛
جڏهن ڪال ايندو وٺي ويندو ڪنهن جو عذر نہ آهي.

٤٣٠- گيهہ پوندي بہ ڪو مٺو سڙي.

سڙي يعني پوسري، جڏهن ڪو ماڻهو ڪڙو تيل مٽي ۾ وجهي، تہ هرويرو مٺو سڙندو، ۽ ڪنهن جو گيهہ پوندي مٺو ڪين پوسري. مطلب هي آهي، جو کي ماڻهو اهڙا آهن، جو جڏهن ڏٺي پاڇهہ ڪري مٺن کو آبروءَ جهڙو ڪم رکي، پوءِ توڙي دل ۾ خوش هئن، تہ بہ وات سان چون تہ هن ڪم سان مورڳو آڙيا آهيون. پر ان هلت ۾ هڪڙو پاپ آهي، جو ماڻهو اندر پاهريو ٿو ٿئي، پيو ڏٺيءَ جي مهربانيءَ تي بيشڪري ڪرڻي ٿي پوي ٿي، سي پٺي ديندارن کي نہ وڻن.

٤٣١- گرمي چڏي جهڻ ڪنگر سان،
سردي چڏي زر ڪنگر سان.

هن پهاڪي مان پيو مطلب ڪونہ ٿو نڪري، مگر سياڻا ماڻهو چوندا آهن تہ ڪنهن کي گرميءَ کان مٿي ۾ سور پوي، يا

ڪاليون چڙهن، يا ڪامڻ ٿئي، يا ٻي اهڙي ڪا ذوار لڳي، ته ان لاءِ شربت ۽ پيون سڪلوٽيون دوائون به بس آهن. پر جي سرديءَ ڪان ڪنهن کي لقوي، يا ارڌانگ جهڙو، يا ڪو ٻيو مرض ٿئي، ته ان لاءِ ترياق يا ڪٿوري يا عنبر ۽ پيون مهانگيون ٻڪيون گهرجن.

۴۳۳- ڳنجي جي مٿي ۾ جوءِن نه ليک.

ڳنجو، جنهن ماڻهوءَ جي مٿي جا وار سمورا ڪسي وڃن، جوءِن هڪڙو جيت ٿيڙ جيڏو، جيڪو ماڻهوءَ جي وارن ۾ چاپندو آهي، ليک ان جوءِن جو آنو. مطلب هي آهي، ته جنهن کي مٿي ۾ وار نه هوندو، تنهن کي جوءِن يا ليک ڪٿان پوندي. تنهن وانگي جو ٿهي مايا جي ڏنڌن ڪان آجو رهندو تنهن کي سڪار، ڏڪار، سوڪ ۽ ٻوڏ جو ڪهڙو ڏپ. جهڙو نمبر ۳۷۱ واري پهاڪي ۾ ڇيو ويو آهي.

۴۳۳- ڳدرو ڪري ڪاتيءَ تي ته به ڳدري جوکو،
جي ڪاتي ڪري ڳدري تي ته به ڳدري جوکو.

جهڙي طرح ڪو مٿو هٿي پاهڻ تي ته مٿو ڀڄيس، جي پاهڻ هٿي مٿي تي ته به مٿو ڀڄيس. تنهن وانگي ڏاڍي ۽ هيٺي جي ويڙهه مان ٻنهين پارين هيٺي کي جوکو.

۴۳۴- ڳڱير ڳڱير ٻنڌا اڙايا.

ڳگر هڪڙي جابلوءَ وڻ جو ڪنئور آهي. هن پهاڪي جو بنياد هي آهي جو هڪڙي پساريءَ وڪڻڻ لاءِ ڳگر ٻنڌي ۾ پائي رکيو، جو ٻنڌي کي ڇنبڙي پيو! وڪري هٿان منجهانس ٻنڌو اڙيو. تنهن وانگي هي ماڻهو ڏٺيءَ کي ياد ڪرڻ لاءِ دنيا ۾ آيو آهي، پر دنيا کي اهڙو چهٽي پيو آهي، جوڪر سورڳي دنيا منجهانس اڙي آهي. تنهن تي هڪڙو مثل آيو آهي:

۽ ڇتون ماڻهن کان موڪلائي ڇوڙي گهوڙن لاءِ هليا، اوچتو هڪڙي پٽ جي پوک مان ڏوڏيون کائي وڻ جي ڏاريءَ تي ويٺا، ۽ ڏوڏين جي نشي ۾ پنڪيون کائي ليٽيا، ڀر چنبا ڏاريءَ ۾ اڙڪيا ئي رهن؛ تنهنڪري لڙڪڻ لڳا. ايتري ۾ سنڌين ماڻهن گهوليندي اچي پهتي ۽ هنن کي لڙڪندو ڏسي پڇيائين، تنهن کي چيائون ته وڻ جي ڏاري اسان کي نٿي ڇڏي. تنهن چيو ته ڏاريءَ کين جهليا آهيو، پر ڏاري جهلي اٿو.

٤٣٥- گنجو کنهن کان نه رهي.

جنهن ماڻهوءَ جا خارس سببان مٿي جا وار کسي رهن، اهڙي ماڻهوءَ کي گهڻو ڪري مٿي ۾ کڙ نه پئي رهي، سو آوس کنهندو رهي؛ تنهن وانگي لچ ماڻهوءَ جي دل ۾ لچائيءَ کان نه رهي.

گ

٤٣٦- گهوٽ سئين، ما وهانو سئين.

سئين اکر جي معنيٰ هيءَ آهي، ته جو ڪم سڀني گهوٽ جي ماڻهن سان ٿئي، سو وهانو جهڙو جاڻجي، يعني گهڻن سان گڏ ڏکي جي سکي جڙي اچي ته مٿي ڪري پوڄجي. جهڙو فارسيءَ واري جو چوڻ آهي:

فارسي: مرگ انبوه جشني دارد،

ترجمو: گهڻن سان گڏ مرڻ هڪڙو جڄ آهي.

٤٣٧- گڙ سان مري ته زهر ڇو ڏجيس.

هن پهاڪي جو مطلب هي آهي، ته جو ڪم مٺ محبت سان ٿي سگهي، تنهن لاءِ تکو ۽ ڪوڙو ڇو ڳالهائجي. تنهن لاءِ فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: چو کارت به نرمي برايد ز کس،

ضرورت نباشد به گرمي و بس.

ترجمو: جڏهن ڪُنڙائيءَ سان ڪنهن مان ڪم ٿي سگهي،
ڏاڍائيءَ جي ڪهڙ نه آهي، ايو چيا.
اهڙي ڳالهه نمبر ٥٠٧ - واري پهاڪي ۾ پڻ هلي آهي.

٤٣٨ - ڳالهين سنديون ڳالهيون، ٽڪي سندا موٽ.

موٽ هڪڙي سادي جنس اَن جي آهي، جا گهڻو ڪري گهوڙا کائين. پهاڪي پيڙهه هيءَ آهي، جو هڪڙو ماڻهو ڪنهن ڪيمپ تي ٿي ويو، تنهن کي هڪڙي مائٽ پاڻ لاءِ سوکڙي پاڪڙي آڻڻ جو چيو، پر پيسو ڪونه ڏنائينس. پٺي مائٽ ٽڪو هٿ ۾ ڏئي چيس ته هن ٽڪي جا موٽ آڻج. جڏهن هو وري آيو، تڏهن پڇيس، ته جنهن رڳو وات سان چيو هوس تنهن کي سوکڙين جي نه ماڻ جون سچيون ڪوڙيون ڳالهيون ڪري ٻڌايائين؛ ۽ ٽڪي واري کي موٽ ڪڍي ڏنائين. تڏهن هڪڙي سالڪ هي پهاڪو چيو، يعني جو ڪم ناڻي ڏني ٿئي، سو ڳالهين ڪاٺي چٽندو. جهڙو فارسي پهاڪو آهي:

فارسي: زر ڪار ڪند، مرد لاف زند.

ترجمو: ناڻو ڪم ڪري، مڙس ٻٽاڪ هڻي.

٤٣٩ - ڳڙ چاڻي، ڳڙ جي ڳوڻري چاڻي.

اکري معني هيءَ آهي؛ جو ڳڙ ڳوڻريءَ جي سونپ ۾ رهي ٿو، وٺيس کائي توڙي بچائي؛ پر ڳوڻري نساهي آهي، سا ڪيندي ڪجاڙو؟ تنهنڪري پهاڪي واري جو مطلب هي ٿو چائجي، جو توڪل ڪري پنهنجا ڪم ڏڻيءَ کي سونپ، ته جيڪي وڻيس سو ڪري، جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

بيت: خداوند عالم بڪارش شفيق،
ڪسي را ڪه باشد توڪل رفيق.

ترجمو: ڌڻي اَن جي ڪم ۾ توه ڪري،
جنهن سان توڪل سائي.

گھم

٤٤٨. گھٽين زالين گھر نہ هلي، گھٽين ڏاندين هر نہ هلي.

هر ۾ ٻن ڏاندن کان واڌو ٻڌجن تہ نہ هلي؛ تنهن وانگي هڪڙي مڙس جي گھر ۾ هڪڙيءَ کان واڌو جويون هئن، تہ گھر مان پاڻيتال نہ وڃيس. تنهن تي هڪڙو مثل ياد آيو آهي:

هڪڙو مڙس ٻہ جويون پرڻيو هو، تن مان هڪڙي ماڙيءَ تي ۽ ٻي هيٺ گھر ۾ رهندي هئي، ۽ پاڻ واري تي وٽن ويندو هو. هڪڙي ڏهاڙي آهو مڙس وچاڻيءَ لاءِ ڪٿهن ٻئي ڳوٺ ۾ ويو. رات جو چور هڪڙو سندس گھر ۾ آيو، ۽ هري هري ماڙيءَ جي ڏاڪڻ تي چڙهڻ لڳو. هيٺين گھر واريءَ زال پنهنجو مڙس ڄاڻي سمجھيو تہ ماڙيءَ واريءَ زال وٽ ٿو وڃي؛ تنهن ڀاچپي جي تعصب کان ٻوڙي پيرن کان ورتس. پر ايتري ۾ چور جو مٿو ماڙيءَ جي مٿين در وٽ آيو، تنهن کي ماڙيءَ واريءَ بہ پنهنجو مڙس ڄاڻي سمجھيو تہ مٿان وري پٺتي وڃي، تنهن تَتَ وهندي ٻوڙي ڏاڙهيءَ مان ورتس. چور ويچاري ٽپ جي ماري ڪجھہ ڪين؛ ۽ سڄي رات سور سهي اکيايئين. صبح جو چور کي جهلي چبوتڙي تي نيائون؛ آتي چيائين تہ سچ چوري ڪرڻ لاءِ ويو هوس، تنهن بدران جيڪا جٽ وٺيو سا ڪريو؛ پر ٻہ جويون نہ پرڻائجوم؛ ڇاڪاڻ تہ ٻہ جوئي جي ٻاران رات هيتري جٽ ٿي اٿم. حاصل هي تہ جڏهن ٻن جوين واري جو حال اهو، تڏهن گھٽين جوين واري جي گھر مان نہ ڇهڻ ڪٿان ويندو؟

٤٤٩. گھٽو ڏاريم آن کي هٿان ڇري ڪپاهہ.

هڪڙو نوڪر پاڻيءَ ڀرڻ لاءِ ڏارجي، ۽ هو جيڪو پاڻي ڀري سو تہ ڇڏ، پر مورڳو جيڪي اڳي پاڻي گھر ۾ هئي سو بہ ڪي پيئي، ٻيو هاري ڇڏي، تہ آهو نوڪر ڇڻ هن ڀاڪي وارو گھٽو ٿيو. هنديءَ واري ٻہ هڪڙو اهڙو ڀاڪو چيو آهي:

هندي: الي لئي سنگ تهل ڪون ڪرن لگي رس راس؛
مينديي راڪي آون ڪون بيٺي چري ڪپاس.
ترجمو: ساهيڙي تهل لاءِ رکيم، سا آنلو لاڏ ڪوڏ ڪري ٿي؛
رڍ ڏاريم آن لاءِ مورڳي ڪپهه تي ڪاٺي.

۴۴۲- گهر جو پير چلهه جو مارنگ.

مارنگ، ڪنهن مهل پترن تي دانگي يا ڪنو رکي هيٺانس باهه ٻاري ڪاچ جوڙي ونجي تنهن پتر جو نالو. مطلب جو پير گهر ۾ يا ويجهو هوندو سو هر هر ڏسبو، تنهن تي ويساهه اهڙو چمندو جهڙو چلهه جي مارنگ تي. تنهن وانگي مائٽ يا دوست پڻ، جو هر هر گڏبو، تنهن سان محبت ٿوري رهندي.

۴۴۳- گهوڙا ۽ پٽ، مُلا ۽ پٽ؛
هو ڪشياتا رسيا، هو نيان نا چٽ.

هي پهاڪو عام ماڻهو گهوڙن جي ڦڙتائيءَ لاءِ چوندا آهن، جو گهوڙا جنهن پنڌ لاءِ سنيايا، سو پنڌ ڪر نبريو. پر قافيه جي پورائيءَ ڪاڻ مُلن جو نالو پڻ آيو آهي، جو مُلا ماڻهو جاتي پت ڪاڻ ويئا، سو پت پڻ چاڻ نبريو.

۴۴۴- گهوٽ ماءُ ڪان به آهنر ماءُ تڪڙي.

گهوٽ يعني پرڻجڻ وارو مڙس؛ اهنر، گهوٽ جو پيٽوير يا پاٽيجو. هندن جي ريت، آهي، جو وهانو مهل اهنر گهوٽ جو پوهه لگي ٿي هاي؛ پر وهانو جي ڪم ۾ جتي ڪي گهوٽ ماءُ جو پروجڻ هوندو اتي اهنر ماءُ جو چا؟ ۽ جي اهنر ماءُ واڌو ڌڙ ڦڙ ڪندي، ته هي پهاڪو سٿس لاڳو ٿيندو. جهڙو نمبر ۱۶۲ واري پهاڪي ۾ بيان ٿيو آهي، هن جو مطلب پڻ اهڙو آهي.

۴۴۵- گهٽي ڪاڌي ڪان گهٽو ڏنو چڱو آهي.

جي گهٽو ۽ چڱو ڪائبو، تـه بـه آن وات ڪـي سواد ايندو، ٿوريءَ ويرم ڪان پوءِ بس. پر جيڪڏهن ڪو چگو

رونشو يا ڪو ڪم ڏسبو، تہ گھڻا ڏهاڙا ياد رهندو؛ تڏهن ڪاٿي ڪان ڏسڻ چڱو ٿيو يا نہ؟ پر مطلب هيءُ آهي، جو گهر ڪنڊ ۾ ويهي ڪاٿي آرسي نہ ٿيءُ؛ ٻاهر نڪر، گھم ڦر، ڌڻيءَ جا رنگ ۽ اچرج ڏس. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: تا بہ دڪان خانہ در گروي،
هرگز اي خام آدمي نشوي.
بَرو اندر جهان تفرج ڪن؛
پيش زان روز کز جهان بروي.

ترجمو: جاسين گهر جي هٽ ۾ ڦهي پيو آهين،
اي ڪچا ڪڏهن ماڻهو ڪين ٿيندين.
وڃ جهان ۾ ۽ گهوم ڪر؛
جهان مان وڃين تنهن ڏهاڙي ڪان اڳي.

٦٤٦— گهر ۾ ڪڏ هئي تہ ٻهر ٻاهر ڇو اڇلجي.

سيڪو ماڻهو ٻهاري پائي ٻهر گهر ڪان ٻاهر اڇلائي ٿو ڇڏي، پر جڏهن گهر ۾ ٻهر رکڻ جي جاءِ هئي، تڏهن ٻاهر ڇو اڇلائجي؟ جيتوڻيڪ هي ٻهاڪو ڪني ڪم جي وس ۾ آيو آهي، پر سندس سڻو مطلب هي آهي، جو هي ماڻهو ذات پاڪ ڌڻيءَ جي ڪي جو ٻاهر ٿو ڳولي، سا ڀل آهي. ڇا ڪان جو ڌڻيءَ جي جوت هن جي اندر آهي، تڏهن ٻاهر ڇو ٿو آڏيڙا ڪائي. تنهن تي شاهہ عبداللطيف پڻ فرمايو آهي:

نائي نيڻ نهار، تہ تو ۾ ڏيرو دوست جو.

۽ بابا نانڪ صاحب پڻ فرمايو آهي:

وهن: گهر ۾ ٺاڪر نظر نہ آوي، گل ۾ پاٿرلي لٽڪاوي.

ترجمو: اندر ۾ ڌڻي نٿو ڏسجي،
ڳچيءَ ۾ پاهڻ لڙڪائي ٿو.

٤٤٧- گهر ۾ ٻه گهر ڪائٹو ٻاهر ٻه گهر ڪائٹو.

يعني گهر ۾ ويهي ڪائبو ته ٻه گهر جو ناٹو ، پر مطلب هي آهي ته جاتي وڃبو تاتي پنهنجو نصيب ڪائبو. تنهنڪري گهرجي، جو جيڪي ريهندو ڏٹي ڏي، تنهن تي سنجم ڪري گهٹي ٿيڻ لاءِ اجايو نه ڊوڙجي. جهڙو فارسي بيت آهي:

بيت: قناعت تونگر کند مـرد را،
خبر ده حريص جهان گرد را.

ترجمو: مڙس کي سنجم وهيون ڪري،
لوڀيءَ رول کي اها سڌ ٻڌاءِ.

٤٤٨- گهوٽ ڪنوار راضي ته ڪوه ڪندو قاضي؟

جڏهن جوءِ مڙس جو، يا ڪن ٻين ماڻهن جو پاڻ ۾ جهڳڙو هئي، تڏهن نبيري لاءِ قاضيءَ وٽ وڃن، پر جي پاڻ ۾ ٺهيل هجن ته قاضي توڙي ٻئي ٺياڪر جي ڪهڙي گهرج؟ درويش لاءِ هي اشارو آهي، ته جڏهن ڏٹي پاڪ توتي راضي آهي، تڏهن توکي ٻئي ڪنهن جي ڪهڙي ڪاڻ؟ جهڙو فارسيءَ ۾ آيو آهي:

بيت: چو راضي شد از بنده يزدان پاک،
گر اينها نگر دند راضي چه باک؟

ترجمو: جڏهن پاڻهي تي ڏٹي پاڪ راضي ٿيو،
جيڪڏهن هي راضي نه ٿيا ته ڇا ڏپ؟

٤٤٩- گهٹي ڪنئي ڪـان مـور يار نه آهي.

هڪڙي ماڻهوءَ جي باغ کي ڦر گهٹو لڳي، سو ڦر جي گڏ ڪرڻ ۾ رڌو رهي، ۽ وڻن جي تات نه ڪري، يا هڪڙي ڏکيءَ ۾ ڪير گهٹو هجي، هو ڪير جي سمهڻ وچان گيئون جي سنڀال نه ڪري؛ اهڙن لاءِ هي ٻهاڪو ڇوڙ ۾ ايندو آهي.

٤٥٠- گهر ۾ غرقي ٻه مس اٿس، دم هڻي تو ٺوڙهيءَ جو.

غرقي يعني ٻڌل آنڌ؛ ٺوڙهي، ڪٺڪ جي هڪڙيءَ اڇيءَ جنس جو نالو؛ يعني آهي سڄو، پر ڏيکاءُ شاهوڪاريءَ جو ٿو ڪري. پر درويشن جي ٻڌڻ ۾ ٻڌائڻ لاءِ مطلب هي آهي، جو جنهن جي اندر ۾ جوفو ۽ ٻيا دنيا جا ڏنڊا پيا هوندا ۽ ٻاهران فقيري ڀيک ۾ هوندو، تنهن جي فقيري ڪهڙي ڪم ايندي؟

جهڙو نانڪ صاحب فرمايو آهي:

وچن: انتر اگن ٻاهر تن سواهه،
گل ٻاتر ڪيسي تري اٿاهه

ارٿ: اندر ۾ باهه، ٻاهران ٻت تي ڀوت،
ڳچيءَ ۾ پاهڻ، سمنڊ ڪئن ترندو.

٤٥١- گهڻ پيٺاري بگري، ڪاٺي ويٺي جهاز.

گهڻ پيٺاري يعني گهڻن جي پائيواري، بگري يعني پوک جي ٿڪري؛ يعني جا پوک گهڻن هارين جي پائيواريءَ جي هوندي، تنهن کي سيڪو چاڙهندو جو ٻيو پائيوار سنڀاليندو؛ ايتري ۾ پوک جهاز جي ڪاڄ ٿيندي. تنهن وانگي هڪڙي ڏيهه ۾ گهڻا راجائون هجن، ته اهو راڄ تڙي ڪڙي غنيم جي هٿ اچي.

٤٥٢- گهڻن کي ٿمر، هڪڙي کي ٻيري.

جڏهن هڪڙي اڏاوت جوڙڻي هئي، جا هڪڙو وڏو ماڻهو ۾ جوڙي سگهي، پر جي ڏهه وڏا مڙن، ته هٿ هٿ ڪري ٿن ڏهاڙن ۾ جوڙي ڇڏن؛ يا ڏرمائو ڪم جنهن ۾ هزار روپين جي گهرج هئي، سو هڪڙي کي ڏيڻ ڳرو ٿي پوي، پر جيڪڏهن جيڪڏهن سؤ (١٠٠) به سا (٢٠٠) ماڻهو گڏ ٿي ڦوڙي ڪري ڏين ته هرويرو سولو لڳين. جهڙو هندي پهاڪو آهي.

هندي: پانچ سات ڪي لڪڙي ايڪ جني ڪا بوج.
ترجمو: پنجن ستن جي لٺ، هڪڙي لاءِ پري.

۴۵۳- گهڻن ڪنئي ڇپر ڪڄي.

هيءَ ڳالهه سچي آهي، جو جيڪڏهن گهڻا گڏ ٿي هڪڙي وڏي ڪم ۾ هٿ وجهن ته ڪري سگهن. تنهن تي هڪڙو مثل ياد آيو اٿم:

هڪڙيءَ منڊ ۾ سرڪاري حڪم موجب نصير واهه جي ڪانٽي تي ڪٺاير، پر واهه ۾ لٺ گهٽو ۽ چڪڻ هو. جنهنڪري ڪانٽيءَ جو ڪم پورو ٿيڻ اهنجو هو؛ پر ڏٺيءَ پاڄهه، سان ستاويهه سؤ (۲۷۰۰) ڪامڙيا گڏ ٿي ويا، جو ٿورن ڏهاڙن ۾ گهٽو ڪم آڪلائي وڌائون ۽ اميد هئي ته رهندو ڪهندو ڪم پڻ وهندري ٿي نبري پوندو. ان وچ ۾ جناب خان بهادر آخوند حبيب‌الله صاحب ڊپٽي ڪليڪٽر آتي آيو، ۽ ڪانٽيءَ جو ڪم سڌريل ڏسي تپرس ڪانٽي چوڻ لڳو جو ”گهڻا ڪر الله جا پٽ آهن، جيڪي ڪن سو ٿي سگهي.“

ل

۴۵۴- لوچ ته لهين لعل ڪي، ڏور ته پوئي ڏس.

لوچ، ڏور يعني ڳول؛ لعل يعني محبوب يا گهر بل وٺ؛ مطلب هي آهي ته وديا، توڙي رزق، توڙي ڏٺيءَ ملڻ جي وات ڳوليندين ته ملنديون، اڻ ڳولئي ڪي به هٿ نه اچي. ڇاڪاڻ جو اهي سڀ شيون ڌرتيءَ تي ملي سگهن، پر سياڻا ڳولي لهن؛ اياڻا نڪي ڳولن، نڪي لهن. تنهن تي هنديءَ واري چيو آهي:

هندي: هيرا پڙا بازار ۾ خاڪ رهي لپٽاءِ،
مورک مورک چل گئي چاتر ليا اُٺاءِ.

ترجمو: هيرو بازار ۾ پيل مٽي سٽي ويڙهيل،
اياڻا اياڻا لنگهي ويا سياڻي کڻي ورتو.

٤٥٥- لڇمي وڃي، تڏهن لڇڻ به وڃن.

لڇمي يعني دولت، ڀاڪي جي معنيٰ توڙي مطلب ته هڪڙو آهي، جو وهيون ماڻهو جڏهن ولهو ٿئي، تڏهن مايا جي چر عقل ناس ڪري ڇڏيس، پوءِ توڙي سلڇڻو هجي ته به ڪلڇڻو ڀانئجي.

٤٥٦- لڇان چوران پت نه ڪائي؛ توڙي هوون سڀڪي ڀائي.

لڇ ماڻهو توڙي سڳو مائٽ به هوندو، ته به مهل سر پنهنجي عادت لڇائيءَ جي نه ڇڏيندو. پوءِ توڙي ڇاٽي ويٺي نه ڪندو، ته به پل مانسائيءَ جي هاڄ هن ڪي ڏانءُ ڇا نه ايندي. جهڙو فارسي بيت آهي:

بيت: نيش عقرب نه از پيّي ڪين است،
مقتضائــي طبيعتش ايـن است.

ترجمو: وڇونءَ جو ڏنگ وير لاءِ نه آهي؛
سنديس طبع جي عادت اِها آهي.

ء چور، ته به توڙي مائٽ هوندو، ته وجهه ڏسي، ڪڏهن ڪين رهندو؛ تنهنڪري انهن ڀن تي پت رکڻ نه گهرجي.

٤٥٧- لک ڪٽيا ڏومڻيءَ، جو ڏوم سلامت آيا.

ڏومڻي يعني لنگهڻي، ڏوم يعني لنگهو، منهن ڪان هـي پهاڪو هن ريت آيو آهي، جو هڪڙو ڏوم ڪرت ڪار لاءِ پرڏيهه ويو. پريٺ جوئس ٻڌو ته مري ويو. پر هو مٿو هڏ ڪين هو، ۽ تورن ڏهاڙن ڪان پوءِ جيئرو ڇاڱندو وري آيو؛ پر پيسو ڪمائي ڪونه آيو. تڏهن هڪڙيءَ ساهيڙيءَ جوئس ڪي چيو ته مڙسهن ڏينهن گهڻا لاتا، ڇو ڪٿي ڪين آيو؟ تنهن جي ورنديءَ ۾ هي پهاڪو چيائين. پر ملڪ جي رواج پٽاندر مطلب هي آهي، ته واپار يا ڌنڌو ڪٿيو ڪٿي نه ڪري، ۽ سک سان موڙي ٻچيءَ ته به شڪر ڪرڻ گهرجي، جو ڇڻ لک ڪٽيا.

٤٥٨- لنگهي لائي، ته ڪيا ڪريگا ڪوئي.

مجاز جي واٽ ۾ مطلب هي آهي، جو هڪڙو لچ نر لچو ني بڇڙو ڪم ڪندو، ته ڇا ڪندس؛ ۽ حقيقت جي واٽ ۾ هي آهي، ته جو سچو ڏٺيءَ جو نيهي دنيا جا ڏنڏا ڇڏي سڀ ڪان پري رهندو، تنهن کي نرڳ توڙي سرڳ، يا ڪنهن جي ساراهه يا گلا جو ڪهڙو ڏپ؟ جهڙو اڙدوءَ واري جو بيت آهي:

بيت: اي شيخ پاڪدامن دوزخ سون مت ڊرا ڪر؛
مين عشق کا جلا هون مجهه کو عذاب کيا هي.

ترجمو: اي ملڇڻا شيخ! نرڳ کان متان ڊچارين؛
آءٌ نينهن جو سڙيل آهيان مون کي ڏک ڇا آهي.

٤٥٩- لنگهن پنهنجو وهاڻ.

جڏهن ڪنهن کي وهاڻ ڪرڻو هئي تڏهن لنگها گهرائي تن کي ناڻو ڏني دهل وڄرائي؛ پر جڏهن پاڻ لنگها وهاڻا ڪن، تڏهن نه ڪنهن کي سڏڻ جي، نه ناڻي ڏيڻ جي گهرج رهين؛ پاڻ ڇاڻي واڻي وڏيءَ دل سان دهلن کي گهايون ڏين ۽ واڄا ڪن. مطلب هي آهي، ته هيڪو ماڻهو پنهنجي ڪم لاءِ پاڻ سڄاڳ رهي ٿو.

٤٦٠- لڪئي منجان ليک، نڪو لاهي نڪو پائي.

ليک ٿورو ذرو، هن پهاڪي جي معني آهي، ته جيڪي ڏٺيءَ جي پاران ماڻهوءَ جي ڀاڳ ۾ ليکيو آهي، تنهن سان تير جيترو به ڪو وڌائي سگهي نه گهٽائي سگهي.

٤٦١- لنگهو چڙي مگن کان، آهي ني مگ.

آکوڻن مسلماني راڄن ۾ ڪاريگر ۽ ڪسبي ماڻهو حاڪمن يا سردارن جي خوش طبيءَ لاءِ هڪڙيءَ شئي جي نالي تان چڙندا هئا، جهڙو واڍو واڱڻ کان، دايتو ليمي کان،

رازو مصريءَ کان، ٿهڙو لنگهو مڱڻ کان؛ پر هي سڀ ڇڙ جونه ڳالهيون. مگر آها ڇڙ جنهن مان ڪنهن جي دل ڏکوئجي، سا ڪنهن کي چوڻ ڪار نہ آهي. فارسيءَ وارو پڻ اهڙي ڳالهہ نہ ڪرڻ لاءِ بيت چوي ٿو:

بيت: تا تواني دورن کس نخراش،
کاندرين راه خارها باشد.

ترجمو: جاسين ٿي سگهيئي ڪنهن جي دل نہ ڏکوءِ؛
جو ان وات ۾ ڪنڊا آهن.

٤٦٢- لوڀ سڀن پاپن جي پاڙ.

هن پهاڪي جي سا معني سو مطلب، جو سيڪو ڄاڻي ٿو؛ نا تہ ميچي ڏسو ڪنڊيءَ ۾، پکي ڏسو چار ۾، اچا بہ نہ وسهو تہ ڏسو پاڻيءَ جي هڪڙي ڦڙي جي لوڀ تان سڀ جسو پيٽ ڦاٿل. سنسڪرت واري پڻ ان تي پهاڪو چيو آهي:

پهاڪو: لوڀ مولان پاپاني.

ترجمو: ساڳيو سنڌيءَ پهاڪي جو ترجمو.

٤٦٣- لوڀي سنڌي راڄ ۾ ٺوڳي مري نہ بک.

لوڀيءَ يعني لالچ وارو، ٺوڳي يعني ٺڳ، مطلب هي آهي جو لوڀي ماڻهو ڦرڻ ٺڳ جي اڳيان سولو آهي؛ ڇاڪاڻ جو لوڀ ماڻهوءَ جو هوش وڃائي ڇڏي ۽ جڏهن هوش ويس، تڏهن لڳ جو ڌڪو متو. تنهن تي هڪڙي سياڻي سچار ماڻهوءَ جي واتان مثل ٻڌو اٿم:

هڪڙي ڀيرو ماڻهوءَ کي پٽ جي وهانءَ لاءِ ٽيهہ (٣٠) رپيا گهربا هئا؛ جوءِ کان پڇيائين تہ گهر ۾ ڪي آهي؟ چي هڪڙو ٽڪو، تنهن مان وهانءُ ڇا ٿيندو؟ چي هي ٽڪو وڏا ڪم ڪندو، نيٺ آهو ٽڪو ڪڻي ڳوٺ جي واڻيءَ کي چيائين جو هي ٽڪو وياج جو وٺ، مهيني کن تي روپيو ڏي.

آهو رهيو وٽي شهر ۾ وڃي پنهنجي ٽيهه (٣٢) ٽڪا مٿائي هڪڙي شاهوڪار کي ڇپائين، جو هي ته ٽيهه ٽڪا وياج وٺ، ٽيهه رپيا وياجيرو ڏي، باقي ٻه ٽڪا بچيا، سي خرچيءَ لاءِ شاهوڪار جي پٽ کي ڏنائين، تنهن ڳرو وياج ۽ پٽ واري خرچي ڏسي لوڀجي رپيا ڪڍي ڏنس، جنهن مان وهاڻو ڪري ورتائين. ڪڻ پني ڪان پوءِ ٻنهي کي ڳاڙهي ماڻ سان مٿي ڏنائين، يعني ڳوٺ جي واڻئي کي آهو ڏڪو بچيو، ۽ شهر واري شاهوڪار کي آهي (٣٠) ٽڪا ڦٻيا.

٤٦٤ - لکيون لوهارن کي ڇنڊن ۾ چنگون.

ڇنڊا هڪڙن لڳن، جو نالو جي سٽرن جي مٿان آهن، هن پهاڪي جو بنياد هن طرح آهي، جو هڪڙي لوهار لوهه تائڻ مهل ڇمڙو اڳيان نه رکيو، تنهنڪري باهه جون چڻنگون ڪانچ ۾ لڳس ۽ ڪانچ سڙيس. فقير هڪڙي هي حال ڏسي اهو پهاڪو چيو، يعني باهه جي ڪم جي وهنوار مان اوڙاڪ اهو حال ٿيندو، تنهن وانگي بچڙي ڏنڌي رکڻ مان نيٺ جيڪا سا اهوچي.

٤٦٥ - لوڻ وڃهي پت پائيوار ٿيو.

هن پهاڪي جي معني توڙي مطلب ته هڪڙو آهي جو سيڪو چائي ٿو؛ تنهن سوڌو ٻه دليل هي آهي، جو هڪڙو ماڻهو ناڻو لائي پت رڌي، پر لوڻ هڪيو نه هجيس، ۽ ٻيو ماڻهو ٿورو لوڻ جو ٿوري ماهه جي شيءِ آهي، منجهس وجهي پت جو ڀاڱو گهريس؛ يا هڪڙو ماڻهو ٽڪا خرچي ڌرتي ڳنهي، ۽ پيسا لائي گهر اڏائي، ٻجاڙيءَ ۾ ٽر لنبڻ لاءِ ٻيو ماڻهو ٻائيءَ جو ڇيلو آڻي ڏنيس ۽ گهر ۾ پائيواريءَ جي چب ڪري، اهڙن لاءِ هي پهاڪو چوڻ ۾ اچي.

٤٦٦ - لوپ ڇڏ ته سون مٺن سان ورهائين.

سون مٺن سان ورهائڻ، هيءَ رواجي ڳالهه آهي، يعني بي رياني ڪرڻ؛ مطلب هي آهي، جو جيسين هن ماڻهوءَ کي لوپ

اندر ۾ آهي تيسين امانت جو جوکو نہ آهي؛ ۽ جڏهن لوڀ چڏيائين تڏهن مائٽ کي، تـهڙو ڌارئين کـي چاڻندو ۽ امانت ۾ خيانت ڪڏهن نہ ڪندو، تہ سون چڻ مٽيءَ سان ورهايائين. تنهن تـي فارسي بيت پڻ آهي:

بيت: چو در چشم شاهد نيايد زرت،
زر و خاڪ يڪسان نمايد برت.

ترجمو: جڏهن سون تنهنجي اک ۾ پيارو نہ لڳي،
سـون ۽ مـٽـي هـڪ جـهـڙا ڏسـنـدين.

١٩٧- لهي لوهہ يہ نہ، چي منهنجو نالو سون پائي.

هن پهاڪي جي لفظي معني پـڌري آهي؛ مگر سمجهائي هيءَ اٿس، جو هڪڙو ماڻهو نڌر پنهنجي پيرن اڳيان ڪريل بير بہ کڻي نہ سگهي، ۽ آپ مان لاهڻ جو دم هڻي. تنهن کي فارسيءَ وارو ٿو چوي:

بيت: تو ڪار زمين را نڪو ساختي،
ڪہ بر آسمان نيز پرداختي.

ترجمو: ڌرتيءَ جـا سڀ ڪم پـورا ڪيئي،
هـاڻـي آپ تي پـورا ڪرڻ هلئين.

يا هڪڙو گانڊو گدڙ کان پڻ ڀڄندو هجي، ۽ شينهن سان وڙهڻ جي ٻڌاڪ هڻي. تنهن کي فارسيءَ وارو هي بيت ٻڌائـي سمجهائي ٿو:

بيت: مزن بانگ بر شير مردان درشت،
چو با ڪودڪان بر نيائيَ بہ مشت.

ترجمو: شينهن جهڙن ڏاڍن مڙسن سان دم نہ هڻ،
جڏهن ڇوڪرن سان مٺ ويڙهہ نہ پهچين.

پـر مطلب هـي آهـي، جـو پنهنجي سگهہ کـان واڌو ڳالهہ نہ ڏيڻ کپي.

۴٦٨- لڪين لـيلائون چنيسر جي راڄ ۾.

چنيسر هن ملڪ ۾ ۾ آڳاٽـو هڪڙو حاڪم ٿي لنگهيو آهي، جنهن جو نالو ڀهاڪي ۾ آيو آهي؛ ۽ سندس جوءِ جو نالو ليلان هو، تنهن ليلان هڪڙي جواهر جي لالچ تي پنهنجو مڙس ڪنئروءَ نالي زال کي آڌارو ڏنو. ڀانيائين ته سـون جهڙي جوءِ چنيسر کي هٿ ڪان لڳندي، تنهنڪري وري سون وٽ ايندو. پر هو ڪنئروءَ سان پرڻجي ويٺو، انهيءَ ليلان جي هٿ پچڻ لاءِ هي ڀهاڪو آيو آهي. مطلب جو اهڙيءَ عورت کي اهـڙو اجايو هٿ نه ڪرڻ گهرجي، جهڙيءَ ريت هڪڙو نوڪر هٿ ڪري چانئي، جو مون جهڙو نوڪر راجا کي ڪونه ملندو. پر اهو هٿ اجايو آهي؛ ڇاڪان جو راجائن وٽ نوڪر لک هزار، ۽ نوڪرن لاءِ راجائون ٿورا. تنهنڪري نوڪر کـي اهڙو هٿ نـه ڪرڻ گهرجي، فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: منت منه ڪه خدمت سلطان همي ڪنم؛
منت ازو بـبر ڪـه بخدمت گـذاشتت.

ترجمو: ٿورو نه رک ته راڄا جي ٽهل ٿو ڪريان؛
آن جـو ٿورو بـاس جنهن ٽهل ۾ رکيئي.

۴٦٩- لتر کي چڪر پهچي.

لتن هٿڻ واري وهٽ کـي جيڪڏهن پيو وهي؟ ڪين ڪيندو؛ ته آنلو گهٽيون لتون هڻندو؛ پر جي اڳيان وري چڪ هڻندس، ته جان تان ڊچندو، تنهن وانگي لڄ جي اڳيان ٻه مانـ ڪبي، تـه آنـاـو ٽيڳربو، پـر جي ڏڪي سان ڏڪو ملندس، ته سمجهندو. تنهن تي فارسيءَ واري چيو آهي:

بيت: توهم ڪينه ور باش چون فتنه خواست،
ڪـه بـــا ڪينه ور مهرباني خطا است.

ترجمو: تون پڻ جهيڙا ڪار ٿيءُ جڏهن جهيڙو ڪڙو ٿيو،
جنو جهيڙا ڪار تني توهه ڪرڻ پـل آهي.
۽ ٻئي هڪڙي پـڻ هڪڙو بيت چيو آهـي :

بيت: ڪسي ڪم لطف ڪند با تو خاڪپايش باش؛
وگر خلاف ڪند در دو چشمش افگن خاڪ.

ترجمو: جيڪڏهن توتي مهرباني ڪري تنهن جي پيرن جي مٽي ٿيءُ؛
جيڪڏهن ابتڙ ڪري ته اکين ۾ مٽي وجهينس.

م

٤٧٠ـــ ماڻهو ٻئيهه لچڻو، موچڙو چئيه لچڻو.

موچڙو، جتيءَ جو هڪڙو پادر، پر هت مطلب سندس زور؛ يعني موچڙن هڻڻ وارو، ڪرڪي ڏاڍو. يعني جو ڪم ميڪنهن ماڻهوءَ کان ٿيندو، ڏاڍو ماڻهو اُن کان واڌو ڪري سگهندو. موچڙي جي سلچٽائي ڏيکارڻ لاءِ هڪڙو مثل ٿو ڏيان:

جن ڏهاڙن ۾ شاهه شجاع الملڪ لاهور ۾ مهاراج رنجيت سنگ وٽ اچي بند ٿيو، تن ڏهاڙن ۾ هڪڙو هيرو (ڪوهه نـور) ساڻس هو. مهاراجا صاحب اُن هيري وٺڻ جي لالچ ڪئي، پـر بادشاهه ڏيڻ نه باسيو، تنهنڪري مهاراجـا صاحب پڻ جـو پـاڻي جهلي ڇڏيس، تڏهن ورچي هيرو ڪٿي ڏنـائين. هڪڙي ڏهـاڙي مهاراجا صاحب ساڻس گڏجاڻي ڪري چيس، "جو هيري جو ملهه ڇئو ته ڏيانءِ"، تنهن کي موچڙو ڏيکاري چيائين جـو هـي ملهه اٿس، چاڪان جو اگين بادشاهن کان اُن ملهه تي ورتو هوم، تنهن اکهه توکي ڏنم، ڏسو موچڙي جو ڪم.

٤٧١ـــ موتيو آتي مار، جاتي ٻاڻي هجي تار.

هن ٻهاڪي مان ٻهو ڏار مطلب ڪونه جاهي ٿو، رکو لاڙ ملڪ جو رواجي آهي، هن ريت موتيو سارن جـي اُن ۾ ٻوڪ ۾ هڪڙيءَ جنس جو نالو آهـي، سا ٻوڪ گهڻي ٻاڻيءَ

واريءَ ڏِنديءَ ڏاران ٿوري پاڻيءَ ۾ نه بچي: تنهن لاءِ پهاڪي واري اهڃاڻ ڏنو آهي.

٤٧٢- مڙڻ جو پاهوڙن سان ميڙي آڻ، زال جو سوئيءَ سان ڪوٺي ڪڍڻ.

پاهوڙي، هڪڙي ڪاٺ جي ڪوڏر جهڙي شيءَ آهي جنهن سان گهٽو ڪري گهوڙن جي لڏ ڏارين. يعني پاهوڙيءَ سان جو وڏي شي آهي گهٽو ميڙجي: ۽ سوئي جا سنهڙي آهي، تنهن سان ٿورو ڪونجي، تنهنجو مطلب هي آهي، جو مڙس گهڻوئي ڪمائي آڻي ۽ زال ٿورو ٿورو ڪري وڃائي ته پورت نه پوي: ڇاڪاڻ جو گهر جو ڏنڊو هلائڻ گهڻو ڪري زال جي هٿ ۾ آهي: تنهنڪري پهاڪي وارو زالن کي سنجهم سان هلائڻ لاءِ سمجهائي ٿو. اهڙي ڳالهه نمبر ١٣ واري پهاڪي ۾ پڻ آئي آهي.

٤٧٣- ماءُ ڄڻيندي پنڙي، ڀاڳ نه ڏيندي ونڊ.

هن پهاڪي جي معني توڙي مطلب هي آهي، جو ماءُ هڪڙي پيٽ مان گهڻا پٽ ڄڻي، پر ڀاڳ هڪ جهترو ورهائي ڪين ڏئيسن، يعني سڀڪنهن جو پاٿو واٽي ڪنهن جو ڪهڙو ڪنهن جو ڪهڙو ڀاڳ. جهڙو پنجابيءَ وارو چوڻ ٿو:
پنجابي: سچ ايڪ پچاوين ڏون، پيءُ دا بخت نه پتان ڪون.
ارت: هڪ سچ ۾ پاچولا، پيءُ جو بخت پٽن کي نا.

٤٧٤- مگن ڏاندي، ڪارڙي ڏاندي، مگ بچي،
ڪاڙو مچي، مگ لٿو، ڪارڙو مٺو.

ڪارڙو، هڪڙو ڪارو تر ڪان پڻ ننڍو جيت لاڙ ملڪ ۾ ٿيندو آهي، ۽ ماڻهن کي چڪ پائي، جو مگن جي پوک چاهڻ وارن ڏهاڙن ۾ جاڳي، ۽ مگن جي لاباري ۾ ناس ٿي وڃي، تنهن جي حال ڏيکارڻ لاءِ سياڻي هي پهاڪو ڏنو آهي.

٤٧٥- مغلن اڳيان فارسي وسري وڃي.

مغل ماڻهو فارسيءَ جو گهر آهي، جن جي ٻولي ماءُ پيٽان فارسي آهي ۽ ٻين ڏيهن جا سڀ ٻوءِ سڪن. تنهنڪري مغلن ڪي فارسي ٻولي سيکي ڪان واڌو اچي؛ ۽ ڀاڪي واري جو مطلب هي آهي، جو وڏي سياڻي اڳيان ٿوري عقل واري ماڻهوءَ جي دال نہ ڳري. تنهن تي فارسي بيت آيو آهي:

بيت: گرچہ شاطر بود خروس بجنگ،
چہ زند پيش بـاز روئين چنگ.

ترجمو: ڪڪڙ جيڪڏهن جنگ ۾ گهڻو ڏاڍو هجي،
تہ بہ باز ڏاڍي اڳيان ڇا چنبو هڻندو.

٤٧٦- مور ڇڳي، پر پير ڏنگا.

ڪنهن سلڇڻي ماڻهوءَ ۾ ڪو بڇڙو ليڇڻ هجي، تہ هي ڀاڪو مٿس لاڳو ٿئي، پر ايترو چئي نٿو سگهجي، تہ ڪو آڀايل بي روڳ هوندو. هن ڪري جو جڏهن مور جهڙي سهڻي پکيءَ جي، پيرن ۾ وڏ، ۽ يوسف جهڙي سهڻي نبيءَ تي ڀانهپيءَ جي ويڪ، تڏهن ڏٺيءَ پاڪ ذاتن ٻيو ڪوئي بي عيب نہ آهي.

٤٧٧- مڌ پيون، ذات پرکڻ.

مڌ يعني نشو، پر هت شراب لاءِ چوي ٿو، تہ شراب پيئڻ کان پوءِ نشي ۾ سڀڪنهن جو ٿوم بصر پڌرو ٿي پوي، يعني جيڪا ڪجهه ڦڪي دل ۾ هجي سا نڪري ٻاهر پوي. تنهن لاءِ فارسيءَ واري چيو آهي:

بيت: گوهر هر کس ناکس شود از مئي پيدا؛
نتوان يافت دگر بہ زمئي لعل محک.

ترجمو: سڀڪنهن چڱي مٺي جو حال شراب مان پڌرو ٿئي؛
شراب جهڙي ڪسوٽي ٻي ڪانہ ليي.

٤٧٨- مارڻ واري کان رکڻ وارو ويجهو آهي.

مارڻ وارو ويري، رکڻ وارو ڌڻي؛ جڏهن ڌڻي راکو آهي، تڏهن ويري ڇا ماري سگهندو؟ جهڙو فارسي بيت آهي:

بيت: هزار دشمنم از قصد ميکنند هلاک،
گرم تو دوستي از دشمنان ندارم باک.

ترجمو: هزار ويري جيڪڏهن منهنجي مارڻ واري ڪن،
جي تون سڄڻ آهين ته ويرين جو ڊپ نه اٿم.

۽ گرو نانڪ صاحب پڻ فرمايو آهي:

وچن: جس راکي تِس ڪوءِ نه ماري.

ارٿ: جنهن کي ڌڻي بچائي تنهن کي ڪوئي نه ماري.

٤٧٩- موکو پنهنجي مانيءَ مان پيٽ پري کائي،
وڃي وهي مجلس ۾ ته سيني سُهائي؛
چريو ڳالهائي تـه بـه بختاور بودلـو.

موکو يعني اجاڻ ماڻهو اهڙو ڀاڳوان هئي جو ٻئي کان گهري نه، ۽ پنهنجي ڌن مان پيٽ ڀاري، سو جيڪڏهن سڀا ۾ وڃي ابتوئي ڳالهائي، ته به ماڻهن کي وڻي. پر مطلب هي ته مايا ڪليڇڻ ڍڪڻي آهي.

٤٨٠- مالڪ وڃن پيڙيءَ چڙهيا، شاهد وڃن گهوٽا کائيندا.

هن پهاڪي جو بُڻ هي آهي جو 'و' ۽ 'ج' پاڻ ۾ جهڙو ڪيو سو 'د' ۽ 'ص' رونشائـي بيهي ڏٺـو. جڏهـن سرڪار ۾ دانهن ٿي، تڏهن حڪم پٺاندڙ ٻئي ڌريون ۽ آهي (د ۽ ص) رونشائـي ڪـهرجـي هليا؛ پر پٽڻ لانـگهو پنڌ هو، جڏهن پٽڻ جي پيڙيءَ تي آيا، تڏهن 'و' ۽ 'ج' جي وهيان هئا، سي پيسا ڏيئي پيڙيءَ ۾ چڙهيا، ۽ 'د' ۽ 'ص' جي ٻولها هئا تن کي پيسن ڌاران پاڻيءَ نه چاڙهيو، سي مولهاڻا ٻڏي پاڻيءَ ۾ گهوڙيا ۽ گهوٽا کائڻ لڳا. سالڪ هڪڙي اهو

رونشو ڏسي ھي پھاڪو چيو، پر مطلب ھي آھي، تہ جو غريب ماڻھو پنھنجو ڏندو سيڙائي اھڙا رونشا ڏسندو، تنھن جو اھو حال ٿيندو.

٢٨١- مَرُسين سُجاڻا، ٻئي ڄنگھون ڪاڻ ۾،
ڪُڏِ سين اڄاڻا، ھنيون ھندوري لوڏجي.

سياڻي گڏ ڪاٺ ۾ ٻہ ٻاسي ٿو، ۽ اڄاڻ گڏ ھندوري ۾ لڏڻ ٻہ نٿو وڻيس. ڇاڪاڻ جو چڱيءَ سنگت ۾ توڙي ڀھريائين ڏک ڏسڻ ۾ ايندو، تہ بہ نيٺ منجھانس ڀلو ٿيندو، ٻڇڙيءَ سنگت ۾ سک ڏيکاري ڏيندو، تہ بہ اوڙڪ ٻڇڙائي ٿيندي. فارسيءَ واري پڻ اھا ڳالھہ ٻاسي ھڪڙو بيت چيو آھي:

بيت: پاي در زنجير پيش عاقلان،
بہ کہ اندر بوستان با جاھلان.

ترجمو: سياڻن گڏ پير ۾ ٻيڙي،
ڏڏن گڏ باغ ۾ ھئڻ کان چڱو.

٢٨٢- مرسان مرسان، پر ڏيہ نہ چرسان.

جھڙيءَ ريت شينھن بک ۾ مري تہ بہ ڏيہ يعني گاھہ ڪين ڪائي، تھڙيءَ ريت اشراف ماڻھو توڙي بک مرندو، تہ بہ ڪُڇ پيچ نہ کائيندو، يا نہ ڪرڻ جو ڪم نہ ڪندو. تنھن تي ھنديءَ واري بہ چيو آھي:

ھندي: ڀلو ڀلائي ناتجي، ٻري نہ راکي آس،
سات دِوَسَ ڀوکن مري، شنگھہ نہ اھوي گھاس.

ترجمو: چڱو چڱائي نہ ڇڏي ٻڇڙائيءَ جو سوس بہ نہ رکي،
ست ڏھاڙا بک مري تہ بہ شينھن گاھہ نہ کائي.

٢٨٣- ماڻھو سڀ چڱا، ھر ڪي ڪن سان ڪي ڪن سان.

جھڙو ھڪڙو راجا نياءَ وارو، جو ھلندي پونءَ نہ ڏکوئي، جو گھڻن ماڻھن کي وڻي، ھر جنھن ڏھاريءَ کي سزا ڏيندو، سو

هن کي ڪتان چڱو ڄاڻندو. تنهن وانگي پيو هڪڙو راجا ظالم جنهن کان گهڻا ماڻهو ڏکويل هجن، پر جن پنهنجن مٿن ماڻهن تي مهرباني ڪندو هوندو، سي اجائي گهڻانس راضي رهندا.

٤٨٤- ماڇي نه ناچي.

جهڙيءَ طرح هڪڙو پور گاه کائي ٿلهو ٿئي، نه نينگه ڏئي، تهڙيءَ طرح ماڻهوءَ وٽ به جڏهن ناڻو گڏ ٿئي، تڏهن ڏنبه ڪري، ۽ ٻونگل پاري. جهڙو گسائين تلسيداس جو وچن آهي:

وچن: اس نه ڪو جن مان جگ ماهين،
پرڀتا پاءِ جاس مد ناهين.

ارٿ: اهڙو جهان ۾ ڄاوئي ڪونه آهي،
وڏائي پائي جنهن کي نشو نه آهي.
فارسيءَ واري چيو آهي:

بيت: بيذق شطرنج را چون منصب فرزين رسد،
رهروي را وا گذارد کجروي گيرد به پيش.

ترجمو: شطرنج جي پيادي کي جڏهن گهوڙي جي جاءِ ملي،
سنئون هلڻ ڇڏي ڏنگو هلڻ سکي.

٤٨٥- ماڻهو سڀ نه سهڻا، پکي سڀ نه هنجهه،
ڪنهن ڪنهن ماڻهوءَ منجهه اچي بوءِ بهار جي.

هن بهاڪي جي معني ۽ مطلب کي سڀڪو سمجهندو هوندو: جهڙو چنجي نه ماڻهو به سڀ يوسف جهڙا سهڻا نه آهن، ڪانء به سڀ چندن جهڙا سرها نه آهن. ۽ فارسيءَ واري پڻ چيو آهي:

فارسي: نه هر زن زن است و نه هر مرد؛
خدا پنج انگشت يکسان نکرد.

ترجمو: نه زالون سڀ زالون نه مڙس سڀ مڙس،
ڏئيءَ پنج آڱريون هڪ جهڙيون نه ڪيون.
۽ سنسڪرت واري پڻ چيو آهي:

اشلوڪ: شيلي شيلي نه ماڻڪيا، موڪتڪا نڳجي ڳجي،
ساڌو نه سروتر چندنو نه وني وني.

ارٿ: نه سڀڪنهن جبل ۾ ماڻڪ، نه سڀڪنهن هاٿيءَ ۾ موتي،
ساڌ به سڀ نه آهن، نه سڀ جهنگ ۾ چندن آهي.

٤٧٦- مروان موت ملوڪان شڪار،
يا مچيءَ موت ميٺي شڪار.

يعني هڪڙي کي مرڻ جهڙو ڏپ، ٻئي کي رڳو رونشو؛ تنهن وانگي هڪڙا هوند وارا بي قياس ماڻهو پنهنجي توڙي رونشي لاءِ ٻئي غريب جي زيان جي پرواهه نه رکن. پر چڱو هي آهي؛ جو پراڻي ڏک جو ٻڻ پنهنجي ڏک جهڙو ارمان کڻجي. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: آنچه بر خود نه نه پسندي، بر ديگران هم مپسند.
ترجمو: جيڪي پاڻ لاءِ نه وڻيئي؛ سو ٻين لاءِ نه ڪهڻ.

٤٨٧- موا پتر؛ پڃن هيل.

جو جڏهن مري، سو تڏهن پڃي، ۽ پروڪي مثل کي هيل ڪونه پڃي. تنهن وانگي جا ڳالهه جڏهن هلي، يا جو ڪم جاتي ٿئي؛ تڏهن تاتي آن جو ويچار نهي. جي ٿي لنگهڻ ڪان پوءِ به ڪبو، ته ڇا ڪسندو؟ جهڙو پراڻو ٽپوڪيڍي پاڻيءَ تت وار پڏائي.

٤٨٨- مئا آهن جيئرن جي وس.

هن پهاڪي جي اکري معني پڌري آهي؛ پر مطلب سندس هي آهي، جو هي دنيا جا ماڻهو سڀ مئن جي آچار آهن، جيئرو هڪڙو پاڻ ڏٺي پاڪ آهي. ان لاءِ فارسي پهاڪو پڻ آيو آهي:

فارسي: مرده بدست زنده.
ترجمو: ساڳيو سنڌي پهاڪي وارو مطلب.

٤٨٩- محبتي مڙن، ته ننهين لوڪن لک پوي.

محبتي يعني نيهي، هندن جي مذهبي ڪتابن ۾ ٽي لوڪ چيا آهن: هڪڙو سرگ يعني آڀ، ٻيو مِرت يعني ڌرتي، ٽيون پاتال يعني ڌرتيءَ ڪان هيٺ جو لوڪ آهي. پهاڪي جي معني هيءَ آهي، جو جيڪڏهن عاشق ڦرن، ته ٽيڪنهن هنڌ سڌ ٿي وڃي: ۽ مطلب هي آهي، جو سچن عاشقن تي جيڪڏهن سوڙهه پوي، ته به پنهنجي سچائيءَ کان نه ڪسن. جهڙو فارسي بيت آهي:

بيت: آسمان گر تيغ بارد سر نه خارد اهل دل،
زخم ناخن برسر نامرد چون خنجر بود.

ترجمو: جيڪڏهن آڀ ترار يون وسائي ته به نيهي مٿو نه کنهن، ڪانئرن کي ننهن جو چهڪ به ڪٽاريءَ جهڙو هئي.

٤٩٠- منهن ڪونري ڳنا پٽائي.

منهن ڪونري يعني مٺو ڳالهائڻ وارو. مٺو ڳالهائڻ چڱو آهي، پر جاتي ڪڙو ڳالهائڻ ڪم ايندو، تاتي مٺو ڳالهائڻ مورکو کهر جو گهاٽو. تنهن لاءِ فارسيءَ وارو چوي ٿو:

فارسي: وقتي به قهر گوه که يک کوزه نبات،
گه گه چنان بکار نيايد که حنظلي.

ترجمو: ڪنهن مهل ڪڙو به ڳالهائي، جو مصريءَ جو ڪوڙو، ڪڏهن ڪڏهن اهڙو ڪم نه اچي جهڙو ڪي ٽوهه.

٤٩١- مڙيا، سي جڙيا.

مڙڻ يعني ٽري ڇڏڻ، هي پهاڪي وارو ڪاند ڪرڻ لاءِ تو سمجهائي، يعني جيڪڏهن ڪنهن کان اهنج پهچيئي ته به ڪاند ڪري مڙي وڃ، ته ڏٺي توتي توهه ڪري. اهڙو فارسيءَ واري پڻ چيو آهي:

فارسي: گر گزندت رسد تحمل کن؛
کہ بہ عفو از گناه پاک شوي.

ترجمو: جيڪڏهن ڪنهن ڪان اهنج پهچيئي تہ ڪاند ڪر، جو
اوسران سان پاپن ڪان ڇٽندين.

٤٩٢– ملڪ صاحب دا وسي؛ ڪوئي رووي ڪوئي هسي.

هي ڀاڳو مايا جا کيل ڏيکاري ٿو، جنهن ۾ هڪڙا ڏکيا، هڪڙا سکيا، هڪڙا پيا رئن، هڪڙا کلندا وتن، هڪڙا ويٺا راڄ ڪمائين، هڪڙا وتن پنندا. فارسيءَ وارو بہ شاهد آهي:

فارسي: يکي را بُرون رفتہ ز اندازه مال؛
يکي را غم نان و خرچ عيال.

ترجمو: هڪڙي کي گهڻيئي کان بہ مال گهڻو؛ هڪڙي کي
مانيءَ ۽ پارن جي قوت جي گهٽتي.

٤٩٣– مينهن ڊائي هوري هلي، رڍ ڊائي ٽينگ ڏئي.

مينهن وڏو وهٽ آهي، سو جي ڊاهي، تہ پنهنجي ڳورائيءَ کان هري هلي ۽ رڍ هلڪڙي آهي سا ڊڪي تہ ڊوڙون پائي ۽ ٽپانگ ماري. تنهن وانگي سگر ماڻهو بہ جڏن وڏو پد پائيندو، تڏن نٽڙت گهٽي ڪندو، ۽ نيڪرَ کي ٿورو ڊؤ ٿيندو تہ بہ گهٽي ٽانءُ ڪندو.

٤٩٤– منهن ڏسي تلڪ ڏجي.

تلڪ، هندڪو آهڃاڻ نرڙ ۾ ڏيڻ جو آهي، يعني جنهن جو منهن تلڪ جو لائق هجي تنهن کي ڏجي، جو نہ، تنهن کي نہ؛ تنهن وانگي جو ماڻهو ڪهل جو جوڳو هئي، تنهن تي ڪهل ڪجي، نا تہ نہ. تنهن تي هڪڙو فارسي بيت بہ آهي:

بيت: پسنديد است بخشايش، وليکن،
منه بر ريش خلق آزار مرهم.

ترجمو: اوسراڻ ڪرڻ چڱو آهي پر،
ماڻهو ڏڪوئيندڙ جي ڦٽ تي ملم نہ لاءِ.

۴۹۵- ماديءَ ڪُڪڙ بہ ڪڏهن بانگ ڏني.

بانگ ڏيڻ نر ڪُڪڙ جو ڪم آهي، ۽ مادي ڪڏهن بانگ نہ ڏني، جهڙو ڪي سنڌ زال پار جتي، جهڙو ڪي ڪانئر جنگ ڪري، تهڙو لاپرچڻي ماڻهوءَ ڪان چڱمڙسي ٿئي.

۴۹۶- مٺي ڪي مارڻ سوره جي گلا.

جيتوڻي تہ پهاڪي ۾ حرف مٺي ڪي مارڻ آيو آهي، پر جو مري پيو هوندو، تنهن کي ڇا ڪو ماريندو؛ پر مطلب هي آهي، جو تنهنجي هڪڙي ويريءَ جي مايا ناس ٿي وڃي ۽ ڪنهن ٻيءَ پر ٿئي، يا نوڪري ٿئي وڃيس ۽ اڳتي بہ نوڪريءَ کان نڪمو ٿي رهي، تڏهن تو کي هيءُ سمجهڻ کپي تہ هن کي ڏئيءَ ماريو آهي، تنهن کي ڇا ماربو؛ ۽ جي اهڙي کي مارينداين تہ گلارو ٿيندين.

۴۹۷- ماءُ مري رُکي مڪي، ڏيءُ دا نالا ڏهي.

ملڪ جي هلت آهي جو هڪڙن ماڻهن جا نالا، ذات يا جنس جي ڏاهم پٽاندر رکن؛ جهڙو هڪڙي سهڻي جو نالو يوسف، يا هڪڙي پڇن واري جو نالو ساڌو، يا هڪڙي سياڻي جو نالو لقمان، ۽ هڪڙن ماڻهن جا نالا ذات يا جنس جي اُبتڙ رکن، جهڙو هڪڙي شيديءَ جو نالو الماس يا ياقوت، يا هڪڙي مهاڻي جو نالو چنڊ يا هڪڙيءَ اڀاڻ عورت جو نالو سياڻي؛ تنهن وانگي هڪڙي غريب زال جنهن کي رکي ماني بہ مس مس ملندي هئي، سا پنهنجي ڌيءُ جو نالو ڏهي يعني ڏڌ رکندي، تہ نالي رکڻي ان جي رُکائي ڇڏي وينديِ ڇا؟ جهڙيءَ ريت هڪڙو اگهو ماڻهو پڪيءَ لاءِ ويڄ وٽ وڃي ۽ طبيب دوا چويس، سا ڪري ڪين، رڳو دوا جو نالو چوندو وتي، تہ ڪئن چڱندو؟ تهڙيءَ ريت، هڪڙو درويش پنهنجي پالڪي کي

سمجهائي ته ڏٺيءَ جو پچن ڪر، اهو چيلو اهي سا گيا اکر "پچن ڪر" وات سان چوندو وتندو، پچن هڏهين ڪين ڪندو، سو ڇا پرائيندو؟ تنهن تي ساميءَ جو سلوڪ آهي: "مک سان رام چئي، سانت نه اچي جيءَ کي، آن" پاٺيءَ جي نانو سان آج بک ڪين لهي."

٤٩٨- ماريءَ جي گهر هڏن جو ڍير.

ماري يعني پکين يا ميرن کي ڦاسائي، تنهن سان پيٽ پريندڙ. مطلب ته اهڙيءَ ڪمائيءَ واري جي گهر ۾ هڏن ڍاران ٻيو ڇا هوندو؟ تنهن وانگي جو پاپ ڪري ناٿو ماريندو، سو سائو ڪٿان ٿيندو.

٤٩٩- سيهر سينهن مان نڪتو، وڇن ڪهڙي پارت.

جڏهن سينهن جو ڏٺي هڪڙو سيهار ڪڍي ٻيو رکي، تڏهن پراٺي سيهر جو وڇن جي پارت سان ڇا؟ جهڙيءَ طرح هڪڙي راجا جو راڄ ٻيو کسي وٺي، تڏهن اڳوڻي راجا جو ڇا جو ڪونه ۽ هٿيارن ۽ گهوڙن جي پارت ڪري. تنهن وانگي هي ماڻهو ٻڌ ڏسي ٿو، جو نيٺ ڇوني موت جي هٿ آهي، تڏهن مايا جي وهنوارن جي گهٽي ڇو ٿو ڪري؛ ۽ جيڪڏهن ان اشاري ڏي نه نهاريندو، ته ڏٺيءَ جي يادگيريءَ کان پري رهندو.

٥٠٠- ماريءَ کان پڌايو چڱو آهي.

پڌايو يعني ڊيڄاريو، جڏهن ويري هٿ ۾ اچي، تڏهن سياڻي کي گهرجي، جو تنت وهندي ماري نه ڇڏيس؛ ۽ چڱو هي آهي، جو ڊيڄاري ڀڄائيس؛ ڇاڪاڻ جو ڪاوڙ مهل جيتري کي مارڻ سنهنجو آهي، پر ڪاوڙ لٿي جيڪڏهن پڇتائيندو، ته وري جيئاري ڪين سگهندو. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: نيک سهل است زنده بيجان کردن؛
کشته را باز زنده نتوان کردن.

ترجمو: جڳو سولو آهي جيتري ڪي مارڻ،
ڪنل ڪي وري جيتاري نه سگهبو.

٥٠١- موتين جي پرک مان ڇا ڄاڻي شيشه گر.

جهڙو ڇنجي سون جي پرک مان پانساني ڇا ڄاڻي، يا ڪتوريءَ جي اگهه جي ڏيگر کي ڪهڙي سڌ، تنهن وانگي راڄ جون مصلحتون پينار ڇا سمجهي. جهڙو خواجه حافظ چيو آهي:

بيت: گداي گوشه نشيني، تو حافظا خاموش،
رموز مملڪت ملک خسروان دانــنــد.

ترجمو: پينار ڪنڊ وهندڙ آهين حافظ مان ڪر؛
راڄ جـون صلاحون راجـائـون ڄاڻـن.

٥٠٢- ميلڪ ۾ ڏيڻ کجور، ميان ليئي باغ ۾.

کجور يعني کجيءَ جو وڻ، جنهن ماڻهوءَ کـي رڳـو هڪڙو به وڻ کجيءَ جو هئي، ۽ اُن کـي باغ سمجهي ڪٺ وڃائي تنهن ۾ ليئي، ته اُن جي سمجهه اجائي ڄاڻجي، تنهن وانگي هن ماڻهوءَ کي دنيا ۾ رهڻ جي ويـرم ٿوري آهـي، تنهن تي وسهي پسارا ڪرڻ بڻ اجائي ڳالهه آهـي. جهڙو گـرو نانڪ صاحب جو وچن آهي.

وچن: اک ميٽندي رهه گئي، مک وچ رهيا گـراس،
لعنت اسدي عقل نون جو دم دا ڪري وساس.

ارٿ: اک ڇنپيدي رهي ۽ وات ۾ گـره رهي ويـو؛
اُن جي عقل کي ڦٽ آهي جو پاڪ جو ويسه ڪري.

٥٠٣- ميون گور لائق، ٻيبي سيج لائق.

گور لائق يعني پوڙهو قبر وڃڻ جهڙو، سيج لائق يعني جوان، مطلب هي جو مڙس پوڙهو ۽ زال جوان. پلا ويچار ڪهرجي، جو مڙس جوان کي پوڙهيءَ زال جي صحبت کان ڪهڙي بيحان لڳندي آهي؛ تڏهن زال جوان کي مڙس پوڙهي جي صحبت ڪئان وٽندي هوندي. تهڙيءَ پـر هڪ جهڙيءَ

صحبت ڏاران ٻي صحبت ڪنهن کي نه وڻي. جهڙو فارسي جو بيت چيو آهي:

بيت: چو طوطي ڪلاغش بود هم نفس،
غنيمت شمارد خلاص از قفس.

ترجمو: جڏهن ڇتون ساڻ ڪانءُ ڪَڏ هئي،
تڏهن پڃري مان ڇٽڻ غنيمت ڳڻي.

٥٠٣- ملا مٺو، مهابو لٺو.

ملو يعني ڇوڪرن پاڙهڻ وارو، مهابو يعني لحاظ، پڙهڻ وارن ڇوڪرن جي لحاظ ملي سا رکيو سبق پڙهڻ تائين آهي. تنهن جو هي فارسي دليل:

فارسي: دوستي ملايا تا بهم طبق،
دوستي ڪان ڪودڪا بهم سبق.

ترجمو: ملن جي پريت طبق* تائين،
ڇوڪرن جي پريت سبق تائين.

يلا جڏهن ملي جيڏي جو مهابو سبق کان پوءِ ڇڏيائون، تڏهن ملي مٺي کان پوءِ ڪهڙو مهابو رهندن. پر اها ڪلائي لاڙهڻ جو ڪم آهي، جو اشرافن ماڻسن کي نه وڻي.

٥٠٥- ميان جي مڏي، ته ڏندڻ نين تڏي،

هڪڙا ماڻهو ٿوريءَ هوند وارا ٿانءُ گهڻي ڪن، تن لاءِ هي پهاڪو آيو آهي. آن تي هڪڙو نقل آيو آهي:

هڪڙو مسافر ڪنهن ڳوٺ ۾ وڃي لٿو، ۽ وڃائو ساڻ ڪونه هوس، رکيو لباس سانس هو، جو ڏينهن ڪلهن ۾ ڏيکيندو هو، ۽ سڀهڻ مهل اوڇڻ ڪندو هو. ڳوٺ جا ماڻهو مهمان آيو ڀڏي وٽس ڪَڏجڻ آيا. جڏهن ڳچ ويرم لنگهي، پانيائين جو ڳوٺ

* يعني ڪاچ جو ٿانءُ

وارا آهن، ته ننڊ ڪريان، تڏهن مينهن ڪري نوڪر کي چيائين، جو وڃائو جوڙ ته سمهندس؛ پر نوڪر ڪن لاٿار ڪئي. تڏهن وري نوڪر کي هنڌ جوڙڻ لاءِ چيائين، ته به نوڪر پڌو آڻ پڌو ڪري نٽائي ڇڏيو. ٿوري دير کان پوءِ وري وڃائـي جوڙڻ لاءِ چيانس، تڏهن نوڪر چيس، سائين، هنڌ تنهنجي ڳچيءَ ۾ آهـي لاٿو، پيو ڇا وڃايان؟ اهـا ورندي ٻـڌي ڳوٺاڻا کلي ڪيرا ٿيا، مسافر ڦڪو ٿيو. مطلب جو هونـد کان واڌو ننڊ ڪرڻ سورڳو ڦڪائي آهي.

٥٠٦ مٺا به ڪڏهن مسڻ مان موٺيا آهن.

جو ماڻهو مري مساڻ يا مقام ۾ ويو؛ تنهن جو وري موٽ ڏنو نه پڌو. تهڙيءَ ريت مهل هٿان ويل به وري هٿ نه ايندي، تنهنڪري گهرجي جو هلنديءَ چلنديءَ ۾ ڏٺـيءَ جـي يادگيري ڪري اڳ جو توشو هٿ آڻجي، متان پوءِ مهل هٿ نـه اچي.

جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: جوانا رهي طاعت امروزگير،

ڪه فردا جواني نيايد ز پير.

ترجمو: اي جوان، اڄ ڏٺـيءَ جي يادگيري ڪر؛

جو سياڻي پوڙهي کان جوانيءَ جو ڪم نه ٿيندو.

ن

٥٠٧- نهن مان ڇڄي، ته ڪاتي ڇو وجهي؟

هن پهاڪي جو مطلب ساڳيو نمبر ٤٣٧ واري پهاڪي ۾ پڻ آيو آهي؛ يعني جو ڪم هري ۽ ٿوري ڳالهائڻ سان ڇٽي، تنهن لاءِ ڏاڍيان يا کهڙو نه ڳالهائجي. ان ڪاڻ فارسيءَ واري پڻ چيو آهي:

بيت: اگر مي بـه نـرمـي و هوش،

به تندي و خشم و درشتي مکوش.

ترجمو: جيڪڏهن ڪونئرائي ۽ ڏاهپ سان ٿي اچي،

ته تکائيءَ ۽ ڏمـر ڏاڍائيءَ سان نـه رڙ.

٨٥- نہ ڪنهن کي عقل منجهايو آهي، نہ ڪنهن کي سونهن سڪايو آهي.

يعني عقل بہ پاڻ وٽ سڀڪو گهٽ ڄاڻي؛ جهڙو فارسيءَ وارو چوي ٿو:

فارسي: گر از بساط زمين عقل منهدم گردد،

بخود گمان نہ برد هيچکس کہ نادانم.

ترجمو: سڄيءَ ڌرتيءَ تان جيڪڏهن عقل ناس ٿي وڃي،

پاڻ ۾ ڪوبہ شڪ نہ آڻي تہ ڪو اڻاڻ آهيان.

۽ سونهن ۾ بہ پاڻ کي گهٽ ڪونہ ڄاڻي، جهڙو چوڪر نقل ڪندا آهن جو ڏيڏريون پاڻ ۾ گڏ ٿي ويٺيون هيون، ۽ هڪ ٻئي کي چوڻ لڳيون جو جڏهن اسان کي ڌڻيءَ آپايو، تڏهن حورن آپاڻ جو کهڙو ڪم هو. ڏسو جڏهن ڏيڏرن کي پنهنجي سونهن تي ايترو هٺ، تڏهن ٻيو ڪير آهي، جو پاڻ کي سهڻو نہ ڄاڻندو؟

٩٥- نہ ڏي نہ ڏکوهہ.

مطلب هي آهي، جو ڪنهن کي ڪي بہ ڏيڻ چڱو آهي، پر جي ڏيئي نہ سگهجي، تہ ڏکوئڻ ڪار نہ آهي. تنهن تي فارسي پهاڪو بہ آهي:

پهاڪو: چيزي مده درويش را، چيزي مگو درويش را.

ترجمو: فقير کي ڏي بہ ڪين، تہ فقير کي چئو بہ ڪين.

٥١٠- ناڻو نَرُ چٽو ڪري.

ناڻو يعني دولت اهڙي شئي آهي، جا آڻ نابن کي نائي ڇڏي. جهڙو فارسيءَ وارو چوي ٿو:

بيت: هر کہ زر ديد سرفرود آورد،

ور ترازوي آهني دوش ست.

ترجمو: جنهن ناڻو ڏٺو تنهن مٿو نايو؛

توڙي لوهن مٿن واري ساهمي هئي.

۵۱۱- ناڻو جهڙي تاؤ سان گهرجي، تهڙي تاؤ سان نڪري.

هن پهاڪي جي بنياد هن ۾ آهي، جو مير صاحبن جي راڄ ۾ حسن شاه تحصيلداريءَ جو ڪم ڪندو هو؛ ان ڏهاڙن ۾ هڪڙي هاريءَ ڏي رپيو رائر جو هو، تنهن کان مان پاڻ سان گهري ٿڪو، ته نه ڏنائين. نيٺ ڏرتيءَ ۾ ڏرا ڪٽائي تنهن ۾ سنديس پانهون پڌي پوري آس ۾ وهاريائينس، تڏهن منجهانس مس سڌو، يعني پٺڪي ۾ رپيو پڌل هوس، سو چوڙي ڏنائين. تڏهن پين چيس، جو رهڻي ساڻ هوندي هيتري مار ڇو ٿي کاڌءِ؟ چي ڙي يار! رپيو به ائين ته نه ڇاٽي، تہ ڪنهن ڳانڍوءَ جي هڙ ۾ هوس. مطلب، جو سالڪ هڪڙي سيد کي ڇيو جو ٿوري ناڻي لاءِ ايترو مارڻ نہ گهربو هو، تنهن کي هي پهاڪو پڙهي پڌاياڻين. حاصل ڳالهه جو ناڻو هڙان ڇوڙڻ ڏاڍو ڏکيو آهي.

۵۱۲- نڪي پاراتن ۾ نڪي منجهه دعا، انڪ اڳيئي لکيا پاڙڻ پوءِ پيا.

اکرن جي معني پڌري آهي، مگر مطلب هي آهي، جو جيڪي نصيب ۾ انڪ لکيل هوندا سي پوندا، ڪڏهن ڪين ٽرندا، پوءِ توڙي کو ڏک پريو؛ ته به پوڳيندو، جي راضي رهندو ته به لوڙ يندو. جهڙو فارسي بيت آهي:

بيت: قضا دگر نشود گر هزار نالہ و آه،
به شکريا به شڪايت برايد از دهني.

ترجمو: لکيو ڪين ٽري، جيڪڏهن هزار دانهون ڪوڪون، شڪر سان يا گلا سان ڪنهن وات مان نڪرنديون.

۵۱۳- نٿن به تکي ڳڙ به مٺو.

جهڙيءَ ريت هڪڙيءَ نٿن جي پراڻ ڪنهن کي ڳڙ ملڻ جو دلاسو هجي، پر جي نٿن ۾ گهڙي ته وهڪري ۾ لوڙهي وڃي، نا ته

گهرڻ ڪائڻ جو ارمان رهيس. ۾ مطلب هي آهي، جو مايا جو ڏندو اهڙو آهي جو جنهن وٽ نه آهي سو سندس هيچ جي وکهي ڏک ڏسي؛ ۽ جنهن وٽ آهي، سو سندس ڏنڌي ۾ موڙهو وتي ۽ ـر پنهين طرح ڏني وسريو وڃي. تنهن تي فارسي مثل آهي:

مثل: اي فرزند آدم، اگر تونگر باشي، مشتغل شوي بمال،
اگـــر درويش شـــوي تنـگدل نشيني بـمـال.
پس حلاوت ذکر حق ڪجا يابي؟
و بــه عباتش ڪـــي شتابـــي.

ترجمو: اي ماڻهوءَ جا پٽ جي وهيون هئين ته مال ۾ رجهين،
جـــي فقير ٿين، نــه آڻ تـڻ ۾ مـوڙهه سـوڙهه ٿين؛
پوءِ ڏڻيءَ جـي يادگيريءَ جـو سواد ڪٿان لهندين؟
۽ سندس بندگـيءَ ڏي ڪڏهن ڊوڙندين.

٥١٤- ننڍي وات مان وڏو ويڻ نه ڪڍجي.

ويڻ يعني مهڻو يا طعنو، يا ٻيو بڇڙي ڳالهه؛ ٻهاڪي وارو چپ مان ڳالهه جو سنجم ڪرڻ چڱو ڄاڻي تاڪيد ٿـو ڪري.
جهڙو فارسيءَ وارو چوي ٿو:

بيت: زبان شڪل زنان دارد، زنان را ستّر درڪار ست،
شڪستن ستّر مستوران بـه پيش عاقلان عـارست.

ترجمو: چپ ڪي صورت زال جي آهي، زالن ڪي ستر گهرجي؛
ستّر وارن ستر جـو ڀڃڻ سياڻـن ڪـي ويڪ آهي.
هن ٻُجهارت جو بيان.

زبان يعني چپ، زنان يعني زالون. پنهي حرفن جي صورت هڪجهڙي؛ رڳي هڪڙي نڪتي جو ڦير آهي.

٥١٥- نه ڪنهن جي ڪٽي ڪي هٿ لاءِ، نـه پنهنجو پـٽ پٽاءِ.

پـٽ جي پٽائي يعني پٽ جي ڪپڙي ڪي بڇڙو چوائڻ. هي ٻهاڪي وارو چوي ٿـو ته ڪنهن ڪي بڇڙو نه ڳالهائي، ته توکي

ٻيڙو ڪونہ ڳالهائي، ۽ نہ ڪنهن جو مان لاهي؛ تہ تنهنجو مان بہ ڪونہ لاهي: يعني تنهنجو مان تو وهيٺو آهي. تنهن تي فارسي بيت آيو آهي:

بيت- چہ نيڪو زده ست. اين مثل برهمن،
بـود حرمت هرڪس از خويشتن.

ترجمو: ڪهڙو چڱو مثل ٻانڀڻ چيو آهي،
سڀڪنهن جو مان پاڻ وهيٺو آهي.

٥١٦- ناڻو سو جو ڳنڍ، سا جا ڪنٺ.

پاڻي يعني جيڪي پڙهجي. پهاڪي جو مطلب هي آهي، تہ ناڻو اهو ڪم ايندو، جو هڙ ۾ يعني پاڻ وٽ هوندو؛ تهڙيءَ ريت علم اهو ڪم ايندو، جو ڪنٺ يعني ياد هوندو. تنهن تي فارسي بيت آيو آهي:

بيت: علم همان نيست در جلد ميش،
علم همان‌ست کہ در جلد خويش.

ترجمو: اهو علم ڪار نہ آهي جو چم جي جلد يعني ڪتاب ۾،
اهـو عـلـم ڪار آهـي جـو پنهنجي چم يعني دل ۾.

٥١٧- نہ ڪتي، نہ ڪوريءَ جي ڪاڻ ڪڍي.

جيڪي زالون ڪتي سٺ مان ڪپڙو اُڻائن، تن کي جائي ڪوريءَ جي ڪاڻ ڪڍڻي پوي؛ پر جيڪو موران نـہ ڪتن، تن کي ڪهڙي ڪاڻ؟ تنهن وانگي جو ماڻهو ماڳان ٻيڙي ڪم ڪان پري هوندو، تنهن کي جواب ڀرڻو جو ڪهڙو ڏپ؟ جهڙو فارسي مثل آهي:

فارسي: آنرا کہ حساب پاڪ ست از محاسبہ چہ پاڪ؟

ترجمو: جنهن جو ليکو چوکو آهي تنهن کي ليکي ونڊڻ جو ڇا ڏپ؟

٥١٨ــ نانگ ريجهائڻ سولو، پر ڪــرو ڪو ڳوهم ريجهائي.
سلڇڻي ماڻهوءَ کي ڪو ڳڻ سيکاريو، ته هرو ڀرو سکي پوندو؛ ۽ ڪلڇڻي ماڻهوءَ کي جــو ڳوهم جهڙو آهي جيڪي سيکاريو، سو ڪين سکندو. جهڙو فارسي بيت آهي:

بيت: باران که در لطافت طبعش خلاف نيست،
در بــاغ لاله رويد در شور خار و خس.

ترجمو: مينهن جي سوجهارائيءَ ۾ ڪو ڦير نه آهي،
باغ ۾ گــل ڇاپن، ڪلر ۾ ڪنڊا ڪک.

٥١٩ــ نيچ نوڪري، آتم کيتي، وڌنت واپار.
هي پهاڪي وارو هنيءَ ۽ واپار جي ڪرت کي سارا هي، نوڪريءَ جي ڪرت جي گلا ٿو ڪري. سا ڳالهم سچ آهي؛ ڇاڪاڻ جو نوڪريءَ وارو ماڻهو سدا پرائــي وس ۾ رهــي ٿو. تنهنڪري فارسيءَ وارو پڻ نوڪريءَ کي اڻ وڻندڙ ڄاڻي گلا ڪري ٿو.

فارسي: نان جــوي خــوردن، و بــر زمين نشستن،
به که کمر زرين بستن، و در خدمت سلطان استادن.

ترجمو: جــوَن جي ماني کائڻ، ڌرتيءَ تي وهڻ؛
سوني ترار ٻڌي راجا اڳيان بيهڻ کان چڱو.

٥٢٠ــ ننڍي مري نه مايڙي، ٻُڍي مري نه جوءِ،
ڪنتُ ڇوڙيلي نا مري، مت، جهڻڪ وهيٺي هوءِ.
ڪنت يعني مڙس، ڇوڙيلي يعني جوان جوءِ. هن پهاڪي مان پيو ڏار مطلب ڪونه ٿو نڪري؛ مگر ابترو آهي جو جنهن ٻار جي ماءُ ننڍپڻ ۾ مرندي سو ڇورو ئي ڏک ڏسندو، ۽ جنهن مڙس جي ٻڍاپڻ ۾ جوءِ مرنــدي، سو پــڻ اهنجا ڏينهن لنگهائيندو، جنهن عورت جو جوانيءَ ۾ مرندو، سا رناپڻ جــو ڏهاڳ ڏسندي.

٥٢١ـ نڪي ڏهڪرن مال ميڙيو، نڪي سڱرهيا ٻڪ سوا.

ڏهڪرن جو ڪم ٻيڙيءَ ڏيڻ وارو آهي، ۽ سگهڙين جي ڪرت سٽي سڳنڊ واري آهي؛ تن لاءِ ڀاڪي وارو چوڻي ٿو ته هُن ڪني ڪرت سٽي تي ڪنئين، ته ايترو ناڻو ڪِٺُ ڪونه ڪيائون، جو وٽن سدائي رهي، ۽ هنن سٽي ڪرت ڪئي ته ٻه اهڙا سڄا ڪين ٿيا جو ٻڪ ڀرن. تنهن وانگي جو ماڻهو چوريءَ يا ڦِٻَٽ يا ٺڳيءَ مان گهڻو ناڻو ڪمائيندو، تنهن وٽ ٻه سدا ڪين رهندو، ۽ جو ڀلي مانسائيءَ جي ڪرت مان ٿورو ڪِٺُ ڪندو سو ٻڪ ڪين مرندو.

٥٢٢ـ نون ميهارن مينهون ڏاريون،

ڪٿا لاهي ڏونهيون ڀاريون.

ميهار ماڻهو گهڻو تڻو مينهن جي وڻاڻ ۾ چيٽا ڪڍ ڪري ڏونهي ڀارن؛ پر ڪٿو ڪونه ڏونهيءَ ۾ ڀاري. تڏهن هي ڀاڪو اڻ ڀرڪيل ماڻهوءَ مان لاڳو ٿو ٿئي، جو نيازموده ڪري ماڻهو جائي آپتو ڪم ڪندو، جو ڦِڪيءَ کي مصري، ۽ لوڻ کي کنڊ ڄاڻندو.

٥٢٣ـ ٿئين سناسڻ چيلهه ۾ ڄڻائون.

هندو مذهب جا سناسي فقير مٽي جي وارن ۾ ٻڙ جو ڪير ۽ رک وجهي نوڙن وانگي وٽي مٿي تي ويڙهن، تن ڪي ڄڻائون ڇنجي؛ پر آهي چيلهه تي ڪونه ويڙهي، ۽ جي ڪا عورت گروءَ جي آپديش ڏاران اهڙي حالت رکي، ته هي ڀاڪو مٿس لاڳو ٿئي. پر مطلب هي آهي، جو سيڪو ڪم دنيا تيڙي ڏين جو مرشد جي وات ڏني ڏاران ڪرڻ اجايو آهي. تنهن تي گرو نانڪ صاحب جو وچن آهي:

وچن: جي سو چندان آگوي، سورج چڙهن هزار،

ايتي چاندن هونديا گور ٻن گهور انڌار.

ارٿ: سوَ چندن ۽ هزار سڄڻ ڪٿي آيــري،
ايتري سوجهري هوندي به ڪروڙ بنا اونده.

۵۲۴- نانءُ چڙهيو واپاري ڪٿي ڪاڻي،
نان چڙهيو چـور ڦاهــي اچــي.

جو واپاري واپار ۾ سچت رکندو هوندو، تنهن جو واپار گهڻو هلندو، ۽ جو ماڻهو چوريءَ ڪرڻ ۾ پڌرو هوندو، سو جاتي ڪاتي جهلبو. تنهن وانگي جو ماڻهو ڇگ مڙسيءَ جي وات هلندو، سو جتي ڪٿي مانُ لهندو؛ ۽ جو لچائيءَ ۾ پڌرو هوندو، سو سپ هنڌ بيمانو رهندو.

۵۲۵- نچڻ هلي ته گهونگهٽ ڪهڙو؟

گهڻيون ٽٿيون زالون منهن ڪيڊي گهمنديون آهن، پر ج زال نچڻ هلي. تنهن کي گهونگهٽ يعني منهن ڍڪڻ جو ڪهڙو ڪم؟ تنهن وانگي جو درويش دنيا جا ڌنڌا ڇڏي ڏٿيءَ جو ڳولو ٿيو، تنهن کي دنيا جي گلا جي ڪهڙي ڳڻتي؟

۵۱۶- ناٿو ڏجي آڪرو، ته گيهه ڇو وٺجي ٻاڪرو.

آڪرو يعني مهانگو؛ گيهه ٻاڪرو، ٻڪرين جـي کير جو گيهه يعني سادو؛ جي ماهه مهانگو ڏبو، ته گيهه سادو ڇـو وٺبـ ج جهڙو پيسا گهٽا ڏبا، ته شئي سادي ڇو وٺبي؟ تنهن وانگي خدمت ايمان سان ڪبي، ته ڦل ڇگو چونه ملندو.

و

۵۲۷- واڳ ڏٿيءَ جي هٿ، آءٌ ڪا ٻاڻ وهيٽي.

هن ماڻهو جو جيئڻ، مرڻ، آئڻ، وڃڻ، ڪائڻ، پيئڻ، ڏک، سک، ڪٿيو، چيئو، ۽ ٻيا سپ ڪم ڏٿيءَ جـي وس آهـن. پاڻ وهيٽو ڪي به ڪين اٿس. جهڙو گرو نانڪ صاحب جو وچن آهي.

وچن: ڪري ڪرائي آهي آپ،
مانڪ ڪي ڪڇ نهين هاٿ.
ارٿ: ڪرائي ڪري سڀ ڌڻي پاڻ؛
ماڻهوءَ جي هٿ ڪي به نه آهي.

٥٢٨- وڃي سڱن ڪي، ڪن به وڃائي آئي.

هن پهاڪي جو مطلب هي آهي، جو هڪڙي گڏهه، ڌڻيءَ کان سڱ ٿي گهريا، پر ابتري ۾ هڪڙي پوڪ ۾ پيل ڪيائين، تنهن جي هاريءَ ڪن وڍي ڇڏيس؛ جهڙو ڪي هڪڙو فقير ڪنهن کان ٽڪر مانيءَ جو گهري، اڳلو ڪپڙا به لاهي وٺيس. ان جهڙو فارسي پهاڪو به آهي: .
پهاڪو: بيچاره خر آرزوي دُم ڪرد؛
نايافت دُم ودو گوش گم ڪرد.
ترجمو: ويچاري گڏهه پڇ جي سڌ ڪئي،
پڇ نه مليس پر ڪن وڃايائين.

٥٢٩- ويهي ويهي مُڙس ڪري، سا وَهي ڇو وڃائي.

جنهن عورت ڪي نيٺ مُڙس ڪرڻو هئي، سو ويهي جواني وڃائي پڇاڙيءَ ۾ پرڻبي تنهن کي ڇا سواد ايندو؛ ۽ اوڙڪ پڇتائينديءَ. تنهن وانگي جنهن ڪم مان نيٺ پڇتاءُ ٿئي، سو مهل ويچاري ڪرڻ ڪپي.

٥٣٠- وهي درياءَ جي پر تي، وجهي واڳوءَ سان وير.

هن پهاڪي جو مطلب هي آهي، جو پاڻان ڏاڍو پاڙي ۾ هجي تنهن سان وير رکڻ مان نيٺ پلائي ڪانه آهي. اهڙو مثل هنديءَ ۾ چيل آهي:
هندي: ڪيسي بن هي نيبل ڪون ڪر سبلن سون غير؟
جيسي بس ساگرو ڪي ڪرت مگر سون بير.

ترجمو: هيٺي کي ڏاڍن سان ٻيائي ڪرڻ ڇا نهي؟
جھڙو دريا ۾ رهي مانگرمڇ سان وير هجي.

٥٣١ـ واڱڻ هڪڙن کي وائي هڪڙن کي پيچي.

هي پهاڪو ڏاڍيءَ جا اچرج ڏيکاري ٿو، جو آهي ساڳيا ڪم هڪڙن کي فائدو، ٻين کي گهاٽو ڪن، جهڙو شرم اشراف زال کي سونهي، پر ڪسٻڻ عورت کي ٻک ماري؛ يا جهلڙي مات درويش کي چڱي، پر راجا کي راج جو جوکو.

٥٣٢ـ واتون ٺرار ڪاچن، نڪون ڪٿو به نه ڪاچي.

وات جي واڏان ٿورو ٿورو ڪري گهڻو ڪائي وڃجي؛ نڪ مان ٿورو به نه ڪائجي. پر مطلب هي آهي، جو واجبي طرح سان يعني جو ڳائيندو سيڪو گهٽوئي ٻيو ڪائي ۽ اڻ جو ڳائيندو ڪائڻ اهڙو آهي، جهڙو نڪ مان ڪائڻ.

٥٣٣ـ واهڻ جو وائيو، تهڙو ڏوري جو پاڻيڻي.

هن پهاڪي مان ٻيو ڪين ڏو نڪري، مگر واهڻ ۾ گهڻو ڪري وانٺي جو هٽ هڪڙو رهي؛ تنهنڪري سيڌو پاڌو، ويگر وکر مهانگو وڪٽي، ته به گراڪ ٻيوس ٿي وٺي. تنهن وانگي ڏوري جو پاڻي مهانگو پڻ گهڻو تڏهن اڙي گور ٿئي.

٥٣٤ـ ويري هڪڙو به گهڻو، سڄڻ هزار به ٿورا.

هن پهاڪي وارو چوڻي ٿو، جو دوستي جئن گهڻن سان هئي تئن چڱي؛ ۽ وير هڪڙي سان به چڱو نه آهي ڇا ڪان جو دشمن هيٺوئي هئي تـه هيٺو ڄاڻڻ نه گهرجي. جهڙو فارسيءَ ۾ آيو آهي:
فارسيءَ: دشمن نتوان حقير بيچاره شمرد.
ترجمو: ويريءَ کي هيٺو نماڻو نه ڳڻجي.

٥٣٥- ونڊ ڪائيي، سک پائيي.

هن پهاڪي جي معنيٰ ۽ اهڙو اهنجو اڪر ڪونہ آهي، جنهن جي لکڻ جو ڪپ هجي، مگر مطلب هي آهي، جو سخاوت جي ساراهہ آهي. هن ريت جو ونڊيو ڪاءُ يعني ڏنيءَ جي نالي بہ ڏي، ۽ ڪاءُ بہ، ڇاڪاڻ جو ان بن ڪن ڏاران ناڻو ٻيو ڪهڙي ڪم ايندو؟ تنهن لاءِ فارسي بيت پڻ آيو آهي:

فارسي: اگر گنج قارون بدست آوري،
نماند مگر آنچہ بخشي خوري.

ترجمو: جيڪڏهن قارون جو خزانو هٿ ڪندين،
جيڪي ڪائيندين ۽ ڏنيءَ جي نانءِ ڏيندين،
تنهن ڏاران نہ رهندو.

٥٣٦- وڃن ٻير، ڪائون ڊاڪون، تن گهرن جون ڪهڙيون سا ڪون؟

ٻير، هڪڙي سستي وکري، ۽ ڊاک مهانگي وٿ آهي: تنهن جو مطلب هي آهي، تہ جو ماڻهو ڪمائيندو ٿورو ۽ ڪائيندو گهڻو تنهنجي پت ڪٿان رهندي؟ اهڙي لاءِ فارسيءَ واري پڻ ارسان ڪائي بيت چيو آهي:

بيت: بر احوال آنکس ببايد گريست،
کہ دخلش بود نوزده خرچ بيست.

ترجمو: اُن جي حال تي رئڻ گهرجي،
جنهن کي آوڻيهہ آپت ويهہ کپت.

٥٣٧- وير وير واڌائي بہ ورچي.

واڌائيءَ جهڙي ڳالهہ جا سڀ کي وڻي، هر هر چوڻ سان آها بہ نہ وڻي، تڏهن بہ ڳالهہ وري وري ڳالهائبي، تہ ڇا سواد ڪندي؟ تنهن لاءِ فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: سخن گرچه دلبند شيرين بود،
سزاوار تصديق و تحسين بود،
چو يڪبار گفتي مگو باز پرس؛
ڪه حلوا چو يڪبار خوردي ويس.

ترجمو: جيتوڻيڪ ڳالهه وڻندڙ ۽ مٺي هئي،
سچائيءَ ۽ ساراهه جي لائق هئي،
جڏهن هيڪر چئي، وري نه چئو؛
جئن حلوو هيڪر چکيل وري نٿو چکجي.

٥٣٨- وچ ڪير ڏئي، ته مينهن ڇو ڏارجي؟

وچ، مينهن جو مادي ڦر آهي، تنهن جو نيپاج مينهن ڪان ٿوري ڏاکڙي سان ٿئي. جڏهن ٿوري خرچ واري وچ ڪو ڏئي، تڏهن گهڻي ڪاڏي واري مينهن ڇو رکجي؟ پر مطلب هي آهي، ته جو ڪم ٿوري ڳالهائڻ سان ٿئي، تنهن لاءِ گهڻو نه ڳالهائجي. جهڙو فارسي بيت آهي:

بيت: چو ڪاري بر آيد به لطف و خوشي،
چه حاجت به تندي و گردن ڪشي؟

ترجمو: جڏهن مٺ ۽ رس سان ڪم ٿئي،
تڏهن تيک ۽ هٺ جو ڪهڙو ڪم؟

٥٣٩- وهندي پير پوڙ به ڇڳي، پيغل تار به نه ڇڳي.

پير پوڙ يعني تانگهو پاڻي، جنهن ۾ رڳو پير پسي، يعني وهندڙ پاڻي ننڍو هوندو ته به ڪنو نه ٿيندو؛ ۽ بيٺل پاڻي توڙي وڏو هوندو، ته به اوڙڪ ڪنو ٿي پوندو. تنهن وانگي ناڻو ٿورو ٿي هٿ ۾ هوندو، ۽ هلائڻ چلائڻ، خرچڻ کائڻ جي ڪم ۾ ايندو ته چڱو ۽ جي گهڻو ٿي رکيل هوندو ۽ ڪم ۾ نه ايندو، ته ناڻو تهڙا پتر. تنهن تي فارسي، واري چيو آهي:

فارسي: ز نعمت نهادن بلندي مجو؛
کہ ناخوش کند آب آستاد بو.

ترجمو: ناڻي رکڻ مان وڏائي مَ ڳول؛
جو بيٺل پاڻي بڇڙي باس ڪري.

.٥٤٠ – وِهُ وڃي، سو وه مان ڪائي.

هيءَ ڳالهہ سيڪو ٿو چاٿي، تہ جي ماڻهو سنڪئي، رسڪپور ۽ پين وک جهڙن وکرن جو واپار ڪندڙ آهن، تن کي ڏٺي تون پهچائي ٿو؛ تڏهن ڪنڊ جي وڻجارن کي ڪ ماريندو ڇا؟ تنهن وانگي جي ماڻهو ڪپت ۽ ويساهہ گهاتيءَ ۽ پين بڇڙن ڪمن مان پيٽ پريندا، تڏهن پت وارا ڪٿان بک مرندا؟

٥٤١ – وسي تہ بہ ڏسري گسي، نہ وسي تہ بہ ڏبري گسي.

وسي، يعني مينهن وسي؛ ڏبري يعني ڏبرو ڍور، گسي يعني مري يا پُچ پوي؛ مطلب هي آهي، جو جيڪڏهن وَس ٿئي، تہ بہ ڏبري ڍور کي برسات وارا ڏهاڙا جهنگ ۾ چرڻ جي ويرم نہ ملي سو بک ۾ ساهہ ڇڏي، جي وس نہ ٿئي تہ جهنگ ۾ گاهہ نہ جاپي، تہ بہ ڏبرو بک ۾ سڃهي سگهو مري. تنهن وانگر هيٺو ماڻهو پڻ نہ ٽڏي سهي، نہ ڪوسي سهي.

هہ

٥٤٢ – هر هر هوراڻي وڃڻ در دوستن جي.

هوراڻي يعني هلڪائي، وري وري، يا سگهو سگهو سڄڻ وٽ اچ وڃ ڪرڻ مان هلڪائي آهي؛ اهڙيءَ اچ وڃ مان نيٺ دوستي گهٽجي وڃي. جهڙو هنديءَ واري چيو آهي:
هندي: پريت گهٽي متر ڪي نِتّ جائي.

ترجمو: مائٽ وٽ ڏهاڙي وڃڻ مان دوستي گهٽجي.

۵۴۳- هاسي ڪرّه جي ماسي.

ماسي يعني ماءُ جي ڀيڻ يعني مائٽياڻي. پهاڪي جو مطلب هي آهي، جو هاسي يعني مسخري يا ٺٺولي، جهيڙي جي پاڙ آهي. جهڙو فارسي پهاڪو آهي:

پهاڪو: المسخري مايهءِ فساد.

ترجمو: ٺٺولي جهيڙي جي موڙي.

۵۴۴- هڙ به گاسو، لوڪ به تماشو.

ڪنهن ڪنهن محل ۾ ماڻهوءَ جي هٿان قضا اهڙا ڪم ڪاري، جنهن مان گهر کي به گهاٽو پوي‌س، ۽ ماڻهو به مٺانس کلن؛ جهڙو هڪڙو ماڻهو سهانگائيءَ ۾ هڪڙو واپار مهانگو وٺي، تنهن کي پاڙي وارا پڻ جهلين، پر نيت ان واپار ۾ گهاٽو پائي، ته هڙ جو ڇيهو پوي‌س، ۽ پاڙي وارا به کلائنس. اهڙن ڳالهين لاءِ هيءُ پهاڪو آهي.

۵۴۵- هڪڙو چوي پيو مڃي، تنهن جو پورهيو ڏٺي نه پڄي.

هن پهاڪي وارو هڪڙي جي ڇٺي مڃڻ جو ڳڻ ڏيکاري ٿو، يعني ڇٺي مڃڻ کان ڏٺي به خوش ٿو ٿئي. تنهن تي گرونانڪ صاحب جو وچن آهي:

وچن: آگيا مان ِ جان ِ سک پايو.

ارٿ: چوڻ مڃي ڄاڻي سک پاتو.

۵۴۶- هٿ جنين جو هيٺ، پهرين پٽڻ سي لنگهندا.

هٿ هيٺ يعني هٿ سنئون يعني ڏيڻ وارو، يعني جنهن جو هٿ پئسي ڏيڻ لاءِ سنئون هوندو، سو پٽڻ جي پهرئين پور ۾ لنگهندو. پر مطلب هي آهي، ته جيڪو سخاوت ڪندو، تنهن جو سڀڪو ڪم اڳي ٿيندو. جهڙو فارسي بيت آهي:

فارسي: سخاوت همه دردها را دوا ست.
ترجمو: سخاوت مڙني سورن جي دوا آهي.

۵۴۷- هنجهن سان حرص ڪري آڏاڻي چڙي،
ڇڙو هوس ڇهنب ۾، سو به پيٽ ڪري.

هنجهه هڪڙو وڏو پکي، ۽ چڙي يعني جهرڪي، ننڍڙو پکي آهي؛ سا جهرڪي جيڪڏهن هنجهه سان ريس ڪري آڏامندي، ته ساڻس پهچندي ته ڪين، پر سورگهو ٽڪجي ٻيڙي ٿيندي. تنهن وانگي هڪڙو ڏڏ ماڻهو ڪنهن سياڻي کي وڏو ڪم ڪندو ڏسي، ريس ڪري اهڙي ڪم ۾ هٿ وجهندو، ته جائي ڪاپاربو. تنهن تي گرو نانڪ صاحب جو وچن آهي:

وچن: هنس ترندا ديککي بگان به آيا چاو؛
ڏب موئي بگ پيري سر تلي آوپر پاو.

ترجمو: هنس کي ترندو ڏسي بگهن کي به دل ٿي؛
ويچارا بگهه ٻڏي موا، پير مٿي، مٿو هيٺ ٿين.

۽ فارسيءَ واري پڻ اهڙو مثل چيو آهي:

فارسي: ڪلاغي تگ ڪبک را ڪوش ڪرد،
تگ خويشتن را فراموش ڪرد.

ترجمو: ڪانءُ هڪڙو ديل جو ڏلڻ ٿي سکيو،
پر پنهنجي هلڻ کي به وساري ڇڏيائين.

۵۴۸- هنر واري جو هنر ڪپي، بي هنر جي جند ڪپي.

جو ڪم هنر وارو ماڻهو پنهنجي هنر سان ڪندو، تنهن ڪم ڪرڻ ۾ بي هنر پنهنجو مٿو وڃائي، ته به نه ڪندو، جهڙيءَ ريت هڪڙو تارو ماڻهو سيٺه ٿي چڙهي درياءَ تري وڃي، پيو اڻ تارو آن وانگي سيٺهه ٿوڪي چڙهي درياءَ ۾ گهڙي، پر جي سينه آٽلي پوي، ته پار پهچڻ جي هٺڻ ٻڏي مري، مطلب جي اڻ ڄاتي ڪم ۾ هٿ وجهڻ، سورگهو جيءَ جو جوکو آهي.

٥٤٩- هڙ ۾ تماڪ تہ جهنگ مڙيوئي دائريو.

تماڪ پيئڻ وارو ماڻهو چلم ڇڪڻ لاءِ هروڀرو واٽ کان لڙي بہ دائرين ۾ وڃي؛ ڇاڪان جو دائري ۾ تماڪ، چلم، ٽانڊو هڪيو رهندو آهي. پر جنهن کي تماڪ هڙ ۾ هوندو، تنهن کي دائرئي ڏاران بہ جاتي ڪاٽي چلم پڻ جو اڙڪاءُ نہ ٿيندو. تنهن وانگي جنهن ماڻهوءَ کي پنهنجو ناڻو گنڍ ۾ آهي، تنهن کي سڄ ۾ بہ وسؤ آهي. جهڙو فارسي بيت آهي:

بيت: منعم بہ کوه و دشت بيابان غريب نيست،
هرجا کہ رفت خيمہ زد و بارگاه ساخت.

ترجمو: ڌن وارو، ڏونگر ۽ پٽ رڻ ۾ مسافر نہ آهي؛
جاني وڃي، تنبو هڻي دربار ڪري.

٥٥٠- هڙ سڪٽي لوڏ گهٽي.

هي پهاڪو پڻ اهڙو آهي، جهڙو نمبر ٢٩٨ وارو پهاڪو، جو هڙ سڪٽيءَ وارو يعني ولهو ماڻهو هيڪاري ٽنبڊ گهٽي ڪري.

٥٥١- هٿ جي ڪنگڻ لاءِ ڪهڙي آرسي.

ڪن يا ڳچيءَ جي ڳهہ ڏسڻ لاءِ آرسي جي گهرج ٿئي؛ پر هٿ جي ڪنگڻ ڏسڻ لاءِ آرسي ڪونہ ڏسي. تنهن وانگي جا شئي يا جو ڪم اڳيان هڪيو هئي، تنهن لاءِ ٻئي کان ڇو پڇجي؟ تنهن لاءِ هي مثل ياد آيو اٿم:

هڪڙي ماڻهوءَ، حجام کان مٿو ٿي ڪوڙايو؛ تنهن کان پڇيائين جو مٿي جا وار ڪارا آهن، يا اڇا؟ تنهن چيس، ڇي اڇا جي ڪارا، تہ اڳيان ٿا پوني، ڏسي وٺ، پڇڻ جو ڪهڙو ڪم؟

٥٥٢- هو ساڻ نہ نيندا، هيءَ ڏاند چڙهندي.

پهاڪي جي معني هيءَ آهي؛ جو ڌنن کي هن جو ساڻ هلڻ بہ نہ وڻي، هيءَ لاڏ ڪري، جو پنڌ ڪين ڪنديس، ڏاند تي

چاڙهي هلوم. مطلب ڪنهن سان اڻ وڻندڙ انگل ڪرڻ پنهنجو مان وڃائڻ آهي. تنهن تي هڪڙو مثل ياد آيو آهي:

هڪڙي هنڌ نن چئن گڏجي ويٺي ڪاچ ڪاڏو؛ اوچتو هڪڙو ڏاريو ماڻهو لنگهي آيو، جنهن جو اچڻ نه وڻين. پر ملڪ جي ريت پٽاندر لنڊي صلاح ڪيائونس، "چي ادا، اچي ڪاءَ." هن به هر تر ڪانه ڪي؛ ۽ هٿ ڏوئي وهڻ لڳو، پر جاءِ سوڙهي هئي، تنهنڪري پڇان جو ڪٽي وهان؟ تنهن کي چيائون جو چڙهي ويهه اسان جي جڀ تي، جا چرڻ کان نٽي رهي. ۽ نمبر ۲٦۲ واري پهاڪي ۾ پڻ اهائي مراد آهي.

۵۵۳ـــ هو سوڙ پاند به نه ڏين، هيءَ وچ سمهندي.

هن پهاڪي جو مطلب پڻ نمبر ۲٦۲ ۽ نمبر ۵۵۲ وارن پهاڪن جهڙو آهي. جو هو هن کي گڏ به نٿا سمهارين، هيءَ پانئين ته وچ ۾ سمهان؛ يعني هيءَ به اڻ وڻندو لاڏ ڪري. اهڙي لاڏ ڪرڻ واري کي فارسيءَ وارو سمجهائي ٿو:

بيت: ناز بران کن که خريدار تست،
پيش کسي رَو که طلبگار تست.

ترجمو: لاڏ آن سان ڪر جو سهيئي؛
وڃ تنهن وٽ جــو ڪوٺيئي.

۵۵۴ـــ هنگ سهانگي ته به ڪا پاٽ ۾ گهوربي.

هنگ هڪڙي ٻاس واري مهانگي شي آهي، جا گهڻو ٽٽو خراسان کان اچي، جنهن کي هندو ماڻهو تن ۾ به گهڻو ڪري وشنو آچن تيوڻن ۽ ترڪارن پاچين ۾ ٻاس لاءِ وجهندا آهن. پاٽ يعني آن ڏريل جنهن جي رب رنڌجي، گهورڻ يعني ٻُرڪڻ؛ پهاڪي جي معني هيءَ آهي جو هنگ توڙي سستي هئي ته به رب جهڙي سادي ڪاچ ۾ ڪونه ٻرڪي. تنهن وانگي جا وٽ آچي ۽

کٿي ماھہ واري ھئي، ۽ سستي ملي وڃي، تہ بہ سادي ڪم ۾ نہ اچي. جھڙو گيھہ گھڻو سھانگو ھئي، تہ بہ سيڪو پوڙ پلاءُ ۽ پين ڪاڄن ۾ وجھي، يا ڪنھن کي مڪي؛ پر جُتي ساٿس کونہ مڪي.

۵۵۵- ھارڙي ڪان پيتو پلو آھي.

ھي پھاڪو اصل ڪان ھن طرح آيو آھي، جو ھڪڙو ماڻھو شربت جي ٻتي ڪٿي ٿي ويو، اوڇتو ڏڪو ڪاڏائين، جنھن ڪري ٻتيءَ کي ڇير پيو، ۽ شربت وھڻ لڳو. ھيڏي هوڏي نھاريائين، تہ پيو بامڻ ڪونہ ڏٺائين، جنھن ۾ شربت لاھي، تڏھن ويچار ڪيائين، جو گھر ويندي تائين سيڻ وھي ويندو، تڏھن مانڙي ڪري پي ھي پھاڪو چيائين: پر مطلب چاھي، جو ماڻھو ناٿو گڏ ڪري مري اجايو ڇڏي، سو ڪاڏي يا ڏٺيءَ جي ناالي ڏيئي سجايو ڇو نہ ڪري، تہ ارمان دل ۾ نہ رھيس. جھڙو فارسيءَ واري چيو آھي:

فارسي: دو کس مردند و حسرت بردند،
يکي داشت نخورد دويم دانست نکرد.

ترجمو: ٻہ ڄڻا مئا ۽ ارمان ڪاڏائون؛
ھڪڙي رکيو نہ ڪاڌي، ٻئي ڄاتو نہ ڪيو.

۵۵۶- ھڻ ڏيءَ کي، تہ سکي نُھن.

نُھن يعني پٽ جي جوءِ، پرائي ڏيءَ آھي، تنھن جو سيڪو ليئو رکي، ۽ ڏيءَ جا پنھنجي ڄائي آھي، تنھن کي ڇڳائيءَ لاءِ ٽڙڪو ڪڙڪو ڪرڻ ۾ ويڪ نہ آھي. پھاڪي جي معني ھيءَ آھي جو جيڪڏھن ڏيءَ ۽ نُھن پنھي ۾ ڏنگ ھئي تہ ان مان ڏيءَ کي دڙڪو ڏجي، تہ نُھن پاڻا ڄاڻي سمجھندي. پر مطلب ھي آھي، تہ جو ڪم رکيءَ ميچ سان ڇٽي، تنھن لاءِ چيپ بہ نہ ھلائي، ۽ جو چپ جي ڳالھو سان نبري، تنھن لاءِ ھٿ بہ نہ چوري.

۸۵۷- هنجهه نه ميرو وت، جاسين جيئين ڏينهڙا،
جيءَ نه جنجل گهت، سڀ ڪنا سرَ ڪيترا.

هنجهه هڪڙو پاڻيءَ جو پکي آهي، جو تلاون ۾ رهي، تنهن کي مهاڙو ڪري هي پهاڪو چوي ٿو، ته جيڪڏهن سرَ يعني تلاءُ سڪي ويو ته دل ۾ ڏک نه ڪر، ڇا ڪان جو سيرَ آهي، ته تلاءُ گهڻا. پر مطلب هي آهي، جو ڪرت مان آپت ٿوري ڏسي ڳڻتي نه ڪاءُ ڏٺي جو آسرو رک جو سڀ ڪنهن کي قوت ٿو پهچائي. ان تي مولوي صاحب چيو آهي:

بيت: توهان ڪل ڪن، مرنجان پاو دست،
رزق تو برتوز تو عاشق تراست.

ترجمو: اڙي ڏٺيءَ تي پاڻ، هٿ پير نه ڏکوءِ،
تنهنو رزق تو ڪان واڌو تنهنو ڳولو آهي.

۸۵۸- همتَ سهائيندو ڪائجي، لوڪ سهائيندو ٻرجي.

همتَ يعني طبع، يعني ڪائجي اهڙو ۽ اوترو، جو طبع کي وٺي، ۽ سيباڻي، ڇا ڪان جو واڌو ڪائڻ مان هڪڙو طبع ڪي وڻاءُ، ٻي ماڻهن جي گلا. جهڙي فارسي سٽ آهي:
سٽ: ڪم بسيار خوا است بسيار خوار.

ترجمو: جو گهڻي ڪائڻ وارو گهڻو گلارو آهي.

۽ ٻهرجي اهڙو، گهڻن کي وٺي، سو ڪوته، جو ماڻهو پنهنجي هوند ڪان واڌو ڪپڙا ڪري ٽنڊ ڪندو، سوبه ماڻهن ۾ گلاهاب ٿيندو، ۽ گلا نادور جي ڦٽ گهاءِ ڇٽڻ جي نه آهي. فارسيءَ واري چيو آهي:

بيت: به عذر توبه توان رستن از عذاب خدا،
وليڪم مي نتوان از زبان مردم رست.

ترجمو: توبہ ڪرڻ ماں ڏٽيءَ جي ڏڪن ڪان ڇٽي سگھيو،
پر ساڌن جي وات ڪان ڇٽي نہ سگھيو.

۵۵۹- هيٺي ڪي نہ هٺي، سو هٽن ۾ لهي.

هٽن ۾ لهي، هي رواجي مَنھن پاراتي وانگي آهي، جھڙو ڪو چوي، تہ هي ڪيم نہ ڪري، سو اکين ۾ لهي، يعني اندو ٿئي. پهاڪي جو مطلب هي آهي، جو هيٺي ڪي سيڪو ماري، ڏاڍي ڪان سيڪو ڏجي، ۽ سنديس وٺپ ڪري. جھڙو هنديءَ واري چيو آهي:

هندي: سبهي سهائڪ سبَل ڪوءِ نہ نبَل سهاءِ،
پون جڳاوت آگ ڪون، ديپنہ ديت بجھاءِ.

ترجمو سب ڏاڍي جا همراه، هيٺي جو سائي ڪوبہ نہ،
واءُ باهہ ڪي ٻاري، ڏيئي ڪي وسائين.

۵٦۰- هاٿيءَ جا ڏند کائڻ جا هڪڙا، ڏيکارڻ جا ٻيا.

جي ماڻهو اندر ۾ پاپن ۾ پريل، ۽ ٻاهران درويش جو وبس ڏيکارين، هي پهاڪي وارو انهن جا اهنجاڻ ڏئي ٿو.

۵٦۱- هٽن ڪين حمير کائن پات پلاؤ جي.

حمير يعني سورهيہ، جي مانجهي کائڻ وير پلاءُ کائن، ۽ ويڙهہ مهل پٺ تي پچن. هي پهاڪي وارو انهن جي ڳالهہ تو ڪري، پر مطلب هي اٿس، تہ هي ماڻهو ڏٽيءَ جو ڏنو کائي پي سندس پچن مهل آرس ڪري، تڏو چاڙي تہ هن دنيا ۾ ڇا لاءِ آيو آهيان! مولوي صاحب هن بيت کي تڏو سمجھي:

بيت: زندگي آمد براٿي بنده گي،
زندگي بي بنده گي شرمنده گي.

ترجمو: جيوت پچن لاءِ ملي آهي،
جيوت ري پچن لچ آهي.

۽ مورک چاڻي ته، جو جيوت رکي کائڻ ڪاڻ آهي. تنهن کي فارسي بيت چيئي ڪري سمجهائي ته:

بيت: نان از براء زيستن و ذکر کردن است،
تو معتقد که زيستن از بهر خوردن است.

ترجمو: ماني جئڻ ۽ يجن ڪرڻ لاءِ آهي،
تو وسهيو ته جئڻ کائڻ لاءِ آهي.

۵٦۲- هنڌ ڏسي هاسي ڪجي.

هاسي يعني ڪل، پهاڪي جي معنيٰ هيءَ آهي، جو مهل ڏاران گهڻو نه ڪجي؛ پر مطلب هي آهي؛ جو جيڪي ڳالهائڻو هجي؛ سو هنڌ ڏسي مهل سر ڳالهائجي. جهڙو فارسيءَ واري چيو آهي:

بيت: هران عاقل که با مجنون نشيند،
نبايد کردنش جز ذکر ليلي.

ترجمو: جو سياڻو مجنونءَ گڏ وهي،
ليليءَ جي ڳالهه ڌاران ٻيو نه ڳالهائي.

۵٦۳- هڪڙو هٿ کير ۾، ٻيو هٿ نير ۾.

نير يعني پاڻي؛ پهاڪي جو مطلب هي آهي، جو دنيا ۾ سک توڙي ڏک، هڪ ٻئي پٺيان لڳائي پيا آهن. جهڙيءَ ريت ڏينهن پٺيان رات، يا گل سان ڪنڊو، ۽ ماکيءَ سان ڏنگ.

۵٦۴- هرڻي اڳي نچڻي، ويتر پيس گهنڊڙي.

هرڻي هڪڙو جهنگلي ڏاهڙو مرون آهي، تنهن کي گنڊڙي ڳچيءَ ۾ ٻڌبي، ته هٿاهين واڌو ڏهندي ۽ نچندي. تنهن وانگي اهڙو ماڻهو اڳي ڏاڙ، تنهن کي ناڻو هٿ لڳو يا وڏپ ملي، ته اڳي کان گهڻي ڏاڍ ڪندو. تنهنڪري اهڙو وڏهو چڱو آهي. اهڙي لاءِ فارسي مثل آهي:

بيت: چہ نيکو زده است اين مثل پير ده!
سيتور لکد زن گردان بار به.
ترجمو: ٻوڙائي کهڙو چڱو مثل ڏنو آهي!
ليتر وهٽ تي ٻرو بار چڱو.

٥٦٥- هٿن سان هاجون ڪري، پيرن سان ڪڍون ڪٽي.

جي ماڻهو منهن تي دوستي ڏيکاري پٺي جي گلا ڪري، اڳلي جو وچ ڪيڏائي، پرپٺ آهي ٻالهيون پٺي هنڌ جهيڙو جاڳائن، تن لاءِ هي پهاڪو آيو آهي. فارسيءَ واري اهڙي ماڻهوءَ لاءِ هي پهاڪو چيو آهي:
فارسي: در برابر چو گوسفند سليم؛
در قفا همچو گرگ مردم در.
ترجمو: منهن تي گهٽي وانگي ڪونئرا،
پرپٺ بگهڙ گهاءِ ماڻهو ڦاڙيندڙ.
پر اهڙن جرامن کان، يا اهڙن جي سنگت کان سياڻي کي پاسو ڪرڻ کپي.

٥٦٦- هيانو تتي کان ڪُڙي تتي چڱي.

گهٽي يا ٿوري پنڌ تي وڃي ڪو ڪم ڪرڻو هئي، جي مهل سر ڪُڙي تپائي يعني پنڌ ڪري چڙائي اچجي ته چڱو، ۽ جي ويرم ٿي وڃي، اوتري ۾ ڪم رلي رنڊجي پوي، ته هيانءُ تپندو، يعني پڇتائبو تنهن وانگي جي هلنديءَ چانديءَ ۾ ڏاکڙو ڪري ڏٺيءَ ڪي ياد ڪبو ته چڱو؛ نہ ته وڏتڻ ۾ چلڻ چڪي رهندا، تڏهن پڇتاڻو پوندو. تنهن تي هنديءَ واري چيو آهي:
هندي: رام نام پندار هي لوٽ سکهين تان لوٽ،
نت پيچي پڇتائيگا پران جائيگا چوٽ.
ترجمو: ڏٺيءَ جو نالو خزانو آهي، ڦرڻو اٿئي ته ڦر؛
نات پوءِ پڇتائيندي، ساهہ نڪري ويندو.

۵٦۷- هڪ سچ، ٻه پاڇاه

هي پهاڪو دنيا جي ڪلالائي ڏيکاري ٿو، جــو جهڙو سچ جو پاڇو ڪڏهن وڻ جي هڪڙي پاسي، ڪڏهن ٻئي پاسي؛ تنهن وانگي دنيا ٻه ڪڏهن ڪنهن وٽ، ڪنهن وٽ. تنهنڪري درويش ساڻس وهنوار ۽ پيار نه رکن. فارسيءَ واري چيو آهي:

فارسي: بر مــرد هشيار دنيا خس است،
ڪه هر مدتي جاء ديگر ڪس است.

ترجمو: سياڻي مڙس اڳيان دنيا ڪک آهـي،
جا سيڪنهن مهل ٻئي ٻئي وٽ آهي.

تنهنڪري جڏهن گڏ ٿئي، تـڏهن سياڻي ماڻهوءَ کي آن جي هوند تي هٺ ڪرڻ نه جڳائي.م

۵٦۸- هسٽو جوڳي، پڏٽي نار، گڏ ڪهي هي ٻئي مار.

هسٽو يعني ڪلڻ وارو، يعني چرچائي، پڏٽي يعني ٻٺاڪڻ، يا ڪلندڙ يا اجايو هلندڙ؛ يا گهڻ ڳالهائي، نــار يعني زال، گـد هڪڙي شاعر جو نالو، مطلب پهاڪي جو هي آهي، ته جوڳي يعني ڏٺيءَ جي ڳولي دنيا جي رونشن ڏسڻ ۽ کاڻ ڪڏڻ سان ڪهڙو ڪم؟ تنهن وانـگي اشراف زال کـي پاڻ اجائي هلت ۽ کلڻ کان منع آهي. تنهن لاءِ فارسي بيت آيو آهي:

بيت: چودر روءِ بيگانه خنديد زن،
دگر مرد گو لاف مڙي مزن.

ترجمو: جڏهن ڌارئين جي اڳيان زال کليو، تڏهن مڙسهنس کـي مڙسيءَ جي ٻٺاڪ هڻڻ نه کپي.

ي

۵٦۹- يار ٻه تيلي، سينڌ ٻه ميلي.

تيلي يعني چاڪي، ميلي يعني اٽي، مطلب، جو جنهن عورت جو يار چاڪي هوندو، تنهن کي سينڌ مکڻ لاءِ تيل ٻه ڪو ٿورو،

پر جڏهن تيل نہ ملَيس، تڏهن ڇاڪيءَ جي مهابائي ڇٻي؟ تڏهن ويچار ڪرڻ گهرجي تہ جو ماڻهو پنهنجي سڄڻ يا مائٽ جو مهابو نہ رکندو، تنهن ۾ ڏارين جي ڪهڙي اميد رهندي.

٥٧ــ ياد جنين کي يار، سي ياد هميشه يار کي.

جي ماڻهو يار کي ياد ڪندا، يار بہ انهن کي ياد ڪندو، يعني جي ڌڻيءَ کي ياد ڪندا رهندا، ڌڻي پڻ مهرباني ڪري انهن کي نہ وساريندو. تنهن تي هنديءَ واري چيو آهي:

هندي: جل ۾ بسي ڪمودني چندا بسي آڪاس،
جو جاهوڪي من وسي سو تاهوڪي پاس.

ترجمو: ڪُوڏي رهي پاڻيءَ ۾، چنڊ رهي آپ ۾،
جو جنهن جي دل ۾، سو ڄاڻ ان وٽ آهي.

تڏهن اهڙي ڌڻيءَ کي جو پنهنجي ياد ڪندڙ ٻانهن کي نہ وساري، تنهن کي سدائين ياد ڪندو رهجي!

اڙي ڪيولرام! تون پڻ اهڙي ڌڻيءَ کي ياد ڪري ڪتاب پورو ڪر!

* *

ڪتاب جي پڇاڙي

هن ڪتاب جوڙڻ تي جيتوڙي تہ ڳچ ڏهاڙا لائي گهڻو پورهيو ڪري پورو ڪيو آهي، تڏهن بہ اهڙو چڱو نٿو چوانس، جنهن کي ڏسي پڙهڻ وارا ساراهن. مگر ڀلاوَ جا ڪايار ڪنهن ڪنهن مهل جوار جي روٽي بہ دل ڪري کائيندا آهن. هي ڪتاب بہ هڪڙي نئين ڍول جو ٿيو آهي، تنهنڪري ڀانيان ٿو جو پڙهڻ وارا هن کي پڙهي، جوار جي مانيءَ وانگي مواد وٺندا.

ڪتاب پورو ڪري سندس نالي رکڻ لاءِ هڪڙي جوتشيءَ کان پڇيم، جنهن جو نالو عاقل، تنهن فرمايو تہ جڏهن پنج سؤ ۽ ستر پهاڪا منجهس آيا آهن، تڏهن آبجد جي ليکي پٽاندر (گل شڪر) نالو رکڻ گهرجي، جو گل شڪر هڪڙي جڙيل دوا آهي، جنهن کي (گلقند) بہ چون. تنهن ۾ ٻہ شيون هڪڙا گل، ٻي مصري پون؛ تنهن وانگي هن ۾ بہ هڪڙا پهاڪا ۽ ٻيو ارٿ گڏيو آهي، اها ڳالهہ وڻيم. ڀانيان ٿو تہ پڙهڻ وارن کي بہ اهو نالو وڻندو.

پورو ٿيو ڪتاب گل شڪر، جوڙيل ڪيولرام سلامتراءِ آڏواڻي مکهو جو، تاريخ ۲۷ مهني آڪٽوبر ۱۸۶۹ع جي ٻـڌر ڏهاڙي، حيدرآباد سنڌ ۾.

گل شڪر

گ	۲۰
ل	۳۰
ش	۳۰۰
ڪ	۲۰
ر	۲۰۰
	۵۷۰

گل شڪر سنڌي ٻوليءَ ۾ پهاڪن تي پهريون ڪتاب آهي، جو **ديوان ڪيول رام سلامت راءِ آڏواڻيءَ** سرڪاري نوڪريءَ مان رٽائر ٿيڻ کان پوءِ نهايت پورهيو ڪري 1869ع ۾ لکي پورو ڪيو، پر پنجٽيهه سالن تائين مسودو ڇپڻ بنا پيو رهيو ۽ نيٺ 1905ع ۾ پهريون ڀيرو شايع ٿيو.

ديوان صاحب انهن لکندڙن مان هو، جيڪي پبلشر جي پرواهه نه ڪندي، پنهنجين لکڻين کي ايندڙ نسلن لاءِ ڇڏي ويندا آهن ۽ پنهنجي نه لکڻ کي پبلشر نه ملڻ جو ڪارڻ نه ٻڌائيندا آهن.

هن ڪتاب ۾ پنج سؤ کان ٻه مٿي پهاڪا جمع ڪيل آهن، جي پڙهندڙ جي سهوليت لاءِ نه رکيو الف-بي وار ڏنل آهن، پر انهيءَ سان گڏ پهاڪن ۾ ڪتب آندل ڏکين لفظن جي معنيٰ، سمجهاڻي ۽ پهاڪن جو پس منظر ٻه ڏنل آهي ته جيئن اسڪولي شاگرد ٻه سمجهي وڃي. ان سان گڏ هندي ۽ فارسي هم معنيٰ شعر ۽ پهاڪا ٻه ڏنل آهن.

دراصل ڪوبه سنڌي لکندڙ يا پڙهندڙ هن ڪتاب جي ڪارائتي هجڻ کان انڪار نٿو ڪري سگهي. سنڌي لکندڙ لاءِ ته هي ڪتاب بيحد ضروري آهي.

هن ڪتاب جي اهميت جو اندازو ان مان لڳائي سگهجي ٿو ته هن ڪتاب جو هي ستون ايڊيشن آهي.

پڙهندڙ نَسُل . پَ نَ

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾عبدالله حسين ” اُداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻِڪَ ”لُڙهندڙ نَسُل“ نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ئي لکيو:

انڌي ماءُ ڄڻيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لُڙهندڙ، ڪَڙهندڙ، ڪُڙهندڙ، ٻَرندڙ، جُرندڙ، ڪِرندڙ، اوسيئڙو ڪندڙُ، ياڙي، ڪاٺُو، ياجوڪَڙُ، ڪاوڙيل ۽ وِڙَهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سگهجي ٿو، پَر اسان اِنهن سڀني وِچان ”پڙهندڙ“ نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان کڻي ڪمپيوٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعني e-books ناهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌڻ، ويجهَڻ ۽ هِڪَ ٻِئي کي ڳولي سَهڪاريِ تحريڪ جي رستي تي آڻِڻ جي آسَ رکون ٿا.

پڙهندڙ نَسل (پَنَ) ڪا بہ تنظيمَ ناهي. اُنَ جو ڪو بہ صدر، عُهديدار يا پايو وِجهندڙ نہ آهي. جيڪڏهن ڪو بہ شخص اهڙي دعوىٰ ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو ڪُوڙو آهي. نہ ئي وري پَنَ جي نالي ڪي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو بہ ڪُوڙو آهي.

جھڙيءَ طَرَح وڻن جا پَنَ ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اَهڙيءَ طرح پڙهندڙ نَسُل وارا پَنَ بہ مختَلِف آهن ۽ هوندا. اُهي ساڳئي ئي وقت اُداس ۽ پڙهندڙ، ٻَرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وِڙهندڙ ۽ پڙهندڙ بہ ٿي سگهن ٿا. ٻين لفظن ۾ پَنَ ڪا خُصوصي ۽ تالي لڳل ڪِلَب Exclusive Club نہ آهي.

ڪوشش اها هوندي تہ پَنَ جا سڀ ڪَم ڪار سَهڪاري ۽ رَضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي تہ ڪي ڪم اُجرتي بنيادن تي بہ ٿِين. اهڙي حالت ۾ پَنَ پاڻ هِڪَبِئي جي مدد ڪَرڻ جي اُصولَ هيٺ ڏي وَٺُ ڪندا ۽ غيرتجارتي non-commercial رهندا. پَنَ پاران ڪتابن کي ڊِجيٽائِيز digitize ڪرڻ جي عَملَ مان ڪو بہ مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نہ ڪئي ويندي.

ڪتابن کي ڊِجيٽائِيز ڪرڻ کان پو ٻيو اهم مرحلو وِرهائڻ distribution جو ٿيندو. اِهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪو پيسا ڪمائي سگهي ٿو تہ ڀلي ڪمائي، رُڳو پَنَ سان اُن جو ڪو بہ لاڳاپو نہ هوندو.

پَنَن کي کُليل اکرن ۾ صلاح ڏجي ٿي تہ هو وَس پٽاندڙ وڏِ کان وَڏِ ڪتاب خريد ڪَري ڪتابن جي ليکڪَن، ڇپائيندڙن ۽ ڇاپيندڙن کي هِمٿائِن. پر ساڳِئي وقت عِلم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪَنهن بہ رُڪاوٽ کي نہ مڃن.

شيخ اَيازَ علمَ، ڄاڻَ، سمجهہَ ۽ ڏاهپَ کي گيتَ، بيتَ، سِٽَ، پُڪارَ سان تَشبيهہ ڏيندي انهن سيني کي بَمن، گولين ۽ بارودَ جي مدِ مقابل بيهاريو آهي. اياز چوي ٿو تہ:

گيتَ بہِ ڄڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪَرن ٿا.
... ...
جٺن جٺن جاڙ وڏي ٿي جَڳَ ۾، هو بوليءَ جي آڙ ڇُپن ٿا؛
ريتيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موتي مَنجهہ پهاڙ ڇُپن ٿا؛
... ...
ڪالهہَ هُيا جي سُرخ گُلن جيئن، اڄڪلهہ نيلا پيلا آهن؛
گيتَ بہِ ڄڻ گوريلا آهن........
... ...
هي بيتُ اَٿي، هي بَم- گولو،
جيڪي بہ ڪٽين، جيڪي بہ ڪٽين!
مون لاءِ ٻنهي ۾ فَرَقُ نہ آ، هي بيتُ بہ بَمَ جو ساٿي آ،
جنهن رِڻ ۾ رات ڪَيا راڙا، تنهن هَڏَ ۽ چَمَ جو ساٿي آ ـ

اِن حسابَ سان اٽڃاٽائي کي پاڻَ تي اِهو سوچي مَڙهڻ تہ ”هاٽي ويڙهہ ۽ عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نہ وڃايو“ ناداني‌ءَ جي نشاني آهي.

پَنَ جو پڙهڻ عام ڪِتابي ڪيڙن وانگر رُڳو نِصابي ڪتابن تائين محدود نہ هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج ۽ سماجي حالتن تان نظر ڪڄي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي پاليسيون policies اڻڄاڻن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پَنَ نِصابي ڪتابن سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بڻائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پڙهندڙ نَسُل جا پَنَ سيني کي **ڇو، ڇالاءِ ۽ ڪيئن** جهڙن سوالن کي هر بَيانَ تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوشَ ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جوابَ ڳولڻ کي نہ رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اٽر گهرج unavoidable necessity سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان بہ پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي اِن سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا، بَس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏِسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون ڀاڪي پائي چيو تہ "منهنجا ڀاءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پَنَ پَنَ جو پڙلاءُ".
- اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)